

Viorel Câmpean

Oameni și locuri
din
Sătmar

**

Viorel Câmpean

Oameni și locuri din Sătmar

* *

Editura Citadela
Satu Mare • 2010

© 2010 Editura CITADELA
Toate drepturile rezervate autorului.

Toate drepturile rezervate. Tipărit în România. Nicio parte din această lucrare nu poate fi reprodusă sub nicio formă, prin niciun mijloc mecanic sau electronic, sau stocată într-o bază de date fără acordul prealabil, în scris, al autorului.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CÂMPEAN, VIOREL

Oameni și locuri din Sătmar / Viorel Câmpean. -
Satu Mare : Citadela, 2010

ISBN 978-606-8197-05-0

Vol. 2. - 2010. - Bibliogr. - Index. - ISBN 978-606-8197-07-4

908(498 Sătmar)

Design copertă: PETRU DRĂGAN

Editura CITADELA

440010, Satu Mare, str. 1 Decembrie 1918, nr. 11

e-mail: editura_citadela@yahoo.com

Director: AUREL POP

Tiparul executat la:

S.C. ROPRINT® S.R.L.

400 188 Cluj-Napoca • Str. Cernavodă nr. 5-9

Tel./Fax: **0264-432384** • roprint@roprint.ro

430 315 Baia Mare • Piața Revoluției nr. 5/1

Tel./Fax: **0262-212290**

Prefață

După debutul editorial, în urmă cu doi ani, la editura “*Citadela*”, cu volumul “*Oameni și locuri din Sătmar*”, istoricul Viorel Câmpean (doctorand al Institutului de Istorie “George Bariț” al Academiei Române, filiala Cluj-Napoca), a izbutit să genereze un eveniment cultural care s-a bucurat de aprecieri deosebite (atât din partea cititorilor, cât și din partea specialiștilor din domeniu) - iată că, la scurt timp, același autor scoate la lumină al doilea volum, întâmpinându-și publicul cititor, dar și pe cercetătorii avizați (care simt nevoia să-l caute în paginile cotidienele locale), cu noi articole, despre trecutul unor personalități ale acestui spațiu transilvan.

La fel ca în volumul întâi, articolele cuprinse în prezentul tom își justifică, pe deplin, publicarea, atât prin calitatea informațiilor furnizate de autor despre personalitățile asupra cărora s-a aplecat, cât și prin ineditul informațiilor (contribuind, în acest fel, în unele cazuri, la reconstituirea unor biografii complexe) - cât și (evident!) din punct de vedere jurnalistic.

Luată în ansamblu, articolele cuprinse în acest volum scot în relief activitatea și suferința unor personalități care s-au jertfit pe altarul acestor locuri: preotul Victor Anderco, care lasă urme adânci în existența seculară a Odoreului; preotul-patriot Mihai Ciurdariu, cel care a modelat, vreme de un sfert de veac, sufletele “*poporenilor*” din Doba; aceeași perioadă a marcat-o, prin faptele pe care le-a săvârșit, părintele Ioachim Ghergariu,

la Terebești; dascălul Mihai Bobiș a pus bazele unui *“învățământ model”*, la Supuru de Sus; sau drama preotului Isidor Silaghi, *“mutilat și jefuit”* de bunurile personale, aruncat, apoi, în *“apele râului Someș”*, și numai printr-o minune dumnezeiască trupul său neînsuflețit se odihnește azi în cimitirul din Seini; ori verticalitatea și curajul de care a dat dovadă părintele Ioan Costea, de a nu-și *“trăda consetenii”*, faptă care a rămas, prin viu grai, ca expresie în tradiția folclorică, în memoria locuitorilor Supurului de Sus.

Istoricul Viorel Câmpean nu trece neobservate locurile încărcate de evenimente, mai puțin cunoscute de publicul cititor: Vezendiu, *“care a dat județului o pleiadă de personalități”*; Bârsăul de Jos, locul unde a fost semnat *“protestul românilor din zona Codrului împotriva dualismului”*; Vetîș, a cărui populație românească cu toate că *“și-a însușit doar limba maghiară, nu și credința și obiceiurile”*; dând dovadă de adevărați străjeri la hotarele patriei. Majoritatea articolelor marchează un moment aniversar: fie împlinirea unei vârste de la naștere, cum ar fi: preotul Victor Anderco, dascălul Ioan Ardelean-Senior, istoricul Alexandru Doboși; fie că se marchează scurgerea neobservată a unor ani, de la trecerea, la cele veșnice, a unor personalități ca: arhidiaconul dr. Felician Bran, poetul Corneliu Balla, părintele Aurel Dragoș, dirijorul Valentin Băințan, etc.

Prezența unor sătmăreni la evenimentele cruciale ale neamului este evocată, pe larg, de către autor - astfel că: preotul-cărturar Ioan Popdan, protopopul de Satu Mare Petru Bran, studentul Ioan Galu, protopopul de Craidorolț Dumitru Coroianu - prezenți în 1848, la Marea Adunare Națională de la Blaj, întorși acasă - dau glas programului adoptat de revoluționarii transilvăneni; Athanasie Doroș, Ioan Doroș, Petru Tămâian - cei care au *“întârit rândurile sătmărenilor”*, la Alba Iulia, cu ocazia Marii Uniri.

Punerea în valoare a potențialului creator existent în satele județului, de către dascălul Alexandru Anderco, cel care a slujit cu dăruire obștea, punând bazele unui cor sau *“întemeietorul unei adevărate dinastii muzicale românești”*, Traian Cavassi, cel care, prin activitatea sa dirijorală, a salvat localitatea natală de la înstrăinare, scot la iveală dragostea acestora față de neam și țară. Spre bucuria noastră, unele personalități s-au bucurat de aprecierile contemporanilor lor: prelatul papal Ludovic Vida, preotul Ioan Lobonțiu etc. - fiind decorați la acea vreme, pentru activitățile depuse, cu înalte distincții naționale.

Sunt multe articole la care (în finalul acestora) autorul Viorel Câmpean vine cu unele recomandări, adresate atât publicului cititor, cât mai ales factorilor de decizie din comunitățile care ar trebui să-și revendice acest tezaur uman: *“Valoarea personalităților evocate ar putea fi lesne exploataată în sensul de a face cunoscut un traseu turistic-cultural greu de egalat”*. Tot datorită investigațiilor făcute de acest neobosit cercetător al istoriei locale, unele așezăminte culturale (școli, cămine culturale, biblioteci) au primit și poartă azi numele unor personalități.

Rolul informațional al articolelor cuprinse în volum, se sprijină pe documente inedite, existente în arhive, care au format o sursă nesecăuită, pentru autor; ele dau lumină și rosturi inestimabile rodului unei activități asidue, de cercetare, a lui Viorel Câmpean; aceste informații, profund documentate, sunt valorificate în zeci de articole, publicate în presa locală și națională. Autorul a optat pentru, așa după cum precizează: *“ideea de dăruire față de ceea ce înseamnă personalitate și aniversare – comemorare culturală în spațiul sătmărean.”* Această lege de Duh stă ca argument la căpătâiul cărții despre care facem aici vorbire. Lucrare de referință, de o remarcabilă valoare documentară, în care sunt adunate articole care au văzut lumina tiparului în presa vremii, va fi cu certitudine o carte de temelie, pentru cei ce vor dori să cerceteze istoria sau spre a face cât mai luminoase rafturile bibliotecii, pentru iubitorii de frumos.

Mergând pe aceeași linie a primului volum, Viorel Câmpean scoate din negura uitării alte 60 de personalități din acest ținut brăzdat de apele domoale ale Someșului - dar și a unor locuri binecuvântate de Dumnezeu. Izvoarele istorice scrise, care stau la baza reconstruirii biografiilor prezentate în acest volum, vin să întregescă memoria culturală sătmăreană, contribuind, în acest fel, la recuperarea unor documente și la cunoașterea trecutului comunităților umane, din această parte de țară.

Aurel Pop

Cuvânt lămuritor

Acest al doilea volum din seria pe care o preconizăm are darul de a (ne) demonstra continuitatea demersului inițiat acum câțiva ani. Faptul că am colaborat la mai multe publicații sătmărene lămurește ideea de dăruire față de ceea ce înseamnă personalitate și aniversare-comemorare culturală în spațiul sătmărean. Articolul prezent în antologia de față, care vorbește despre aniversările culturale ale anului 2010 este cel mai bun argument pentru afirmația noastră.

Aidoma primului volum, și de această dată am renunțat la intertitluri, uzitate în formatul publicistic, dar nu neapărat necesare în economia unei antologii.

Am păstrat titlurile noastre, redacția de la „Informația de duminică” rezervându-și dreptul de a intitula articolele. Menționăm aici buna colaborare cu acest săptămânal care a găzduit și de această dată marea majoritate a articolelor noastre.

Consecvenți, am atașat și acestei lucrări, atât de necesarii indici onomastici și de toponime, de asemenea prezentând și acum o bibliografie selectivă. Ne păstrăm speranța întru apariția cât de apropiată în timp a unui dicționar de personalități, majoritatea aparținând epocii moderne. Până atunci însă, am considerat utilă apariția acestei antologii din articolele publicate în timpul care s-a scurs din toamna anului 2008, când am debutat cu întâiul volum din *Oameni și locuri din Sătmar*.

Cuprins

Prefață	5
Cuvânt lămuritor	8

Originar din Sărvăzel, preotul-cărturar Ioan Popdan a fost prezent în mai 1848 pe Câmpul Libertății de la Blaj.....	13
130 de ani de la nașterea preotului greco-catolic Victor Anderco	17
Corneliu Balla, la doi ani de la trecerea la cele veșnice.....	21
150 de ani de la nașterea părintelui George Mureșan	25
Andrei Cosma – trei sferturi de veac în slujba neamului	29
Simion Bărnuțiu a studiat la Gimnaziul Romano-Catolic din Carei	33
Avocatul Ștefan Darabant se trăgea dintr-o familie înnobilită în 1666.....	37
Teodor Naghi-Odeșteanu, un român născut la Boghiș, profesor de frunte la Liceul „Samuil Vulcan” din Beiuș.....	40
150 de ani de la nașterea părintelui Meletie Răutu.....	42
Alexandru Nuțiu, centenarul trecerii la veșnicie.....	46
Mormântul și monumentul funerar al martirului Isidor Silaghi se află în paragină.....	49
Ioan Ardeleanu-Senior, centenarul nașterii.....	52
90 de ani de la repausarea părintelui-profesor Coriolan Ardelean.....	56

Preotul Ioan Lobonțiu a fost decorat cu Crucea de ofițer a ordinului „Coroana României”	59
Ioan Doroș, un ilustru fiu al Târșolțului, prezent la Marea Unire	62
Petru Tămaian, prezent la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia	66
Mihai Ciurdariu, un preot-patriot slujitor 25 de ani la Doba.....	69
80 de ani de la moartea vestitului dascăl din Supuru de Sus, Mihai Bobiș....	72
110 ani de la nașterea istoricului Alexandru Doboși	75
Vetișul, într-o prezentare monografică	79
40 de ani de la repausarea prelatului papal Ludovic Vida	81
150 de ani de la nașterea dascălului Alexandru Anderco	84
Reprezentanți ai vechii familii românești Șincai în Sătmar	88
O personalitate a Batarciului aflată în uitare: Vasile Anderco de Homorod ..	92
Eminescu și sătmăreanul George Marchiș, colaboratori la “Familia” lui Iosif Vulcan	95
70 de ani de la trecerea la veșnicie a dascălului George Pteancu	99
dr. Felician Bran – 70 de ani de la trecerea în veșnicie.....	103
Doi martiri originari din Sătmar: Izidor Silaghi și Mihai Dănilă.....	107
Părintele Vasile Mureșan din Săuca, un memorandist mai puțin cunoscut .	111
200 de ani de la nașterea cărturarului Constantin Alpini	115
Preotul Ioan Erdelyi, ctitorul bisericilor din Viile Satu Mare și Tătărești	119
Armata română eliberatoare la Hurez în Joia Mare a anului 1919	123
Cărturarul Valentin Băințan a trecut la cele veșnice	126
Reprezentanții familiei nobiliare românești Dumitru (Demeter) pe plaiurile Sătmarului	129
Pe urmele unor bibliotecari iluștri, născuți pe valea sătmăreană a Someșului	132
Preotul Ioan Costea, un martir al războiului civil din 1849	137
Familia Breban pe plaiurile Sătmarului	141
Omăgierea vicarului Petru Cupcea la Supuru de Jos	145
Bicentenarul nașterii preotului greco-catolic Ioan Pop, slujitor peste o jumătate de secol în părțile sătmărene	150
130 de ani de la nașterea avocatului Coriolan Steer.....	153

Șase decenii de învățământ la „Unio” într-o reușită prezentare monografică	157
145 de ani de la nașterea preotului-folclorist Ioan Kövari-Chioreanu.....	160
Nicolae Iorga, călător prin Sătmarul începutului de secol XX	163
Familia Cucu de Cupșeni în părțile Sătmarului	167
50 de ani de la trecerea la veșnicie a părintelui Aurel Dragoș.....	171
Bicentenarul nașterii parohului Ioan Darabanth din Vetiș.....	175
Centenarul nașterii dascălului Ludovic Seucan	179
Centenarul repausării preotului dr. Ioan Ardelean, slujitor câțiva ani la Amați	184
Preoții români din localitatea Apa de-a lungul anilor	188
Vezendiu – satul românesc care a dat județului o pleiadă de personalități	192
Preotul Augustin Ossian, o personalitate care și-a contopit destinul cu Supuru de Sus	198
Dionisie, fiul lui Petru Bran, o personalitate mai puțin cunoscută	202
Părintele Daniel Vultur, o viață dedicată Bărsăului de Sus.....	206
Preoții din familia Doboși, vrednici slujitori ai credincioșilor sătmăreni.....	210
George Maniu, o personalitate a Sătmarului epocii moderne.....	215
Iosif și Iuliu Patachi-Văleanu, doi vrednici preoți români născuți la Vezendiu.....	220
Ludovic Mărceș, părinte spiritual al Mădărasului dinaintea Unirii.....	224
80 de ani de la trecerea în veșnicie a avocatului Aureliu Văleanu	228
Traian Cavassi, întemeietorul corului din Boghiș.....	232
Părintele Vasile Ladislau Ardelean, membru al Marelui Sfat Național Român	237
Centenarul nașterii vestitului dascăl Mihai Bălaj.....	241
Costa Carei a militat pentru apropierea dintre cultura română și cea maghiară	246
Din aniversările culturale sătmărene în 2010	251
Părintele Ioachim Ghergariu a slujit un sfert de veac la Terebești	255
150 de ani de la nașterea părintelui Constantin Lucaciu	258

Valeriu Pop, un demnitar al Sătmarului interbelic	263
O monografie care a onorat o aniversare școlară	268
O artistă emerită din familia Cupcea	271
„If” în tălmăcirea lui Corneliu Balla	274
Bibliografie selectivă	277
Indice de nume	284
Indice de toponime	307

*Originar din Sărvăzel, preotul-
cărturar Ioan Popdan a fost prezent în
mai 1848 pe Câmpul Libertății
de la Blaj*

Aniversare și comemorare sunt termeni care adesea sunt confundați. În cazul revoluției de la 1848-1849, pentru românii transilvăneni folosirea acestor termeni nu este greșită și, mai mult, este chiar necesară alăturarea lor în evocarea unor evenimente care păreau a fi și pentru români aducătoare de primăvară. La Marea Adunare Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848 au fost prezenți și câțiva sătmăreni, precum Dumitru Coroianu, Petru Bran, Ioan Costea, Ioan Galu (student în acele vremuri) și Grigore Bereș. Se știu mai puține lucruri despre prezența unui tânăr preot greco-catolic, slujitor pe lângă Marghita, dar născut la Sărvăzel. De aceea, acum la împlinirea a 160 de ani de la memorabila adunare, vom încerca să schițăm un portret al preotului-cărturar Ioan Popdan.

Când alăturăm conceptului cultură numele localității Sărvăzel gândul sătmăreanului se duce desigur la Dorin Sălăjan, poetul care anul acesta, în 15 aprilie, dacă nu ar fi trecut la veșnicie, ar fi împlinit 60 de ani. Interesant este că în una din ultimele noastre întâlniri, ne-am împărtășit dorința de a merge împreună pe urmele unui ilustru consătean de-al său, Ioan Popdan. Își exprimase dorința de a afla mai multe lucruri

despre înaintașul său, desigur în primul rând din marea dragoste pentru pământul unde amândoi văzuseră lumina zilei. Timpul însă nu a avut răbdare cu poetul.

Ioan Popdan s-a născut în 1823 la Sărvăzel. Nu cunoaștem deocamdată originea și starea socială a familiei. În orice caz, numeroși preoți și dascăli sătmăreni ai epocii moderne erau purtători ai numelui Popdan, o familie cu multe personalități.

A urmat studiile secundare la Oradea, tot acolo studiind și teologia. Dovedind însă capacitate foarte bună de învățare, a fost trimis pentru perfecționarea studiilor la Viena, unde ajungeau cei mai capabili dintre studenții români. Absolvind teologia, a fost hirotonit ca preot greco-catolic de către ierarhul Vasile Erdelyi în 1847.

A slujit încă de la hirotonire în parohia bihoreană Sărsig, situată aproape de limita sudică de astăzi a județului nostru. Însuflit de arătarea zorilor primăverii, a libertății popoarelor, în 3/15 mai 1848 a fost prezent, alături de pr. Ioan Munteanu (slujitor în Sarcău) la Marea Adunare Națională de la Blaj. De notat că ei făceau notă discordantă față de episcopul lor, Vasile Erdelyi, acesta manifestându-se față de partea revoluției maghiare.

Întorși la iubii dar atât de năpăstuiții lor credincioși, vrednicii păstori simțeau că a venit vremea pentru ridicarea neamului lor, acționând în consecință.

Astfel, în 12 iunie, „luni după Rusalii”, a semnat alături de același Ioan Munteanu și de alți patru preoți greco-catolici din protopopiat: Dumitru Porumb, Samuil Vulcan, Dumitru Oros și Vasile Vancai, „Proclamația de la Sarcău”. Acest act, semnat în casa preotului Ioan Munteanu din Sarcău, are importanță și pentru faptul că este redactat în limba română, cu caractere latine. Să nu uităm că în acei ani literele latine nu se impuseseră încă în spațiul românesc în fața slovelor.

Esențial este însă conținutul documentului, oglindire a credinței unui grup de preoți în ideile de libertate și egalitate. Ei cereau românilor din dieceza de Oradea (de care depindeau și jumătate din românii sătmăreni din teritoriul de azi al județului) să se organizeze în vederea Dietei care urma. Spicuiim din textul documentului câteva cuvinte edificatoare pentru starea de spirit de atunci din români: „pentru ce să umble românul tot cu pecioarele altuia, când el are de la strămoșii săi

picioare eroice, marțiale, țepene! Aceasta de nu voim a fi râși și batjocoriți de lume, nu pot, nu li e iertat mai departe a sta așa!”

Cum s-au desfășurat ulterior evenimentele se știe. Au avut loc numeroase tulburări, abuzuri, ajungându-se chiar la crime. A urmat, putem spune, un adevărat război național, înregistrându-se mii de victime, și de-o parte și de alta. Desigur, mai multe victime s-au înregistrat în rândurile celor neînarmați... Victime care trebuie comemorate.

Cert este însă că ștergerea iobăgiei a fost principalul câștig al românilor din aceste evenimente. Unii istorici opinează că momentul 1848-1849 a fost semnalul deșteptării poporului român, de aceea aniversările trebuie și ele marcate.

Multiplă în 50 de exemplare, „Proclamația de la Sarcău” a fost difuzată printre elitele românești din zonă. S-au luat însă grabnice măsuri de către episcopul Erdelyi de împiedicare a răspândirii documentului. Ce s-a întâmplat cu Ioan Popdan și Vasile Vancai (fiu de învățător, născut la Rătești) în acele tulburi zile care au urmat, nu avem știre. Cel mai mult a avut de suferit Ioan Munteanu (preot care a fost numit în 1840 pe seama parohiei Bolda, nu a ajuns însă să slujească acolo), fiind chiar întemnițat și trimis ca preot militar să însoțească trupele maghiare.

În scurta, dar atât de plină sa viață Ioan Popdan a găsit timp și pentru literatură. În „Tribuna” clujeană din 1972 Mircea Zaciuc îl includea și pe Ioan Popdan în „lista poezilor pierduți, pentru noi, în neantul uitării”, alături de alți literați din părțile noastre, ca George Marchiș sau Moise Sora Noac.

A publicat două poezii în „Diorile Bihorului”, almanahul tinerilor lepturiști (membrii Societății de lectură din Oradea) : *Mărturisinția*, o poveste de dragoste încheiată cu mărturisirea în fața unui preot și *Încă un bărbat sfânt*, aceasta din urmă, o poemă versificată, în stil popular, în legătură cu împăratul Traian. Papa Grigore cel Mare, după multe rugăciuni, a reușit să-l înduplece pe Dumnezeu să-l ierte pe împăratul roman. Reușește acest lucru, datorită dreptății pe care Traian i-o făcuse unei femei văduve.

Ioan Popdan a repausat în 28 aprilie 1856, slujitor fiind tot la Sărsig. În nr. 42/1856 din 27 mai, „Gazeta de Transilvania”, celebra foaie românească a lui George Barițiu, printr-un material semnat M., anunța suflarea românească de trecerea la veșnicie a preotului-cărturar Ioan Popdan.

Pentru frumusețea limbajului epocii, încheiem materialul nostru cu câteva frânturi din textul apărut în „Gazeta Transilvaniei”, păstrând ortografia întocmai: „Joane Popdanu parocul de Sărsig, un preot calificat din tot respectul, preot activ, și iubit, carele își făcuse studiile sale teologice în conviptul de la Viena și avea o figură cu timpu între frunțașii clerului diecezan, relăsând o soție iubită și o fetiță crudă în dureri și gele nemângâiate, în 28 Aprilie nou, tocmai când curgea procesiunea la sântirea grânelor, se mută la eternitate. Fiei țărâna ușoară!”

Arc peste timp, ne exprimăm prin aceste rânduri recunoștința pentru realizările acestor doi iluștri fii ai Sărvăzelului, Ioan Popdan și Dorin Sălăjan.

„Informația de duminică”, an VI, nr. 288, 1 iunie 2008, p. 4.

130 de ani de la nașterea preotului greco-catolic Victor Anderco

Despre membrii iluștri din familia Anderco, am avut și, probabil, vom mai avea ocazia să scriem. De-a lungul istoriei familia aceasta s-a aflat de multe ori în centrul unor evenimente politice hotărâtoare pentru românii sătmăreni. Sigur, mergând în urmă cu doar câțiva ani, nici controversesele nu au lipsit, în ceea ce privește numele Anderco. Neclaritățile aceluia caz vor fi rezolvate, în mod corect, poate doar de timp.

Suntem însă foarte siguri că cercetătorii de astăzi, ori cei de mâine, vor reuși într-o bună zi să înmănușeze portretele celor mai importante personalități din familia Anderco, într-un volum pe care îl merită cu prisosință.

Astăzi vom rememora portretul unui preot greco-catolic, înflăcărutul patriot Victor Anderco, de la a cărei naștere s-au împlinit 130 de ani. Viața și activitatea sa îi asigură locul în galeria familiei Anderco.

Victor Vasile Anderco, așa cum este precizat în rubrica prenumelor în actul de naștere emis de preotul botezător, s-a născut în 21 iunie 1878 la Odoreu. Văzuse lumina zilei în familia preotului Vasile Anderco, care era născut în vatra din epoca modernă a familiei Anderco, Botiz. Am precizat timpul, deoarece tradiția spune că originea familiei Anderco ar fi la Homorod.

Mamă îi era Terezia Popp, fiica preotului Ioan Popp. Acesta din urmă, deci bunicul lui Victor Anderco, a funcționat cu fidelitate în parohia Odoreu, peste 55 de ani.

Făcea parte dintr-o familie numeroasă și frumoasă. Două surori ale sale erau preotese, Iustina Terezia (născută în 1877, căsătorită cu pr. Alexandru Băban) și Gizela Maria (născută în 1881, căsătorită cu pr. Iosif Stan), iar fratele său Artur Artemiu Ioan a ajuns, asemenea lui, preot greco-catolic. A slujit în părțile Maramureșului, el fiind descoperitorul celebrului Manuscris de la Ieud. O altă soră, Ilona Ana, a trăit doar câteva luni (1884-1885).

În privința școlilor pe care le-a urmat Victor Anderco, știm doar că a studiat teologia greco-catolică la Seminarul din Gherla. A fost coleg acolo cu viitorul său cumnat, Iosif Stan, născut tot la Odoreu și tot într-o familie nobiliară.

După absolvire s-a căsătorit cu Cornelia Roman, fiica pr. Ioan Roman, paroh la Vama peste trei decenii și apoi la Gherța Mică, unde a și repausat. Roman de Jugastra este de asemenea o familie preoțească și nobiliară, aidoma familiei Anderco. A fost hirotonit în 1902.

Așijderea părintelui său, Victor Anderco, a fost fidel de la hirotonire până la trecerea în veșnicie aceiași parohii, în care a și văzut lumina zilei, Odoreu.

A păstorit credincioșii din comuna Odoreu, incluzând deci și filiile Berindan, Cucu și Mărtinești, începând din martie 1903 până la înveșnicire.

În 1905, după decesul parohului Daniil Napoian din Botiz, a asigurat interimatul și acolo, în localitatea atât de legată de destinul familiei Anderco.

A slujit în anii de tristă amintire ai afilierii acestor locuri românești la Episcopia de Hajdudorogh. S-a remarcat ca unul dintre cei mai vehemenți contestatari ai acelei forțate, injuste și nefericite afilieri.

În 29 mai 1912 a fost prezent la Alba Iulia, pentru a protesta împotriva samavolnicei alipiri. Împreună cu parohul din Botiz, Sabin Coroianu (fiul vicarului Demetriu Coroianu), au mobilizat peste 100 de săteni din cele două învecinate localități sătmărene.

Orator desăvârșit, în 2 septembrie 1912 a ținut o cuvântare în curtea bisericii din Odoreu. Ulterior această cuvântare a fost tipărită, circulând printre militanții români din acest nord transilvan.

În 15 martie 1912 este ales la Satu Mare în comitetul de 50 de membri constituit tocmai pentru a protesta împotriva silnicei afilieri. A fost o durere mare obligația de a consemna în actele oficiale în limba maghiară. Românii sătmăreni își pierduseră dreptul de a-și folosi limba maternă; un drept minimal, dobândit însă cu multe jertfe.

S-a distins ca o figură proeminentă printre militanții sătmăreni pentru Unire. În 12 nov. 1918 a fost ales membru în C.N.R. comitatens Satu Mare, iar a doua zi în C.N.R. cercual Satu Mare. A fost prezent, ca o împlinire a visului său, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.

La întoarcere avea să noteze cu bucurie într-un prețios document lăsat posterității: „Cu datul de 1 Decembrie a anului curinte 1918 după un restimp de 4 ani și 11 luni, zilelor de jale a subjugării magiare, a resărit și pentru parohia noastră robită sub domnia episcopiei dela Hajdudorog în acest restimp; da cu înălțătoarele deciziuni aduse la adunarea dela Alba Iulia a răsărit soarele libertății, desrobindu-ne, ne-am recăștigat dreptul pentru folosirea limbei noastre, dulci românești. Slavă Ție Doamne. Cu noi Dumnezeu. Odoreu, la 4 dec. 1918”.

Imaginea cu familia părintelui Victor Anderco ne dezvăluie o atmosferă destinsă, se întrevede armonia care domnea în casa parohului din Odoreu. Nu știm însă prea multe lucruri despre copiii familiei. Cunoaștem faptul că fiica Ghizela a fost căsătorită cu pr. Mihai Pop. Acest preot și-a început sacerdoțiul prin a sluji între anii 1936-1940 alături de socrul său, în calitate de capelan. În acest ultim an s-a transferat în parohia Doba.

De asemenea, știm că în anul 1905 s-a născut la Odoreu fiica Aurelia, căsătorită cu Alexandru Rednic, fiul pr. Mihai Rednic și al Mariei Erdös.

După Unire, pe plan politic a rămas cu constanță în tabăra patrioților ardeleni, activând în cadrul Partidului Național-Țărănesc.

Printre realizările materiale, în lumea celor văzute, remarcăm faptul că în 1910 a renovat din temelii biserica românească din Odoreu, rămânând în memoria locuitorilor ca un vrednic păstor. Dar, amintirea lui stăruie îndeosebi prin activitatea pe tărâmul spiritual, sfătuindu-i cu înțelepciunea sa pe toți cei aflați în necazuri.

Dragostea pentru limba maternă este dovedită și de faptul că adesea semna în registrele parohiale cu numele în forma românească

“Andercău”, uzitată în acele timpuri nefavorabile afirmării identității românești, de câțiva membri ai familiei Anderco.

A slujit cu evlavie până în 1944 când s-a îmbolnăvit foarte grav. A repausat întru Domnul în 6 iulie 1945 și este înmormântat în vechiul cimitir al Odoreului. Se împlinea în 1945 un secol de când venise în parohia Odoreu bunicul lui Victor Anderco, preotul Ioan Popp. Prin trecerea la cele veșnice a părintelui Victor Anderco se încheia un capitol din istoria românilor din Odoreu.

„Informația de duminică”, an VI, nr. 291, 22 iunie 2008, p. 3.

Corneliu Balla, la doi ani de la trecerea la cele veșnice

Cultura sătmăreană a suferit recent o mare pierdere. „Nestorul revuisticii române”, istoricul literar care s-a născut și a trăit la Terebești, Nae Antonescu, a trecut la cele veșnice. Acum doi ani, de Sânziene, ne părăsea bunul lui prieten și camarad de suferință Corneliu Balla.

În opinia noastră, prin plecarea celor doi dintre noi, Sătmarul nu a pierdut doi oameni ci, neîndoielnic, a pierdut două instituții. Un om de cultură, „antrenor” chiar, vedea salvarea identității noastre, numai prin apariția unor „oameni-instituție”.

Cei care am avut privilegiul să-i cunoaștem pe Corneliu Balla și Nae Antonescu, și să le fim apropiați, mărturisindu-ne reciproc gânduri, nădejdi și neîmpliniri, dar și nenumărate bucurii, avem datoria de a le cultiva memoria, nelăsând să ajungă în raftul „scriitorilor uitați”. Din varii motive, obiective și subiective, multe din instituțiile contemporane nu funcționează la parametrii normali. Oamenii aceștia doi au fost adevărate etaloane. Coborători parcă din acea epocă în care văzuseră lumina zilei, interbelicul românesc, în care păreau statorniciți. Prin preocupări, raportare, mod de a fi, stil cultural.

Dedicăm lui Corneliu Balla acest material comemorativ, mulțumind rudelor apropiate pentru amabilitatea cu care ne-au furnizat informații despre familie și ne-au pus la dispoziție prețioase documente din arhiva scriitorului careian.

Tatăl lui Corneliu Balla, Leontin (n. 1900 la Moftinu-Mic) a fost notar comunal. Dinspre mamă însă, Corneliu Leontin Balla se trăgea dintr-o familie dascălească. Bunicul, Ioan Rațiu, a activat în calitate de cantor-învățător confesional (greco-catolic) la Istrău și Moftinu-Mic. Pe când funcționa la Istrău, s-a numărat printre membrii fondatori ai băncii românești sanislăuane „Arina”, instituție înființată în 25 iunie 1906. Patriotismul său, moștenit și de nepotul Corneliu, este subliniat de delegarea la 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia, ca reprezentant al Reuniunii Învățătoarești din părțile sătmărene.

Margareta Gabriela Rațiu, mama lui Corneliu Balla, era o învățătoare de primă mână. S-a născut în Istrău în anul 1903, în familia dascălului local Ioan Rațiu, și a Reginei Sava. Școala primară a urmat-o în localitate, terminând aceste studii în 1914. Clasele gimnaziale le-a urmat la Școala secundară de fete din Beiuș. În septembrie 1918 a intrat la Școala Normală din Gherla, absolvind în promoția 1922, cu calificativul eminent.

A lucrat în învățământul primar la Moftinu-Mic din 1 septembrie 1922 până în 1925 când a trecut la Școala primară de stat din Carei, unde a funcționat tot vreme de trei ani. În această instituție „s-a dovedit un element didactic de prima forță dând dovadă de rezultate frumoase, recunoscute de forurile școlare competente”.

După căsătoria cu Leontin Balla s-a transferat la grădinița de copii din localitatea unde acesta își desfășura activitatea, Olosig, județul Bihor. A trecut la veșnicie imediat după ce l-a adus pe lume pe fiul Corneliu Leontin, în 11 aprilie 1930. Într-o lucrare dedicată dascălilor acelor ani se spunea despre ea că a fost „o învățătoare harnică de prima forță, plină de mari speranțe și idealuri de viitor, pe cari le-a dus cu sine în mormânt. Învățământul primar a pierdut în ea un element de valoare”. A fost înmormântată la Moftinu Mic, ulterior fiul Corneliu făcând demersurile necesare pentru ca osemintele să-i fie aduse în cimitirul din Carei unde își doarme somnul de veci și el. Înclinațiile literare, poetul careian le-a moștenit de la ea, astfel că și-a semnat în majoritate poeziile cu un pseudonim în memoria măicuței sale: Gabriel Rațiu.

Eroismul este îndeobște caracteristic tinereții. Întâmplător, sau nu, un ierarh al Bisericii Române Unite, martirul Ioan Suciua a scris, printre alte cărți, și două cu aceste titluri: *Eroism* și *Tinerețe*. La aceste

izvoare s-a adăpat o întreagă generație a tineretului românesc. Mai vârtos și cea a lui Corneliu Balla, elev la vestitul liceu românesc din Beiuș.

Iată cum vedea tineretul românesc al acelor ani episcopul Ioan Suci: „Este de nețăgăduit că tinerețea română de acum, așează accentul pe suflet. Se constată o smucire violentă din biologic și o aninare de ceea ce este spirit. Filosofia de cabaret și bulevard, de cafeena și alcool, lasă loc afirmării categorice și neînduplecate a înțietății spiritului. Valorile morale o farmecă, îi stărnesc entuziasmul ațipit”.

Lesne de ghicit ce a urmat în confruntarea dintre acest tineret și cei „fără Neam și Dumnezeu”.

Corneliu Balla a fost arestat pentru prima dată în 23 mai 1948, în luna martie 1949, de pe băncile școlii, fiind condamnat de Tribunalul Militar Cluj la 1 an și 6 luni închisoare corecțională și 3 ani interdicție corecțională pentru activitate în cadrul Frățiilor de Cruce. A trecut pe la Securitatea din Beiuș, prin închisorile din Oradea, Cluj, Aiud, Târgșor. Rămâne memorabilă trecerea prin Târgșor, închisoare specială pentru elevi. Unul dintre „târgșoreni” și-a intitulat cartea „Închisoarea inocenților”. Corneliu Balla nu a fost de acord; mai degrabă naivitatea, după părerea sa, i-a împins pe elevii României în experimentul concentraționar.

Ne aflăm în „obsedantul deceniu”. A doua întemnițare a intervenit în 1952. De această dată, a trecut prin temnița de la M.A.I. (cartierul Uranus din Bucureștiul de altădată), închisoarea Jilava și prin lagărul de muncă de la Baia Sprie. A fost pus în libertate în 1955.

Pentru Corneliu Balla, eliberarea dintre zidurile închisorilor, nu a însemnat o izbăvire. Dificultățile cu care abia a reușit să-și finalizeze studiile, suspiciunea cu care era înconjurat, „atenția” care i se dădea, „vizitele tracasante”, nesiguranța locului de muncă, bineînțeles că au fost tot atâtea piedici în afirmarea talentului său.

După 1989? Speranțe la început, deziluzii multe apoi. Dar, desigur, și libertatea care i-a dat prilejul să se reîntâlnească cu foști colegi de generație, deci de crez și suferință. Colaborarea la presa locală (a fost unul dintre harnicii colaboratori de la rubrica de cultură a publicației „Informația zilei”) i-a adus mari satisfacții morale; puterea de a spune lucrurilor pe nume.

Soția Amelia, împreună cu copiii Corneliu Călin și Alexandrina Gabriela i-au fost alături, la bine și la greu, conștienți de valoarea

intelectuală a soțului și tatălui lor. Mereu au sperat în „căderea marelui întuneric”.

Un om care a dat mereu întâietate spiritului, nepunând bază pe valorile materiale. Așa a reușit să se păstreze și Corneliu Balla, aidoma colegilor de generație, „pașoptiștii secolului XX”, în pofida, sau datorită-avea convingerea aceasta, numeroaselor opreliști care i-au fost scoase în cale.

“Nu câte-au fost îmi vin în minte, Ci câte-ar fi putut să fie”, cunoscutele versuri scrise către capătul vieții de Octavian Goga se potrivesc, din păcate, și pentru ceea ce înseamnă opera lui Corneliu Balla. Au rămas multe lucrări ale sale în stadiu de proiect, altele însă sunt finalizate, așteptând doar editarea.

Debutase în volum „aproape postum”, după propria-i afirmație; scrisă. Uneori, cazuri rare, posteritatea este generoasă cu cei deja trecuți la veșnicie. Timpul va reuși poate să lucreze în favoarea lui Corneliu Balla, răsplătindu-i dărnicia sa întru folosul comunității.

„Informația de duminică”, an VI, nr. 292, p. 5.

150 de ani de la nașterea părintelui George Mureșan

Despre canonicul onorar, preotul greco-catolic și exemplarul patriot român George Mureșan, am mai scris în această pagină, nu i-am dedicat însă niciodată un material în exclusivitate. Merita de mult acest lucru, am așteptat însă acest ceas aniversar. În acest început de iulie se împlinesc 150 de ani de când venea pe lume la Tiream îndârjitul apărător al drepturilor neamului său.

Merită recunoștință din partea satului natal, a celor din Moftinul Mic, pe care i-a păstorit trei decenii, la bine și la greu, dar și careienii, precum și locuitorii din Rușeni unde a păstorit un deceniu.

George Mureșan s-a născut în 5 iulie 1858 la Tiream, părinții săi fiind țărani săraci, George Mureșan și Floarea Bonea. Mama sa, o femeie evlavioasă, a dorit foarte mult ca George să ajungă preot. În ziua nașterii ea s-a spovedit și a luat sfânta cuminecătură.

A fost încă de mic un răsfățat al familiei parohului local Ioan Bonyi (Bonea de fapt!), unul din preoții de vază ai Sătmarului, numărându-se printre teologii care studiaseră la Viena. Probabil că istețimea micuțului era evidentă.

Cu ajutorul unui frate mai mare care era dascăl într-un sat de pe lângă Oradea, George Mureșan a urmat școala primară, studiile gimnaziale și liceale la Oradea, absolvind în 1878. În clasele superioare s-a întreținut din meditații, căci era unul dintre cei mai buni elevi.

După aceea a terminat teologia la Budapesta în 1882, studiind însă și la Facultatea de științe. A beneficiat de o bursă Bejan în valoare de 250 florini de aur. După ce a absolvit teologia, o perioadă a fost meditator al copiilor orfani crescuți de episcopul Mihail Pavel.

În noiembrie 1884 s-a căsătorit cu Silvia Maria Pereni, fiica parohului din Rușeni. A fost hirotonit la 4 ianuarie 1885.

Schițăm în câteva cuvinte portretul lui George Pereni, tatăl soției părintelui Mureșan, și el un patriot puțin cunoscut astăzi. Născut în 28 aprilie 1842 la Domănești. Originar probabil dintr-o ramură a familiei Perényi, înnobilită în 1292 de către Andrei al III-lea.

A urmat cursurile Gimnaziului romano-catolic din Satu Mare. Liceul l-a absolvit la Beiuș în 1861. Teologia a absolvit-o la Oradea în 1865. Căsătorit cu Irma Mureșianu. Hirotonit în 3 decembrie 1865.

În anii de început ai preoției a slujit în părțile Aradului, dovedind patriotism, exemplificăm aici cu susținerea luptei publiciștilor români (cazul Poruțiu). S-a întors pe meleagurile natale, slujind două decenii, între 1874-1894 în parohia Rușeni și filia Hrip.

În 18 sept. 1898 a fost ales președinte al cercului filial Sătmăr-Mădăras al Reuniunii Învățătorilor greco-catolici din Archidiaconatul Sătmărului. A fost unul dintre sprijinitorii vrednicului dascăl și cantor Alexandru Anderco. De la Rușeni a plecat în parohia Sătmărel, slujind acolo din aprilie 1894 până la repausare. Părintele George Pereni a trecut la cele veșnice în 21 iunie 1907. Împlinise 65 de ani, dintre care 42 dăruieți Sfântului Altar.

George Mureșan a început slujirea, vreme de 3 ani în parohia Bozânta Mare, unde a reușit să stingă conflictul dintre enoriași și păstorul sufletesc, conflict dobândit de la antecesorul său. Apoi, a fost preot capelan (ajutor al arhidiaconului careian) și profesor la gimnaziul catolic din Carei, între 1888-1897, predând aici limba română și religia. S-a împotrivit directorului care-i cerea să predea cursurile de religie în limba maghiară. A militat pentru ajutorarea gimnaziului românesc din Beiuș.

A avut în această perioadă o vie activitate în cadrul Reuniunii Învățătorilor Sătmăreni, între 1891-1893 a deținut chiar funcția de președinte al acestei asociații. A activat în cadrul desp. Sătmăr-Ugocea al „Astrei”.

În parohia Rușeni, a slujit vreme de un deceniu, între 1894-1904, primii 3 ani lucrând concomitent și la gimnaziul din Carei.

A reușit zidirea în filia Hrip a noii biserici cu hramul „Sf. Arh. Mihail și Gavril”, în 1896. Astfel că Rușeniul a fost păstorit vreme de 3 decenii de preoții Pereni și Mureșan.

Din ianuarie 1905 a slujit cu atașament în parohia Moftinu Mic, până în 1935. A avut și realizări materiale: construirea unei noi școli confesionale, refacerea celei vechi, ridicarea noului turn al Episcopiei de Hajdudorog. Împună cu 14 săteni va fi târât într-un proces penal la Satu Mare. Apărătorul lui a fost Iuliu Coroianu, iar sătenii au fost apărați de către avocații Pordea, Boilă și Bohățiel.

A intrat însă în istoria locurilor pentru îndârjirea întru apărarea identității românilor moftineni. A avut de înfruntat, dimpreună cu fideli enoriași, alipirea la artificiala episcopie a Hajdudorogului.

A executat penitența între aprilie-iulie 1913. Pedepsa era în fapt de un an și șase luni, dar la intervenția împăratului s-a amânat restul de condamnare, ca o consecință a iminenței începerii războiului. Coincidență, sau nu, ziua eliberării s-a nimerit să fie aceea în care trupele române intrau în Sofia, în timpul războiului balcanic.

Sintetizând atitudinea părintelui Mureșan în toiul acelor evenimente din 1913, pare că vedem aievea pe „păstorul care-și pune sufletul pentru oile sale”.

Ar trebui să curgă multă cerneală pentru a descrie pătimirile moftinenilor din primăvara lui 1913. Ni se pare însă esențial un fragment dintr-un text semnat de prof. Aurel Coza în perioada interbelică, care descrie atmosfera de Sfintele Paști ale anului 1913 la Moftinu Mic: „În zorii Învierii un stol de soții, mame și surori în frunte cu preoteasa mergeau tăcute pe șosea spre Satu Mare, întocmai ca mironosițele pe vremuri la mormântul Domnului. Pe umeri și cap cu coșuri încărcate cu paști, ouă, miel de Paști... ca să le binecuvinteze Părintele martir. Ele numai de aceste vreau să guste și ai lor cei din închisoare, numai cu de aceste vreau să se înfrupte, ca semn al legăturilor sufletești pe care nu sunt în stare să le dărâme nici celulele celor mai negre închisori... O Înviere cu astfel de manifestații parecă prevestea învierea neamului...”

Și neamul a înviat în minunatul 1 Decembrie 1918. A venit astfel și ziua recunoașterii meritelor părintelui Mureșan. În 1922 a fost numit canonic onorar și decorat cu ordinele „Ferdinand I”, „Răsplata Muncii”, „Coroana României” în grad de comandor și „Steaua României” în grad

de ofițer.

Către finalul vieții, localitatea Moftinu Mic i-a acordat titlul de cetățean de onoare. La 30 septembrie 1938, deci la un sfert de veac de la evenimentele din Moftinu Mic, primăria orașului Carei l-a gratulat de asemenea cu titlul de cetățean de onoare, oferindu-i și locuință pentru tot restul vieții. Domiciliu îi oferise și municipalitatea din Satu Mare. S-a hotărât să locuiască în Carei; îl legau amintiri mai frumoase și, era aproape de Tîreamul natal.

Nu avea însă să trăiască mult după primirea onorantelor titluri, căci a repausat la Carei în 25 aprilie 1939, întristând un popor care, după aceea, avea să trăiască mari drame.

Destule personalități, inclusive sătmărene, nu au primit din partea posterității onoarea ca numele lor să fie purtat de o stradă. Schimbările politice au acționat, uneori cu teroare, atacându-i și părintelui Mureșan memoria. Astfel, în perioada interbelică forurile de decizie ale municipiului nostru au hotărât ca o stradă din Satu Mare să-i poarte numele. Și, inspirația a făcut ca strada pe care era situat penitenciarul, unde părintele pătimise și ispășise nedreapta pedeapsă, să fie numită „Părintele Mureșan”. Sigur, după Dictatul de la Viena, strada nu se putea numi astfel; după înstăpânirea comunistă, o față bisericească, și greco-catolică, fie chiar plină de patriotism, nu avea voie să aducă aminte populației de eroismul de altădată.

Așa că, astăzi acea stradă se numește „Mileniului” (nu se precizează care, dar, presupunem că doi sau trei, sau cine știe!). După 1989, reabilitarea parțială a funcționat și în cazul memoriei părintelui Mureșan. O străduță, astăzi la umbra unei fabrici ruinate, mâine-poimâine la umbra unui falnic super-mall, poartă numele celui ce cu crucea în mână a fost apărătorul limbii române și a credinței greco-catolice la Moftinu Mic, părintele George Mureșan.

Făcând acest mic portret, celor mai în vârstă le-am readus în memorie o figură legendară a românismului sătmărean, iar celor tineri le-am făcut cunoscut un model de comportament demn.

„Informația de Duminică”, an VI, nr. 293, 6 iulie 2008, p. 4.

Andrei Cosma – trei sferturi de veac în slujba neamului

„Este fiul lucrurilor sale, căci dacă s-a ridicat la acel loc distins, ce-l ocupă astăzi în sânul poporului Român, în societatea română și în fruntea uneia dintre cele mai valoroase instituite de credit și economii de dincoace de munți, meritul aproape în întregime îi revine lui însuși.”

Cuvintele care prefațează articolul nostru au fost scrise în 1904 de un patriot român născut în Unimăt, Antoniu Băliban, cu referire la un avocat român plin de râvnă pentru neamul său. Este vorba despre Andrei Cosma, care a venit pe lume acum 165 de ani și a părăsit-o în anul Marii Uniri, în luna iulie. Intervalul acesta însumează 75 de ani de viață depusă în slujba românilor din ținutul de interferență Sălaj-Sătmar.

Andrei Cosma s-a născut la Bârsău de Sus (altă sursă pomenește ca loc de baștină Poiana Codrului), din părinți plugari, în 20 iulie 1843. Tatăl său se numea Gheorghe. În anul nașterii sale, parohia greco-catolică Bârsău de Sus era ocupată de Daniel Vultur, cel care a slujit în localitate peste 40 de ani. Ulterior cei doi aveau să colaboreze în chip fericit spre binele comunității.

Școala primară a urmat-o la Poiana Codrului, iar clasele gimnaziale, „cu o mare dragoste de învățătură” la gimnaziul din Baia Mare. Trece pentru următoarele două clase de liceu la actualul „Mihai Eminescu” din Satu Mare, pe atunci instituție școlară romano-catolică, pentru ca apoi să-și finalizeze studiile liceale la premostratensi în Oradea.

Întreținerea în școală și-o asigura de unul singur, căci părinții săi se zbăteau în grele lipsuri. În vacanțe era în schimb fericit să le dea o mână de ajutor părinților la muncile câmpului.

După depunerea examenului de bacalaureat a studiat dreptul la universitatea din Pesta. Tot pentru a se întreține mai lesne, a colaborat la „Foaia Beletristică” și „Familia” lui Iosif Vulcan.

Și-a finalizat cu deplin succes studiile juridice în 1868, deci imediat după ce poporul român din Transilvania a fost năpăstuit cu dualismul austro-ungar. S-a reîntors între românii săi, cu convingerea că trebuie să salveze învățământul românesc, deci confesional – greco-catolic, de la pieire. A lucrat vreme de 4 ani pe lângă inspectorul regesc Iosif Kerekes din Zalău. Zbaterile lui pentru păstrarea caracterului confesional, citește românesc, al învățământului au izbutit în mai multe comune printre care și în cea natală, Bârsău de Sus, sprijinit aici de parohul de vrednică pomenire Daniil Vultur. Tot în anii cât a deținut această funcție a scris „Gramatica limbii române teoretică și practică” pentru maghiarii care ar fi dorit să învețe limba noastră, un „Legendariu românesc” pentru clasa a II-a, precum și prelucrarea unui ghid de folosire a globului pământesc de către învățători.

Conștiinciozitatea și râvna sa întru binele învățământului românesc au atras supărarea stăpânilor, astfel că în 1872 a fost numit în alt post, cel de protonotar la recent înființatul Tribunal regesc din Zalău.

În acest timp s-a căsătorit cu Maria Dragoș, fiica repausatului preot greco-catolic Teodor Dragoș. Socrul său s-a născut în 1826. Făcea parte din familia nobiliară Dragoș de Botiza, tatăl său, Ștefan, fiind moșier în Colțirea. Căsătorit cu Clara Costea, fiica predecesorului său în parohia Supuru de Sus, pr. Ioan Costea de Ciolt. Acesta a fost hirotonit în 1850.

A repausat în 6 martie 1862, fiind paroh la Supuru de Sus, unde a slujit chiar după hirotonire. A fost înmormântat lângă biserică.

Maria era deci orfană în momentul căsătoriei cu tânărul absolvent de drept. Familia le-a fost dăruită cu o singură fată, Aurelia, care s-a căsătorit cu dr. Coriolan Pop.

A fost ales apoi protopretor al cercului Tășnad, reușind să facă mult bine românilor din zonă. Ceea ce nu a fost pe placul autorităților, care, deși recunoșteau faptul că Andrei Cosma a fost “drept și foarte

capacitate” în cei trei ani cât a fost lăsat să ocupe postul, se temeau că realegându-l în funcția de prim-pretor va româniza zona.

Rămas fără post, în 1884 și-a deschis cabinet de avocat la Tășnad, iar în 1887, împreună cu alți fruntași ai locurilor a pus bazele institutului de credit și economii “Silvania”. Pentru subscrierea acțiunilor a umblat prin toate comunele fruntașe din comitatele Sălaj și Sătmar. Se poate spune că abia acum a început adevărata activitate națională pe teren economic a lui Andrei Cosma.

De-a lungul anilor va reuși, împreună cu alți lideri ai românilor, înființarea unor bănci românești în zonă: “Sălăjana” (Jibou), “Vulturul” (Tășnad), “Someșana” (Dej) și “Bihoreana” (Oradea).

Maria Cosma a fost sufletul prestigioasei asociații, “Reuniunea femeilor române sălăjene”, înființată în 1881. Andrei Cosma a fost ales secretarul instituției în 11 august 1885.

În octombrie 1889 a fost ales la Sibiu membru în Comitetul Național, pentru ca în 1892 să-l găsim în mijlocul memorandiștilor la Viena.

A ajuns unul dintre cei mai bogați români de dincoace de munți, aceasta prin abnegația și inteligența sa. Bogația nu a folosit-o numai în scop propriu ci, neuitând nici un moment de unde a plecat, a încercat să înlăture întunericul din sânul nației sale. În 24 martie 1903 s-a înființat la Șimleu Casina română. Prin ajutorul său, tot atunci, prietenul Ioan P. Lazăr a pus bazele primului institut tipografic românesc din Sălaj, “Victoria”, în care s-au editat foile: “Gazeta de Duminecă”, “Păstorul sufletesc” și “Gazeta Învățătorilor”.

De notat că Andrei Cosma, deși prins în atâtea activități, colabora la publicații românești, cu articole istorice, culturale sau financiare. Astfel, a colaborat la: “Gutinel” (Baia Mare) și “Transilvania” (Sibiu). Ajungând la acest oraș transilvan să spunem că Andrei Cosma a purtat corespondență cu George Barițiu, știm de existența a cinci scrisori. Jumătatea vieții sale, atât de devotată și activă și ea pe tărâmul național, de asemeni s-a numărat printre corespondenții „Nestorului presei românești”.

Și în relațiile cu „Astra” Andrei Cosma s-a situat printre fruntașii regiunii. Făcea parte dintre cei 394 de studioși, elevi sau studenți, care au fost stipendiați de neegalata asociație a energiilor românești din Transilvania, între anul înființării și 1911. Andrei Cosma a ținut să

restituie 700 de coroane „Asociațiunii”, revanșându-se cu prisosință pentru binevenitul ajutor primit în tinerețe.

Ultimii ani din viață și i-a petrecut alături de iubita lui soție la Supuru de Sus, unde a și repausat în 26 iulie 1918. A adormit întru cele veșnice fără să-și vadă împlinit visul de făurire a României Mari. Osemintele sale au fost așezate cu mare cinste înaintea bisericii din Supurul de Sus, al cărei binefăcător a fost. La umbra lăcașului își dorm somnul de veci și alți patrioți români: preoții Teodor Dragoș, Ioan Gallu și Augustin Ossian. Alături de ei, avocatul Andrei Cosma, „fiul lucrurilor sale”, dar și un fiu cu care întregul lui neam se poate mândri.

„Informația de duminică”, an VI, nr. 294, 13 iulie 2008, p. 3.

*Simion Bărnuțiu a studiat
la Gimnaziul Romano-Catolic
din Carei*

La 21 iulie 1808 în familia cantorului Ioan Bărnuțiu din Bocșa Română și a soției sale Ana, născută Oros, vedea lumina zilei Simion Bărnuțiu. Era o familie numeroasă, de toți fiind născuți doi băieți și șase fete. Sora lui Simion, Ileana Bărnuțiu s-a căsătorit cu Teodor Maniu, nobil român de Bădăcini, bunicul frunțașului național-țărănist Iuliu Maniu.

Locul nașterii marelui patriot este situat foarte aproape de limita sudică de astăzi a județului nostru. Cea mai importantă legătură cu Sătmarul însă este reprezentată de cei peste 5 ani pe care i-a petrecut la Carei. Vom încerca în acest material să vorbim atât despre viața marelui patriot, cât și despre instituția școlară unde și-a petrecut acei ani din viață Simion Bărnuțiu.

Prețioase informații despre anii petrecuți de Bărnuțiu la Carei am găsit în lucrarea conjuđețeanului nostru Ioan Chindriș, “Simion Bărnuțiu. Suveranitate națională și integrare europeană”, apărută la Cluj – Napoca în 1998.

Înainte de a afla amănunte despre elevul Simion Bărnuțiu, ar fi utile câteva cuvinte despre școala piariștilor (ajunsă apoi gimnaziu și liceu) din Carei. Ordinul piarist își datorează apariția lui Iosif de Calasanz,

călugăr franciscan care a luat hotărârea de a înființa un ordin dedicat educației copiilor săraci.

Contele Károlyi Sándor a adresat superiorului ordinului piariștilor invitația de a deschide o reședință la Carei. Școala și-a deschis porțile în 1727, funcționând pentru început cu două clase, din 1729 cu trei clase, pentru ca din anul școlar 1766/1767 să debuteze și clasele superioare, de poetică și de retorică, deci 5 clase. De-a lungul anilor au ajuns să predea la Carei profesori vestiți. Procesul didactic s-a perfecționat permanent, de asemenea și dotările materiale s-au înmulțit.

După elaborarea programului Ratio Educationis, clasele primare atașate gimnaziului se transformaseră în școală capitală regească. În Carei a funcționat începând cu 1791 o școală normală preparandială româno-ruteană.

Cert este că la școala piariștilor din Carei s-a format o bună parte a elitei românești transilvane din secolul XIX. Este suficient dacă amintim acum numele lui Simion Bărnuțiu și al martirului pașoptist Ioan Buteanu.

Simion Bărnuțiu vine la Carei în octombrie 1820 când se înscrie la Gimnaziul Romano-Catolic. Școala primară o urmase, după unele informații, la Șimleu Silvaniei.

Nu a beneficiat de stipendiu școlar la Carei. În primul an școlar, 1820/1821, a fost elev al clasei mici de gramatică. Profesor îi era Totonyi Alajos, iar director al gimnaziului Barkovics István.

Anul următor este elev la clasa mijlocie de gramatică a gimnaziului, profesor fiindu-i Pintér Hieronimus. În clasa superioară de gramatică a gimnaziului din Carei, lui Bărnuțiu i-a fost profesor Alajos László. Apoi, în prima clasă de umanioare (prima humanitatis) a gimnaziului din Carei, l-a avut profesor pe Cservényi Alajos. În anul școlar 1824-1825 – ultimul la Carei, este elev în clasa a doua de umanioare, iar profesor i-a fost Belik Zsigmond. Precizăm faptul că în toți acești 5 ani, Simion Bărnuțiu a avut numai calificativul eminent!

Din Carei pașii lui Bărnuțiu se îndreaptă către Blaj, unde, după ce studiază un an de filosofie, va urma trei ani de teologie în cadrul Seminarului Greco-catolic, în care s-a format o pleiadă întregă de cărturari români transilvăneni.

În 1829 a fost numit profesor la gimnaziul din Mica Romă, unde a predat sintaxa și filosofia. El este cel care a introdus predarea filosofiei

în limba română în Transilvania. De asemenea, este cunoscut ca fiind cel care a promovat mai întâi kantianismul în filosofia românească.

Sigur, Blajul acelor ani a consemnat un conflict celebru între ierarhul Lemeni și Simion Bărnuțiu, “procesul lemenian”, subiect care merită tratat aparte.

Anul 1842 este considerat în istoriografie momentul în care în fruntea mișcării naționale a românilor ardeleni se impune Simion Bărnuțiu. Lucrarea sa “O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă” a constituit un autentic manifest revoluționar. Protesta împotriva politicii de maghiarizare forțată a populației majoritare.

Evenimentele revoluționare din martie 1848 găsesc un Bărnuțiu care ia atitudine împotriva pretențiilor revoluționarilor maghiari de anexare a Transilvaniei la Ungaria. Aceleași idei le va reafirma cu tărie în celebrul discurs ținut în 2/14 mai 1848 în catedrala Blajului. El s-a pronunțat pentru egalitatea în drepturi a tuturor națiunilor din Transilvania și a confesiunilor acestora.

Discursul său din catedrala Blajului, la solicitarea mulțimii, l-a făcut nemuritor în istoria neamului nostru. Acest subiect iarăși merită un tratament special.

După ce și-a luat doctoratul în drept la Pavia, la îngemănarea anilor 1854-1855, acceptă catedra de filosofie de la Academie Mihăileană din Iași. A predat acolo până în 1863, când boala lui s-a agravat. A refuzat în mai multe rânduri funcția de rector.

În toamna lui 1863 a reușit să-și viziteze rudele din Sălaj și prietenii din Transilvania. Începutul lui 1864 îi adusese vestea de peste munți că ar fi unul dintre candidații propuși ca înlocuitori ai repausatului ierarh greco-catolic de Gherla, Ioan Alexi. A fost însă un simplu zvon, urmările întârziind să apară.

După cum se știe, în mai 1864 Bărnuțiu a cerut consiliului academic din Iași un concediu de câteva luni, pentru a-și îngriji șubreda sănătate. La jumătatea lunii, nepotul său Ioan Maniu a ajuns la Iași pentru a-și aduce unchiul acasă. Căruța pentru călătorie le-a pus-o la dispoziție însuși domnitorul Alexandru Ioan Cuza. Au venit spre casă trecând prin Vatra Dornei și Bistrița.

Soarta n-a vrut să ajungă viu, pentru a-și revedea pentru ultima oară satul natal, repausând în apropierea Munților Meseș, la marginea

satului Sânmihaiul Almașului, în 28 mai. Trupul neînsuflețit al marelui apostol a fost înmormântat în 3 iunie 1864 în țințirumul bisericii din Bocșa Română. Pe crucea străjuitoare a mormântului era scris, pe de o parte: “Libertate, frățietate, egalitate și naționalitate”, iar pe de altă parte: “Poporul român ține minte de binefaceri și nedreptate”.

În spiritul epocii, și românii părților noastre își omagiau altădată vrednicii înaintași. În 14 iulie 1889, corurile din Hotoan și Supuru de Sus au participat la comemorarea a 25 de ani de la moartea lui Simion Bărnuțiu, oficiată la mormântul său de la Bocșa Română.

Am mai putea aminti aici faptul că doi cărturari careieni de pioasă amintire, Corneliu Balla și Neța Iercoșan, s-au străduit cât au fost în viață să înființeze o asociație culturală, care ar fi urmat să poarte numele, pentru a-i urma spiritul, marelui sărbătorit de astăzi, Reuniunea Simion Bărnuțiu. Nu au reușit această reunire regretații oameni de cultură careieni. Însă, urmele pașilor marelui patriot se simt parcă și astăzi prin Careiul studiilor sale gimnaziale.

„Informația de duminică”, an VI, nr. 295, 20 iulie 2008, p. 3.

*Avocatul Ștefan Darabant se
trăgea dintr-o familie înnobilită
în 1666*

Dintre personalitățile trecutului românesc sătmărean aniversate sau comemorate anul trecut, se distinge figura avocatului Ștefan Traian Darabant, deoarece, trăind 50 de ani, anul 2007 a însemnat aniversarea a 125 de ani de la naștere, dar și comemorarea a 75 de ani de la trecerea sa la cele veșnice. Din păcate, iureșul vremurilor care trec peste noi, a făcut ca și personalitatea sa să fie uitată la momentul aniversar și comemorativ în același timp. Dar, mai bine mai târziu decât niciodată, spune o plină de tâlc vorbă românească.

Referințe despre viața și activitatea sa găsim în lucrarea istoricilor Bujor Dulgău și Claudiu Porumbăcean, „Oameni din Sătmar”. Pe lângă datele aflate în amintitul op, marcăm azi momentul comemorativ prin adăugarea unor date istorice privind familia celebrului avocat.

Vom începe incursiunea în genealogia familiei Darabant, prin a preciza că vorbim despre una din familiile nobile române din ținuturile Sătmarului. Strămoșii primiseră diplomă nobiliară de la principele transilvan Mihail Apafi, în 16 aprilie 1666, pentru eroismul demonstrat în bătălie.

Primul membru al familiei Darabant despre care avem știre este bunicul, preotul greco-catolic Ioan Darabant. S-a născut în 25 august

1820 la Odoreu, în familia lui Alexiu Darabos (o formă a numelui Darabant, des întâlnită în ținuturile sătmărene) și a Anei Szabo. Căsătorit cu Maria Fejer (n. 1824, Nyirvasvar-m. 1884, Boinești). Hirotonit în 1844.

Probabil că în 1848 funcționa la Desești, în Maramureșul istoric, căci acolo s-a născut fiul Iuliu, viitor preot. Din mai 1852 a fost paroh la Târșoț vreme de 25 de ani, adică până la repausare. Cel puțin din 1861 a deținut și funcția de asesor consistorial, adică membru al sfatului episcopiei. A fost prezent în 1861 la adunarea de la Seini a intelectualității românești sătmărene, adunare ținută în vederea înființării unui gimnaziu românesc.

La Târșoț s-au născut copiii: Emilian (n. 1852-m. 1854), Emilian (1856-m. 1857), Ioan (n. 1858-m. 1859), Augustin (n. 1860, viitor preot, ajuns paroh în municipiul Satu Mare, imediat după repausarea preotului-cărturar Ioane Marcu, ulterior paroh la Biserica Albă, pe malul drept al Tisei) și Ileana (n. 1861-m. 1863).

În ultimii ani ai vieții l-a avut cooperator (ajutor) pe unul dintre fiii săi, pr. Iuliu Darabant. A trecut la cele veșnice în 25 aug. 1877, fiind înmormântat în cimitirul din Târșoț.

După cum am precizat, tatăl avocatului evocat astăzi, Iuliu Darabant, a văzut lumina zilei în 1848 la Desești, în familia pr. Ioan Darabant și a Mariei Fejer. A absolvit liceul la Beiuș în 1866, fiind coleg de clasă, printre alții, cu cărturarii Miron Pompiliu și Simion Botizan. A urmat teologia la Seminarul din Gherla. Căsătorit cu Ioana Berinde, fiica preotului Ștefan Berinde, slujitor al altarului la Trip și apoi multă vreme la Certeze. A fost hirotonit preot greco-catolic în 1871.

Din aprilie 1871 a funcționat până în 1877 ca și cooperator la Târșoț, secondându-l întru slujire pe parohul Ioan Darabant, tatăl său. După repausarea acestuia, până în martie 1879 a slujit ca administrator interimar. În 1874 s-a născut la Târșoț fiica Maria Elena, căsătorită cu pr. Alexandru Doboși.

A fost foarte legat de parohia Boinești, slujind cu fidelitate peste trei decenii. Aici fiind slujitor al altarului, s-a născut în 10 dec. 1882 fiul Ștefan Traian, eroul acestor rânduri, iar în 21 iunie 1888 fiul Alexandru Iuliu, viitor preot. În 1906 funcționa și ca administrator al oficiului vice-arhidiaconal Oaș, fiind și membru al „Astrei”.

Din nov. 1913 a trecut ca paroh la Certeze, îndeplinind și funcția de protopop al distr. Țara Oașului, până în anul 1920.

Doctorul în drept Ștefan Traian Darabant s-a născut, după cum am amintit deja, la Boinești în 10 dec. 1882. Studiile superioare le-a efectuat la Cluj și Budapesta. A participat la viața politico-națională de până la Marea Unire. A fost prizonier în timpul primului război mondial, întorcându-se din Rusia abia în 1920.

A funcționat ca avocat la Satu Mare, din 1923 până în 1931 fiind decanul Baroului de avocați. Multă vreme a fost membru al Consilului orașenesc și al celui județean. În municipiul nostru știm că domiciliul pe Calea Traian nr. 18. Pentru merite deosebite în 1930 a fost decorat cu ordinul "Coroana României" în grad de ofițer, iar înainte de moartea sa autoritățile locale l-au propus pentru conferirea ordinului "Ferdinand I". A decedat însă subit în 25 august 1932, fiind înmormântat în cimitirul de lângă gară.

Lupta sa pentru emanciparea culturală a românilor și înfăptuirea Marii Uniri, dar și dăruirea de care a dat dovadă în primii ani ai tinerei României Mari l-au făcut să intre în Cartea de Aur a românilor sătmăreni.

„Informația de Duminică”, an VI, nr. 296, 27 iulie 2008, p. 3.

*Teodor Naghi-Odeșteanu, un
român născut la Boghiș, profesor
de frunte la Liceul „Samuil
Vulcan” din Beiuș*

Boghișul este o localitate din județul nostru, atestată documentar încă din anii 1322-1328, sub denumirea de Bogus. Aflat la frontiera româno-maghiară, Boghișul se află azi pe teritoriul țării noastre datorită devotamentului unui mare om de cultură și la fel de mare patriot, Traian Cavassi, ale cărui fapte, din păcate, sunt puțin cunoscute de către sătmăreni.

Deși românismul nu a avut la Boghiș un mediu favorabil în aproape nici o epocă istorică, totuși din această localitate s-au ridicat câțiva intelectuali români de frunte. Pe lângă pomenitul Traian Cavassi îi amintim acum pe învățătorul-dirijor Iosif Spădaru și pe preotul greco-catolic Teodor Naghi-Odeșteanu. Acestuia din urmă îi sunt dedicate rândurile de mai jos, ocazionate de cei 65 de ani deja scurși de la trecerea sa la cele veșnice.

S-a născut în 22 februarie 1894 la Boghiș, în familia țăranilor greco-catolici români Ioan Naghi și Ana Ziman.

Inteligența sa deosebită a fost remarcată de parohul gr.-catolic local Iosif Popovici, slujitor al Sfântului Altar la Boghiș din 1897 până la trecerea sa la veșnicie, în 1910.

A urmat liceul la Beiuș, iar teologia a studiat-o la Oradea. După doi ani de teologie, episcopul de pie amintire Demetriu Radu l-a trimis la Budapesta să studieze în paralel muzica, geografia și istoria. Examenele de licență și capacitate le-a dat la Conservatorul din București în 1919 și la Cluj în 1920. A fost hirotonit la 25 martie 1930.

În 1919, având calificarea necesară, a fost numit profesor suplinitor de muzică și istorie la liceul din Beiuș. Completându-și studiile superioare la cursurile facultății de litere de la Universitatea din Cluj, trece examenul de capacitate din istorie și geografie și în 1922 a fost promovată prof. titular provizor la același liceu, iar în 1928 a ocupat postul de titular la istorie.

A fost de mai multe ori consilier al orașului Beiuș, precum și consilier județean în Bihor. I s-a încredințat sarcina de a reromâniza numele satelor bihorene care fuseseră maghiarizate, achitându-se cu brio de această misiune.

A activat mult pe tărâm cultural, organizând concerte în cadrul Societății Culturale din Beiuș. A ținut numeroase conferințe pe diverse teme culturale.

În martie 1938 și-a schimbat numele de familie în Odeșteanu. Probabil că familia sa era originară din localitatea Odești, aflată astăzi în sud-vestul județului Maramureș, pe versantul de răsărit al Codrului. Prin schimbarea numelui părintele Naghi nu a făcut altceva decât să repare încă o nedreptățire făcută de „teroarea istoriei”.

Preotul-profesor Teodor Naghi-Odeșteanu a trecut la cele veșnice în 20 decembrie 1942 la Beiuș, acolo unde s-a format ca intelectual de frunte, și unde la rându-i a crescut pentru poporul român oameni de nădejde.

Localitatea de baștină, dar și Sătmarul, se pot mândri cu încă o personalitate de seamă, care a avut o carieră strălucită la catedra liceului “Samuil Vulcan” din Beiuș.

„Informația de Duminică”, an VI, nr. 296, 27 iulie 2008, p. 3.

150 de ani de la nașterea părintelui Meletie Răutu

Disputa istoriografică între ortodocși și greco-catolici durează de multă vreme și, probabil va mai dura. Totul este ca discuțiile să se facă sub semnul respectului și, de ce nu?, al împăciuirii, o calitate caracteristică creștinilor cu trăire, indiferent de confesiune. Subiectul revenirii ortodoxiei pe pământul sătmărean, adică perioada de după Marea Unire, este deosebit de generos, întrucât deocamdată nu s-a publicat nici o lucrare dedicată în exclusivitate acestei teme.

Vorbind despre această revenire, orice bun cunoscător al vieții spirituale, politice și intelectuale a Sătmarului interbelic, va recunoaște grabnic meritele preotului Meletie Răutu. Pentru că, după cum se va vedea, anul acesta s-au împlinit 150 de ani de la nașterea sa, înfățișăm un medalion, cu datele de care dispunem până la această dată.

Părintele Meletie Răutu a văzut lumina zilei în 12 februarie 1858 în comuna Zlătunoaea din ținutul Botoșanilor. A absolvit Seminarul Socola din Iași în anul 1884. Încă de pe băncile școlii a ocupat funcția de paraclicer, apoi pe cea de cântăreț la biserica Socolei, Bolnița.

Cu salariul de cântăreț bisericesc a urmat după aceea și studii de medicină și muzică. A funcționat multă vreme ca maestru de muzică la școala Costăcheasca din Dorohoi.

Din 1888 s-a transferat ca prim cântăreț la Catedrala Episcopiei Noului Severin, adică în Oltenia. Apoi a fost profesor de muzică în cadrul unor seminare.

A fost hirotonit în 1902 de către episcopul Argeșului, Gherasim Timuș. Din același an a fost profesor la liceul "Alexandru Lahovary" din Râmnicu-Vâlcea. În 1908 a publicat "Monografia ecleziastică a jud. Vâlcea".

A luptat în prima conflagrație mondială odată cu intrarea României în război, adică din vara anului 1916. S-a remarcat în calitate de confesor al brigăzii 3 roșiori, fiind distins cu "Crucea comemorativă" de război, precum și cu "Coroana României" în grad de ofițer. Putem spune că nu a părăsit Frontul Reîntregirii României decât odată cu înveșnicirea sa, întreaga-i activitate desfășurată în Sătmar fiind un demers întru consolidarea unității naționale. Recunoștința a venit și pe tărâm bisericesc, fiind decorat cu ordinul "Răsplata muncii" clasa întâi.

Pe plaiurile sătmărene a venit în 1919, odată cu trupele române, fiind preot militar. A rămas în județul nostru pentru a asigura asistența spirituală credincioșilor ortodocși din administrația civilă și militară.

Solicitat și de către românii originari din Sătmar pentru servicii particulare și mărindu-se numărul credincioșilor ortodocși din municipiu, a făcut o cerere de înființare a unei parohii ortodoxe. A primit aprobarea în 25 noiembrie 1920, tot atunci înmânându-i-se și sigiliul parohiei cu hramul viitoarei biserici care s-a hotărât să fie "Adormirea Maicii Domnului". Din 1926 a fost ajutat întru slujire de către pr. Ioan Rușdea, un alt merituos păstor de suflete.

Putem afirma chiar că posteritatea a fost mult mai generoasă cu activitatea pe plaiuri sătmărene a părintelui Rușdea, o plăcuță comemorativă în Pasajul Corneliu Coposu păstrând amintirea trecerii sale pe la noi.

Sub păstorirea părintelui protopop Meletie Răutu au fost demarate lucrările de construcție a catedralei ortodoxe din Satu Mare. La repausarea sa, în 1939, aceasta se afla deja adăpostită sub acoperiș.

Tot el s-a îngrijit de nevoile duhovnicești ale ortodocșilor de pe cuprinsul județului Satu Mare, spre pildă cei de la Halmeu, unde în 3 iulie 1922 a fost sfințită capela ortodoxă.

Publicistul interbelic Horea Gheorghiuță afirmă că primul cor bisericesc în Sătmar a fost înființat de către părintele Meletie Răutu,

acesta introducând Imnele Liturgice ale renumitului compozitor Gavril Muzicescu. Desigur, pe acest tărâm și-a valorificat experiența acumulată de-a lungul întregii vieți. Era el însuși un apreciat cântăreț bisericesc, după cum atestă și cele spicuite de noi din activitatea dinaintea venirii în părțile noastre. Scriitorul interbelic ne mai precizează că acele cântări liturgice au fost procurate și transcrise pe mai multe voci, numai prin opera personală și spesele suportate de către părintele Meletie Răutu.

Pe plan politic părintele Meletie Răutu s-a afirmat ca întemeietor al organizației iorghiste pe plaiurile sătmărene. În 1932 a editat la Satu Mare efemera publicație denumită “România Mare”, organ de propagandă națională, care se dorea a fi oficios sătmărean al formațiunii politice înființate de către marele istoric.

De asemenea, s-a remarcat prin colaborarea la primul cotidian de limba română sătmărean, “Granița”. S-a distins ca unul dintre fruntașii locali ai Ligii Antirevizioniste, o organizație românească în spiritul vremurilor. Pe plan publicistic trebuie să precizăm faptul că, în părțile Olteniei părintele lucrase la revista “Menirea Preotului”.

Un cercetător atent, sigur i-ar defini activitatea pe meleagurile sătmărene, și nu numai cea politică, ca una naționalistă. Deși, polemica cu publicația legionară sătmăreană “Cuvântul Nou”, condusă de tânărul poet și publicist Valeriu Cârdu (ucis în cumplita noapte românească a “cuțitelor lungi” din 21-22 septembrie 1939), lasă loc la numeroase discuții asupra acestei teme.

Nu și-a uitat locurile natale, astfel că a tipărit o lucrare dedicată ținuturilor în vecinătatea cărora s-a născut și a crescut, intitulată “Cetatea și orașul Soroca”.

Mai interesante decât cuvintele noastre credem că sunt cele așternute de pomenitul Horea Gheorghiuță în lucrarea apărută în 1935, Satu Mare - Oameni și fapte: “Înalt, voinic, cu părul și barba de-un alb imaculat, cu ochii căprui, pătrunzători – cari te străpung până în afundurile sufletului – impulsive, energic... părintele Meletie Răuțu reprezintă copia fidelă, înfățișează ceva din vâjnoșia preoților români – luptătorii neobosiți ai trecutului nu prea îndepărtat – cari țineau într-o mână crucea și-n cealaltă spada. Vecinic în acțiune, atâr pe terenul religios cât și pe cel cultural și social, ține de-a pururi trează conștiința românească, aici la granița nord-vestică”.

O conștiință românească adormită domnea însă în palatele din București, atentă la marginale lucruri, prea lumești pentru o responsabilitate regală. Din fericire pentru părintele Meletie, Dumnezeu l-a chemat la Sine, înainte ca falnica Românie Mare să fie făcută zob de iresponsabilitatea unui rege imoral!

După cum am amintit pe parcursul materialului, părintele Meletie a adormit în Domnul în anul 1939, când împlinise deja o vârstă patriarhală. A fost înmormântat în cimitirul românesc de la gara din Satu Mare. În 1954, în plin “obsedant deceniu”, credincioșii din parohie i-au ridicat o frumoasă cruce în cimitir, care și astăzi veghează căpătâiul celui care a fost protopopul Meletie Răutu.

A fost aceasta o răsplată mai prețioasă decât cele din timpul vieții. Amintirea părintelui Meletie Răutu nu se ștersese la Satu Mare, personalitatea sa învingând barierele politice, ateiste, din acei ani. Datoria de sătmăreni cu dragoste pentru faptele înaintașilor noștri, indiferent cărei confesiuni românești ar fi aparținut, ne-a inspirat să readucem în memorie numele lui, acum, după scurgerea celor 150 de ani de la naștere.

„Informația de Duminică”, an VI, nr. 305, 28 septembrie 2008, p. 10.

Alexandru Nuțiu, centenarul trecerii la veșnicie

În epoca în care a trăit, preotul-profesor Ioan-Silviu Sălăgeanu era vestit pentru mulțimea copiilor născuți în familia sa; 18, dintre care 11 supraviețuiseră bolilor care secerau viețile copilașilor în secolul 19. O personalitate asemănătoare este și preotul greco-catolic Alexandru Nuțiu, slujitor peste 40 de ani în ținuturile sătmărene. Din cât am putut noi urmări registrele parohiale aparținătoare localităților sătmărene unde a slujit Alexandru Nuțiu, am consemnat nașterea a nu mai puțin de 14 copii în această familie preoțească. Îi dedicăm aceste rânduri deoarece anul acesta s-au împlinit 100 de ani de la trecerea sa la cele veșnice, viața și activitatea sa impunând un semn de aducere aminte.

Preot greco-catolic care avea să se înalțe până la gradul de vicarhidiacon onorar, Alexandru Nuțiu s-a născut în 23 martie 1837 la Chereluș, localitate aflată în împrejurimile Aradului, foarte aproape de orașul Ineu. Localitatea sa de baștină are multe legături cu personalități ecleziastice sătmărene, de-a lungul anilor aici slujind parohi sătmăreni precum: Florian Stan, Ștefan Șipoș, Paul Papp, Ioan Mihalca, Alexandru Brâncoveanu, etc.

A absolvit liceul la Beiuș în 1858. A urmat cursurile Seminarului Episcopal de la Ungvár (astăzi Ujgorod, în Ucraina). Căsătorit cu Tecla (Etelca) Geranu, provenită tot dintr-o familie românească de preoți greco-catolici. Hirotonit în 1 noiembrie 1863. A primit dispensă pentru examenul prosinodal.

După cum se va vedea, aidoma ilustrului său coleg întru slujire, Ioan-Silviu Sălăjean, și Alexandru Nuțiu își boteza copiii cu nume romane. Acest fenomen era generalizat la românii cu simțire și trăire românească din Transilvania, o pornire venită din instinctul de conservare, prezent la mai toate neamurile.

Misiunea sacerdotală a început-o prin administrarea parohiei bihorene Chioag. Aici s-a născut în 1865 fiica Aurelia (căsătorită cu preotul-patriot Alexa Pop).

A slujit apoi la Resighea, din noiembrie 1865 până în decembrie 1867. În acest ultim an s-a născut acolo fiica Elena Silvia (căsătorită cu preotul Dumitru Mureșan). Venea la Resighea în locul prietenului său George Marchiș, transferat în parohia Homorodu de Mijloc.

De la începutul anului 1868 până în 1871 a păstorit credincioșii din Petea, aici născându-se fiica sa Regina Iulia (în 4 septembrie 1869).

Va sluji apoi, din aprilie 1871 până în octombrie 1873 la Tămaia. Localitatea aceasta, care a dat Bisericii Unite Greco-Catolice personalități eclesiastice de prim rang, făcea parte în acei ani din comitatul Sătmar. Aici se vor naște băieții: Coriolan Alexandru (1871) și Octavian Augustin (1873).

Din octombrie 1873 până în aceeași lună a anului 1885 a slujit la Chilia și filia Necopoi. În acel an fiica Aurelia s-a căsătorit, după cum am precizat, cu pr. Alexa Pop, viitorul paroh de Sanislău, patriot al plaiurilor sătmărene. Tot la Chilia s-au născut următorii copii ai familiei Nuțiu: în 1876 fiul Ioan Axinte Sever, în 1878 fiica Veturia Angelica, la sfârșitul acelui an fiul Titu Liviu Adrian (mort în 1879), în 1880 fiica Maria Ana (moartă în 1880), în 1882 fiul Vasile Grigore Ioan Ipolitu (mort în 1976 la Sibiu), iar în 1884 fiica Tecla Ana (căsătorită cu preotul Petru Paul Gherman).

A fost foarte atașat apoi de parohia Lipău. Știm cu precizie că acolo a fost paroh, având deja și titlul de vice-arhid. onorar. A slujit în această parohie din noiembrie 1885 și până la repausare. Dealtfel, le-a urmat întru slujire altor vrednici parohi locali, Vasile Vaida și Chiriac Barbul, care și ei adunaseră împreună peste 4 decenii de sacerdoțiu la Lipău.

Dumnezeu le-a binecuvântat și bătrânețile celor doi soți Nuțiu cu copii. Astfel, la Lipău se vor naște: Ludovic Aureliu Nicolae Alexiu (n. în 1886, a murit în 1889), Maria Ana (n. în 1892). Tot la Lipău s-a născut și fiul Alexandru (a studiat la Fac. de Medicină și Farmacie din Budapesta). Din păcate, la Lipău a trebuit să fie condus pe ultimul drum fiul Ioan

Axinte Sever, oficiant poștal la Satu Mare, decedat la numai 25 de ani. Fusese răpus de „hectică”, cum era denumită pe atunci tuberculoza.

S-a implicat în problemele naționale fiind prezent în 1880 la frământările intelectualității sătmărene în ceea ce privește limba și ortografia română, precum și „afacerile bisericești și școlare”. Să amintim aici doar numele câtorva personalități implicate: Vasile Lucaciu, George Marchiș, Ioane Marcu.

A fost caracterizat în epocă drept „naționalist înflăcărat, preot energic și de model”. Desigur, pe atunci sintagma „naționalist” nu căpătase conotația de sperietoare din ziua de astăzi, ci însemna pur și simplu bun-patriot.

După cum este bine știut, începând cu data de 1 octombrie 1895 au intrat în vigoare și în Imperiul austro-ungar legile civile de consemnare a datelor de stare civilă. Este interesant cum a fost percepută de Alexandru Nuțiu această schimbare, pas către secularizare: „[...] cu aceasta înceată estrădarea mai multu a copiiloru matricularie pre seama co[mi]tatului pentru totdeauna fincă de aci încolo adecă data 1 octombrie a anului 1895 a[u] intrat în vigoare legile civile batjocorite [fiind cele] bisericești, în înțelesul căroro civilii vor conduce matriculele”.

Sunt cuvinte consemnate de către Alexandru Nuțiu pe un registru parohial, aidoma însă au gândit, unii chiar așternându-și pe hârtie opiniile, preoții greco-catolici români din Sătmar. (Am intervenit în text, între paranteze mari, pentru înțelegerea textului de către cititorii nefamiliarizați cu limbajul epocii).

La trecerea în veșnicie parohul Alexandru Nuțiu avea 73 de ani, dintre care 45 dedicați preoției. Au ținut 9 preoți din protopopiat să-i fie alături la despărțire, înmormântat fiind în cimitirul din Lipău. Se întâmpla acest lucru în 18 martie 1908. Am dorit să readucem în memorie personalitatea unui vrednic păstor sufletesc pentru românii sătmăreni, acum cu prilejul centenarului trecerii în eternitate.

Biserica românească din Lipăul repausării sale și-a sărbătorit la începutul lui octombrie hramul. Cu siguranță că vrednicul paroh Alexandru Nuțiu binemerită din partea comunității locale, iar gândurile celor care i-au cunoscut viața și activitatea depuse în slujba credincioșilor lui, s-au îndreptat o clipă și către sufletul său.

„Informația de duminică”, an VI, nr. 307, 12 octombrie 2008, p. 3.

Mormântul și monumentul funerar al martirului Isidor Silaghi se află în paragină

Ne-am făcut un obicei, tragem nădejdea că folositor, de a aminti cititorilor aniversările și comemorările care aparțin spațiului sătmărean. Cele de care avem știre, bineînțeles. Articolul de astăzi va ieși însă din tiparul obișnuit nouă. Aceasta întrucât se vrea a fi un semnal de alarmă, sperăm nu tardiv. Alegerile de la sfârșitul lui noiembrie nu vor avea puterea de a umbri bucuria aniversării celor 90 de ani de la înfăptuirea marelui vis al românilor: Marea Unire.

Jertfele sătmărenilor din lunile următoare împlinirii idealului de atunci ar trebui comemorate, pentru că „cine uită nu merită”, spunea un regretat istoric. Semnalul nostru de alarmă se referă la locul de veci al unuia dintre martirii sătmăreni din cumpănitul luni de început ale anului 1919. Vom schița în continuare un scurt portret al părintelui Isidor Silaghi, cu tot cu povestea monumentului funerar în cauză.

Părintele martir s-a născut în 28 ianuarie 1878 la Giungi, în familia cantorului-învățător greco-catolic Vasile Silaghi și a Mariei Botoș. Precizăm că, în perioada interbelică, atunci când roata istoriei a permis, multe familii Silaghi din Giungi și-au retrădit numele în Sălăgean (Sălăjan), o serie de personalități purtătoare a acestui nume ridicându-se din acest sat încărcat de istorie.

După studiile primare în satul natal Isidor a urmat școala la Carei fiind coleg de clasă, printre alții, cu Ady Endre. Nu ne ascundem bucuria de a fi văzut catalogul cu notele elevilor și, satisfacția de a constata că elevul Silaghi avea note mai bune decât viitorul mare poet maghiar. A urmat apoi liceul la Beiuș, absolvind în generația 1895-1896 la "Samuil Vulcan".

Teologia a studiat-o la Ungvár (Ujgorod). S-a căsătorit cu Maria Szilagyi, fiica parohului din Terebești, Ignațiu Szilagyi, și socrul său fiind tot fiu de cantor-învățător. Isidor Silaghi a fost hirotonit în 19 decembrie 1901, de către vrednicul de pomenire episcop Mihai Pavel.

A funcționat ca preot la Nadăș (Arad) în perioada 1902-1906. În această perioadă s-a născut, în 1902 fiul Coriolan Ignațiu, la Terebești, în casa socrilor săi. În 1904 s-a născut în Nadăș fiul Paul, ajuns asemenea tatălui său preot greco-catolic, întemnițat sub regimul comunist. În 1906 s-a născut fiul Victor, membru marcant al Mișcării Legionare, numit în istoriografie chiar "palatinul" lui Corneliu Codreanu.

După perioada arădeană, familia Silaghi se apropie încet către casă, părintele Isidor funcționând lângă Oradea, la Nojorid între 1906 și 1911, iar din acest an până la moarte în Bicău.

În 29 noiembrie 1918 a fost ales ca membru al C.N.R. cercual Seini. A fost arestat la 18 februarie 1919 de către o patrulă a secuilor bolșevici, fiind închis la castelul lui Ujfalusy Miklós din Pomi, sub acuzația că i-a jurat pe oameni pe România Mare și pe regele Ferdinand și că a colectat bani de la oameni pentru un steag românesc. A fost împușcat a doua zi, în drum spre Seini, aproape de malul Someșului. După aceea a fost aruncat în apele râului, de viu se pare, moartea survenind în urma înecului. Fusese mutilat și jefuit de bunurile de valoare pe care le avea asupra sa.

Corpul neînsuflăit a fost găsit după 100 de zile, în dreptul localității Seini. A fost îngropat în data de 31 mai 1919 în cimitirul de la ieșirea către Apa al localității Seini. Au participat la slujbă toți preoții din protopopiat, în frunte cu venerabilul Alexiu Berinde, protopopul de atunci. Au rămas în urma părintelui Isidor văduva și șase copii minori. Cu sacrificii văduva a reușit înălțarea unei Sfinte Cruci la căpătâiul locului de veci. Pe frontul dinspre Someș al monumentului este scris că, totodată, această cruce era a țințirului bisericii, „sub a cărui scut se află Sfânta Cruce”. Acum nu mai are nici un scut.

A cui ar fi datoria să dea o înfățișare normală mormântului? A celor din Giungiul natal, a celor din Bicău, a bisericii din Seini care are grijă de cimitir? Convingerea noastră este însă că ar fi rușinos ca luna februarie a anului viitor să găsească locul de veci al unui martir sătmărean în părăsire. Cel mai frumos discurs al reprezentantului oricărei formațiuni politice la aniversarea Marii Uniri ar fi refacerea locului de veci al unui martir român.

„Cronica sătmăreană”, an II, nr. 432, 11 octombrie 2008, p. 9.

Ioan Ardeleanu-Senior, centenarul nașterii

Neîndoios, unul dintre evenimentele culturale marcante ale anului 2008 este, pentru viața culturală sătmăreană, centenarul nașterii celui care a fost Ioan Ardeleanu-Senior. Cărturarul este revendicat pentru tezaurul propriu atât de Sălaj cât și de Sătmar, deoarece a scris despre oameni și locuri din ambele spații, iar dragul lui sat natal a aparținut pe rând de aceste două județe. Amintirea lui este încă vie în memoria celor care cunosc viața culturală din jumătatea de veac în care, rareori Ioan Ardeleanu-Senior a putut să scrie. Rămân însă și astăzi foarte prețioase operele tipărite în perioada de înflorire a scrisului său, interbelicul românesc.

Dacă ar fi să-l catalogăm pe Ioan Ardeleanu-Senior, l-am defini drept un cărturar dintre cei care astăzi sunt mult regretați de sătmăreni: Mihai Bălaj, Corneliu Balla și Nae Antonescu, în ordinea trecerii la nemurire. Oameni care ori s-au format în perioada interbelică, ori s-au născut atunci, fasta epocă punându-și totuși amprenta asupra operei lor. Dintre acești cărturari, doar unul dintre ei, Mihai Bălaj, a scăpat de teroarea temnițelor comuniste. De marginalizare însă, tusp patru au avut parte, traseele lor în viață semănând foarte mult. Cu toții, știu bine cei care i-au cunoscut îndeaproape, s-au constituit în adevărate instituții, veritabile modele pentru cei de azi și, mai ales, de mâine.

Ioan Ardeleanu-Senior a văzut lumina zilei în 28 octombrie 1908 la Supuru de Sus, într-o familie cu ascendență moștească dinspre partea tatălui. Înaintașii acestuia veniseră la Supuru de Sus pe la 1785, în împrejurările răscoalei țăranilor români condusă de Horea, Cloșca și Crișan.

A absolvit Școala Normală din Zalău, remarcându-se apoi prin activitatea didactică desfășurată în localitățile: Sighetu Silvaniei, Sărăuad, Crișeni, Eriu-Sâncrai, Siciu, Tășnad, Blaj, Zalău, Supuru de Jos. Remarcat prin priceperea și osârdia sa, o bună perioadă de timp a deținut funcția de inspector școlar șef al Sălajului.

A publicat în 1936 „Istoria învățământului românesc din Sălaj” (Ed. „Școala noastră”, Zalău) pentru ca peste doi ani să dea contemporanilor săi, dar și nouă celor de astăzi, atât de cunoscuta operă „Oameni din Sălaj. Momente din luptele naționale ale românilor sălăjeni” (Așezământul tipografic „Luceafărul”, Zalău).

Din păcate, o operă la care a lucrat foarte mult, „Monografia județului Sălaj”, ajunsă către 1970 într-un stadiu avansat de elaborare, nu a văzut, încă!, lumina tiparului. Ținea foarte mult la monografie, mărturisind către apusul vieții că mai are o singură dorință: „Să-mi încheg lucrarea mea de bază: Monografia județului Sălaj, încă una dintre cele mai de seamă moșteniri ce o voi lăsa fiilor mei, sălăjenilor mei dragi și întreg neamului meu românesc”.

De asemenea, un prețios manuscris despre care amintește este „Mișcarea revoluționară de la 1848-1849 în județul Sălaj”, un altul, minuțios și el, abordează activitatea “Astrei” pe meleagurile de îngemănare a Sălajului cu Sătmarul. Lucrări care ar trebui tipărite, ele venind să umple multe goluri în istoriografia locurilor.

Ioan Ardeleanu Senior a fost colaborator la mai multe reviste, dintre care amintim „Transilvania” și „Școala noastră”, acestea din urmă, publicație apărută la Zalău, fiindu-i redactor între 1938-1940.

După odiosul Diktat, prin Tășnad umbla zvonul că directorul Ardeleanu a fost prins și în vinerea viitoare, zi de târg în Tășnad, va fi spânzurat. Impunătoarea bibliotecă, una dintre cele mai cuprinzătoare din întreg Ardealul, i-a fost salvată de părinții săi, care au transportat-o cu carele din Tășnad în Supurul de Sus și au ascuns-o în podul unui grajd. Anii ocupațiilor, horthiste și apoi sovietice, au risipit însă multe dintre cărțile și documentele adunate de cărturar.

Patru ani de refugiu i-a petrecut în cetatea de cultură a Blajului, îndeplinind mai multe funcții: institutor al școlii de aplicație de pe lângă școala normală de învățători română-unită din Blaj, secretar general al Asociației refugiaților și expulzaților ardeleni din Blaj și județul Târnava Mică, director al Cooperativei „Ardealul” a refugiaților și expulzaților ardeleni din Blaj.

A deținut pentru puțină vreme o funcție onorantă și potrivită pentru firea lui în același timp, cea de cercetător în Biblioteca Centrală din Blaj. I s-a încredințat scrierea unei lucrări de către Ministerul învățământului de la București, cu detașare completă de la catedră. Oamenii croiți din acest material precum Ioan Ardeleanu Senior acest statut l-ar merita, fără vreo zăbavă. El l-a câștigat în ultima parte a refugiului. Un statut normal și firesc i-a fost oferit în vremuri de restriște. De ce oare în vremuri normale, nici atunci, și nici în zilele noastre cercetătorii devotați și autentici nu se bucură de acest statut?

După 4 ani de ocupație, a redeschis învățământul românesc în județ cu cele 40 și ceva de cadre care mai rămăseseră nerefugiate, a rechemat din refugiu învățătorii care-și părăsiseră vetrele și catedrele în toamna anului 1940, a redeschis liceul românesc din Zalău, a garantat și organizat pe bază de egalitate învățământul cu limbă de predare maghiară și, de asemenea celorlalte naționalități conlocuitoare.

Nu a scăpat nici el de „teroarea istoriei”, astfel că a fost arestat în 15 august 1952, deținut fără mandat, fără judecată, până în 1 iulie 1954. Vina era aceea că își iubise prea mult țara, desigur un păcat capital în viziunea copiilor „Internaționalei”.

La întoarcere a fost primit cu temere de cei care l-ar fi putut ajuta, căci îi cunoșteau capacitatea. Alinarea și-a găsit-o doar în sânul frumoasei sale familii. Un astfel de om trebuia primit cum se cuvenea, chiar cu orice riscuri; dar, oamenii erau sub vremuri, îndeosebi în acel obsedant deceniu. Nu a mai putut fi vorba de revenirea în învățământ. În această situație, a intrat în serviciu la Exploatarea minieră „Sălajul” din Sărmășag, unde a lucrat până la pensionare.

La cercetarea istoriei locurilor dragi nu a putut nimeni să-l facă să renunțe. Era de fapt meseria lui de căpătâi. Fără remunerație și cu puțină recunoaștere.

Apoi, după ieșirea din îngrădirea la care a fost supus, sporadic a colaborat la ziarle sălajene, dar și la „Cronica sătmăreană”. Într-o

mișcătoare epistolă către prietenul său de la Seini, Mihai Bălaj, mărturisește faptul că, primit și el să omagieze municipiul nostru, cu prilejul unei cunoscute aniversări, o conferință pregătită întru amintirea episcopului Grigore Maior îi fusese respinsă. Era prea mult patriotism în cuvintele cărturarului. Izvorât din marea dragoste pe care o purta pământului natal și oamenilor care văzuseră lumina zilei acolo. Cea mai mare pedeapsă nu a fost însă interzicerea scrisului său, ci interdicția de a crește și educa mlădițele românești, chemare căreia îi dedicase toată viața până la întemnițarea sa. A trecut la veșnicie în vara anului 1974, cu sentimentul că ar fi avut încă multe de spus celor din părțile sale despre propriul trecut.

La ceas aniversar, suntem bucuroși să constatăm faptul că centenarul nașterii sale coincide cu o altă aniversare: 200 de ani de la nașterea marelui înaintaș care a fost Simion Bărnuțiu, împliniți în iulie. Privind retrospectiv doar cele două secole scurse de la nașterea lui Simion Bărnuțiu și a cărturarului sărbătorit astăzi, constatăm că mersul istoriei ne-a adus și satisfacții, dar și suferințe în acest interval. Cert este însă că Dumnezeu face din veac în veac câte un cadou nordicului pământ românesc: un om care sparge tiparele. Așa cum a fost și cel omagiat astăzi prin aceste puține rânduri, cărturarul Ioan Ardeleanu-Senior.

„Cronica sătmăreană”, an II, nr. 454, marți, 28 octombrie
2008, p. 4.

*90 de ani de la repausarea
părintelui-profesor Coriolan
Ardelean*

La sfârșitul lunii octombrie s-au împlinit 90 de ani de la trecerea la veșnicie a unei personalități ecleziastice și culturale născută în Sătmarul istoric. Preotul profesor Coriolan Ardelean a văzut lumina zilei în 24 octombrie 1860 la Csengerujfalu (azi în Ungaria), în familia parohului greco-catolic local, George Ardeleanu (Erdei) și a Mariei Toth.

Prezentat în cunoscuta lucrare a istoricilor Claudiu Porumbăcean și Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmar*, ne-am propus în materialul de față să întregim prețioasele informații cu alte date, referitoare îndeobște la familia ilustrului intelectual român din Sătmar.

Localitatea Cinghir îi întâmpină pe români în drumul lor spre Occident, imediat după trecerea frontierei pe la Petea. Din punct de vedere bisericesc, românii din Cinghir au aparținut de districtul Satu Mare. Printre alți preoți români, știm că au slujit la Cinghir: Constantin Fabian, George Szabo, Ioan Fărcaș (tatăl profesorului Traian Fărcaș) dar și George Ardelean, tatăl celui evocat astăzi de noi. Tot acolo s-a născut preotul Vasile Tămaș, tatăl preotului Pompiliu L. Tămaș, prețuit păstor sufletesc zeci de ani la Oar și Botiz.

În 1909 în parohia Csengerujfalu trăiau 21 de credincioși romano-catolici, 55 de israeliți, 300 de reformați și 512 greco-catolici,

aceștia fiind români. Opinăm că cifrele sunt grăitoare asupra proporției de acum un secol a etnicilor din localitate.

George Ardelean, tatăl lui Coriolan, s-a născut în 24 aprilie 1825, în părțile Aradului. Este unul și același cu Georgiusz Erdeli, cum îi apare numele în unele șematisme din epocă. A studiat teologia la Oradea și Tîrnavia. Căsătorit cu Maria Tót. Hirotonit în 6 iulie 1849.

A slujit pentru început la Ghenci, apoi la Boghiș, unde funcționează până în 1853. În acest an se naște fiica Wilhelmina (căsătorită cu pr. Petru Muntean).

În 1854 funcționa în parohia vecină Boghișului, despărțite fiind de apele Someșului, Cinghir. Acolo s-au născut: în 1855 fiica Maria (căsătorită cu pr. Ignațiu Szilagy), în 1860 fiul Coriolan, în 1859 probabil, fiica Iuliana, căsătorită cu pr. Vasile Șteer (în familia lor avea să se nască avocatul Coriolan Șteer).

A slujit apoi la Terebești, din aprilie 1863. Aici se va naște în 1867 fiica Elisabeta, căsătorită cu pr. Pamfil Ossian. Tot în această localitate s-au mai născut fiii George (n. 1871) și Eugeniu (n. 1873), așijderea vrednici slujitori ai altarului.

George Ardelean semnează în 1865, alături de alți intelectuali români din Sătmar, memoriul către comitele suprem, în ceea ce privește reprezentarea proporțională a românilor în organele comitatense. A fost membru al „Astrei” încă din primii ani de ființare a acesteia.

Din mai 1881 îl găsim ca protopop și vicearhidiacon al Codrului și paroh la Homorodu de Mijloc, urmându-i întru slujire aici lui George Marchiș. Acesta va fi și locul unde o apoplexie îi va cauza repausarea în 27 octombrie 1891. Își doarme somnul de veci în cimitirul din Homorodu de Mijloc.

Coriolan Ardelean a absolvit școala primară la Carei, liceul la Satu Mare, iar la Budapesta a urmat teologia greco-catolică și literale. Era căsătorit cu Ludovica Oros. Hirotonit la 18 octombrie (decembrie precizează o altă sursă) 1886.

Din 1884 a fost profesor suplinitor, iar din 1887 titular la liceul de băieți din Beiuș, administrând în această perioadă și parohia Fiziș din împrejurările orașelului bihorean.

După anii petrecuți la catedră, a fost paroh și protopop la Carei, din 1903 până în 1908 deținând funcția de arhidiacon al părților sătmarene.

A revenit deci în orașul unde urmasa școala primară. Înaintea lui această funcție fusese ocupată de figuri ilustre ale românismului sătmărean: Toma Șorban, George Marchiș, Chiriac Barbul și dr. Felician Bran. El avea să fie succedat de către Romul Marchiș. Vreme de trei ani părintele Coriolan Ardelean a îndeplinit funcția de președinte al “Reuniunii învățătorilor români sătmăreni”.

În 1908 a revenit la Beiuș ca paroh și protopop, fiind și dascăl și director al școlilor primare urbane din acest centru cultural. A sprijinit instituțiile și asociațiile culturale românești, activând în despărțământul Sătmar-Ugocea al „Astrei”, după ce fusese printre întemeietorii despărțământului de la Beiuș. De asemenea, s-a numărat printre cei care au înființat în ținuturile nord-vestice și băncile „Arina” din Sanislău și „Drăganul” din Beiuș. Membru de onoare al Reuniunii române de cântări „Hilaria” din Oradea în 1910.

În 18 iunie 1913 devine canonic al Capitlului Episcopiei Greco-catolice de Oradea, în 1917 deținând titlul de canonic-cantor. În același timp era onorat cu funcția de arhidiacon al districtului Mureșului.

Din păcate, preotul-profesor Coriolan Ardelean nu a ajuns să vadă întrupat marele vis al reîntregirii românilor. A repausat în 29 octombrie 1918, cu puțin timp înainte de împlinirea marelui ideal, la întruparea căruia și el contribuise prin toată activitatea sa. Probabil că își doarme somnul de veci în cimitirul din Beiuș.

Alături de familia sa, Coriolan Ardelean se numără între personalitățile care trebuie recuperate de memoria culturală sătmăreană.

„Cronica sătmăreană”, an II, nr. 460, 4 nov. 2008, p. 4.

*Preotul Ioan Lobonțiu a
fost decorat cu Crucea de ofițer a
ordinului „Coroana României”*

Ne-am bucurat sincer că articolul nostru din “Informația de Duminică”, an VI, nr. 279, 23 martie 2008, prin care semnalăm împlinirea centenarului băncii „Vulturul” din Tășnad a avut efect. Oficialități, responsabili culturali din Tășnad au hotărât, într-un cadru festiv, să evoce împlinirea centenarului înființării băncii locale românești „Vulturul”.

O întâmplare fericită face să abordăm indirect acest subiect, deoarece vom evoca astăzi o altă personalitate a Sătmarului, prezentă în lucrarea reputaților istorici Bujor Dulgău și Claudiu Porumbăceanu, căreia însă nu i se cunoștea locul și data repausării. Recent am aflat că Ioan Lobonțiu, preotul greco-catolic care s-a numărat printre fondatorii băncii „Vulturul”, își doarme somnul de veci în cimitirul municipiului Cluj-Napoca, acolo unde se pare că și-a trăit ultimii ani din viață.

Orice expunere despre personalitatea părintelui Ioan Lobonțiu trebuie începută prin referirea la rădăcinile preoțești, greco-catolice, ale familiilor ambilor părinți. Tatăl său, Patriciu Lobonțiu, a văzut lumina zilei în 1847 la Giurtelecu Șimleului, în familia vice-arhidiaconului Ioan Lobonțiu. Pe mama sa o chema Theodosia. A urmat Seminarul teologic la Gherla. S-a căsătorit cu Maria Baști, fiica preotului Vasile Baști. De

asemenea reprezentanți ai familiei Baști au păstorit zeci de ani credincioșii din părțile Sătmarului și ale Sălajului.

Părintele Patriciu Lobonțiu a fost hirotonit în 1871. A slujit după aceea, din mai 1872 până în 1875 la Sudurău. Aici s-au născut copiii: Vasile (1873-m. 1875 la Silvaș), Ioan și Vasile, gemeni (1875, decedați la câteva zile după naștere).

Patriciu Lobonțiu și-a legat apoi destinul de parohia Silvaș și fiilele Moara Banffi și Cean, unde a slujit multă vreme, din aprilie 1875 până la trecerea la cele veșnice. A reușit performanța de a ridica în tustrele aceste sate românești lăcașuri de cult noi, de zid. Astfel, în 1882 s-a terminat la Moara Banffi (Valea Morii, azi cartier al orașului Tășnad) biserica cu hramul „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril”. În 1906 a fost renovată. În 1891, în cealaltă filie, Cean, s-a terminat construcția bisericii de zid cu același hram. În sfârșit, la 1905 a fost terminată construcția noii biserici de cărămidă din Silvaș, cea veche, din lemn, renovată în 1740, nemaiputându-se folosi. Are hram aidoma bisericilor din cele două filii.

La Silvaș s-au născut copiii: Iuliana Ana (1876, căsătorită cu pr. Domițian Cupșa, de asemenea vrednic slujitor în părțile tășnadene), Vasile (1878-m. 1880), viitorul preot și om politic Ioan Lobonțiu (1880), Elena (1882, căsătorită cu învățătorul Teodor Mureșan) și Victoria (1883, căsătorită cu preotul Paul Nodiș). Iată deci că și doi gineri din familia Lobonțiu, Teodor Mureșan și Paul Nodiș s-au numărat printre fondatorii băncii românești din Tășnad.

A fost membru de frunte al despărțământului Tășnad al „Astrei”, activând încă din 1874 în această fără de egal asociație culturală românească. Între 12-14 mai 1884 a participat la Conferința națională a P.N.R. de la Sibiu, ca delegat al Cercului electoral Tășnad.

A părăsit lumea aceasta în 14 aprilie 1923, având 76 ani de viață dintre care 52 dăruieți slujirii lui Dumnezeu. A fost înmormântat la Silvaș, acolo unde păstorise credincioșii vreme de aproape o jumătate de veac.

După cum am precizat, Ioan Lobonțiu s-a născut în 10 august 1880 la Silvaș, unde tatăl său, preotul Patriciu Lobonțiu era paroh. A urmat teologia la Gherla, fiind hirotonit în 1903.

Căsătorit cu Angela Vicaș, fiica preotul Emil Vicaș. În august 1903 s-a născut la Cozniciul de Jos, parohia socrului său, fiul Emil, viitor preot. Acesta va continua tradiția preoțească a familiei. Va sluji în mai

multe parohii, trecând la cele veșnice în 1964 la Racova, unde dealtfel își și doarme somnul de veci.

După hirotonire, Ioan Lobonțiu a funcționat vreme de doi ani la Benesat. Acolo s-a născut în 1904 fiica Maria (decedată în 1982), căsătorită cu dr. Victor Supuran (1898-1958), ambii dormindu-și somnul de veci la Cluj-Napoca.

Apoi, timp de 18 ani, începând din ianuarie 1906, a slujit cu devotament la Sărăuad. Până în 1913, când Tășnadul a redevenit parohie, a asigurat și acolo funcționarea serviciului religios.

La Sărăuad s-au născut gemenele Teodora Ștefania și Viorica Angela (1906, Viorica Angela a trăit doar câteva zile) precum și Felician Valer (1909). În mai 1912 a fost prezent la Alba Iulia, unde s-a desfășurat o puternică manifestație de protest împotriva înființării episcopiei de Hajdudorog.

În august 1914 a trebuit să treacă peste durerea despărțirii de soția sa, repausată la doar 31 de ani, rămânând să îngrijească singur de copii.

După repausarea tatălui său, în 1923 trece în parohia acestuia Silvaș, de fapt localitatea de obârșie a lui Ioan Lobonțiu.

A slujit la Silvaș până în 1931 când a trecut ca paroh și protopop la Carei. S-a remarcat pe plan cultural și național, fiind unul dintre membrii cei mai activi ai "Astrei" și ai "A.G.R.U" (Asociația Generală a Românilor Uniți). A fost membru fondator și chiar director o perioadă la Banca "Vulturul" din Tășnad, instituție care, după cum am precizat, în acest an și-a sărbătorit centenarul.

Ioan Lobonțiu s-a remarcat prin activitatea depusă în cadrul Partidului Național Țărănesc Satu Mare. A fost decorat cu Crucea de ofițer a ordinului "Coroana României".

Nu cunoaștem atitudinea părintelui Lobonțiu după desființarea Bisericii Greco-Catolice. Recent însă am aflat că a repausat în 1955 la Cluj-Napoca, locuind probabil la fiica Maria. A fost înmormântat în cimitirul central, alături de alți reprezentanți ai familiei Supuran.

*Ioan Doroș, un ilustru fiu
al Târșolțului, prezent la Marea
Unire*

Trebuie recunoscut faptul că preotul greco-catolic Athanasie Doroș se numără printre pușinii făuritori de acte istorice căruia atât urmașii din familie cât și compatrioții săi îi cinstesc memoria. Aceasta în comparație cu atâtea alte personalități uitate sub placa tăcerii, a uitării. Mormântul de la Târșolț Mare, renovat în vara acestui an, vine să sprijine afirmația noastră.

Recent, cercetând urmele acestei familii, am aflat că și tatăl lui Athanasie Doroș, preotul greco-catolic Ioan Doroș este originar din părțile oșenești, mai precis din Târșolț. Prezentăm în cele ce urmează un scurt medalion al părintelui Ioan Doroș, constituit din informațiile pe care le deținem până la momentul actual.

Ioan Doroș s-a născut în 4 februarie 1851 la Târșolț în familia cantorului-învățător Vasile Doroș și a Irinei Bura. Înainte de tatăl său învățător la Târșolț era Ioan Doroș, posibil bunicul preotului Ioan Doroș.

Există ipoteza, înfățișată nouă de către dăruita fiică a lui Athanasie Doroș, Angela Mălăescu, că familia Doroș și-ar fi avut originea în localitatea Doroslău (Dorozlo), astăzi dispărută, atestată însă documentar în 1421, situată undeva între Giulești și Hărniciești, deci în Maramureșul istoric.

Vasile Doroș, născut în 1830, originar probabil din Târșolt, s-a căsătorit cu Irina Bura, născută în 1832, și ea localnică. Locuiau în Târșolt, pe ulița Pecieni la nr. 179. Interesant de consemnat este și faptul că după 18 ani de la nașterea lui Ioan Doroș, în familia lor s-a născut, în 26 iunie 1869, fiul Nicolae, ajuns și el preot greco-catolic, multă vreme slujitor la Breb și după aceea la Sat Șugatag, în mirificul Maramureș istoric.

Înainte de hirotonire Ioan Doroș s-a căsătorit cu Rozalia Bud, fiica preotului Ioan Bud, care a repausat ca paroh al Bixadului, dar slujise multă vreme la Sat Șugatag. În aceeași familie Bud s-au născut preoții Tit, cu preocupări istorice și folcloristice, precum și Corneliu, slujitor peste un sfert de veac la Gherța Mare.

Ioan Doroș a fost hirotonit în 1875. După hirotonire a slujit ca administrator interimar la Nireșu Mare.

Din 1880 este administrator, apoi paroh în Sat Slatina și Ocna Slatina, localități aflate astăzi între granițele Ucrainei. După ce o lungă perioadă de timp a fost notar al districtului, Ioan Doroș a deținut ulterior și funcția de protopop al districtului Sighet.

Sub supravegherea, conducerea și prin munca sa neprecupețită s-a zidit frumoasa biserică de piatră din Sat Slatina, cu admirabilul ei iconostas. Și episcopul Mihail Pavel a fost un mare susținător și sprijinitor al acestei biserici, el dormindu-și dealtfel somnul de veci în cripta sfântului lăcaș. Ioan Doroș a înființat la Ocna Slatina un cor bisericesc de plugari români, care a cântat la înmormântarea ep. Mihail Pavel (1 iunie 1902). Mai târziu, fiul său Athanasie, profesor de religie la liceul din Sighet, a înființat un cor identic în Sat Slatina „Corul Athanasian al plugarilor din Slatina Marmației MCMX”. Imaginea de alături ni-i prezintă pe Ioan și Athanasie Doroș în mijlocul coriștilor slătineni.

În unele duminici după vecernie s-a ocupat de catehizarea și alfabetizarea țăranilor, ceea ce constituie ceva lăudabil ținând cont de împrejurările politice de opresiune națională din acele vremuri. S-a ocupat de întreținerea școlii primare greco-catolice, pe care a refăcut-o, de asemenea casa parohială a căpătat o nouă înfățișare.

Un document precizează faptul că în 27 noiembrie 1918 Reuniunea învățătorilor români din comitatul Maramureș, împuternicește prin preotul Ioan Doroș pe învățătorul Ion Bilțiu-Dăncuș din Sat Slatina și pe Grigore Ciple din Ieud să participe cu vot decisiv la Marea Adunare

Națională de la Alba Iulia. La acel fără de egal moment din istoria românilor a fost prezent și Ioan Doroș, fiind ales chiar între membrii Marelui Sfat Național Român.

Bucuria familiei a fost cu atât mai mare cu cât și Athanasie Doroș a fost prezent la sărbătoarea înfăptuirii României „dodoloațe”. Un mare merit în organizarea Consiliului național Român precum și a Gărzilor naționale Românești din părțile Sighetului a avut avocatul Titus Doroș (dr. în drept) fratele lui Athanasie, deci și el fiu al părintelui Ioan Doroș. În efervescentele momente din zilele Unirii, alături de Vasile Kindriș, dr. Titu Doroș a redactat publicația sigheteană „Sfatul”, organ oficial al C.N.R. local.

Poate că se cuvine să amintim faptul că Ioan Doroș a fost unul dintre colaboratorii efemerei, dar atât de merituoasei prime publicații în limba română apărută în ținuturile noastre, “Gutinel”. A publicat în această primă încercare ziaristică din nordul românesc cântece de dragoste și strigături “de sub piatra Gutuiului”.

După întregirea hotarelor, incompletă, ținând seama că peste jumătate din Maramureșul istoric a rămas în afara tânărului stat român, părintele Ioan Doroș a fost obligat să plece din Sat Slatina, comună rămasă la Cehoslovacia, din cauza multelor opresiuni și jigniri aduse lui zi de zi. A fost mutat în Sat Șugatag, probabil loc de naștere al soției sale, unde a funcționat între anii 1920-1923, când a paralizat și a repausat în casa fiului său Titu în Sighet, lucru întâmplat în 3 februarie 1923. Se află înmormântat la Sighetul Marmației alături de fiul său Titu și nora Amalia, născută Mosolygo.

După trecerea sa la veșnicie, în slujirea credincioșilor din parohie i-a urmat fratele său mai mic, Nicolae, care a slujit acolo cel puțin până în 1938. Localitatea aceasta de altfel a fost păstorită de numeroși membri ai unor familii preoțești care erau originare ori au activat și în Sătmarul istoric: Bud, Berinde, Doboși, alături de Doroș.

În familia preotului Ioan Doroș, pe lângă Athanasie Doroș și avocatul Titus Doroș s-au mai născut copiii: Nicorel (mort pe front în primul război mondial), precum și ficele Valeria (este mama preotului Tit Borca, slujitor pe meleaguri sătmărene, la Prilog și Tarna Mare), Felicia (căsătorită cu preotul Mihail Doboși) și Marta.

Din descrierile celor care l-au cunoscut știm că părintele Ioan Doroș avea înălțimea de 175 cm., era brunet, purta barbă călugărească. Era un bun predicator, cu o frumoasă pregătire intelectuală. Copiilor săi le trimitea la liceu traduceri în ciornă a lecțiilor de latină. Om de o admirabilă noblețe sufletească, a crescut copiii frumoși, aceștia la rândul lor dând societății românești, am îndrăzni să spunem României profunde, oameni de caracter.

Originea lui oșenească vine să întărească rândurile sătmărenilor prezenți la Alba Iulia la acel astral ceas numit 1 Decembrie 1918.

„Cronica sătmăreană”, an II, nr. 482, 29 noiembrie 2008, p. 4.

*Petru Tămaian, prezent la
Marea Adunare Națională de la
Alba Iulia*

Am mai avut ocazia să scriem în “Informația de Duminică” despre canonicul Petru Tămaian. Între timp, prin intermediul unor iubitoare rudenii ale ilustrului intelectual creștin, am intrat în posesia unor noi informații, cum ar fi titlurile câtorva lucrări scrise de pr. Petru Tămaian, precum și câteva prețioase fotografii. Aniversarea celor 90 de ani scurși de la Marea Unire ne prilejuiește acest articol.

Din fericire, s-a păstrat o ilustrată pe care canonicul Petru Tămaian a trimis-o iubitei sale surori Terezia, locuitoare în Crucișorul natal. Se va vedea din textul ilustratei că gândurile lui s-au îndreptat în preția marelui eveniment către cei de acasă din Crucișor. Mulțumim și pe această cale doamnei Cristina Forțescu, care, cultivând memoria ilustrului său înaintaș, ne-a pus la dispoziție prețioasele materiale.

Petru Tămaian a văzut lumina zilei la Crucișor, în 26 iulie 1875, în familia țăranilor Dimitrie și Floarea. După trei ani, în aceeași localitate avea să se nască Paul (Pavel) Tămaian, de asemenea ajuns preot greco-catolic în Episcopia orădeană, slujitor în parohiile bihorene Băița, Sâmbăta și Săcuieni. Este posibilă o legătură de rudenie între acești doi fii ai Crucișorului, la data nașterii doar 7 numere de casă despărțindu-i, părinții lui Paul numindu-se Vasile și Anuța.

Cu siguranță un mare rol în creșterea și orientarea școlară a celor doi copii de țărani din Crucișor au avut preoții care au slujit în sat în copilăria lor: Grigore Fásy (1831-1886, paroh la Crucișor de la hirotonire până la repausare, vreme de trei decenii; își doarme somnul de veci în curtea bisericii) și Mihai Târsan (1831-1917, preot emerit, așijderea paroh vreme de peste trei decenii la Crucișor).

Petru Tămaian a urmat cursurile Seminarului greco-catolic din Oradea, fiind bursier al Fundației Regale. Peste ani va scrie istoria acestei prestigioase instituții. Teologia o urmează la Seminarul din Esztergom (Strigoniu). La această instituție și-au desăvârșit studiile înalte fețe bisericești greco-catolice precum Vasile Dumbravă sau Teodor Bulc, ambii vestiți profesori la liceul din Beiuș, dar și preoți care s-au născut ori au funcționat în Sătmar precum Iosif Pataki sau Petru Hertzeg. A fost hirotonit la 3 martie 1901 ca preot celib, pentru ca la 1 septembrie a aceluiași an să fie încadrat ca profesor la școala normală (Preparandia) orădeană, deținând și funcția de prefect de studii la Seminarul Unit din orașul de pe Criș. Aceasta din urmă nu era o funcție nouă întrucât încă din 1899 a fost numit prefect de studii la Internatul Pavelian din Beiuș.

Din 1904 este catehet la Preparandie și consilier (îndrumător, spiritual) în cadrul aceleiași instituții. Va conduce chiar destinele celor două instituții orădene, fiind director al Preparandiei între 1919-1923 și rector al Seminarului în perioada 1925-1927.

A fost mereu apreciat pentru erudiția sa în dieceză, în 1929 făcând parte din comisia care a lucrat la revizuirea cărților liturgice.

Assessor în cadrul tribunalului matrimonial, președinte al Exactoratului diecezan, inspector catehetic al școlilor secundare din Oradea, canonic lector al Bisericii catedrale române unite din Oradea, controlor al Fundațiunilor diecezane, iată numai câteva din funcțiile de care s-a achitat cu conștiinciozitate de-a lungul vieții. S-a îngrijit de bunul mers al activităților reuniunilor bisericești, al căror scop era, în viziunea sa “de a-i aduna pe credincioși și a-i ține în legătură cât mai strânsă cu biserica atât pe tărâmul vieții spirituale cât și moral-creștine”.

A fost implicat trup și suflet în bunul mers al “Astrei”. În 9 octombrie 1910 a fost ales vicesecretar al “Astrei” orădene, alături de alte personalități care își desfășurau activitatea la Oradea, precum dr. Aurel Lazăr, dr. Valer Hetco, dar și sătmărenii noștri, Augustin Maghiar sau Corneliu Abrudan, iar în 8 iunie 1914 în comitetul de conducere al respectivului despărțământ. În adunarea generală din 20 iunie 1926,

canonicul Petru Tămaian este din nou ales în comitetul de conducere. Efectiva implicare este demonstrată de faptul că este considerat ca unul dintre cei mai buni conferențieri din cinul preoțesc, alături de canonicii Grigore Pop, Victor Bojor sau Nicolae Brânzeu.

A scris mai multe studii, publicate în diferite publicații, precum periodicele blăjene “Unirea” (Naționalismul creștinesc, 1912) și “Cultura creștină” (Importanța reuniunilor bisericești, 1912), sau revista orădeană “Vestitorul” (O pagină din suferințele noastre, 1929). Sunt remarcabile lucrările sale de istorie ecleziastică dar și cele didactice.

Dintre cele didactice amintim cursul litografiat „Magnetismul și electricitatea. Compendiu fizic”, (Oradea Mare, Litografia lui Josif Mișac, 1904); “Manual de fizică pentru școalele normale” (Oradea, 1914).

În 1931 i-a apărut la Oradea “Viața sfântului Nostru Părinte Ioan Gură de Aur”. În 1935 a tipărit “Așa a iubit Dumnezeu lumea (Ev. Ioan 3, 16) sau „Inima lui Isus focar de dragoste dumnezească față de oameni”(Tipografia Românească, Oradea).

În toamna lui 1918 este reprezentantul Institutului Teologic din Oradea la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Să remarcăm faptul că, din partea școlilor Greco-catolice bihorene, tusalpatru reprezentanți erau născuți în Sătmăr: Victor Borlan de la liceul “Samuil Vulcan” din Beiuș, Gheorghe Miculaș de la Preparandia unită din Oradea, Camil Selăgian, director al Școlii civile de fete din Beiuș, precum și Petru Tămaian de la Institutul teologic din Oradea.

În 30 noiembrie 1918, aflat probabil la Blaj, pregătindu-se pentru Ziua cea mare a românilor, expediază surorii sale dragi din Crucișor o ilustrată cu următorul text: “Terică dragă, plecăm spre Alba-Iulia; mâni va fi Adunarea cea mare, în care se va decide soarta neamului nostru întreg. D[umne]zău ajute, să fie în ceas bun lucrul ce se va decide. Vă rugați lui D[umne]zău și voi! Vă sărut pe toți cu drag, iubitor Petru. Blaj, 30/XI 918”.

Așa cum nădăjduia Petru Tămaian, Dumnezeu a ajutat în acea măreață zi neamului românesc. Dragostea lui pentru Crucișorul natal este dovedită și de faptul că la înveșnicirea sa, în 1952, i s-a respectat dorința de a fi înmormântat în țințirumul satului unde văzuse lumina zilei, adică la Crucișor.

Mihai Ciurdariu, un preot-patriot slujitor 25 de ani la Doba

Mărturisim că nu am fi publicat acest material acum ci am fi așteptat un moment aniversar, după cum ne-am făcut obiceiul. Apariția a fost însă urgentată de intervenția plină de acribie a distinsului istoric – și al Sătmarului – Bujor Dulgău, din timpul reușitului simpozion organizat de Muzeul Județean cu ocazia celei de-a 90-a aniversări a Marii Uniri. Reputatul istoric a prezentat personalitatea martirului dr. Ioan Ciordaș, precizând faptul că multă vreme acesta își petrecea vacanțele la Doba, unde tatăl său a fost vreme de peste un sfert de deceniu paroh.

Imaginea alăturată îi prezintă pe eroii noștri, tată și fiu, într-o fotografie-document, pe care ne bucurăm s-o putem pune la dispoziția cititorilor, dimpreună cu un material evocator al celui care a fost preotul greco-catolic Mihai Ciurdariu (imaginea este prezentă pe coperta I a prezentului volum).

În 5 iulie 1845 s-a născut la Cihei, pe meleaguri bihorene, Mihai Ciurdariu. Făcea parte din familia Giurgeștilor, negustori de vite veniți din Ardeal (adică din sudul Transilvaniei), Ciurdariu fiind porecla lor (de multe ori la Doba el semnează, așa cum îi fusese numele maghiarizat, „Csordas”, în istoriografie fiind întâlnit și numele „Ciordaș”, pentru martirul dr. Ioan preferându-se această formă).

A absolvit liceul la Oradea în 1868. A urmat apoi Seminarul în aceeași localitate, absolvind în 1872. S-a căsătorit cu Emilia Fărcaș de

Péterfalva (1855-1927, Cluj), fiica parohului din Rogoz, Alexandru Fărcaș, component dealtfel al unei vechi familii preoțești, cu slujitori și în părțile Sătmarului. Mihail Ciurdariu a fost hirotonit în 20 octombrie 1872.

După hirotonire, până în 1878 a administrat parohia bihoreană Betfia. În această localitate s-a născut în 1877 viitorul avocat, martirul Ioan Ciordaș.

A doua parohie în care a slujit a fost Sfârnaș, întâi ca administrator parohial, până în 1883, apoi ca paroh. În 1884 a trecut examenul prosinodal. În anii slujirii la Sfârnaș a fost și vicearhidiacon al districtului bisericesc Barcău (protopop), precum și inspector al școlilor confesionale, greco-catolice.

Din 1892 a venit în parohia Doba. Din 1897 a ocupat și funcția de vice-arhidiacon al districtului Sătmar, protopop al locurilor de fapt, iar din 1900 a fost asesor consistorial. S-a remarcat ca unul dintre cei mai activi membri ai Despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astreii”.

În 1911, pentru că a îndemnat sătenii din Doba să-și dea copiii la școala confesională (greco-catolică, deci românească) și nu la cea de stat, precum și pentru că a cerut poporenilor să cumpere calendare (almanahuri) românești, a fost acuzat că a comis crima de “trădare a patriei”, fiindu-i intentat un proces. S-a pornit o campanie împotriva lui, susținută de ziarele maghiare sătmărene „Szamos” și „Szatmárnémeti”. A fost apărat cu strășnicie de însuși fiul său, av. Ioan Ciordaș, în 7 august 1911 Tribunalul sătmărean achitându-l, sub admirația asistenței, formată mai mult din maghiari.

Pentru patriotismul dovedit a avut mult de suferit: nenumărate șicane, amenzi și chiar întemnițare. Astfel, Tabla din Seghedin l-a condamnat la 3 luni închisoare pentru agitație; singurul motiv a fost însă acela că a cutezat să-i îndemne pe credincioși a se ruga întotdeauna în limba micii lor.

În 14 aprilie 1913 vicarul Jaczkovics și-a făcut apariția la Doba, însoțit de 16 jandarmi. Părintele spovedea în biserică, o mulțime de credincioși așteptându-și rândul la mărturisire. Aceștia l-au oprit pe vicarul Hajdudorogului să pătrundă în biserică, ca să tulbure astfel liniștea necesară duhovnicului în aceste momente. Șapte tineri i-au dezarmat pe jandarmi, depunându-le în fața prim-pretorului, aflat și el acolo. A urmat un nou proces, desfășurat tot la Satu Mare, în urma căruia părintele Ciurdariu a fost condamnat la 3 luni de închisoare. A executat pedeapsa între 25 aprilie-25 iulie 1913.

După ispășirea pedepsei, a fost așteptat de jandarmi în gara Ghilvaci, dar și de mulțimea credincioșilor din Doba, care l-au luat cu forța de sub escortă și l-au dus acasă, unde zi și noapte l-au păzit.

A protestat cu vehemență împotriva alipirii unor parohii greco-catolice românești sătmărene la Episcopia de Hajdudorog. În 20 august 1912 s-a desfășurat în Doba o adunare de protest, onorată de prezența patriotului Ștefan Cicio-Pop. În 5 martie 1913 părintele Ciurdariu a participat la ședința comisiei de 50 de membri aleși la Alba Iulia, tot ca o măsură de organizare a luptei contra hotărârii samavolnice de alipire.

Unul dintre cei 7 copii din familia Ciurdariu, avocatul Ioan Ciordaș, a plătit mai vârtos patriotismul moștenit de la tatăl său, fiind ucis de către bandele secuiești în 1919; poate vom avea ocazia altădată să vorbim despre împrejurările tragicului sfârșit. După cum am precizat, istoricul Bujor Dulgău a prezentat la simpozionul din 28 noiembrie un material concis dar revelator asupra biografiei martirului, exprimându-și dorința ca astfel de atrocități, precum cea care i-a pus capăt vieții avocatului Ciordaș, să nu se mai întâmple.

Ceilalți copii ai familiei Ciurdariu au fost: Augustin (n. 1879, fost prefect de Bihor și notar public la Satu Mare), Victor (avocat), Veturia (c. cu pr. George Ardeleanu, originar din Terebești), Irina, Valeria, Eleonora (profesoară, c. cu prof. univ. dr. Raul Rudolph Milleker). Amintim că la Doba a mai văzut lumina zilei în familia Ciurdariu o fiică, deși părinții aveau vârste destul de înaintate, Elena Salustia, născută în 1897, care nu a trăit însă decât 5 luni.

Din noiembrie 1917 familia Ciurdariu a părăsit parohia Doba, mutându-se în împrejurimile Beiușului, la Pocola, aproape de locurile de baștină. Părintele Mihail făcea parte în acest an din Consistoriul Episcopiei de Oradea, deținând și titlul de vice-arhidiacon emerit.

Părintele Mihai Ciurdariu și-a dat obștescul sfârșit în 26 octombrie 1921. Avea 76 de ani, din care 50 de proeție. Iubita lui soție a mai trăit câțiva ani, până în anul 1927, când a repausat la Cluj. Recent am descoperit mormântul în cimitirul din orașul transilvan.

Cât a fost respectată memoria părintelui în Sătmarul interbelic, adică în vremea României Mari? O stradă din municipiul nostru îi purta numele. În Doba numele lui se află și azi pe buzele venerabililor credincioși. Cu timpul, faptele lui de apărare a limbii și naționalității române vor intra cu siguranță în legendă.

*80 de ani de la moartea
vestitului dascăl din Supuru de
Sus, Mihai Bobiș*

Sfârșitul lunii octombrie a însemnat pentru Sătmarul cultural aniversarea centenarului nașterii unui mare cărturar originar din Supuru de Sus, Ioan Ardeleanu-Senior. Fiu iubitor al locului de baștină, în 1969 cărturarul avea pregătită pentru tipar o monografie, foarte bine realizată pentru acea perioadă, a Supurului de Sus. Acolo, apreciind însemnătatea personalităților locale cărturarul opina că străzi din Supuru de Sus ar fi trebuit să poarte nume ca: Ioan Galu, Ioan Coste, Demetriu Suciu, Mihai Bobiș, Mihail Bohățiel.

Între bunii români care au făcut istorie pentru acel sat, dorim să îl prezentăm în rândurile care urmează pe dascălul Mihai Bobiș, îndeosebi pentru faptul că în aceste zile se împlinesc 80 de ani de la repausarea sa. Cele mai multe informații le-am aflat din manuscrisul monografiei din 1969, care va vedea în viitor lumina tiparului, ca un semn de recuperare a ostenelilor cărturărești ale lui Ioan Ardeleanu-Senior. Mulțumim și pe această cale iubitorului fiu Titus, care ne-a pus cu bunăvoință manuscrisul la dispoziție.

Mihai Bobiș a fost apariția cea mai luminoasă din istoria învățământului din epoca sa, din toată zona Supurului. S-a născut la 3 martie 1860 în comuna Șamșud (Sălaj), nu departe de Supuru de Sus.

Tatăl se chema Gavril Bobiș, era meșter morar și făcea reparații la morile de apă din satele dintre Zalău și Tașnad. Încă în timpul copilăriei lui Mihail, meșterul morar Gavril Bobiș s-a mutat în Coșei, tot în Sălaj. Aici, în Coșei, și-a petrecut M. Bobiș anii copilăriei și tinereții sale.

După terminarea școlii primare, între anii 1876-1880, a urmat Preparandia greco-catolică din Gherla, școală cu vechi tradiții culturale și dascălești, provenită din vechea școală normală de învățători din Năsăud.

După absolvirea Preparandiei, în luna august a anului 1880, Mihail Bobiș este ales învățător și cantor în Supurul de Sus. Aici a funcționat timp de 17 ani, până în toamna anului 1897.

În Supurul de Sus organizează un învățământ model. Stăpân pe cele mai noi metode și procedee ale vremii sale, reușește să realizeze un învățământ demn de toată admirația. A înființat o școală de adulți cu dublu scop: stărpirea analfabetismului din comuna sa și antrenarea în cultură a știutorilor de carte.

Despărțământul sălăjan-chioran al "Astrei" cu sediul central în Șimleul-Silvaniei, condus de vicarul Alimpiu Barbuloviciu, îl evidențiază pe Bobiș în nenumărate rânduri și îi răsplătește munca prin premii substanțiale pentru acele vremuri.

Tot în Supurul de Sus a înființat un cor mixt, pe 4 voci, care în scurt timp a devenit celebru în toată zona. Acest cor a fost invitat și a concertat la multe din mărețele și neuitatele adunări generale și anuale a Despărțământului "Astrei" din Chioar și Sălaj, precum și la înălțătoarele serbări de inaugurare a monumentului mortuar a lui Simion Bărnuțiu la Bocșa, din 1887. A intrat în legenda satului modul cum a fost răsplătit corul cu un car plin de prescuri care au fost slujite la mormântul lui Simion Bărnuțiu.

De la intrarea în învățământ, cât a lucrat în Sălaj s-a remarcat ca un element de bază în cadrul asociației profesionale "Reuniunea Învățătorilor Români Sălăjeni". Mihail Bobiș s-a remarcat și pe terenul luptelor politice. A făcut o singură politică, aceea închinată dezrobirii sociale și naționale a poporului său.

Din delegația celor 300 români care au dus Memorandul din 1892 la Viena, 6 erau din Supurul de Sus: Ioan Galu, arhidiacon, preotul satului, Mihai Bobiș, învățătorul satului; Andrei Cosma și Mihai Bohățiel, proprietari; Demetriu Suciu, născut în Supurul de Sus și avocat

în Cehu Silvaniei; preotul Vasile Mureșanu, născut în Supurul de Sus, fiul luptătorului pașoptist Gheorghe Mureșanu, paroh multă vreme în Săuca.

Și în familie, copiilor săi le vorbea cu căldură despre Memorand și memorandiști. Una din ficele sale, învățătoarea Maria Bobiș (căsătorită Vărtosu), îi scria lui Ioan Ardeleanu Senior: "În locuința noastră păstra un tablou, o fotografie de format mare, în care se vedeau toți care au luat parte la delegație. În copilăria mea îmi arăta cu mândrie tabloul acesta unde între zecile de persoane îl recunoșteam și pe tatăl meu".

Căsătorit în 1881 cu Maria Muste din Supurul de Sus, având 9 copii, Mihai Bobiș i-a crescut în același spirit creștin și patriotic precum și-a trăit întreaga-i viață.

În 1897 se transferă în Banat, unde s-a desfășurat a doua parte din activitatea sa didactică și de culturalizare. În Cireașa-Zăvoi, Slatina și Nădrag, se afirmă ca pedagog iscusit, demonstrând aceeași dăruire întru ridicarea culturală a poporului său.

Clădirea școlii din Cireașa se reface. Tineretul satului este strâns de pe drumuri și organizat într-un cor mixt. Deși bănățenii erau meșteri în ale muzicii corale, la rugămințile mai multora, M. Bobiș inițiază și conduce un curs de vară pentru dirijori de coruri. După înfăptuirea cu desăvârșire a unității noastre de stat, reîncadrându-se în învățământ, M. Bobiș, cu un nou avânt, în lume nouă se dedică cu aceeași căldură binelui obștesc.

Copiii muncitorilor siderurgiști din Nădrag, în greua exploatare a părinților lor, au în învățătorul M. Bobiș nu numai un pedagog cu experiență, dar și un părinte darnic. Prin intervenții directe și susținute pe lângă patroni, la autorități școlare și administrative, le procură acestor copii manuale gratuite. A pus bazele primei biblioteci românești pentru tineretul din Nădrag, în bună parte cu contribuția sa de cărți.

Pentru meritele sale îndelungate, din activitatea școlară și extrașcolară, Ministerul Învățământului i-a conferit medalia „Răsplata Muncii” cl. I (brevet nr. 6292 din 8 martie 1926).

În toamna anului 1925, având vârsta de 65 de ani, cere pensionarea și se retrage la Lugoj, unde avea o fată învățătoare, pe Maria, menționată în materialul nostru. Mihai Bobiș a repausat în 10 Decembrie 1928, în vârstă de 68 de ani, dintre care 30 închinăți școlii românești, iar Supurul de Sus, 17 ani încărcăți cu realizări. Memoria lui este păstrată cu sfințenie la Supuru de Sus.

110 ani de la nașterea istoricului Alexandru Doboși

Familia Doboși s-a distins ca una dintre cele mai active în lupta de emancipare a românilor sătmăreni. A rămas în memoria sătmărenilor și prin urme materiale, ne gândim aici la „palatul Doboși” de pe Calea Traian, mai ales însă prin amintirea intelectualilor ridicați din această familie.

Un reprezentant despre care se știu puține lucruri este istoricul Alexandru Doboși, care a văzut lumina zilei acum 110 ani la Medieșu Aurit. Aniversarea acestei date ne prilejuiește evocarea pentru cititorii sătmăreni a personalității sale, dar și a înaintașilor săi.

Purcedem în genealogia familiei Doboși prin a-l prezenta pe bunicul istoricului, Petru Doboși sen. S-a născut în 1833 la Curtuiușeni. Era căsătorit cu Ana Pop (n. 1839, Tur), așijderea dintr-o familie preoțească renumită. După hirotonirea din anul 1857 a slujit, pe parcursul aceluși an, în calitate de cooperador parohial la Negrești și apoi în aceeași funcție la Turț. În această localitate s-a născut în primăvara anului 1858 fiica Wilhelmina (Vilma).

A slujit apoi cu credincioșie la Vama din aprilie 1858, vreme de 17 ani, adică până în mai 1875. Aici s-au născut copiii: Matilda (n. 1860-m.1895), Petru (n. 1861, viitor preot), Ioan (n. 1863, de asemenea ajuns preot), Maria (n. 1864), Ana (n. 1867, a decedat în același an), Alexandru (n. 1868, și el preot, tatăl istoricului), Ana (n. 1870, decedată

în același an), Iuliu (n. 1871-m. 1888, elev în cls.VI) iar în 1875 fiul Andrei Doboși, personalitate de prim rang a vieții politice sătmărene.

Între mai 1875 și data trecerii la cele veșnice a fost paroh la Medieșu Aurit și filia Românești. În 3 iunie 1880 a fost prezent la Satu Mare la conferința intelectualilor români în chestiunea ortografiei române. La Medieșu Aurit s-au născut două fiice cu numele Anna, una în 1878 și decedată după doi ani, cealaltă născută în iunie 1880 și decedată în 1897. A rămas văduv încă din anul 1883.

Cei peste 25 de ani dăruți slujirii românilor din Medieșu Aurit au fost răsplățiți prin ridicarea bisericii de zid cu hramul "Sf. Arhangheli", în 1883. A repausat în 6 octombrie 1903, fiind înmormântat în cimitirul local din Medieșu Aurit, condus pe acest ultim drum de către 9 preoți districtuali.

După cum am văzut, tatăl istoricului, purtător al aceluiași prenume, Alexandru, s-a născut în 29 august 1868 la Vama, în familia pr. Petru Doboși sen. A urmat teologia la Seminarul teologic din Gherla. Căsătorit cu Maria Darabanth, de asemenea dintr-o familie renumită de intelectuali sătmăreni. Hirotonit în 1895, a funcționat până în martie 1897 în funcția de capelan la Batarci. În 1895 s-a născut la Boinești fiica Maria.

Din 1897 până în 1902 a funcționat în calitate de cooperator la Medieșu Aurit, unde slujea alături de tatăl său, pr. Petru Doboși sen. În 1897 s-a născut aici fiica Alexandrina, iar în 1899 fiul Alexandru, viitor istoric.

Din 1902 a funcționat ca administrator parohial la Prilog. În anul acela s-a născut fiica Elena (m. 1908 la Boinești), iar în 1904 fiica Ana.

A repausat în 15 august 1904, răpus de oftică (tuberculoză) la o fragedă vârstă, fiind înmormântat în spatele altarului, lângă biserica din Prilog.

Istoricul Alexandru Doboși s-a născut la Medieșu Aurit în 9 decembrie 1899. Micul Alexandru a fost botezat de bunicul său pr. Petru Doboși sen., iar nași i-au fost un unchi ajuns celebru, avocatul Ștefan Darabanth (fratele mamei sale), pe atunci elev în clasa șaptea și Vilma Doboși (sora tatălui său). După cum am precizat, tatăl său moare în 1904, astfel că viitorul istoric a rămas orfan la vârsta de 5 ani. Nu putem decât bănui că a fost crescut în continuare de familiile Doboși sau Darabanth.

Înșiruirea școlilor absolvite demonstrează faptul că suntem în fața unui element excepțional, un tânăr însetat de cunoaștere. Studiile secundare le-a făcut la Baia Mare. Studii superioare, întâi la Cluj : istorie și geografie (1921-1924), Academia Comercială (1923-1925) și Facultatea de Drept (1927-1929). A fost apoi bursier al Școlii Române din Roma (1929-1933), făcând o specializare la Institutul Italian Comercial din Roma (1929-1931). În paralel a urmat Facultatea de litere a Universității din Roma (1929-1930), dobândind doctoratul în istorie (1933).

A activat ca profesor secundar la Școala Normală și liceul "Gh. Barițiu" din Cluj (1924-1929), iar după Dictatul de la Viena s-a refugiat la Timișoara, continuându-și activitatea la catedră (1940-1945). A fost asistent la Facultatea de litere și filosofie din Cluj între anii 1933-1936, pentru ca din 1946 până la moarte să funcționeze ca asistent și șef de lucrări la Institutul de istorie din Cluj.

Alexandru Doboși este cunoscut în istoriografie ca un harnic cercetător al istoriei economice, comerțului românesc, al istoriei românilor sătmăreni și a participării acestora la revoluția din 1848. A scris studii privind viața economică a Transilvaniei și a Clujului: „Din istoria economică a orașului Cluj în veacul XVI”, 1947; „Datul oilor (quingagesima ovium)”, „Un capitol din istoria economică a românilor din Transilvania”, 1937; „Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în evul mediu (sec. XIV-XV)”, 1951.

În ceea ce privește istoria locurilor natale menționăm lucrările: *Din istoria Sătmarului*, 1937; *Contribuții privitoare la vechimea românilor sătmăreni*, 1947. Prima lucrare referitoare la Sătmar amintită aici, editată cu concursul Prefecturii Județului Satu Mare este, din păcate, puțin cunoscută sătmărenilor. Din cele 59 de pagini răzbate dragostea cu care scrie istoricul despre locurile natale, bineînțeles documentat, fără prețiozități inutile; un stil astăzi considerat desuet, de un curent pus să dărâme mituri și temelii.

Ne oprim puțin la studiul intitulat *Mișcările revoluționare din anul 1848 în părțile sătmărene*, (1930). În cuprinsul studiului Alexandru Doboși a valorificat informațiile dintr-un protocol aflat la parohia Medieșu Aurit. După moartea bunicului său, paroh la Medieșu Aurit a fost unchiul istoricului, pr. Petru Doboși jun., aidoma predecesorului său slujitor acolo până la repausare (1921). Cunoscătorii epocii istorice știu

că anii 1848/1849 au adus tulburări și în părțile sătmărene, iobagii din zonă punându-și nădejdea în eliberarea lor de împovărațiile servituții. Zvonul că la Năsăud ar putea obține acest lucru i-a îndemnat pe câțiva români din Medieș să porceadă cu o scrisoare către colonelul Urban. Autoritățile comitatului nu au stat pe gânduri, înființând un tribunal ad-hoc la Medieș: doi țărani sunt condamnați la moarte (Zima Ștefan și Dumitru Zab) iar alți 58 sunt condamnați la ani de muncă silnică și plata cheltuielilor de judecată. Nu se știe dacă au fost executați cei doi. Cert este că preotul satului, Dumitru Kerekes (1805, Chiuzbaia–1875, Medieșu Aurit) acuzat că a scris epistola către Urban, va petrece un an de zile în temnița comitatului. Informațiile salvate din acel protocol de către Alexandru Doboși au fost utile istoriografiei, lămurind parte din evenimentele sângeroase din acea „primăvară a libertății popoarelor”.

Despre familia întemeiată de Alexandru Doboși știm destul de puține. Doar că soția lui se numea Valeria, profesoară și ea, și că a trăit între anii 1906-1995. Alexandru Doboși a trecut la cele veșnice în 5 august 1951 la Cluj, aflat în deplină maturitate a activității sale. Își doarme somnul de veci în Cimitirul Central din Cluj, alături de soția sa. Un înscris pe piatra de mormânt amintește trecătorilor că Alexandru Doboși era „Dr. Litteris et Artibus: Accademia di Romania in Roma”.

Puțin cunoscut în locurile natale, Alexandru Doboși se distinge între personalitățile renumitei familii sătmărene Doboși, întregind șirul intelectualilor care au dat strălucire și prestigiu acestor frumoase locuri.

„Informația de Duminică”, an VI, nr. 316, 14
noiembrie 2008, p. 4.

Vetișul, într-o prezentare monografică

Anul acesta am salutat apariția câtorva lucrări monografice dedicate unor localități din județul Satu Mare. Unele elaborate de-a lungul a mulți ani de cercetări, altele încropite într-un timp foarte scurt; fiecare cu plusurile și minusurile sale.

De data aceasta facem referire la lucrarea dedicată Vetișului, aparținând preotului greco-catolic, prelat papal, dr. Ioan M. Bota, un istoric cu o bogată activitate științifică. Autorul mărturisește că deși nu s-a născut la Vetiș a avut fericirea să trăiască o parte din viață în această localitate, ajungând să îi îndrăgească pe locuitori, atât români cât și maghiari.

Intitulată cu modestie, „Vetiș (Satu Mare) – prezentare monografică”, lucrarea apărută la editura „Napoca Star” din Cluj, în cele 156 de pagini ale sale urmează, în linii mari, structura unei monografii-tip. Sunt abordate aspecte privind istoricul, așezarea geografică, starea economică, populația, viața politică și administrația, învățământul, oamenii de seamă ai locului, monumentele istorice. Se fac scurte referiri și la celelalte două localități componente ale comunei Vetiș: Decebal și Oar.

Între oamenii de seamă ai Vetișului, este foarte bine prezentată personalitatea vrednicului de pomenire pr. gr.-cat. Mihai Sabău, cu care autorul de altfel s-a aflat într-o relație foarte bună. Un păstor spiritual care a avut mult de suferit pentru fidelitatea față de Biserica sa.

Aflat la o venerabilă vârstă, este bine că documentele și truda părintelui-profesor dr. Ioan M. Bota dăruită Vetişului au văzut lumina tiparului, neirosindu-se osteneala cercetătorului; poate că acesta a și fost primul gând al autorului, atunci când a încredințat tiparului lucrarea. Finalul lucrării găzduiește un amplu portret al autorului, binevenit pentru necunoscători. Activitatea dumnealui este arhicunoscută în mediile istoriografice, portretul prezent în carte este însă binevenit. Prin legăturile sale cu Vetişul, părintele profesor putea fi considerat și până la apariția acestei cărți un om de seamă al Vetişului. Acum însă cu siguranță, viitorii monografi îl vor include în galeria personalităților locale.

Conștient de posibilitățile pe care viitorul le va deschide eventualilor cercetători care vor veni pe urmele sale, autorul nota în 10 mai 2008, probabil la terminarea redactării monografiei: „Fie ca viitorii istorici și etnologi să aducă îmbunătățiri lucrării mele.”

Prin apariția acestei cărți, comuna Vetiş are monografii pentru două din cele trei localități componente. Suntem siguri că viitorul va aduce și Oarului, o localitate cu un bogat trecut istoric, o monografie pe măsură.

Suntem de acord că o lucrare care se va elabora în viitor o va îmbunătăți pe aceasta, dar, incontestabil, cartea părintelui-profesor Ioan M. Bota va fi un util punct de plecare.

„Cronica sătmăreană”, an II, nr. 503, 30 decembrie 2008, p. 2.

40 de ani de la repausarea prelatului papal Ludovic Vida

Se împlinesc zilele acestea 40 de ani de la trecerea la cele veșnice a unuia dintre numeroșii pătimitori din închisorile comuniste. La sfârșitul lunii noiembrie maiestuoasa biserică greco-catolică din Trip-Bixad a găzduit un simpozion în memoria celor șase episcopi greco-catolici martirizați, după desființarea Bisericii Române Unite cu Roma. În toamna aceluiași an 1949 a fost arestat și vicarul episcopiei Greco-catolice de Maramureș, careianul Ludovic Vida, a cărui personalitate dorim să o readucem în memorie, acum la împlinirea a 40 de ani de la trecerea sa la cele veșnice.

S-a născut în 13 octombrie 1885 la Carei, în familia lui Gheorghe Vida și a Mariei Oros. Studiile primare le-a urmat în orașul de baștină, de asemenea și cele gimnaziale și liceale, la părinții piariști, unde s-a remarcat prin bunele rezultate obținute la învățătură. A fost remarcat de arhidiaconii Chiriac Barbul și Felician Bran, de profesorul de română de la Liceul piarist, pr. Ignațiu Sabău, în primul rând însă de marele dascăl Gheorghe Pteancu. A fost îndrumat să urmeze teologia în cadrul Seminarului blăjean.

În 1909 îndeplinea funcția de prefect de studii și de disciplină în cadrul Seminarului Teologic din Oradea. A fost hirotonit în 7 ianuarie 1911. În timpul primului război mondial a funcționat în calitate de preot militar.

A ajuns apoi paroh II în localitatea natală. Pentru zelul său apostolic a fost distins cu ordinul "Răsplata muncii". În 22 septembrie 1923 a fost numit vice-arhidiacon onorar și asesor consistorial.

În timpul activității la Carei a fost redactor responsabil la gazeta culturală informativă "Neamul nostru". De asemenea, se numără printre membrii fondatori ai primei librării și tipografii românești din Carei, făcând parte dintr-un grup de inițiativă format din nume reprezentative ale românilor din Careiul acelor ani: notarul Emil Coconeți, pr.-prof. Ioan Cheri, dir.-inv. Gheorghe Pteancu, prof. Augustin Ossian, prof. Leontin Ghergariu, dr. Adrian Marchiș.

Din bogata activitate în orașul natal remarcăm și faptul că a predat câțiva ani la liceul "Vasile Lucaciu".

După cum se știe, în 1930 a fost înființată Episcopia Română Unită de Maramureș, cu sediul la Baia Mare, care îngloba cam jumătate din parohiile românești sătmărene, cealaltă jumătate aparținând de Episcopia de Oradea. Ludovic Vida a fost numit canonic consilier apoi vicar general. Pentru merite deosebite a primit titlul de camerar papal. A mai deținut funcțiile de director al Administrației capitulare, fiind și asesor consistorial al episcopiei de unde venise, cea orădeană.

Ascensiunea sa a fost oprită odată cu interzicerea Bisericii Române Unite. Arestat pe 29 octombrie 1948, după ce a trecut prin domiciliul forțat de la Mănăstirea Neamț, a cunoscut vreme de 5 ani regimul de exterminare de la Sighet, dimpreună cu ierarhii săi și alte personalități ale elitei românești.

După ieșirea din închisoare, nu a avut prea mult timp parte de libertate, fiind din nou arestat în 1956, într-un lot cu alți prelați, avându-l în frunte pe episcopul Alexandru Rusu dar și preoții sătmăreni Gheorghe Marian, Victor Fanea și Sever Paul. Condamnat la 10 ani muncă silnică, a trecut prin torturile de la Securitate precum și prin teroarea Gherlei. La ieșirea din închisoare i-a fost impus domiciliu obligatoriu la Valea Călmățuii, în Bărăgan. S-a eliberat de acolo doar în 14 august 1967.

A trecut la cele veșnice nu mult după cea de a doua eliberare, în 11 decembrie 1968, probabil la Buteasa, acolo unde a fost adăpostit în această ultimă perioadă a vieții. La înveșnicirea sa, fiii sufletești au făcut cunoscut acest lucru prin realizarea unei fotografii întru aducere aminte, însoțită de un citat din epistola a II-a a apostolului Pavel către Timotei, sintetizând parcă drumul parcurs de vicarul general, "lupta cea bună" și păzirea credinței, țeluri de viață pentru păstorul spiritual Ludovic Vida, în trecerea sa pe acest pământ.

150 de ani de la nașterea dascălului Alexandru Anderco

Despre reprezentanți ai familiei Anderco am avut prilejul să mai scriem. Dar, de regulă aceștia erau originari din Botiz sau Odoreu, loc unde strămoșii familiei au ajuns în urma schimbului de moșii cu contele Károlyi. De data aceasta dorim să evocăm personalitatea unui dascăl, Alexandru Anderco, originar din Hrip, deci din părțile Homoroadelor, acolo unde a fost vatra familiei Anderco, cel puțin înainte de acel amintit schimb. Evocarea ne este prilejuită de împlinirea la începutul anului a 150 de ani de la nașterea sa.

Alexandru Anderco s-a născut în Hrip la 1 ianuarie 1859, în familia pădurarului Georgiu Anderco și a Anei Cordoș. Familia sa se afla în slujba bogătașului Szubaelyi. A făcut școala primară în satul natal, doi ani învățând la curtea bogătașului, cu un „crescător” aflat acolo. A rămas orfan de mamă la vârsta de 7 ani. Până la vârsta de 15 ani face serviciu la curte, păzind cu arma pădurile dimprejur. La această vârstă se mută împreună cu tatăl său la Rușeni, deoarece tatăl său a renunțat la funcția de pădurar, îmbrățișând lucrul pământului. Peste doar un an de zile moare și tatăl său, astfel că micul Alexandru devine întreținător al surorii și fratelui, amândoi mai mici. A fost nevoit să revină la vechiul stăpân, de această dată la proprietatea acestuia din Necopoi.

În 1876 putem spune că își întâlnește vocația: va fi cantor pe seama bisericii din Rușeni. A fost ajutat să-și valorifice darul cântatului de către

parohul locului, George Pereni, o figură de primă mână a românismului de pe aceste meleaguri, din păcate astăzi prea puțin cunoscut. Era încă vie amintirea cantorului George Roșcău, „întâiele diac din Hrip”, tinerii din sat aspirând să urmeze cariera aceluia cantor.

Alexandru Anderco avea o voce plăcută de tenor, ce-i izvora din profunda înțelegere a rostului omului pe pământ. Vestea priceperii lui s-a răspândit, astfel că a fost angajat pe rând, cantor la bisericile din Moftinu Mic și Sanislău. Despre familia sa, știm că a fost căsătorit cu Veturia Boldan, orfană de părinți. Au avut un copil pe nume Grigore, un altul, Ludovic, acesta din urmă a fost învățător la Borlești.

Anul 1880 îi aduce întregirea activității. Este chemat de vestitul preot-luptător George Mureșan la Bozânta Mare, unde slujea pe atunci. Va fi nu doar cantor ci și dascăl la școala confesională, greco-catolică, din localitate, cumul care cel mai adesea se obișnuia. Își începe la Bozânta Mare prodigioasa activitate didactică în sate situate pe valea Someșului. Rămâne la Bozânta Mare până în 1888 când trece pe celălalt mal al Someșului, la Aciua, unde va funcționa un deceniu, cu frumoase rezultate. În toamna anului 1889 a înființat corul bărbătesc din localitate.

Vreme de peste 25 de ani, adică între anii existenței asociației, 1880-1907, a fost membru activ al Reuniunii învățătorilor sătmăreni, filiala Ardușat-Someș. A susținut numeroase referate, a participat la discuții și dizertații implicându-se în bunul mers al învățământului confesional românesc. Câștigându-și un binemeritat prestigiu, a fost onorat deseori cu atribuția de a conduce comisiile de examinare a elevilor la sfârșit de an.

A învățat arta dirijoratului de la Elie Pop, fiind unul dintre primii elevi care a reușit să-și însușească citirea semnelor muzicale și abilitatea de a dirija un cor.

A fost remarcat de toți intelectualii și frunțașii zonei, astfel că din 1899 a ajuns la Ardușat, putem spune că a fost promovată, aceasta fiind o localitate bogată. Vreme de 23 de ani a fost singurul cadru didactic din Ardușat, cea mai bună dovadă a destoiniciei sale.

Înființează și aici corul, în fruntea căruia a susținut o activitate de adevărat apostolat artistic și educativ. Repertoriul ales reflecta creația corală națională a anilor 1900, dictat de nevoile firești ale situației istorico-politice. Transferul său nu a fost confirmat de Episcopia Unită de Oradea,

întrucât nu era absolventul vreunui institut pedagogic. Sprijinit de către medicul dr. Tit Hendea și de către dr. Ioan Ciceronescu, protopopul de la Borlești, se prezintă în 1900 la examenul de diplomă de la Oradea, pe care îl absolvă cu un mare succes. Dealtfel, sprijinul celebrei familii Hendea l-a avut necontenit, membrii acesteia apreciindu-i fructuoasa activitate.

Printre alte atribuții pe atunci învățătorul era responsabil și de biblioteca sătească. La Ardușat a găsit biblioteca în neorânduială. S-a apucat însă cu meticulozitate de lucru, înființând un regulament de funcționare, adoptat în 1900 ca instrument de lucru al reuniunii învățătoarești sătmărene. Tot la Ardușat a înființat o bibliotecă a corului susținută de „Astra”.

A fost inițiatorul și fruntașul cursurilor de alfabetizare inițiate de „Astra”, fapt pentru care a fost premiat de George Pop de Băsești, cu prilejul concursului coral din 1907. Premiul a constat într-o scroafă cu 16 purcei.

Se mai știe că Alexandru Anderco era meșterul satului, timpul liber umplându-și-l cu repararea ceasurilor stricate; bineînțeles, fără taxe!

Pentru intransigența cu care a apărat școala românească din sat, a avut de suferit de nenumărate ori. În 1908, alături de parohul Dionisiu Bran (născut la Craidorolț, fiul lui Petru Bran) a fost condamnat la o lună de închisoare, ispășită în temniță, fără însă ca moralul să-i aibă de suferit. În 13 august 1911, ca urmare a denunțului inspectorului general de la Satu Mare și a notarului Komoróczy Péter, a fost suspendat din funcție pe o perioadă de 11 luni, primind o detenție de 7 zile și amenzi bănești.

Implicarea sa politică era evidentă. În 31 august 1908 este ales în comitetul de conducere al Partidului Național Român din Satu Mare, în ședința organizată la Baia Mare. Făcea parte din cercul Cărășeu, unde îi mai întâlnim pe George Șuta, Dionisiu Bran, Constantin Lucaciu, Pamfil Ossian, Ioan Ternovan, etc. La 12 noiembrie 1918 a fost ales în Comitetul Național Român, la a cărei constituire a participat în fruntea delegației din Ardușat.

După Marea Unire a continuat să rămână dascăl la Ardușat. Prin osârdia sa a fost înființat în 1930 primul cămin cultural cu sediu propriu din județul Satu Mare. Tot în acei ani s-a zidit o școală nouă, un local pentru reînființata cooperativă de consum, denumită acum „Arma

timpului” și o baie comună. Eforturile i-au fost răsplătite de către oficialii comunei în 1938 prin conferirea unei medalii.

A îndreptat spre școli înalte primul lot de fii de țărani din Ardușat, mulți devenind avocați, preoți, medici, profesori, economiști, judecători sau buni meseriași, toți vrednici membri ai societății românești.

Interesant de precizat este faptul că, spirit neliniștit, iscoditor și interesat de tot ce însemna istoria locurilor pe unde a trecut, a avut preocupări de scriere a unor lucrări monografice. Astfel, știm că a scris *Istoria școlii din Aciua*, păstrată până la un moment dat în Arhiva Reuniunii de la Roșiori și *Istoria comunei Ardușat*.

S-a îngrijit ca ștafeta de dascăl să fie predată pe mâini bune, gășind în învățătorul Vasile Buzilă un demn urmaș. S-a retras apoi cu discreție la pasiunile sale, vânătoarea și repararea ceasornicelor.

S-a stins din viață în ianuarie 1945. În semn de omagiu pentru strădania depusă întru propășirea materială și spirituală a locului, a fost înmormântat în curtea frumoasei biserici din centrul Ardușatului. În 1972 mormântul a fost renovat de către un grup de coriști formați de Alexandru Anderco. Așa cum viața lui Alexandru Anderco este exemplară pentru noi sătmărenii, la fel ar trebui să fie cinstirea de care se bucură memoria unui dascăl în părțile Ardușatului.

„Informația de Duminică”, Satu Mare, an VII, 11 ianuarie 2009,
nr. 318, p. 9.

Reprezentanți ai vechii familii românești Șincai în Sătmar

Legăturile cărturarului Gheorghe Șincai cu Sătmarul sunt puțin cunoscute. Este știut că Ioan Pop-Suduranul (născut la Sudurău în 1792, în familia preotului greco-catolic local George Pop) era nepot de soră al marelui cronicar și cărturar Gheorghe Șincai. Mama lui Ioan Pop-Suduranul, Floarea Șincai, era soră cu autorul „Cronicii românilor”. Pașii marelui român au străbătut desigur și pământul Sătmarului, unde a și înființat câteva școli.

Este mai puțin cunoscut faptul că reprezentanți ai acestei familii au trăit și în părțile Sătmarului. Și, este interesant că am depistat doar în Carei români purtând acest nume; faptul că aproape toți erau intelectuali sau meșteșugari, pare să confirme originea lor din altă parte a Transilvaniei. După cum se va vedea, cel mai de seamă reprezentant al familiei Șincai care a fost preot în părțile Sătmarului era originar, se pare, din Carei. Familii Șincai găsim și către sfârșitul secolului XIX în acest oraș, care în acea vreme era reședința comitatului Sătmar. Am întâlnit în documente membrii ai familiei Șincai trăitori la Carei în meserii ca: pălărier, croitor, clopar, călciunar.

Începem prezentarea cu preotul greco-catolic Dumitru (Dimitrie, cum era adesea întâlnit acest prenume în epocă) Șincai (Synkai, cum

apare în unele documente), care s-a născut în 26 octombrie 1814 la Carei. Originar probabil din familia nobiliară Sinka de Synka. A absolvit teologia la Târnavia. S-a căsătorit cu Terezia Nagy, fiica preotului Grigore Nagy, paroh la Domănești și apoi la Moftinu Mic. Dumitru Șincai a fost hirotonit în 6 ianuarie 1838.

A activat în mai multe parohii sătmărene. Astfel, cel puțin între 1840-1846 a funcționat la Domănești. În 1840 s-a născut la Carei fiica Terezia (căsătorită cu pr. Teofil Văleanu sen.), în 1842 fiica Maria (căsătorită cu pr. Ioan Nyéki). Din 1848 până în februarie 1863 a fost paroh în Terebești, o vreme slujind pe lângă pr. Ioan Mátyás, acesta trecând ulterior în deficiență. În 1850 s-a născut fiul Sigismund, viitor preot greco-catolic. În 1855 s-a născut fiica Marta (moartă în 1920 la Valea Vinului), în 1858 fiica Elisabeta (moartă în 1933 la Valea Vinului). Mai avea o fiică, Irina, căsătorită cu pr. Ioan Szekeley. Ca o remarcabilă realizare a sa menționăm că în 1852 s-a reușit terminarea bisericii românești de zid din Terebești cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”.

După aceea, din 1863 a funcționat la Valea Vinului, ca administrator parohial, iar din 1877 ca paroh. Aici se va naște fiul Sandru (1866). În 8 octombrie 1865, alături de alți frunțași români din Sătmar, Dumitru Șincai semnează la Carei memoriul românilor din comitatul Satu Mare referitor la reprezentarea proporțională în organele comitatense.

Fiica Terezia era una dintre apropiatele revistei „Familia”, colaborând uneori la rubrica alocată jocurilor, cu câte o „gâcitură”.

Dumitru Șincai a repausat la Valea Vinului în urma unei “apoplexii la inimă”, în 3 aprilie 1877, decesul fiind anunțat în “Familia” lui Iosif Vulcan. A fost condus pe ultimul drum de către protopopul Chiriac Barbul și ceilalți parohi ai districtului.

După cum am văzut Sigismund Șincai s-a născut în 1850 la Terebești, în familia parohului Dumitru Șincai. A studiat teologia la Seminarul Greco-catolic din Oradea ca bursier al Fundației Giroldy-Galboriana, perfecționându-se la seminarul romano-catolic din Satu Mare. În anii studiilor a activat în cadrul „Societății de lectură” orădene, remarcându-se ca un bun recitator. S-a căsătorit cu Amalia

Szabo, fiica parohului Samuel Szabo din Cordău; Samuel Szabo era frate cu episcopul de Gherla, Ioan Sabo. În 1873 a asigurat câteva luni interimatul la Dindești. În 1878 slujea la Csanalos, iar între 1878-1884 a funcționat la Bușag. Aici s-a născut în 1878 fiul Emil, inginer chimist.

În iunie 1880 a fost în centrul frământărilor intelectualității românești sătmărene, în chestiunea limbii și ortografiei române. Se pare că a avut și talent literar „Familia” publicând cel puțin două poezii în anul 1873, *Rosa ești tu și Bani mulți*. Și soția sa a publicat la rubrica de divertisment a respectivei publicații o „găcitură”.

A trecut la cele veșnice în 13 martie 1884, pe când era administrator parohial la Moftinu Mic. Abia apucase să facă câteva însemnări în registrul parohial, sosit fiind din februarie la post. Avea doar 34 de ani, din care 12 ani dedicați preoției și mai cunoaștem că rămăsese văduv.

O altă ramură a familiei, ai cărei membri își scriau numele sub forma Șinca sau Sinca, provine tot din Carei. Acolo unde s-a născut în 30 decembrie 1873, în familia ciobotarului George Sinka și a Iulianeii Papp, fiul George, viitor preot greco-catolic. Școala primară a urmat-o la liceul piarist din Carei. A absolvit liceul la Beiuș în 1893. După aceea a urmat teologia la Oradea, finalizându-și studiile în 1898. S-a căsătorit cu Terezia Tămaș (născută la Beiuș, unde părintele său a funcționat o perioadă ca profesor), fiica pr. Vasile Tămaș din Giungi. A fost hirotonit în 7 noiembrie 1898.

A început preoția prin a fi preot cooperador în Nyir Acsád (localitate aflată azi în Ungaria), unde s-a născut în 1901 fiica Olivia (m. 1911 la Giungi) iar în anul următor fiul Teofil (viceprimar al mun. Satu Mare, om politic țărănist).

Din 1907 a fost administrator parohial în Vértes (Virtiș, de asemenea în Ungaria astăzi). Între 1917 și 1919 a fost paroh în Oar, loc unde se mută la veșnicie, în 14 iulie 1919.

Unul dintre cei mai cunoscuți reprezentanți ai familiei Șincai pe plaiurile Sătmarului este avocatul Teofil Șinca. Referiri despre el găsim în „Oameni din Sătmar”, cartea istoricilor Bujor Dulgău și Claudiu Porumbăcean. Avocat implicat adânc în viața politică, a ajuns în funcția de viceprimar al municipiului Satu Mare. Dacă am reușit să identificăm

familia din care provenea și să aflăm faptul că a rămas orfan la vârsta adolescenței, deocamdată nu știm care a fost soarta sa, după ce „politica epuraționistă” l-a schimbat în iunie 1945 din funcția de viceprimar. Firul informațiilor despre Teofil Șincai se rupe odată cu Congresul PNTȚ din martie 1946, când a fost confirmat în conducerea partidului.

Astăzi membrii familiei Șincai sunt răspândiți pe întreg cuprinsul țării, și nu numai. O reprezentantă de seamă este cunoscuta realizatoare de la Realitatea TV, Cristina Șincai. Dealtfel, ideea acestui material ne-a fost furnizată de un interviu acordat de dânsa în urmă cu câțiva ani Ruxandrei Săraru la Radio România Actualități. În acel interviu vorbea foarte frumos de strămoșii care își dorm somnul de veci la Valea Vinului, referindu-se tocmai la Dumitru Șincai. Am considerat interesante aceste informații despre o veche familie românească, cu iluștri reprezentanți, cu încrengături și în părțile noastre. Mulțumim pe această cale iubitorului fiu al Văii Vinului, realizatorul unei reușite monografii a localității*, profesorul Alin Pop, pentru bunăvoința cu care ne-a pus la dispoziție prețioase documente și fotografii.

„Informația de Duminică”, an VII, nr. 319, 18 ianuarie 2009, p. 3.

*Ajunsă între timp la a doua ediție.

O personalitate a Batarciului afată în uitare: Vasile Anderco de Homorod

Dacă la începutul lunii am vorbit despre un reprezentant al familiei Anderco din ramura rămasă în părțile Codrului, astăzi vă vom prezenta un membru născut în localitatea consacrată ca vatră a familiei, Botiz. Activitatea lui s-a desfășurat însă în părțile oșenești. El este unul din acei vrednici preoți din familia Anderco, păstori spirituali ai credincioșilor din Oaș, ceea ce a făcut ca unii cercetători să catalogheze familia Anderco drept una “oșenească”. Lucru în parte adevărat, activitatea neîntreruptă și umplută de rodnicie a părintelui Vasile Anderco la Batarci demonstrând cu prisosință atașamentul față de românii din mirificul nord de țară.

Vasile Anderco s-a născut în 1 februarie 1829 la Botiz, în familia nobilului Simion Anderco și a Agathej Rentye. Adesea în registrele parohiale semna cu adăugarea particulei nobiliare “de Homorod”. A studiat teologia la Muncaci, centru al eparhiei de care aparțineau, până la mijlocul secolului XIX, cam jumătate din localitățile românești din teritoriul de azi al județului Satu Mare. Căsătorit cu Iuliana Lengyel, fiica pr. Ioan Lengyel. Socrul său, slujitor de asemenea în părțile oșenești, la Tur și Certeze, a avut mai multe fete, câteva dintre ele fiind căsătorite cu preoți de frunte ai locurilor noastre. În afară de Iuliana, soția lui Vasile Anderco, cunoaștem că fiica sa Rozalia era căsătorită cu pr. Alexiu

Berinde iar Therezia era soția pr. Vasile Șavaniu (originar din Odoreu). Vasile Anderco a fost hirotonit în 1851.

După hirotonire până către sfârșitul anului 1852 a fost capelan la Negrești, unde slujea în calitate de paroh consăteanul său, viitorul canonic Ioan Anderco-Homorodanu. Debutul în sacerdoțiu alături de această personalitate ecleziastică sătmăreană, faptul că amândoi iscăleau cu particula nobiliară a familiei Anderco, ne arată faptul că negreșit erau rude, originari fiind ambii din vatra familiei de la Botiz; în unele scrieri istorice se afirmă că cei doi erau frați. Într-adevăr, tatăl canonicului se numea tot Simion Anderco, mama lui însă a fost Maria Ombodan. S-ar putea ca cei doi să fie frați vitregi.

După plecarea din Negrești Vasile Anderco a preluat până în februarie 1858 parohia Vama. Urma întru slujire parohului Theodor Roman, din familia nobiliară de Jugastră, cel care reușise în 1848 ridicarea bisericii de zid românești cu hramul „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril”.

A slujit apoi cu devotament parohia Batarci și filiile Comlăușa, Șirlău și Tămășeni (Oraleu), din februarie 1858 până la repausare. A avut o fiică, Maria (născută în 1856), căsătorită cu pr. Antoniu Covaciu; acest preot i-a fost capelan începând cu anul 1873, vreme de un deceniu. După o slujire de 15 ani la Potău și Strâmtura, în Maramureșul istoric, fiica și ginerele său vor reveni aproape de Batarci, la Tarna Mare. De menționat cinstea de care se bucură memoria pr. Antoniu Covaci la Tarna Mare, prin osârdia familiei (descendenții preotului Athanasie Doroș), dar și a edililor din comuna vecină Batarciului.

Din 1883 parohul Vasile Anderco a avut un nou capelan, Ioan Anderco, probabil fiul său. Vasile Anderco a rămas văduv destul de curând după căsătorie, nu putem însă preciza deocamdată anul.

Sunt interesante consemnările sale din registrele parohiale. Pare a fi fost un dușman înverșunat al celor “căsătoriți neșezători laolaltă”, sau a soților care trăiau în nelegiuire. Și, la vremea aceea, mai cu seamă între români, aceste plâgi ale societății nu luaseră proporțiile alarmante din zilele noastre. Dar, probabil că înverșunarea sa și a colegilor săi întru slujire au limitat în acea vreme proporțiile acestor fenomene care atacă familia creștină.

Era un fidel cititor al presei românești, al foilor naționale, cum era consacrată în epocă denumirea pentru publicațiile românești. Astfel,

știm că în 1862 era abonat la „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, suplimentul „Gazetei de Transilvania”, publicații înființate ambele de Barițiu. De asemenea, știm că mai era abonat la revista pedagogică sibiană „Amicul școlii”, condusă de Visarion Roman.

În 1867 este consemnat ca vice-arhidiacon, inspector al școlilor greco-catolice din districtul Turț, asesor consistorial, comisar delegat în cauze matrimoniale. Peste un deceniu, afară de aceste funcții și titluri era decorat cu „Crucea de Aur” pentru merite deosebite.

La Batarci, în timpul păstoririi sale au început lucrările la biserica de zid cu hramul „Adormirea Preacuratei”, acestea luând sfârșit, din păcate, abia în anul următor repausării sale. În schimb la Comlăușa, filie aparținând pe atunci de parohia Batarci, în 1880 s-a realizat construirea bisericii de piatră cu hramul „Sf. Ilie”.

S-a numărat printre membrii sătmăreni ai „Astrei”, încă de la înființare. S-a remarcat prin colectele făcute pentru studenții români originari din comitat.

A trecut la veșnicie în 25 august 1884, doborât de tuberculoza care făcea numeroase victime în acei ani, fiind înmormântat la Batarci. Recent a văzut lumina tiparului o monografie închinată Batarciului. Din păcate, pe lângă bogăția de cifre, statistici, tabele și grafice din cuprinsul lucrării, necesare și ele pentru ansamblul monografiei, te izbește lipsa personalităților locale.

Zilele acestea se vor împlini 180 de ani de la nașterea părintelui Vasile Anderco, în august urmând să se comemoreze 125 de ani de la trecerea sa în veșnicie. Nădăjduim că o ediție revăzută și îmbunătățită a monografiei Batarciului îi va găsi loc în paginile sale. Suntem siguri că cei de la Botiz cu preocupări de istorie locală, îl vor așeza în galeria personalităților care au văzut lumina zilei în localitate.

Simplul fapt că edificarea lăcașului de rugăciune românesc din Batarci s-a făcut sub păstoria parohului Vasile Anderco ar fi suficient pentru așezarea sa într-un loc de onoare în cartea de aur a comunei.

“Informația de Duminică”, an VII, nr. 320, 25 ianuarie 2009, p. 8.

Eminescu și sătmăreanul George Marchiș, colaboratori la “Familia” lui Iosif Vulcan

Despre cărturarul George Marchiș am mai avut ocazia să scriem în paginile “Informației de Duminică”. Doar în mediile literare este cunoscut faptul că în 1988 cinci poezii scrise de George Marchiș i-au fost atribuite de către George Mihăilă lui Mihai Eminescu, grăbindu-se astfel cu câțiva ani debutul acestuia. Ne vom strădui azi să înfățișăm, o scurtă evocare a lui George Marchiș, dar și episoadele fericitei confuzii. Fericită și onorantă, atât pentru memoria lui George Marchiș cât și pentru Sătmar.

George Marchiș a văzut lumina zilei în 1836 la Tămaia, localitate aflată în Sătmarul istoric. Școala primară precum și trei clase gimnaziale le-a urmat la Baia Mare, orașel pe atunci. Studiile liceale le-a absolvit la Oradea în 1855, aici activând cu mult zel în cadrul “Societății de lectură”. Deși nu a publicat nimic în primul almanah cu creațiile membrilor societății orădene, “*Diorile Bihorului...*”, George Marchiș a fost unul dintre redactorii volumului, alături de Carol Grama, ei fiind totodată secretari ai „Societății de lectură” în anul apariției acestui almanah.

Sub imboldul activității de la Oradea, va fi sufletul „Cercului literar” al studenților teologi din Seminarul „Sf. Barbara”, cerc înființat încă din 1853 la Viena. Cât s-a aflat la studii în capitala imperiului, căci acolo a studiat George Marchiș teologia, a editat pentru clericii institutului

“Sf. Barbara”, dar și pentru ceilalți studenți români aflați la Viena, revista manuscrisă “*Armonia*”.

Din cauza trimeritii unei scrisori la București, însoțită de poezia *Un glas de peste Carpați*, scrisă în 30 ianuarie 1859, la nici o săptămână de la Unirea Principatelor, Marchiș va fi nevoit să plece de la catedra liceului din Beiuș.

S-a căsătorit cu Iulia Vultur, fiica parohului din Bârsău de Sus, Daniel Vultur. Hirotonirea sa ca preot greco-catolic a fost săvârșită de către episcopul Vasile Erdelyi în 20 septembrie 1859. Din 1863 revine pe meleagurile natale, slujind din 21 octombrie 1863 la Resighea. În 28 octombrie 1865 ajunge în parohia Homorodu de Mijloc, unde va funcționa vreme de aproape două decenii. Este locul să amintim aici că doi dintre copiii familiei Marchiș s-au născut la Homorodu de Mijloc, și vor duce mai departe reputația ilustrului lor părinte: fiica Otilia îi va călca pe urmele literare, iar fiul Romul Marchiș îi va fi demn urmaș pe tărâmurile păstoririi spirituale și a luptei naționale.

Din mai 1881 ajunge paroh de Carei și arhidiacon al Sătmarului, ultimii ani de viață petrecându-și-i în reședința de atunci a comitatului, sediu totodată al arhidiaconatului de Sătmar, aparținător diecezei unite de Oradea.

George Marchiș s-a remarcat, după cum am amintit, prin realizarea revistei manuscrise “*Armonia*”. Dar, a fost un activ publicist, colaborând de-a lungul anilor la: “*Gazeta Transilvaniei*”, “*Foaie pentru minte, inimă și literatură*”, “*Muza Română*”, “*Amicul școalei*”, “*Aurora Română*”, “*Familia*”, “*Amvonul*”, “*Sionul Românesc*”. Precizăm și faptul că era abonat la “*Telegraful român*”. Nu este lipsită de importanță apropierea de publicația celeilalte Biserici Românești, pe atunci surori.

A colaborat la “foile naționale” cu poezii, articole politice, sociale, luări de poziție. Destinul literar al lui George Marchiș nu a fost pecetluit odată cu repausarea sa. La peste 100 de ani de la tristul eveniment, în 26 februarie 1988 în revista „*Contemporanul*” apărea studiul interogativ *6 poezii necunoscute ale tânărului Eminescu într-o publicație de acum 124 de ani?* semnat de slavistul George Mihăilă. Sunt publicate șase poezii, în fapt cinci (*Ciobanul și năluca*, *Plângerea proscrisului*, *O epistolă*, *Rămâi, străinătate*, *Din străinătate*, semnate cu inițialele G.M.), plus o traducere din Victor Hugo (*Te iubesc*, semnată cu majuscula M.), atribuite de G.

Mihăilă lui Mihai Eminescu, lansând deci ipoteza că genialul poet ar fi debutat în paginile „Aurorei române”, cu doi ani mai devreme decât cunoscutul debut din „Familia”.

Publicația cu pricina, „Aurora Română”, era o foaie beletristică, bilunară, cu caracter enciclopedic, a apărut la Pesta între anii 1863–1865, sub conducerea preotului Ioanichiu Miculescu. Prin caracterul ei anticipează apariția “Familiei”, publicând versuri patriotice, folclor, proză, traduceri din literatura universală, încercări de critică literară. Printre colaboratori îi remarcăm pe: Ion Ioviția (prim-colaborator), Iosif Vulcan, Justin Popfiu, Aron Densușianu, Iulian Grozescu, Ath. M. Marienescu.

Reacțiile care contestau afirmațiile slavistului au venit din partea unor eminescologi, specialiști ai literaturii sec. XIX din nordul transilvan sau alți critici literari.

Pentru cititorii de azi credem că importante sunt concluziile specialiștilor. Eminescologul Augustin Z.N. Pop, în ultimul interviu acordat în timpul vieții, publicat în „Contemporanul” cu doar 4 zile înainte de decesul său, referindu-se la poeziile în cauză, afirmă că la acea vreme exista o bună circulație a revistelor, e posibil deci ca Eminescu să fi cunoscut versurile chiar din paginile „Aurorei române”, putându-l deci influența.

Un alt cunoscut eminescolog, Dimitrie Vatamaniuc aduce în discuție argumentul hotărâtor, prezența unor „ardelenisme” specifice și absența „moldovenismelor”, ceea ce indică faptul că poeziile aparțin climatului cultural transilvănean, deci sunt scrise de George Marchiș.

Petru Oalld, opinează că după toată dezbateră, “despre poetul sătmărean George Marchiș va trebui să vorbim *altfel*, adică prin raportare la Eminescu. Vreau să spun că poeziile lui George Marchiș ne oferă câteva posibile <<*locuri eminesciene*>>, anterioare ... lui Eminescu. Demersul filologic tocmai în această direcție cred că ar trebui orientat : poezia lui George Marchiș ca eventual model pentru tânărul Eminescu. Ceea ce nu-i puțin!”. Argumente elocvente aduce în aceeași direcție și istoricul literar Mircea Popa, foarte bun cunoscător al presei românești din Transilvania, precum și al scriitorilor din zona Sătmarului. El concluzionează inspirat afirmând că : ”E o onoare postumă pentru poetul George Marchiș că a putut fi confundat măcar o clipă cu marele geniu național”.

Colaborarea la “Familia” s-a materializat și prin publicarea nuvelei *Orfanii* (novelă istorică din timpii abia trecuți), amintită de noi;

în fapt o literaturizare, nu știm în ce măsură, a experienței la care a fost supus dimpreună cu poporul său în sângeroșii ani 1848/1849. Recent am descoperit că, publicând în 15/27 mai 1866 un foileton din nuvelă, "Familia" găzduia pe aceeași pagină doi cărturari români; unul va ajunge poet fără pereche la români, celălalt va însemna foarte mult pentru deșteptarea românilor din Sătmar. Foiletonul lui Marchiș din *Orfanii* apărea pe aceeași pagină în care Eminescu publica cea de-a doua poezie a sa la "Familia", *O călărire în zori*. Debutul său fusese consemnat în paginile „Familiei” în același an, în 25 febr./9 martie cu poezia *De-aș avea...*

George Marchiș a repausat în 28 aprilie 1884, la puțin timp după ce împlinise 48 de ani, cauza decesului fiind aplopexia. La trecerea întru veșnicie, revista "Familia" nu-l va uita și, relatând ceremonia înhumării, se specifica faptul că a fost "unul din cei mai inteligenți preoți ai diecezei orădene", cu precizarea că era plâns de „o văduvă cu trei copii, dimpreună cu alți cosângeni și cu toți cei ce l-au cunoscut”.

Apropierea de stilul și de valoarea poeziilor eminesciene, însăși confuzia creată la peste 100 de ani de la repausarea lui George Marchiș, sunt motive de mândrie pentru sătmăreni. O mândrie datornică, mai ales că, în curând se vor împlini 125 de ani de la trecerea cărturarului în eternitate.

„Informația de Duminică”, an VII, nr. 321, 1 februarie 2009, p. 4.

*70 de ani de la trecerea la
veșnicie a dascălului
George Pteancu*

Anul 2009 ar putea fi catalogat drept un an al dascălilor sătmăreni de frumoasă amintire. Dacă în ianuarie s-au împlinit 150 de ani de la nașterea lui Alexandru Anderco, în aprilie băbșenii vor sărbători tot atâția ani de la nașterea nu mai puțin vrednicului învățător Gheorghe Șimonca. Zilele acestea comemorăm 75 de ani de la trecerea la veșnicie a lui George Pteancu, un alt ilustru dascăl sătmărean.

În anii de după Marea Unire întreaga-i activitate a fost apreciată așa cum se cuvine de oficialitățile din orașul unde a trăit, dar recunoștința a venit și din partea generațiilor luminoase de elevi ieșiți de sub îndrumările sale. Încercăm acum să readucem în memorie portretul acestui „prieten de gând” al lui Vasile Lucaciu.

Dorim să aducem și pe această cale sincere mulțumiri domnului Lucian Cucuiet, director al Arhivelor Naționale Satu Mare, care ne-a oferit cu promptitudine câteva date prețioase care au avut darul de a lămuri unele aspecte mai puțin clare din biografia lui George Pteancu.

Știut lucru este că la Vezendiu au văzut lumina zilei foarte multe personalități; explicația acestui număr mare derivă din priceperea și dăruirea parohilor și dascălilor locali. Îi menționăm acum pe Dimitrie Sfura, Vasile Leșian, Vasile Sfura, George Văleanu, Iuliu Văleanu (Pataki),

Iosif Pataki, dr. Cornel Pop, dar lista ar putea continua și cu alte nume care au făcut cinste Vezendiului.

În această salbă de personalități faptele îl situează și pe dascălul George Pteancu. S-a născut în 29 august 1855 la Vezendiu, în familia țăranilor George Pteancu și Ana Pop; o familie greco-catolică credincioasă, așa cum erau în acele vremuri majoritatea familiilor românești din părțile Sătmarului. Școala primară a frecventat-o în satul natal; remarcat de intelectualii satului, preotul și învățătorul, a trecut la liceul piarist din Carei, pentru ca Școala Normală să o absolve la Oradea în 1876. S-a căsătorit cu Berta Joódi.

Își începe apostolatul întru învățătura românească la Borlești în 1876, unde reușește să înființeze un cor bărbătesc; una dintre primele formații corale sătmărene. În 19 mai 1878 la Borlești a văzut lumina zilei cel care avea să aibă o strălucită carieră didactică, preotul-profesor Alexandru Coriolan Pteancu. De remarcat faptul că în cei doi ani de funcționare la Borlești paroh era un patriot român, puțin cunoscut în zilele noastre, din păcate, preotul gr.-cat. Vasile Catoca.

Remarcat de cei din zonă este adus după numai doi ani la școala din Pomi, un centru puternic, unde ajunge probabil în 2 august 1878. Aici de asemenea înființează un puternic cor al tineretului. Remarcăm și la Pomi sprijinul parohului Augustin Pelle, un apropiat al ideilor dr. Vasile Lucaciu. Cum a fost de fapt și George Pteancu.

La Pomi a reușit lucruri minunate, parohul Alexandru Brâncoveanu afirmând în 1927 că din mâna lui George Pteancu au ieșit 500 de intelectuali, oameni de bază în societatea interbelică românească. Se vorbea de un procent de 98% analfabetism la venirea lui George Pteancu în Pomi, străduințele sale reușind reducerea acestei adevărate plăgi la 50 %. A fost vorba într-adevăr de o „delăturare a întunericului”. Preotul Brâncoveanu cunoștea acele lucruri din tradiția satului Pomi, el slujind acolo în intervalul 1924-1945. Se știe despre activitatea dascălului Pteancu la Pomi că „în serile de iarnă adună tineretul și adulții talentați la școală, îi instruieste în cântări bisericesti și naționale, formând un puternic cor sătesc”. Formația s-a remarcat în dese ocazii, „Familia” lui Iosif Vulcan notând în septembrie 1884 „un reușit program artistic”, cu ocazia primei adunări a filialei Ardușat-Someș a Reuniunii învățătorilor români greco-catolici.

Prefectul comitatului Sătmar, care avea în proprietate o întinsă moșie la Pomi, a pedepsit acțiunea românească ce se derula în localitatea Pomi prin destituirea notarului Gavril Barbul, iar George Pteancu a fost silit să-și dea demisia.

Astfel, la 12 septembrie 1887 se desparte de pomneni, cu impresionantele cuvinte: „românii m-au crescut, servesc... neamul din care m-am născut”. Amintirea lui va rămâne vie în aceste părți, fiind considerat „strălucit reprezentant al culturii sătmărene, căruia i se datoresc însemnate contribuții la propășirea școlii românești și la animarea vieții spirituale a oamenilor acestor locuri”.

Ajunge apoi să predea la Carei, la doi pași de Vezendiul natal. Școlile altor confesiuni aveau 4 învățători la numărul elevilor pe care-i avea dascălul Pteancu. Cu multă abnegație a reușit să izbândească a-și pune în aplicare programul de luminare a micilor învățăcei. Faima priceperii sale a atras la Carei copii din împrejurimi dar și din comune mai îndepărtate, precum și, cât e de greu de crezut, membrii ai altor confesiuni! A reușit și la Carei să formeze viitori intelectuali de vază pentru societate.

Pe când era dascăl în reședința comitatului s-a născut fiul George, în 22 ianuarie 1888. Știm despre acest fiu că, de asemenea a ajuns preot și profesor, între 1930-1938, cel puțin, preda religie la Școala Normală din Năsăud. Fiica dascălului George Pteancu, Augusta, s-a căsătorit cu pr. Petru Cupcea, capelan o vreme la Carei, dar și profesor de limba română la liceul piariștilor din localitate, ulterior paroh multă vreme la Supuru de Jos, apoi vicar la Șimleu Silvaniei.

George Pteancu a fost unul dintre cei mai activi membri ai Reuniunii învățătorilor din Sătmar. Mai mult decât atât, a făcut parte din comisia ad-hoc care s-a constituit în 30 mai 1881, sub președinția arhidiaconului George Marchiș. Din comisie mai făceau parte preoții Ioane Marcu, Ștefan Bilțiu și Vasile Lucaciu, iar dintre învățători, în afară de George Pteancu mai remarcăm figuri ilustre ale dascălimii locurilor precum Elie Pop sau Atanasie Coteș. În 8 august 1881 statutele reuniunii au fost adoptate la Baia Mare. Primul președinte al reuniunii a fost George Marchiș. Peste ani George Pteancu va ajunge președinte de onoare al acestei fructuoase asociații.

În 25 iunie 1906 s-a numărat printre membrii fondatori ai Băncii „Arina” din Sanislău. A luat atitudine împotriva samavolnicilor afilieri

ale unor parohii românești sătmărene la episcopia de Hajdudorog. Când s-au făcut repartizările delegaților pentru organizarea rezistenței naționale în parohiile amenințate, dascălului Pteancu i s-a dat în grijă localitatea Resighea.

Activitatea pe plan cultural în cadrul „Astrei” i-a fost încununată de primirea titlului de membru fondator.

Meritele deosebite i-au adus persecuții din partea dușmanilor neamului. Recunoașterea meritelor sale va veni după Marea Unire, astfel că în 1923 este decorat cu „Steaua României” în rang de cavalier.

Mare recunoștință a găsit venerabilul dascăl la autoritățile orașului unde a învățat și el, unde însă a semănat semințe de lumină de-a lungul anilor. A fost declarat cetățean de onoare al orașului Carei.

Solemnități grandioase i s-au organizat în 11 septembrie 1927, când la Carei s-a adunat toată floarea dascălimii din împrejurimi, dar și invitați de seamă din țară. Amintirea numelui lui Nicolae Iorga este suficientă. Pentru cei 50 de ani de dăruire în slujba școlii românești, ieșind la pensie, Ministerul Instrucțiunii l-a numit pe George Pteancu membru onorar al învățământului primar, cea mai înaltă distincție care se putea acorda unui învățător. Consiliul orașului Carei a înființat cu acel prilej un fond de 50.000 lei, cu numele sărbătoritului, menit să ajute orfanii și văduvele de învățători din localitate. Suma urma a se prevedea în bugetul anului 1928. Tot atunci s-a înființat un fond de aceeași valoare, suma strângându-se din obolul foștilor săi elevi, ca un semn de frumoasă recunoștință pentru cel care le deschise calea către carte.

Cu același prilej editura Socec a înființat în Carei o bibliotecă, purtătoare a numelui sărbătoritului. Astăzi se știu foarte puține lucruri despre evenimentele respective. Gândul nostru a fost tocmai acela de a reaminti, ori de a înfățișa tuturor această personalitate devotată plaiurilor sătmărene.

George Pteancu a trecut la cele veșnice în 9 februarie 1939 la Carei. Avea 84 de ani și a fost plâns de toți cei care s-au bucurat de învățăturile sale.

„Informația de Duminică”, an VII, nr. 322, 8 februarie 2009, p. 9.

*dr. Felician Bran – 70 de ani
de la trecerea în veșnicie*

Când se vorbește despre Sătmarul cultural interbelic, nu se poate neglija întreitul dar făcut de Năsăud ținuturilor noastre: Dariu Pop, Vasile Scurtu, Octavian Ruleanu. La rândul lor sătmărenii au dăruit de-a lungul timpului impunătoare personalități unor alte centre românești. Avem azi în atenție Lugojul. Ne gândim la preotul-profesor greco-catolic Mihai Nagy (născut la Domănești), avocatul, fost senator, deputat, ziarist Aurel Văleanu (originar dintr-o familie preoțească, născut la Istrău) și vicarul episcopesc greco-catolic, dar și istoric, Ioan Boroș (născut la Carei), cu o vie activitate profesională, culturală și națională la Lugoj. Preotul greco-catolic Felician Bran vine să întregească grupul intelectualilor sătmăreni care au lăsat frumoase urme în minunata orbe bănățeană, vestită pentru patriotismul vârfurilor inteligenței române. Zilele acestea s-au împlinit 70 de ani de la trecerea sa la veșnicie, de aceea considerăm potrivită o readucere în memorie a personalității sale.

Fiu al preotului-cărturar Petru Bran, Felician s-a născut în 3 martie 1864 în municipiul Satu Mare, unde tatăl său era paroh-protopop. De notat că naș i-a fost protopopul rutean, Antoniu Boksay. Se pare că Petru Bran a avut relații destul de bune cu acest preot. Altfel, se știe destul de bine cât de mult a avut de pățimit Petru Bran în urbea noastră.

Pentru că, după opinia noastră, s-a scris destul de puțin despre familia cărturarului Petru Bran, vom înșira în continuare numele

copiilor marelui patriot, aducând și succinte prezentări. La Craidorolț s-au născut: Terezia (născută în 1853, căsătorită cu învățătorul Georgiu Papp), Ana (născută în 1854 tot la Craidorolț), Dionisie (născut în 1855, a urmat și el cariera preoțească, slujind multă vreme la Tămaia, apoi la Ardușat, unde a și repausat în 1914). Apoi, în anii petrecuți la Satu Mare s-au născut: Emilia (născută în 1858, căsătorită cu Ioan Böhm), Laura (născută în 1860), Terezia (născută în 1862 a decedat în 1864), Felician (despre care vom vorbi mai jos) și Petru Pavel (născut în 1866, a decedat la o fragedă vârstă, în 1879).

Felician Bran a urmat studiile gimnaziale și liceale la liceul catolic din Satu Mare, absolvind în 1882. Din tristul an 1877 copiii familiei Bran au rămas orfani de ambii părinți. Teologia a urmat-o la Seminarul Central din Budapesta, studiind acolo între 1883-1887. A fost hirotonit ca preot celib în 11 decembrie 1887.

În 1889 a primit dispensă de la efectuarea examenului prosinodal, datorită faptului că în acest an a reușit să obțină și titlul de doctor în teologie. Între anii 1888-1889 a frecventat și cursurile Academiei de Drept orădene.

După absolvirea teologiei a fost protocolist, notar al exactoratului diecezan, examinator prosinodal, funcții oferite cu dărnicie de episcopul orădean greco-catolic, de frumoasă amintire, Mihail Pavel. În același timp Felician Bran a fost și profesor de religie și de limba română la Liceul premonstratens din Oradea.

S-a remarcat îndeosebi în anul școlar 1893/1894, prin zbaterile sale de reînființare a vestitei Societăți de lectură a tinerimii orădene, desființată abuziv de către autorități cu câțiva ani înainte. Ajutat de elevul Alexandru Breban, viitorul canonic și om politic, precum și de Moise Neș, vicerectorul seminarului orădean, va reuși pentru scurt timp reînchegarea asociației tinerești. S-a editat chiar și o revistă umoristică manuscrisă, „Fluturile”. Statutele nefiind aprobate de autorități, excesiv de vigilente, societatea a fost nevoită să se autodizolve.

Se pare că, pe vremea când a terminat studiile la Budapesta, a fost candidat pentru un post la o catedră universitară, pe care nu a reușit să o ocupe din cauza faptului că era român.

După experiența de la catedra orădeană a fost mutat ca paroh la Carei, de la sfârșitul anului 1896, până în 1904, deținând și funcțiile de

arhidiacon al părților sătmărene și asesor consistorial. Venea ca arhidiacon după un șir de iluștri precursori precum: Toma Șorban, George Marchiș și Chiriac Barbul. Capelan, adică preot ajutor i-a fost în toată perioada slujirii la Carei, pr. Ignațiu Sabău, care în același timp preda religie și limba română la Liceul piarist din localitate.

Având funcția de arhidiacon Felician Bran a primit și demnitatea de președinte al “Reuniunii învățătorilor greco-catolici” din Arhidiaconatul Sătmarului în 1899. S-a remarcat prin activitatea depusă ca membru al „Astrei”, fiind ales în comitetul de conducere al Despărțământului Sătmar-Ugocea, încă de la înființarea acestuia.

În calitate de arhidiacon a căutat să armonizeze relațiile dintre parohi și enoriași, reușind să stingă multe conflicte, dovedindu-și astfel diplomația și spiritul autentic creștin.

S-a remarcat ca unul dintre cei mai buni cunoscători ai canoanelor orientale, a obținut, după cum am văzut, titlul științific de doctor în teologie. Lucrările sale au fost foarte apreciate, pentru „Dreptul Canonic Oriental” (Lugoj, 1929) fiind chiar felicitat de către conducerea „Institutului pentru studii orientale din Roma”. Teologul Nicolae Brânzeu a făcut o recenzie volumului în „Păstorul sufletesc”. În domeniul dreptului canonic a lucrat peste 40 de ani.

A avut preocupări bibliografice, realizând în 1891 „Bibliografia ziarelor bisericești române”, operă editată la Blaj. Lucrarea a apărut și în serial în foaia bisericească-politică “Unirea” din Blaj în 1891. Sunt pe larg descrise 40 de ziare bisericești, realizarea sa având un iz de pionierat în acele timpuri.

Probabil că era o fire bolnăvicioasă căci șematismele vremii precizează că după plecarea din Carei, în 1904, a trecut în pensie. Multă vreme a funcționat apoi pe plaiuri bănațene. În 1917 era profesor de teologie la Lugoj, asesor consistorial al Episcopiei greco-catolice din localitate, având deja titlul de arhidiacon emerit. Dintre sătmărenii pomeniți la începutul articolului, preotul-istoric Ioan Boroș și avocatul Aurel Văleanu au făcut istorie la Lugoj tocmai în anii când a ajuns să funcționeze acolo și dr. Felician Bran.

În „Păstorul sufletesc”, bimensual care apărea la Lugoj a publicat numeroase și interesante articole.

A trecut la veșnicie în 12 februarie 1939 în Lugoj. De menționat este faptul că lucrarea monografică a județului nostru realizată în 1908 de un colectiv coordonat de Borovszki S. alocă personalității lui Felician Bran câteva rânduri, ca ilustru fiu al municipiului; printre puținii români care și-au găsit loc în lucrare. Nădăjduim că anul 2014, când vom aniversa 150 de ani de la nașterea în municipiul nostru a lui Felician Bran, ne va găsi cu mult mai multe date despre viața și opera sa.

„Informația de Duminică”, an VII, nr. 323, 15 februarie 2009,
p. 3.

*Doi martiri originari din
Sătmar: Izidor Silaghi și
Mihai Dănilă*

Despre bucuria sătmărenilor la înfăptuirea Marii Uniri s-a mai scris. Momentele înălțătoare au fost marcate în multe lucrări generale sau special dedicate evenimentului. Se știu mai puține lucruri despre jertfele date de sătmăreni în lunile de teroare care au urmat “orei astrale” de la Alba-Iulia. Dacă în decembrie am aniversat 90 de ani de la mărețul eveniment, în aceste zile trebuie să ne amintim și de câteva din jertfele sătmărene din acea iarnă.

Azi ne-am gândit să vă prezentăm cruntele destine a doi preoți greco-catolici români asasinați mișelește în februarie 1919. Amândoi, atât Izidor Silaghi cât și Mihai Dănilă, s-au născut în sate sătmărene. Unul dintre ei a slujit în Bicău la acel nefericit ceas. Amândoi însă, prin valoarea lor intelectuală dar îndeosebi prin jertfa lor, se înscriu în cartea de aur a memoriei românești din Sătmar.

Părintele martir Izidor Silaghi s-a născut în 28 ianuarie 1878 la Giungi, în familia cantorului-învățător Vasile Silaghi și a Mariei Botoș.

După studiile primare în satul natal a urmat gimnaziul la piariști în Carei fiind coleg de clasă cu Ady Endre; ca un fapt divers, pe parcursul anilor de studiu am remarcat notele foarte bune ale tânărului Izidor, superioare marelui poet. A urmat liceul la Beiuș, absolvind în generația 1895-1896 la “Samuil Vulcan”.

Teologia a studiat-o la Ungvár (Ujgorod). S-a căsătorit cu Maria Szilagyî, fiica parohului din Terebești, Ignațiu Szilagyî. A fost hirotonit în anul 1901, în 19 decembrie, de către episcopul Mihai Pavel.

A funcționat ca preot la Nadăș (Arad) în perioada 1902-1906. La Terebești s-a născut, în 1902 fiul Coriolan Ignațiu, în casa socrilor. La Nadăș au văzut lumina zilei în 1904 fiul Paul, ajuns așijderea tatălui preot greco-catolic, iar în 1906 fiul Victor, membru marcant al Mișcării Legionare.

Din 1906 părintele Izidor s-a apropiat de Sătmarul natal, slujind până în 1911 la Nojorid, aproape de Oradea. Din 1911 până la tragicul lui sfârșit, a păstorit credincioșii din Bicău, județul Satu Mare.

În 29 noiembrie 1918 a fost ales membru în Consiliul Național Român cercual Seini. A fost arestat la 18 februarie 1919 de către o patrulă a secuilor bolșevici, fiind închis la castelul lui Ujfalusy Miklós din Pomi, sub acuzația că i-a jurat pe oameni pe România Mare și pe regele Ferdinand și că a colectat bani de la credincioși pentru un steag românesc. A fost împușcat a doua zi, în drum spre Seini, aproape de malul Someșului. După aceea asasinii l-au aruncat în apele râului, de viu se pare, moartea survenind în urma înecului. Fusese mutilat și jefuit de bunurile de valoare pe care le avea asupra sa.

Corpul neînsuflăit a fost găsit agățat într-o salcie după 100 de zile, în dreptul localității Seini, la retragerea apelor Someșului. A fost înmormântat în cimitirul din Seini situat la ieșirea spre Apa, în data de 31 mai 1919. Au participat la slujbă toți preoții din protopopiat, în frunte cu Alexiu Berinde, protopopul Seinelor pe atunci. A rămas în urma părintelui Izidor văduva, împovărată de creșterea celor șase copii minori.

Nu este cazul să vorbim, acum și aici, despre destinul copiilor părintelui Izidor. Părintele Paul a suferit întemnițare pentru nelepădarea de credința greco-catolică. Victor, prefect legionar de Prahova, a fost ucis, de gloanțe românești!, pe treptele prefecturii din Ploiești în acel sângeros și de neînțeles ianuarie 1941.

Celălalt martir sătmărean, Mihai Dănilă, s-a născut în 14 noiembrie 1888 la Tiream, în familia țăranilor Mihai Dănilă și Ana Maroșan, fiind fratele mai mic al preotului-profesor Augustin Dănilă. Mama lor era soră cu vestitul preot-patriot Gheorghe Mureșan.

După studiile efectuate la Carei, sub îndrumarea inimosului dascăl George Pteancu, cele gimnaziale le-a absolvit la Oradea.

Anii de studenție au fost un adevărat supliciu. La sfârșitul anului I directorul Academiei Teologice Orădene, romano-catolică, a anunțat episcopia română unită să nu îl mai trimită în anul următor întrucât era un element primejdios. A fost reorientat să studieze la Satu Mare, unde la fel s-a întâmplat; tot primejdios a fost considerat. Episcopul greco-catolic de Oradea Demetriu Radu inițial părea decis să-l elimine, îi mai dă totuși șansa de a absolvi la Ungvár (Ujgorod).

Finalizându-și în cele din urmă studiile, Mihai Dănilă se căsătorește cu Sabina Tămaș, fiica parohului din Popești, Vasile Tămaș. Soția făcea parte, atât după mamă cât și după tată, din familii preoțești de frumoasă amintire pentru istoria Sătmarului. Mamă îi era Tertulia Sălăgean, una din cele 17 odrasle care s-au născut în familia pr. Ioan-Silviu Selăgean.

După hirotonirea din 7 ianuarie 1913 Mihai Dănilă a fost denumit capelan al parohului Augustin Târziu în parohia Chereluș din părțile Aradului.

A fost apoi transferat la Dijir, îndeplinind și funcția de învățător, remarcându-se ca un iscusit îndrumător al mulțimilor. Preot de mare merit, iubit de credincioși, s-a remarcat prin hărnicie și bunătate. Trăia o viață spirituală înaltă dar iubea și munca fizică, integrându-se în acel ideal pe care puțini reușesc să-l atingă, "ora et labora".

În prima duminică de după 1 Decembrie 1918 a slujit, înălțând rugăciuni de mulțumire și sfințind steagul tricolor, în timp ce enoriașii intonau „*Deșteaptă-te române*”. A vrut să predice, l-au năpădit însă lacrimile, emoționat de imensa bucurie care-i umplea sufletul.

A fost ucis mișelește de către trupele secuiești în 14 februarie 1919, pe drumul dintre Dijir și Iteu. Dus la Primăria din Dijir, a fost învinuit că a făcut rugăciuni pentru România Mare, că a sfințit tricolorul românesc, că a deșteptat sentimentul național în păstoriți. După ce l-au ucis, asasinii i-au devastat și casa. Trupul său ciuruit a fost găsit de credincioși la 5 km. de parohie. A fost înmormântat inițial la Dijir, în 16 februarie.

După înfăptuirea deplină a României Mari, instalarea administrației românești adică, a fost exhumat și înmormântat cu toată

cinstea cuvenită unui martir la Popești, acolo unde socrul său a slujit peste patru decenii. În urma martirului Mihai Dănilă au rămas văduva și doi copii mici.

Nu am ajuns până acum la Popești, deși ne dorim acest lucru. Adeseori însă ne-am oprit întru reculegere la cimitirul din Seini. Familia părintelui Izidor i-a ridicat în perioada interbelică un impunător, pe atunci, monument funerar. Inițial monumentul era “totodată crucea cimitirului, ca atare pus sub scutul bisericii”, cum se mai poate citi. Nu știm dacă există în țară supraviețuitori din mult încercata familie; scut întru apărare monumentul nu mai are. Pentru a putea fotografia ne-am luptat cu buruienile din jur. Pe an ce trece, timpul însoțit de nepăsarea noastră șterge cele încrustate pe crucea ce străjuiește, încă, mormântul.

Am căutat să ne amintim în aceste puține rânduri de doi martiri sătmăreni. Starea deplorabilă a monumentului de la Seini ne îndreptățește să ne punem fireasca întrebare: știm noi românii din Sătmar să cinștim memoria martirilor?

“Informația de Duminică”, an VII, nr. 324, 22 februarie 2009, p. 9.

*Părintele Vasile Mureșan din
Săuca, un memorandist mai puțin
cunoscut*

Părțile nordice de țară în care trăim și noi au dat de-a lungul secolelor exemplare personalități românești cu implicare în lupta națională. Implicare menită a câștiga drepturi legitime pentru românii sătmăreni. Un astfel de intelectual este și preotul greco-catolic Vasile Mureșan. Originar din Supuru de Sus, viața lui s-a confundat cu cea a parohiei Săuca, unde a slujit credincioșilor mai bine de patru decenii. Mai interesant în traiectul vieții părintelui Mureșan, din perspectivă istoriografică românească, este însă, îndeosebi, participarea la mișcarea memorandistă. Dar, însăși originea, l-a determinat pe Vasile Mureșan să se arunce în focul luptei naționale. Căci, părintele a văzut lumina zilei într-o familie al cărei cap s-a distins în sângeroasele evenimente pașoptiste; se poate intui că pruncul de 5 ani nu a rămas insensibil la desfășurarea ostilităților sub ochii săi de copil. Prilejul comemorării în aceste zile a 85 de ani de la repausarea părintelui Vasile Mureșan ne prilejuiește readucerea în memorie atât a faptelor sale, cât și pe cele ale tatălui său.

Vasile Mureșan s-a născut la Supuru de Sus în 1843, în familia lui Gheorghe Mureșan, un țăran remarcant în timpul evenimentelor din 1848/1849. Pentru a-și dovedi fidelitatea față de ideile și cererile națiunii române formulate în cadrul adunării de la Blaj și a refuza încorporarea în

armata revoluționară maghiară, un grup de oameni din Supurul de Sus în frunte cu Gheorghe Mureșan, numit mai târziu și „diacul cel bătrân”, s-au dus la Năsăud, la regimentul II de graniță românesc, de unde au adus o „pajiură” (un fel de dovadă scrisă, pe care era imprimată stema habsburgică, prin care satul dovedea că-i este credincios împăratului).

Când armatele conduse de generalul Bem au intrat în Transilvania (decembrie 1848), Gheorghe Mureșan i-a încolonat pe tinerii vrednici de a purta arme din Supurul de Sus, s-au îndreptat spre Năsăud, unde s-au pus sub ordinele colonelului Urban, comandantul regimentului II de graniță.

Gheorghe Mureșan era în legătură de corespondență, prin curier, cu Ioan Coste, fost preot în timpul acela al Supurului de Sus. Legătura aceasta avea să-i fie fatală parohului local. Retragerea armatei rebele maghiare se făcea în mare pripă, astfel că în grabă i s-a hotărât și preotului Ioan Coste sentința: condamnarea la moarte prin ardere în vatra focului. Sentința s-a executat imediat și întocmai.

Gh. Mureșan cu glotașii săi s-au întors în sat după potolirea viforniței. În duminici și sărbători cânta adesea și în strana bisericii, descărcându-și amarul revoltei împotriva împilărilor sociale, culturale și naționale ale vremii prin intonări de cântece, fapt pentru care i s-a zis la bătrânețe „diacul cel bătrân”. După desființarea iobăgiei, Gh. Mureșan și-a creat o stare materială bună și o familie numeroasă, din care amintim aici, afară de părintele Vasile Mureșan, pe fiica Maria, măritată cu Vasile Lobonțiu din Supurul de Sus; în această familie s-au născut de asemenea oameni care au făcut cinste localității.

Vasile Mureșan a urmat cursurile seminarului Teologic din Gherla. S-a căsătorit cu Ana Pop, fiind hirotonit în 1869. După hirotonire a slujit în calitate de administrator parohial la Giumelciș și în filia Valea Ungurului, din districtul Valcău Unguresc, în părțile Sălajului. În 1871 s-a născut fiul său, Tiberiu-Semproniu. S-a remarcat în acești ani prin zelul cu care a strâns ajutoare pentru ostașii români care luptau eroinic pentru cucerirea independenței. Tot în acești ani știm că a corespondat cu George Barițiu (s-a păstrat o scrisoare expediată din Giumelciș în 29 ianuarie 1879).

Ridicat la rangul de protopop onorar, părintele Vasile Mureșan a slujit, după perioada sălăjeană, multă vreme la Săuca, începând din iulie

1883. Urmând linia națională a părintelui său drag, a fost prezent în 1892 la Viena în delegația românilor memorandiști. Este aici locul să amintim că Supuru de Sus se poate mândri cu o pleiadă de memorandiști: Ioan Galu (arhidiacon, preotul satului, fost profesor), Mihai Bobiș (învățătorul satului), Andrei Cosma (avocat, dar și proprietar în localitate), Mihai Bohățiel (proprietar în localitate), Demetriu Suciuc (născut în Supurul de Sus, practica avocatura în Cehu Silvaniei). Puține sate de pe întreg teritoriul Transilvaniei se pot mândri cu o asemenea salbă de personalități memorandiste. Lucru care ar trebui subliniat și exploatat de către autoritățile locale.

Parohul Vasile Mureșan a continuat la Săuca îndelunga slujire a părintelui Simion Pușcașu (1817-1883), cel care funcționase în această parohie din 1848 până la repausarea sa din 1883. A reușit să-și depășească predecesorul în numărul de ani slujiți. Șematismul anului 1898 îl consemnează deja pe Vasile Mureșan și ca notar al districtului protopopesc Sărăuad.

În 1891 s-a născut fiul Eugeniu. Știm că mai avea un fiu, Virgiliu, care a urmat o parte din anii de liceu la Blaj. Patriotismul lui este dovedit și de activitatea neobosită dusă în ogorul despărțământului Tășnad al „Astrei”. În 1905 a fost numit chiar membru pe viață al acestei prestigioase asociații culturale românești. S-a distins ca un apreciat conferențiar, menționăm aici doar conferința „Despre altoirea pomilor”, susținută la Santău în 1907.

În 1881 s-a numărat printre membrii fondatori ai Reuniunii femeilor sălăjene, la Șimleul Silvaniei. De asemenea, a fost unul din membrii de frunte ai băncii „Vulturul” din Tășnad.

Atașamentul pentru parohie a fost materializat în 1911 prin terminarea lucrărilor la biserica de zid cu hramul „Sf. Apostoli”. Iată deci că în curând sfântul lăcaș românesc din Săuca își va aniversa centenarul. Prilej de a scoate în evidență personalitatea ctitorului-paroh, părintele Vasile Mureșan, care la Săuca a și trecut la veșnicie, în 2 martie 1924. Avea 81 de ani, din care 56 de preoție.

Menționăm că la datele biografice referitoare la părintele Vasile Mureșan pe care le-am strâns de-a lungul anilor de cercetare, ne lipseau cele ce priveau localitatea de origine și familia de proveniență. Am aflat prețioasele informații din manuscrisul monografiei localității Supuru de

Sus; manuscrisul a fost finalizat în 1969 de către Ioan Ardeleanu-Senior, pregătit chiar pentru tipar, vremurile nu au fost însă prielnice pentru ca această lucrare să fie editată. Monografia urmează să apară în următorul interval de timp la tânăra dar atât de activa editură sătmăreană „Citadela”. Mulțumim și pe această cale domnului Titus Ardeleanu, care ne-a pus cu dărnicie și promptitudine la îndemână manuscrisul rămas de la părintele său drag, valorosul cărturar Ioan Ardeleanu-Senior din Supuru de Sus, satul cu cinci memorandiști.

„Informația de Duminică”, an VII, nr. 325, 1 martie 2009, p. 8.

200 de ani de la nașterea cărturarului Constantin Alpini

Anul acesta aniversăm bicentenarul nașterii cărturarului Constantin Alpini. S-a născut în 1809 în Transilvania, într-o vestită familie ardeleană, fiind nobil de Bunea Mică (Kiss Bunyi). Familia sa a dat multe fețe bisericești, precum vicarul Sălajului din acea vreme, Izidor Alpini, sau protopopul Cutului, Teofil Alpini, aceste personalități ecleziastice fiind frați cu tatăl lui Constantin; o familie care deținea roluri notabile în aparatul clerical greco-catolic transilvănean.

Există câteva argumente întru situarea lui Constantin Alpini printre valorile spiritualității românești din Sătmar. Faptul că a slujit preț de vreo 5 ani la Mecențiu (astăzi localitatea se numește Ady Endre), urmare a căsătoriei cu o fată din Craidorolt. În special însă, afirmația noastră este argumentată de faptul că în 1838 apărea la Carei o tipăritură a sa, prima realizată în limba română pe teritoriul de astăzi al județului Satu Mare.

Prilejul aniversării bicentenarului nașterii sale ne-a prilejuit readucerea în memorie a acestui reprezentant de seamă al curentului preromantic din cultura română.

Clasele superioare de filosofie le-a urmat probabil la Liceul Academic Piarist din Cluj. A absolvit Facultatea de Teologie a Universității din Viena probabil în anul 1834, după ce frecventase primii doi ani de teologie la Seminarul din Blaj. Se trage ușor concluzia că în Mica

Romă de la îngemănarea Târnavelor studentul teolog Alpini își dovedise eminența, numai astfel reușind să ajungă să-și perfecționeze studiile în capitala imperiului.

S-a căsătorit în 3 noiembrie 1834 la Craidorolț cu Terezia Papp (născută în 1818). Avansăm ipoteza că Terezia era fiica preotului Grigore Pop de Mireșu Mare (1783-1847), slujitor multe decenii la Craidorolț. Ceremonia cununiei a fost oficiată de către parohul Ioan Costea din Supuru de Sus (ars de viu de către insurgenții maghiari în timpul războiului civil din 1849).

Constantin Alpini a fost hirotonit în toamna lui 1834, când deja îl găsim ca paroh la Mecențiu, unde îi urmează la slujire lui Ioan Pop-Suduranul, cel care slujise în intervalul 1815-1834 în frumoasa localitate din împrejurimile Eriului, iar după aceea, până la plecarea în calitate de canonic la nou înființata episcopie de Gherla, 15 ani la Sărăuad.

Acea primă tipăritură românească din Sătmar, publicată de Alpini în 1838, se intitula *Versuri Măriei Sale Domnului Ioan Lemeny de Eadem, Episcopul Făgărașului Greco-catolic la Zioa Măritului Său Nume în VI Ianuarie, cu fiasca plecare supt numele eparhiei Eriului, umilit închinat de Constantin Alpini, parohul Ernecetului*, fiind tipărită la Careii Mari, în tipografia lui Gavril Gönyei. Este prima carte în limba română tipărită cu litere latine pe teritoriul județului Satu Mare. De menționat ar fi faptul că această tipografie din Carei a realizat o bună parte a producției editoriale sătmărene în secolul al XIX-lea. Poate este bine de amintit că în acei ani reședința comitatului se afla la Carei.

Versurile acestea au fost scrise de Constantin Alpini, probabil, pentru a câștiga bunăvoința episcopului Lemeni. Este vorba despre o poezie închinată ierarhului, după cum ne spune și titlul. Scrierile de acest gen abundă în epocă, consacrați fiind și sătmărenii: Moise Sora Noac, Dimitrie Hoszu sau chiar Petru Bran. Dorul de casă l-a îndemnat să caute a-i câștiga simpatia controversatului ierarh de la Blaj.

Demersul său a fost încununat de succes, astfel că din toamna anului 1838 a trecut în parohia Mediaș, reprezentând rezistența românească în cetatea săsească, ostilă intereselor nației române. Va avea parte chiar de un proces deoarece luase partea românilor din Mediaș, care „au fost mai mult decât iobagi la oraș”.

S-a străduit mereu să se jertfească pentru a apăra „celea mai scumpe odore”, după propria-i mărturisire, ale neamului său: *limba și naționalitatea*.

Prezența lui este semnalată și după aceea în părțile Sătmarului, lucru care atestă apropierea sufletească de locurile și oamenii din Sătmar. Astfel, în ianuarie 1839 a celebrat o cununie la Sărăuad, iar în februarie același an un botez la Ghirolt. În iulie 1842 oficiază o cununie, iar în iunie 1844 știm că a săvârșit botezul Lucreției, fiica protopopului Demetriu Coroianu, ambele slujbe având loc la Craidorolț. Soția lui, Terezia, este prezentă în 1848 la Căuaș, botezând copilul unui preot local. Deja Terezia Alpini era văduvă.

A întreținut corespondență cu George Barițiu, 17 dintre scrisorile adresate acestuia în perioada 1843-1846 au fost publicate în 1993 la Cluj-Napoca de către județeanul nostru, istoricul culturii Ioan Chindriș, cel care, împreună cu George Asanache, în cadrul acestui al nouălea volum al epistolelor adresate „Nestorului ziaristicii române”, s-a preocupat îndeaproape de recuperarea lui Constantin Alpini. Prețioase prin exactitatea lor sunt informațiile furnizate de către Constantin Alpini referitoare la procesul lemenian, celebru în epocă. Alpini a luat parte activă la anchetă, ca membru al consistoriului. Barițiu l-a considerat ca „unul dintre acei genii păzitori ai poporului nostru, peste tot până unde-i ajunge sfera lucrării”.

Alături de alți tineri, câțiva viitori profesori, precum: Ioan Turcu, Nicolae Pauleti, Ioan Rusu, Iacob Mureșanu, Iosif Many, Constantin Alpini a publicat poezii în revista manuscrisă „Aurora”, apărută la Blaj între 1838-1840.

Căsnicia soților Alpini a fost încununată de venirea pe lume a două fiice: Ana, născută în 1843 la Mediaș, care s-a căsătorit cu preotul-patriot Ioan Gallu, slujitor fidel al credincioșilor din Supuru de Sus, și Francisca, născută în 1840, căsătorită cu preotul Leontin Papp, paroh multă vreme în părțile Clujului. Astfel, prin fiica Ana și urmașii ei, amintirea lui Constantin Alpini a rămas vie în părțile noastre și după zeci de ani de la moartea sa. Descendenții familiei Gallu, deci și ai lui Constantin Alpini, au scris frumoase pagini pentru istoria culturală și politică a zonei de interferență dintre Sălaj și Sătmar.

Făcând parte din generația preromanticilor transilvăneni, Constantin Alpini se adaugă galeriei de tinere talente dispărute prematur. Îi amintim aici pe profesorul blăjean Iosif Pop, pe Ioan Rus, primul geograf român transilvănean, Iosif Many sau Nicolae Pauleti.

A trecut la cele veșnice în noiembrie 1846, doborât de tuberculoză, “hctica”, cum era numită în epocă această boală care a făcut ravagii. Dacă anul trecut aniversarea celor 170 de ani de la apariția acelei prime tipărituri a trecut neobservată, materialul de azi a dorit să amintească de cel care a pus început cărții românești pe plaiurile Sătmarului. Memoria culturală sătmăreană nu are voie să uite de acea primă tipăritură românească din aceste locuri.

„Informația de Duminică”, an VII, nr.328, 22 martie 2009, p. 10.

*Preotul Ioan Erdelyi, ctitorul
bisericii din Viile Satu Mare și
Tătărești*

Bogomir este o localitate situată azi pe teritoriul Ungariei, în apropiere de Valea lui Mihai, fiind de altfel înfrățită cu localitatea românească din zonă, Șimian. După primul război mondial granița dintre România și Ungaria a fost stabilită chiar la marginea de est a Bogomirului. Și astăzi acolo există o importantă comunitate de greco-catolici, ai căror strămoși au vorbit limba română și au simțit românește. Aparțineau bisericește de tractul Leta Mare, o localitate de asemenea bine populată cu români.

La Bogomir avea să se nască acum 170 de ani un preot greco-catolic care a făcut cinste locurilor unde a păstorit, anume în parohia Tătărești și filia, pe atunci, Viile Satu Mare, precum și în cătunul Tireac.

Ioan Erdelyi a urmat teologia la Seminarul Central greco-catolic “Sfânta Barbara” din Viena. Este de menționat faptul că puțini tineri români ajungeau în acele vremuri să-și desăvârșească studiile în capitala imperială; doar cei foarte capabili. În anii studenției lui Ioan Erdelyi mai găsim sătmăreni, cunoscuți întrucâtva astăzi, precum George Marchiș sau Iustin Popfiu, dar și alții necunoscuți cu desăvârșire: Ioan Bonea, Augustin Antal și alți vrednici teologi. Printre aceștia, necunoscuți, se numără și Ioan Erdelyi.

Semn al inteligenței și comportamentului său ireproșabil este și căsătoria pe care a încheiat-o cu Lucreția, fiica vicarului de la Șimleu, Dumitru Coroianu, fost paroh la Craidorolț. Ioan Erdelyi a fost hirotonit în 10 ianuarie 1862.

După hirotonire a funcționat o perioadă în calitate de capelan al catedralei episcopale orădene. După aceea, cel puțin pe parcursul anului 1871 a slujit la Abrămuț, localitate aflată pe teritoriul de astăzi al județului Bihor.

După un deceniu de preoție ajunge să slujească în părțile sătmărene, la Tătărești. A făcut de fapt un schimb de parohie, "cambie" cum însuși se exprimă, cu parohul George Leucuția, de asemenea un preot cu o interesantă activitate, care slujise la Tătărești din 1858.

Sosit în 29 mai 1872, Ioan Erdelyi a slujit cu fidelitate la Tătărești până la repausare, peste un sfert de veac. Din 1894 figurează în actele episcopiei și cu funcția de asesor consistorial, primită ca o recunoaștere a abnegației sale pe tărâm spiritual.

Este un preot care a lăsat frumoase urme; ne gândim în primul rând la cele două ctitorii ale sale, despre care vom face referire mai jos. Dar, Ioan Erdelyi, cu gândul poate și la posteritate, avea obiceiul de a însemna lucruri importante pe documentele parohiei. Interesantă este spre exemplu notația de la începutul registrului cununiilor: "Ce Domnedieu a unitu omulu se nu despărțască". Era aceasta o convingere de păstor sufletesc: afirmația este argumentată de numărul de infim de divorțuri între românii sătmăreni ai acelor vremuri.

Familia parohului Ioan Erdelyi a avut parte atât de bucurii, cât și de necazuri în anii petrecuți la Tătărești. Astfel, în 1874 moare un fiu cu numele Traian, în vârstă de 2 ani și jumătate. În 1875 la Tătărești se naște fiul Sever Crăciun (mort în 1894 la 19 ani, împușcat), iar în 26 ianuarie 1877 un alt fiu cu numele Traian (decedat în 1932), viitor prim-pretor la Satu Mare. Acesta, după absolvirea studiilor liceale și gimnaziale la Liceul reformat din Satu Mare, a studiat dreptul la Universitatea din Cluj, unde ulterior a dobândit și titlul de doctor în științe politice în 6 iunie 1914.

În 1880 s-a născut fiica Sabina, decedată după numai 3 luni. În 1881, tot la Tătărești a văzut lumina zilei fiul său Romul, viitor preot celib, paroh la Cehei, profesor la Șimleu. De asemenea, au mai avut o

fiică, Cornelia, directoare a internatului școlii Normale de fete din acel Brașov al Sălajului, cum este cunoscut Șimleu Silvaniei.

Apropiat al frunțașilor mișcării naționale românești din zonă, a fost un obișnuit al casei avocatului Ferențiu din Satu Mare, loc de întâlnire în acea vreme a celor mai de seamă români sătmăreni. În 1884 a fost ales delegat pentru conferința PNR ce urma să se desfășoare la Sibiu. În aceeași lună a semnat adresa de adeziune a intelectualilor sătmăreni din cercul electoral Cărășeu față de patrioții români în procesuați de la Cluj.

Caracterul său de înverșunat patriot rezultă mai ales din educația dată copiilor, exemplar fiind fiul Ion. Născut în 1863, probabil la Oradea, unde slujea tatăl său pe atunci, Ion a ajuns avocat la Budapesta, afirmându-se ca apărător gratuit al românilor în marile procese naționale la instanțele din capitala maghiară. Ion Erdelyi, a urmat liceul la Beiuș, dreptul studiindu-l la Oradea și apoi la Cluj, pentru ca în 10 decembrie 1891 să obțină titlul de doctor în științe juridice.

A fost unul din personajele cheie în timpul marilor frământări ale Marii Uniri, făcând parte din delegația care a purtat tratative la Arad în vederea rezolvării definitive a situației Transilvaniei, fiind numit apoi ministru plenipotențiar la Budapesta. A fost căsătorit cu Miți Papp de Sătmar. A decedat în 1929.

Deosebit de prețioase sunt însemnările periodice făcute în registrele parohiale de către parohul Ioan Erdelyi, consemnând în special bolile, tragediile și anomaliiile vremii: “Înspre toamna anului 1888 a chinuit dorere și umflătură de grumazi între prunci și și între cei mari: dorere până acum necunoscută.”

Apoi, în mai 1897 însemnează în registrul repausaților : “De trei luni plouă ploi mari, mai tot a doua zi, semănarea de primăvară în luna Maiu pe la 19-20 nici ogradele nu s-a putut semăna și încă tot plouă. Pe la 25, 26 și 27 s-a semănat mălăiele între ploii. Ro[a]da peste tot slabă, puțin grâu, foarte puțin.”

Peste câteva luni, în iulie: “În 1897 semănăturile cele de minune frumoase din primăvară de ploile multe s-a stricat; s-a făcut fără roda, cu goz mult alocure abia semente o a dat; lipsa mare de bucate; prețul grâului 10-12 50 cor. Mălăiu alocure foarte puțin; ovăsul nu și-a dat îndărăt nici semente, primăvara nu are nime samânța, cumpără de aiure”.

În primăvara anului 1898 notează că: “Oves de semență din anul trecut nu e la nime nu s-a făcut nici colonpire de ploile multe”.

Dar, cel mai vizibil semn al vredniciei părintelui Erdelyi este reprezentat de cele două ctitorii ridicate prin osârdia lui în părțile Sătmarului. În vremea păstoririi sale au fost ridicate biserici de zid pentru românii din Tătărești și filia Viile Satu Mare. Mai întâi în Viile Satu Mare, în 1880, apoi la Tătărești, în 1892, ambele lăcașuri având hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”.

Părintele Ioan Erdelyi a repausat la Tătărești în 9 iunie 1898. Cauza decesului a fost nimicitoarea pe atunci tuberculoză. Adunase 35 de ani de sacerdoțiu. A fost înmormântat la Tătărești, în cimitirul bisericii greco-catolice. În registrul parohial, privitor la repausarea sa, se notează că a trecut la veșnicie „scumpul, bunul și neuitatul nost tată iubitoriu, fie-i țărăna ușoară și memoria lui în etern binecuvântată, amin.”

“Informația de Duminică”, an VII, nr. 329, 29 martie 2009, p. 11.

*Armata română eliberatoare
la Hurez în Joia Mare
a anului 1919*

Zilele acestea aniversăm 90 de ani de la pătrunderea armatei române eliberatoare în teritoriul Sătmarului. Un document deosebit de prețios se află la Hurezu Mare, lăsat posterității de către comandanții armatei române, venită să-i dezrobească pe toți românii din fosta Ungarie. Însemnările atestă entuziasmul și frățietatea cu care au fost întâmpinați ostașii de dincolo de Carpați de către românii din satele sătmărene.

Cei care au emis documentul motivează astfel demersul lor: „Ca scumpă suvenir de la mult dorită armată română eliberatoare, care la 17 aprilie 1919 a pătruns la Hurez și de aici a plecat mai departe spre Sătmar pentru desrobirea tuturor românilor din fosta Ungarie. Hurez la 18 Aprilie 1919”. Urmează apoi semnăturile grupului de militari. Regăsim numele generalului de cavalerie Davidoglu, a locotenent-colonelului Ilasievici, a căpitanului Remus Dumitriu, cea a preotului-militar ortodox I.A. Chirică-Câmpina, din Brigada II Roșiori, precum și a sublocotenentului Drăgulănescu, din Regimentul 9 Roșiori.

Frățietatea de care vorbeam este dovedită de faptul că, aflați în Săptămâna Mare, românii au ținut să citească patimile lui Hristos împreună, greco-catolici sătmăreni și ortodocși din Vechiul Regat, reuniți sub acoperișul micului lăcaș de rugăciune din Hurezu Mare, mânați însă

de aceeași credință românească. Iată ce au însemnat pentru posteritate aceștia: „În această bisericuță română de Hurez, în Joia Mare a anului 1919, au cetit patimile lui Hristos Ioan Zsiros preot local și căpitan-preot I.A. Chirică dela Brigada II Roșiori al armatei Regatului României și Romul Mihalca, teolog de Blaj. Dl. General Davidoglu cu statul său maior au fost găzduiți la casa parochială română.” Vom căuta în cele ce urmează să reconstituim portretele biografice ale părintelui Ioan Zsiros și a tânărului teolog Romul Mihalca, sătmăreni despre care astăzi se știu puține lucruri, chiar și la Hurezu Mare.

Parohul de atunci al Hurezului (localitatea se numește Hurezu Mare abia din anul 1926 când, trecând la județul Sălaj, pentru evitarea confuziei cu o altă localitate din acel județ, a primit denumirea de astăzi) s-a născut în 15 februarie 1882 la Mocrea (Arad) și se poate spune că a avut o viață scurtă, netrăind decât 37 de ani. A absolvit liceul la Beiuș în 1902. A fost hirotonit în 7 ianuarie 1907.

Din pușinii ani de viață, 12 au fost dedicați preoției, în întregime petrecuți în parohia Hurezu Mare, unde a fost administrator parohial între 1907 și 1919, 12 septembrie, zi în care a trecut la cele veșnice. Asemeni predecesorilor săi în parohie, a căutat să întărească școala românească din Hurezu Mare.

A fost activ pe plan național, fiind ales în 31 august 1909 ca membru în Comitetul cercual Cărășeu al Partidului Național Român din Satu Mare. În anul 1910 se remarcă în luptele electorale de susținere a candidatului român al Cercului electoral Cărășeu. L-a primit pe acest candidat, nimeni altul decât părintele Constantin Lucaciu, în 18 mai, numit fiind în documente “harnicul preot român”. De asemenea, a fost membru al despărțământului Sătmar-Ugocea al “Astrei”. În 1911 s-a aflat printre intelectualii sătmăreni care au protestat contra legii electorale care nedreptăța minoritățile din imperiu.

A trecut la veșnicie la puține luni după ce văzuse cu ochii împlinirea idealului național, la puțină vreme de la acea zi din aprilie 1919.

Unul dintre cei prezenți la slujba din Joia Mare, „teologul de Blaj” Romul Mihalca, era fiu al Hurezului. Văzuse lumina zilei în 15 iunie 1897 la Hurezu Mare, în familia parohului local Ioan Mihalca și a Elenei Sopronyi. Mama sa era fiică de preot, Ioan Sopronyi (originar

dintr-o familie nobiliară românească din Petea), care slujise mai bine de patru decenii la Hurezu Mare.

Romul Mihalca a urmat cursurile Seminarului gr.-cat. din Oradea, ca bursier al Fundației Sorbaniana. A studiat apoi vreme de 2 ani teologia la Ungvár, desigur în limba maghiară, căci studenția sa a coincis cu vremea de tristă amintire a Episcopiei Hajdudorogului. La insistențele tatălui său, pr. Ioan Mihalca, pe lângă vicarul Romul Marchiș, a putut să-și continue studiile la Blaj. Acesta, la rândul-i, a intervenit la vicarul Mitropoliei blăjene. De notat ar fi faptul că și Ioan Mihalca absolvise studiile de teologie în Mica Romă a românilor transilvăneni. Romul Mihalca a fost hirotonit în 30 decembrie 1923.

A slujit multă vreme în localitatea unde a văzut lumina zilei, Hurezu Mare. Aidoma tatălui său și predecesorilor din parohie, a militat și el pentru creșterea școlii românești din sat. De remarcat că în 1925 a donat 100 de lei pentru susținerea revistei "Santinela de Nord" care apărea la Sanislău. În 1934 era încă administrator parohial la Hurezu Mare.

După plecarea din Hurezu Mare a slujit în parohia bihoreană Girișul de Criș. A repausat în 1963 și își doarme somnul de veci în cimitirul central românesc din Carei.

Biserița de la Hurezu Mare (Nanda cum se numea inițial localitatea), încă mai există, deși parohul local, părintele Iuliu Ardelean, fiul cărturarului Ioan Ardeleanu-Senior, depune eforturi deosebite pentru a finaliza lucrările la noul lăcaș de închinăciune al românilor din Hurezu Mare, astfel că sătenii vor putea să se roage lui Dumnezeu într-o biserică nouă.

Spuneam altădată că vechea biserică a hurezanilor ar trebui păstrată, în memoria vrednicilor păstori spirituali care au slujit acolo, și ne gândim la Toma Șorban de Cernești, Moise Sora Noac, Ioan Sopronyi, Ioan Mihalca sau, iată, Ioan Zsiros și Romul Mihalca. Amintirea Jooi Mari a anului 1919 este încă un motiv pentru ca biserița din Hurez să rămână ca martoră peste veacuri a speranțelor pe care neamul românesc și le-a pus în acea neegalată primăvară.

Cărturarul Valentin Băițaan a trecut la cele veșnice

În Săptămăna Mare a anului acesta, Maramureșul și Baia Mare au pierdut un mare om de cultură: dirijorul și omul de carte Valentin Băițaan. Un lucru prea puțin cunoscut, din păcate, este că locul unde a văzut lumina zilei nu e altul decât Borlești, adică în județul nostru, Satu Mare. Un loc binecuvântat, la care Valentin Băițaan a ținut foarte mult, și vom dovedi acest lucru în continuarea demersului nostru. Valentin Băițaan a făcut parte din grupul de cărturari născuți în județul nostru, cu activitate însă în actualul județ Maramureș. Ne vin acum în minte: Mihai Bălaj, Valeriu Achim și Aurel Socolan. Considerăm trebuincios a-i aduce și pe această cale, noi sătmărenii, un ultim omagiu ilustrului cărturar Valentin Băițaan.

A văzut lumina zilei în 21 decembrie 1924, în localitatea Borlești, județul Satu Mare, în familia unui funcționar silvic. De la tatăl său, Vasile, a moștenit talentul muzical, dârzenia într-o atingerea țelurilor vieții și sentimentul datoriei împlinite. Mama sa, Maria, i-a transmis trăsăturile spirituale ce i-au încărcat sufletul de sensibilitate pentru frumos.

A urmat cursurile primare la Baia Mare, cursul gimnazial la Liceul "Gheorghe Șincai" din același oraș, în perioada 1935-1939, iar clasele V-VI la Școala Normală Maghiară din Cluj. Și-a terminat cursurile secundare la Școala Normală greco-catolică din Oradea. Tot aici a fost student la Academia Teologică greco-catolică pe care o absolvă în anul 1948.

Nu a apucat să fie hirotonit, Biserica Română Unită fiind desființată în toamna aceluși an. La Academie l-a avut ca dirijor de cor pe ilustrul compozitor și muzicolog Francisc Hubic (preot greco-catolic), care a avut o influență hotărâtoare în destinul său.

Din 1949 până în 1962 a predat matematica la școlile din Borlești și Ardușat, între anii 1963-1969 a fost metodist pe probleme de muzică, la Casa regională a creației populare Maramureș din Baia Mare, apoi director adjunct al Ansamblului profesionist “Maramureșul” (1969-1970). Din ianuarie 1992 a activat timp de 5 ani ca secretar literar-muzical la Ansamblul Folcloric Național “Transilvania”.

Concomitent, a fost dirijor de cor în Ardușat, Băsești, Cicărlău, Finteușu Mare, Șomcuta Mare, Valea Chioarului, Tâmaia, Hideaga etc. Ca dirijor (1954-2002), a susținut peste 650 de concerte în 180 de localități din țară și străinătate (Polonia, Ungaria, Italia, Elveția, Ucraina, Republica Moldova, etc.).

Multe cântece patriotice românești își datorează readucerea în actualitate dirijorului Valentin Băințan.

Nenumăratele distincții și premii obținute atestă priceperea sa dirijorală. Spațiul nu ne permite să înșirăm aici decât o mică parte din acestea. Astfel, cu corul din Ardușat a obținut:

- Premiul I la Festivalul Național “Cântarea României” (1981, 1983, 1985); Premiul I la Festivalul “Ciprian Porumbescu” Suceava (1988).

Cu corul din Finteușu Mare a obținut:

-Premiul II pe țară la finala Festivalului coral Național “Cântarea României” (1977); Premiul I pe țară la Festivalul coral Național “Cântarea României” (1979); Premiul I și trofeul Festivalului “Ion Vidu” de la Lugoj (1980); Premiul I la Finala pe țară a “Cântării României” (1981, 1983); Premiul I pe țară la Festivalul Național “Cântarea României” (1985); Marele Premiu și Trofeul Festivalului “Ciprian Porumbescu” - Suceava (1988, 1990).

Între anii 1971-1975 a fost angajat în funcția de bibliotecar la Biblioteca Județeană “Maramureș”, iar din anul 1975 a devenit directorul acestei instituții până la pensionare (februarie 1990).

Timp de peste cinci decenii a desfășurat o bogată activitate de cercetare în domeniul culturii și istoriei maramureșene, fiind autor a numeroase cărți și articole, studii și comunicări științifice. Dintre volumele publicate amintim: *Ardușat - vatră de cântec românesc*, 1978; *Arta corală din*

Maramureș, 1982; *Cântec din sufletul neamului*, 1993; *Ardusat - străveche vatră românească*, 1997; *Șișești părintelui Dr. Vasile Lucaciu*, 1998; *Martiri și mărturisitori ai Bisericii Române Unite cu Roma din Eparhia Greco-Catolică a Maramureșului*, 1999; *Băsești - "Mica Romă" de sub poalele Codrului*, 2000; *Laudă neamului - jurnal memorial cultural*, 2002.

A fost un împătimit cercetător al istoriei locurilor acestora nordice de țară. Titlurile amintite abordează în special oameni, fapte, întâmplări din Sătmarul istoric, informațiile furnizate de Valentin Băințan fiind foarte apreciate de către cercetătorii sătmăreni.

În decursul activității, pentru merite deosebite în viața culturală a Maramureșului, în anul 1975 a fost distins cu Ordinul "Meritul Cultural cl. a III-a", în anul 1993 a obținut titlul de "Cetățean de Onoare" al Municipiului Baia Mare, iar în anul 1997 Diploma de "Cetățean de Onoare" al comunei Ardușat. Desigur, putea lesne să primească acest titlu și din partea localității de baștină. Cărei localități i-a și închinat o monografie, mărturisire făcută nouă în corespondența cu care ne-a onorat. Din păcate, nu știm ce s-a ales de acel manuscris, ultima perioadă a vieții Valentin Băințan fiind suferind.

Se știe prin ce dificultăți trece Biblioteca Județeană din Satu Mare. Noi sătmărenii ne putem însă mândri cu faptul că pe plaiurile noastre au văzut lumina zilei câțiva reprezentativi bibliotecari români. Atât de interesantele trasee culturale, dacă s-ar inventa vreodată și pentru Sătmar, ar descoperi călătorului, turistului cultural, faptul că pe o rază de câțiva kilometri s-au născut și au copilărit câțiva dintre marii bibliotecari români: la Lipău – Eugen Pavel Barbul (primul director român al B.C.U. Cluj), la Valea Vinului – Aloisie Tăutu și Livia Bacâru, la Pomi Gabriel Ștrempel, iar la ieșirea din județ, localitatea Borlești în care a văzut lumina zilei cel plecat recent dintre noi, Valentin Băințan. Toți acești oameni dăruieți cărții s-au constituit prin tot traseul vieții lor în adevărați oameni-instituție.

Conform dorinței sale, Valentin Băințan a fost înmormântat la Finteușu Mare, acolo unde a reușit să înființeze celebrul cor cu care a dobândit atâtea și atâtea succese. Prin toată activitatea sa, sintetizată într-o "Laudă adusă Neamului", Valentin Băințan și-a asigurat un loc de cinste și în galeria marilor personalități născute în părțile Sătmarului.

„Informația de Duminică”, an VII, nr. 333, 26 aprilie 2009, p. 9.

*Reprezentanții familiei
nobiliare românești Dumitru
(Demeter) pe plaiurile Sătmarului*

Celebra lucrare în istoriografia românească aparținând lui Ioan cavaler de Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, apărută, spre folosul întregii nații române într-o secundă ediție, sub egida editurii neobositei Societăți culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă” din Cluj-Napoca în 2003, amintește și familiile nobiliare române din orașul Satu Mare, pe la îngemănarea anilor 1850-1860, când autorul a strâns datele, tipărite abia în ultimul deceniu al secolului XIX.

Ne-am gândit că este util pentru cei de azi, dar și pentru cei de mâine, să amintim numele acelor familii românești locuitoare pe la mijlocul secolului XIX în orașul Satu Mare. Le dăm deci citire în cele ce urmează, însoțite desigur, acolo unde a fost cazul, de particula nobiliară aferentă: Acs sau Aciu de Gaura, Anderko de Homorod, Dragoș de Colțirea, Gyurkán de Csicsó Poiana, Helettya de Maros-Vásárhely, Huban de Dragomirești, Joanne de Marmaros, Joanne, knez de Bereg et Zatmar, Mera și Merra de Habic [MS] și Szatmár, Mezei de Szatmár, Olah de Bereg, Papp de Szathmár, Radu, Rác de Szatmár, Savanyu, Siska-Papp de Rogoz, Vajda de Ciolt, Wolk alias Balk, Zima de Budești.

După cum am precizat, datele se referă la mijlocul secolului XIX. Pe la 1827 însă, în orașul Satu Mare venea pe lume în familia nobiliară Demeter un băiat pe nume Mihai, care va face cinste neamului din care

s-a născut. În familia sa se va naște un fiu, cu același prenume. Cei doi reprezentanți ai familiei nobiliare și preoțești sătmărene, au slujit peste patru decenii la Cămărzana. Ne străduim în cele ce urmează să le înfățișăm zbuicumata viață.

Înainte însă de a vorbi despre copilul venit pe lume în 1827 suntem datori să amintim că, cel puțin din 1824 în sudul județului Satu Mare, a păstorit credincioșii din Ghirolt un preot greco-catolic pe nume Ieremia (Imre, Emericus, în formele neromânești ale prenumelui) Demeter. Acesta se născuse în 1797, era căsătorit cu Rachela Gardos. A slujit peste 15 ani la Ghirolt, pe atunci o fruntașă și populată comună românească, acolo născându-se următorii copii ai familiei Demeter: Rachel (1824, probabil a trăit foarte puțin), Annika (1826), Terezia (1831, căsătorită cu preotul greco-catolic Petru Ilniczky, decedată în 1900 la Sudurău) și încă o fată cu numele Rachel (1833). Parohul Ieremia Demeter a trecut la cele veșnice în august 1839, fiind înmormântat la Ghirolt.

După cum am precizat, primul reprezentant de seamă al familiei Demeter, pe tărâmul orașului Satu Mare, s-a născut în 12 august 1827 în municipiul nostru de astăzi, în familia lui George Demeter. S-a căsătorit în orașul natal cu Anna Pop (născută în 1834, fică de nemeș local). Ceremonia cununiei a fost oficiată de parohul românilor, Ioan Gulovici, rutean la origine dar “remarcat” ca un veritabil focar de maghiarizare, martor la cununie fiind însă capelanul acestuia, un vrednic preot cu conștiință românească, reprezentant al altei familii nobile românești de pe aceste plaiuri, Ioan Darabant. Mihail Demeter a fost hirotontit în 1853.

Între 1857 și 1862, cel puțin, a fost paroh la Nănești, în Maramureșul istoric. Era abonat în acești ani la populara publicație înființată de George Barițiu, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”. S-a numărat printre cei prezenți la conferința națională de la Strâmtura, unde s-a reafirmat adeziunea pentru înființarea unui Congres național al tuturor românilor din monarhia austriacă.

Din octombrie 1865 a slujit la Cămărzana, neîntrerupt, până la mutarea la cele veșnice. Venea să slujească în această parohie pe urma păstorilor sufletești: Grigore Șteț (1827-1852), Theodor Roman (1852-1856), Iosif Fucsek jun. (1856-1858), Ioan Csobályi (1858-1860), Ioan Papp de Törökfalva jun. (1860-1865).

În 1869 a militat pentru păstrarea caracterului confesional al școlii, deci greco-catolic, adică românesc, și pentru menținerea învățătorului român la școala din localitate. Cât a fost paroh la Cămărzana a deținut și funcția de asesor consistorial.

A repausat în 26 august 1873, în urma epidemiei de holeră ce s-a abătut peste acele părți. De precizat ar fi faptul că numai în Cămărzana au repausat 22 de persoane în două luni de zile.

În urma sa, văduv fiind de mai multă vreme, au rămas copiii: Augustin, Eugen, Mihail (viitor preot) și Roza. Un alt fiu, Iuliu – notar cercual, decedase și el din cauza holerei, cu două săptămâni înaintea tatălui său.

Parohul Mihail Demeter a fost înmormântat lângă biserica greco-catolică din Cămărzana. Decesul său a fost anunțat și în paginile “Familiei” lui Iosif Vulcan.

Mihail juniorul s-a născut în 1861, probabil la Nănești, unde tatăl său, pr. Mihai Demeter sen. era paroh. S-a căsătorit cu Elisabeta Leményi. Hirotonit în 1887. Cel puțin între anii 1892-1893 a slujit în parohia Firiza, din împrejurimile Băii Mari.

În 1898 funcționa în calitate de preot cooperator la Satu Nou de Sus și filia Tăuții de Sus, ajutându-l întru slujire pe parohul Alexandru Pașca, aflat în acea vreme în deficiență.

Aidoma tatălui său, a fost foarte legat de parohia Cămărzana, unde a păstorit din noiembrie 1901, când era ajutor al parohului Csobali și 1932, când încă era semnalat acolo ca paroh, deținând și titlul de protopop onorar. Probabil că din iunie 1903 a rămas singur slujitor în parohie.

A avut o fiică, Ghizela (n. 1889, Cămărzana), căsătorită cu preotul Mihai Rednic. A fost considerat de stăpânitorii Ardealului dinainte de Marea Unire drept unul dintre “frunțașii mișcării naționale românești”. Era abonat la ziarul naționalist “Românul” din Arad. A fost membru al „Astrei”.

Printre realizările înfăptuite în parohie amintim înființarea bibliotecii, realizată cu sprijinul fiului Teofil. A trecut la cele veșnice în 19 februarie 1935, când era trecut deja în rândul preoților pensionari.

Problema românilor din orașul Satu Mare este incitantă și încă permite mult loc de cercetare. Am căutat să arătăm în aceste rânduri contribuția a doi reprezentanți ai unei vechi familii românești din orașul nostru la emanciparea culturală și spirituală a românilor din Sătmar și Maramureș.

“Informația de Duminică”, an VII, nr. 334, 3 mai 2009, p. 9.

*Pe urmele unor bibliotecari
ilustri, născuți pe valea
sătmăreană a Someșului*

După schimbările din 1989 praznicul Sfântului Mare Mucenic Gheorghe înseamnă în același timp și sărbătoarea breslei bibliotecarilor. Poate că a fost aleasă această zi și pentru lupta pe care bibliotecarii o duc pentru înlăturarea întunericului, aidoma celui care a răpus balaurul. Anul acesta, din motive obiective bibliotecarii de la instituția reprezentativă județeană a breslei au sărbătorit această zi în 30 aprilie. De astă dată printr-un interesant, recreativ dar și pilduitor periplu cultural desfășurat pe mirificul traseu al văii sătmărene a Someșului. Lucru puțin sesizat, în județul nostru, pe raza a doar câțiva kilometri, au văzut lumina zilei ori au locuit, câțiva din marii bibliologi români. Ne propunem în cele ce urmează să urmărim și noi firul acestui periplu, punctând principalele repere ale biografiilor și operelor celor omagiați.

Periplul bibliotecarilor a avut un prim popas la Culciu Mare, unde au fost primiți cu ospitalitate de către bibliotecara Csomai Ibolya și de oficialitățile comunei. S-au vizitat cele două biblioteci aparținătoare comunei, din Culciu Mare și Cărășeu. Aici subliniem faptul că această comună este singura din județ cu două biblioteci publice. Și sunt destule comune în Satu Mare fără lăcaș public de carte...

A urmat apoi o escală la Lipău, la placa memorială de la școala generală. Comunitatea din Lipău a cinstit memoria lui Eugen Pavel Barbul așezând în 6 martie 2005 o placă comemorativă pe fațada școlii din Lipău. Am avut surpriza să constatăm faptul că membrii comunității, tineri și vârstnici, își cunosc înaintașii. Sprijinul viceprimarului Ionel Iftene pentru realizarea monografiei satului de către profesorul Alin Pop, vine să întărească cele afirmate mai sus.

Pentru cititorii ziarului amintim că cel omagiat s-a născut la Lipău, în 23 ianuarie 1875, într-o celebră familie sătmăreană, Barbul. Studiile gimnaziale le-a urmat la piariștii din Carei. A studiat apoi teologia la Oradea și Budapesta, obținând doctoratul și în litere și filosofie.

A funcționat ca profesor în orașul studenției, Budapesta, între 1900-1902, îndeplinind și funcția de bibliotecar al Universității. În 1920 a fost numit director al Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj Napoca. În anii 1919-1920, 1920-1921 și 1926-1927 a fost deputat, din partea formațiunii averescane, în Parlamentul României.

Pentru interesul Sătmarului a publicat lucrarea „Az avasvidéki nyelvjárás” („Graiul - Dialectul român din Țara Oașului”), în care prezintă date generale despre locuință, port, alimentație, datini de nuntă și înmormântare, precum și 54 de cântece și strigături în limba română. Un fiu rezultat din căsătoria sa cu Lucreția Ionescu, Gheorghe (n. 1915), a fost secretar al mareșalului Ion Antonescu.

Grupul bibliotecarilor a poposit apoi la Valea Vinului. Aici omagierea a fost dublă. Mai întâi s-a vizitat casa memorială Aloisie Tăutu, priceput ghid fiindu-le chiar realizatorul acestui așezământ, profesorul Mihai Seucan, nepot al monseniorului. Deși Aloisie L. Tăutu a văzut lumina zilei în 23 decembrie 1895 în cătunul Selymes (Mătăsari) din Terebești, faptul că a fost delegat la Marea Adunare din Alba-Iulia din partea localității Valea Vinului, ar putea reprezenta un puternic argument întru așezarea sa în galeria personalităților localității. Părinții săi erau țărani săraci, Gaspar Tot și Ana Șuta. Rămâne orfan de tată de la 4 ani. După școala primară urmată la Terebești și Craidorolț, remarcat de dascălii săi, a fost trimis la Liceul din Beiuș.

Între 1907-1915 beneficiază de o bursă a Fondului “Mihail Pavel”. Apoi episcopul Demetriu Radu îl trimite la studii la Viena (1915-1919) și Roma. În Cetatea Eternă obține doctoratul în teologie, în 1921

cu tema "Niceta Remesianul, apostolul românilor". A fost hirotonit în același an ca preot celib.

Revenit în țară, funcționează ca profesor de religie și limba latină la Liceul de fete din Beiuș. În 1922 ep. Valeriu Traian Frențiu îl numește la catedra de teologie dogmatică, iar din 1929 la cea de teologie morală a Academiei Teologice Greco-Catolice din Oradea. În același timp predă religia la Școala normală de băieți, Liceul de fete "Oltea Doamna" și Școala comercială de fete din Oradea.

Din 1937 este delegat în Comisia pontificală istorică de la Roma. În paralel, între anii 1937-1947 a fost consilier ecleziastic al Legației române de la Vatican. Din 1937 a slujit la biserica română unită din Roma, stabilindu-se pentru tot restul vieții aici.

A studiat asiduul arhivele Vaticanului, publicând 15 volume de acte papale cu caracter canonic-istoric, destinate unor popoare de rit oriental, cu introduceri, note critice și indici de locuri și persoane. Nici în cazul său spațiul nu ne permite să amintim decât lucrarea de mare interes pentru istoriografia sătmăreană, "Vechimea românilor din Țara Oașului".

A trecut la cele veșnice în 21 sept. 1981, fiind înmormântat în cimitirul "Verano" din Roma, alături de mama sa.

După reconfortanta vizită la casa memorială "Aloisie L. Tăutu" pașii bibliotecarilor s-au îndreptat spre sediul încăpător, și aici remarcăm diferența față de alte comune!, al bibliotecii comunale. Am constatat dragostea și priceperea bibliotecarului Ioniță Bărbuș, care ne preciza faptul că nu ar fi putut realiza nimic fără sprijinul primarului Radu Cristea. Cert este că și aici bucuria a fost întărită de faptul că în fața auditoriului din bibliotecă, a fost prezentată o proaspătă lucrare dedicată Liviei Bacâru. În bunul obicei, de urmat!, al colegilor din cultura băimăreană, o fostă bibliotecară de la Satu Mare, Maria Gârbe, a realizat un "Caiet biobibliografic", apărut recent la editura Eurotip din Baia Mare.

Bibliotecarii sătmăreni, dar și copiii din Valea Vinului au fost impresionați de caldă și plină de acribie evocare a personalității mării specialiste în bibliologie, traducătoarea și poeta Livia Bacâru făcută de autoarea Maria Gârbe. Livia Bacâru a văzut lumina zilei în 10 noiembrie 1921 la Valea Vinului, în familia Andercău. Ce legătură are cu familia nobiliară Anderco? Rămâne în sarcina istoriei literare, a științei personalităților locale să lămurească acest lucru.

Livia Bacâru a elaborat numeroase studii și articole în domeniile filigranelor din cărți vechi românești, a ex-librisului românesc și a rarităților bibliofile. Dintre lucrările publicate amintim “Catalogul incunabulelor din Biblioteca Academiei R.S.România”. A decedat în 11 august 1999. Cartea Mariei Gârbe vine să ne amintească și faptul că anul acesta se vor împlini 10 ani de la trecerea la veșnicie a ilustrei cercetătoare.

Localitatea Săliște din împrejurimile Sibiului este vestită pentru numărul impresionant de academicieni originari din vestita localitate. Păstrând proporțiile, Sătmarul își are “Săliștea” sa la Pomi. O pleiadă de intelectuali de frunte români au văzut lumina zilei aici. Între aceștia, academicianul venit pe lume în ziua de 8 septembrie 1926, Gabriel Ștrempel, se distinge în mod deosebit. Este un mare noroc să fi bibliotecar sătmărean! De ce? Simplu, pentru că Gabriel Ștrempel este considerat a fi continuatorul lui Ioan Bianu, acel permanent model pe care orice devotat bibliotecar român îl are, conștient sau nu, ca ideal. Un sătmărean continuator al lui Ioan Bianu, ce lucru mare... Cu atât mai mare este mândria de a fi bibliotecară în Pomi a doamnei Lavinia Ștef, care prețuiește valorile ridicate din localitatea dânzei, modul în care se îngrijește de instituția cărții din Pomi fiind elocvent.

Bucuria grupului a fost întărită de vizita făcută la casa părintească a academicianului-director de bibliotecă, unde nepotul domniei sale ne-a făcut printre altele, o interesantă precizare: Gabriel Ștrempel, fiul localității, nu lipsește niciodată de la praznicul de Sfântă Mărie Mică, sărbătoarea pomnenilor, care printr-o fericită întâmplare – *nimic nu este întâmplător* – coincide cu aniversarea nașterii academicianului!

Ultimul popas s-a făcut în localitatea aflată la marginea dinspre Maramureș a județului nostru, Borlești. Aici s-a născut un cărturar, bibliotecar și director de bibliotecă, faimosul dascăl și dirijor Valentin Băițașan. Intrat în nemurire acum câteva săptămâni, ne-am făcut datoria de a-i insera în acest colț de pagină un mic portret. Vom spune acum doar că bibliotecarii sătmăreni au vizitat locul unde a văzut lumina zilei Valentin Băițașan. Evocarea lui a fost făcută de către cumnatul său, preot greco-catolic, părintele Gârbea, care ne-a reamintit că au existat oameni care s-au confundat cu instituțiile pe care le-au condus. Oameni-instituție...

Excursul printre atâtea fastuoase biografii datorite cărții ne îndreptățește să afirmăm că valea Someșului a dat culturii române pe lângă scriitorii binecunoscuți din părțile năsăudene, bibliologii născuți în Sătmar, aproape de ieșirea din țară a vechiului nostru râu. În finalul acestui popas semnalăm deschiderea spre fenomenul cultural și spre valorificarea personalităților locale manifestată de către primarii comunelor aflate pe traseu: Domokos Alexandru (Culciu), Radu Cristea (Valea Vinului) și Vasile Lang (Pomi). Valoarea personalităților evocate în acest succint material ar putea fi lesne exploatată, în sensul de a face cunoscut un traseu turistic-cultural greu de egalat.

„Informația de duminică”, an VII, nr. 335, 10 mai 2009, p. 10.

*Preotul Ioan Costea, un
martir al războiului civil
din 1849*

Dacă anul trecut s-au aniversat 160 de ani de la începerea aceluia fenomen intrat în istorie prin sintagma “primăvara popoarelor”, anul acesta comemorăm 160 de ani de la teribilul război civil care a însângerat ținuturile Transilvaniei. Ne referim, desigur, la revoluția din 1848/1849; de astădată vom face referire la acea uriașă vărsare de sânge din 1849, amintind despre câteva picături de sânge românesc căzute la Supuru de Sus, prea puțin știute. Nu pentru a acuza pe cineva anume, ci pentru a nu lăsa pradă uitării un tragic episod întâmplat în părțile noastre, în sudul județului. Toate acestea le scriem cu nădejdea că astfel de crime nu se vor mai repeta vreodată.

Pe la mijlocul lunii mai a anului 1849 sătenii din Supuru de Sus au trecut printr-o mare nenorocire; păstorul lor spiritual a fost ucis în mod bestial de trupele rebele maghiare. Vom evoca astăzi personalitatea preotului greco-catolic Ioan Costea, paroh în acei ani de sângeroase evenimente la Supuru de Sus.

Părintele Ioan Costea s-a născut în 1804. Făcea parte din familia nobiliară Costea de Apșa de Mijloc. Literalele nobilitare ale acestei vechi familii românești au ars într-un incendiu la Baia Mare. Conștiința nobilității era însă o constantă în aceste vrednici familii de români. Ioan

Costea s-a căsătorit cu Maria Pogăciaș, născută de asemenea în 1804, care avea să trăiască tot restul vieții la Supuru de Sus, și după tragicul sfârșit al soțului său, până la repausarea sa din 1866.

Probabil că hirotonirea părintelui Ioan Costea a avut loc în 1828. În orice caz, din acel an a slujit la Supuru de Sus, demonstrând fidelitate acestei frumoase localități, căci până la ceasul cumplitei sale morți a slujit doar credincioșilor din Supuru de Sus. Venea întru slujire în localitate pe urmele unor parohi greco-catolici ca Grigore și Ioan Boitor, Basilius Talpas sau Grigore Popp.

Este tatăl preotului George Costea de Ciolt, care la rându-i a slujit în mai multe parohii din zonă precum Corund, Mihăieni sau Hotoan. De asemenea, Ioan Costea mai avea o fiică pe nume Ana, născută în 1841, căsătorită cu preotul Alexandru Pop Lemeny, paroh în Lozna. O altă fiică, pe nume Clara, era căsătorită cu părintele Teodor Dragoș, succesorul lui Ioan Costea în parohia Supuru de Sus.

Din căsătoria lui Teodor Dragoș (1826-1862) cu Clara Costea avea să se nască fiica Maria, căsătorită cu avocatul Andrei Cosma, un patriot român și un om de succes, ne gândim aici la partea financiară a existenței, din nordul Transilvaniei. Maria însăși s-a dovedit o aprigă luptătoare pentru drepturile neamului din care s-a născut, corespondența sa cu George Barițiu sau numeroasele colecte organizate, precum și implicarea în harnicele asociații ale inteligenței românești din zonă dovedind cu prisosință afirmația noastră. Se poate spune că nepoata Maria, căsătorită Cosma, a călcat pe urmele bunicului Ioan Costea. Există mărturii că sfârșitul martiric al acestuia a rămas viu și în amintirea vrednicei nepoate.

În timpul evenimentelor din primăvara anului 1848, forțat de autorități, parohul Ioan Costea a citit în biserică *Proclamația adresată locuitorilor patriei*. Pentru a fi crezut că a făcut acest lucru, au fost chemați să asiste un grup de săteni din altă localitate, Giorocuta opinăm noi.

A participat la adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848, în fruntea unei delegații din Supuru de Sus. Știut este faptul că la Blaj a fost prezentă o delegație de 120 de români plecați din Solnocul de Mijloc, comitat căruia îi aparținea pe atunci și Supuru de Sus, sub conducerea vicarului Alexandru Sterca Șuluțiu și a protopopilor Demetriu Coroianu (paroh și protopop la Craidorolț) și Ioan Pop Suduranu (paroh și protopop

la Sărăuad). Știm că au mai fost prezenți la Blaj, Petru Bran (paroh la Hidig atunci), Ioan Galu (student în acei ani) și avocatul George Filep, reprezentanți de frunte ai intelighenției române din aceste părți în deceniile următoare.

Revenit cu însuflețire de pe Câmpul Libertății, i-a îndemnat pe țărani din Supur să refuze înrolarea în unitățile maghiare, să nu mai muncească pe domeniile feudale, deoarece iobăgia s-a desființat, și să pună mâna pe arme pentru a-și apăra viața, familia și națiunea.

A fost prezent și la adunarea din septembrie 1848 la Blaj, după care a organizat o ceată de români, înarmată cu furci, coase și topoare, care să se opună fărâdelegilor practicate de detașamentele nobiliare ungurești. Acuzat de agitație și considerat „provocator”, a fost urmărit de autorități, după pătrunderea trupelor maghiare în Transilvania nevoit fiind să se ascundă mai multe luni prin păduri.

Părintele Ioan Costea a trimis la generalul Urban la Năsăud o „gloată întreagă” de bărbați sub conducerea lui Gheorghe Mureșanu, numit mai târziu diacul cel bătrân. Nădejdea românilor din părțile nordice, inclusiv cele ale Sătmăruului, se îndreptau către Năsăud. Avea și o scrisoare de mulțumire de la un ofițer român din Regimentul II de graniță de la Năsăud. A plătit însă scump speranța pe care și-a pus-o întru eliberarea obiditului său neam.

Cu multă cruzime, deoarece nu a vrut să-și trădeze consătenii, părintele Costea a fost ucis în 12 mai 1849, fiind aruncat de viu în focul din cuptorul casei sale. Fusese interogat de mai marii unei armate care mergea dinspre Debrețin la Dej. Neacceptând să-și trădeze enoriașii plecați cu misiune la Năsăud, a suportat crunta război a rebelilor. După cum am precizat, căpeteniile oștirii în trecere prin Supur l-au aruncat de viu în focul cuptorului familiei. Nici în cele mai groaznice chinuri care l-au mistuit de tot, părintele Costea nu a cedat.

Informațiile despre acest oribil omor le-am găsit în lucrările monografice ale cărturarului născut la Supuru de Sus, Ioan Ardeleanu-Senior. La 14 Maiu 1849 corpul martirizat al părintelui Costea a fost îngropat în cimitirul din fața bisericii din Supuru de Sus printr-un prohod oficiat de preoții din jur și vicearhidiaconul Dimitrie Coroianu. Părintele Coste împlinise atunci 45 ani.

Amintirea odioasei crime a rămas până astăzi în memoria locuitorilor din Supuru de Sus. Nu putem ignora meritele istoriografului locurilor, Ioan Ardeleanu-Senior care, cu migala unei albine a strâns date despre iubitul său loc de baștină; rândurile de față nu puteau să apară fără contribuția harnicului cărturar din Supuru de Sus.

Cunoscătorii fenomenului pașoptist din zonă știu desigur de pătimirile din acele zile, aparent aducătoare de libertate, ale lui Moise Sora Noac, pe atunci paroh la Hurezu Mare (Nanda, cum se numea în acea vreme localitatea), întemnițat la Carei. Supliciuul părintelui Costea vine să adauge un nou element tragic la tristețea acelor zile, care nu au voie să se mai repete vreodată.

Biserica de zid din Supuru de Sus se pregătește să-și aniverseze centenarul construcției, în 2011. A fost ridicată "pe delușorul de lângă fântâna Buna" după cum precizează monograful Ioan Ardeleanu-Senior. În preajma sfântului lăcaș își dorm somnul de veci glorioși patrioți români, iluștri supurani, precum Ioan Galu, Andrei Cosma ori Augustin Ossian. Neștiut de multă lume, acolo își doarme somnul de veci și martirul pașoptist Ioan Costea, care se adaugă legiunii de vrednici români care au apărât ființa neamului în aceste nordice ținuturi românești.

„Informația de Duminică”, an VII, nr. 336, 17 mai 2009, p. 10.

Familia Breban pe plaiurile Sătmarului

Am mai abordat în “Informația de duminică” problema vechilor familii românești din Sătmar. Astăzi vom vorbi despre familia preoțească greco-catolică Breban și reprezentanții acesteia în Sătmar. Din această familie preoțească s-au ridicat câțiva iluștri reprezentanți ai intelectualității românești din nordul acesta de țară. Scriitorul Nicolae Breban este poate cel mai ilustrativ exemplu pentru afirmația noastră. Dar, după cum am precizat, vom vorbi astăzi despre legăturile familiei Breban cu Sătmarul istoric.

Primii reprezentanți din familia Breban ajunși preoți erau de obârșie din Chiuzbaia. Precizăm că această localitate se afla pe atunci în Sătmar, situată fiind chiar la marginea dinspre Maramureșul istoric a comitatului. Pentru istoria modernă a Sătmarului Chiuzbaia are un rol de primă importanță, prin personalitățile care s-au născut aici. Răsfoind filele istoriei locului vom întâlni numele unor familii de intelectuali, îndeobște preoți greco-catolici precum Bilțiu, Babiciu, Kerekes, Lupan și, după cum am amintit, Breban.

O localitate din Maramureșul istoric foarte apropiată de Chiuzbaia este Breb. Descendenții familiei Breban știu de la strămoșii lor că originea familiei ar fi de fapt din acest sat aparținător Maramureșului istoric. Ipoteză perfect plauzibilă.

Se poate spune că întâiul membru mai cunoscut al familiei Breban, Antoniu, s-a născut în 1832 la Chiuzbaia, într-o familie nobiliară românească. S-a căsătorit cu Antonia Manu, hirotonirea urmând în 1857. Între 1865-1877, cel puțin, a fost paroh la Rona de Jos, districtul protopopesc Sighet. S-a zbatut mult pentru ca limba oficială a comunei să fie declarată româna.

În această localitate s-a născut fiul Alexandru, care va absolvi Academia de Drept din Oradea. Tot acolo s-a născut în 1865 fica Elena, căsătorită cu preotul Alexandru Pop (1860-1930, decenii întregi slujitor la Băbășești și Apa).

A funcționat apoi în aceeași funcție la Târșolț, cu filia Aliceni, unde a slujit din aprilie 1879 până la repausare.

A trecut la cele veșnice în 2 iunie 1884, fiind înmormântat în cimitirul bisericii din Târșolț.

După 13 ani de la venirea pe lume a lui Antoniu, în aceeași familie Breban, avea să se nască, în 1845 deci, fiul Avram. A absolvit liceul la Beiuș în 1869, apoi teologia la Gherla în 1873. A activat în timpul studenției în cadrul Societății “Alexi-Șincaiene”, deținând funcția de controlor. S-a căsătorit cu Roza Bilțiu, de asemenea dintr-o familie preotească cu rădăcinile la Chiuzbaia. A fost hirotonit în 1873. După hirotonire a funcționat, începând din ianuarie 1874 interimar la Cămărzana, până în luna septembrie a aceluiași an.

A slujit apoi ca administrator parohial la Someșeni, din noiembrie 1874 până în februarie 1883.

Aici s-au născut fiii Alexandru Ilie Eugen (viitor preot, canonic al Arhiepiscopiei Romano-catolice de București, prepozit capitular al Episcopiei de Maramureș), Aureliu Corneliu (23 iulie 1878, absolvent al Academiei de Drept la Oradea, doctor în științe politice la Cluj) și Traian Iuliu. Biografiile fiilor ajunși preoți le vom înfățișa în cele ce urmează.

Avram Breban a semnat în 20 noiembrie 1882, alături de alți intelectuali români sătmăreni, adeziunea la “Memoriul explicativ”, publicat de George Barițiu la Sibiu. S-a situat între fruntașii reprezentanți ai intelectualității care au susținut emanciparea școlară a românilor de pe aceste meleaguri.

Va fi apoi multă vreme atașat parohiei Mocira, districtul Baia Mare, cel puțin din 1883 până la repausare. A îndeplinit totodată și funcția

de notar districtual. În 1903 figurează și ca administrator interimar al parohiei Baia Mare.

S-a distins ca unul dintre membrii cei mai activi ai Partidului Național Român de pe meleagurile sătmărene. A trecut la cele veșnice în 1907.

După cum deja am precizat, Alexandru Ilie Eugen Breban s-a născut în 1 august 1876 la Someșeni, în familia parohului local Avram Breban și a Rozei Bilțiu. A fost cel mai de vază reprezentant al familiei Breban.

Liceul l-a absolvit la Beiuș în 1894. Teologia a studiat-o la Oradea și Gherla, terminându-și studiile în 1898. A fost hirotonit ca preot celib în 1899.

A fost numit administrator parohial și protopop la Baia Mare, iar apoi arhidiacon și canonic al Capitlului Arhiepiscopiei romano-catolice din București. Din 1931 a fost numit canonic și prepozit al Episcopiei greco-catolice a Maramureșului. De fapt el este cel care a militat mult pentru înființarea acestei eparhii.

S-a afirmat și pe plan politic, în cadrul Partidului Național Român. Nu a rămas străin de frământările românești din toamna anului 1918, fiind ales vicepreședinte al Comitetului Național Român comitatens Satu Mare în 12 noiembrie 1918. Din 1919 a fost numit comisar guvernamental delegat pe lângă comitetele școlare din județele Maramureș, Satu Mare și Ugocea. În 1921 a fost ales deputat de Satu Mare pe listele Partidului Național Român. A fost membru al despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei”.

După 1926 a ocupat funcții de conducere în Partidul Național Țărănesc, fiind chiar președintele organizației județene între 1925-1927, când a fost ales vicepreședinte și membru în comitetul executiv.

În 4 septembrie 1929 a fost ales președinte al *Asociațiunii preoților români uniți din diececele Oradea și Gherla a județelor Satu Mare și Maramureș*.

A îndeplinit și funcția de primar al orașului Baia Mare. În 1932 a fost reales în Camera Deputaților.

Pentru întreaga-i activitate a fost decorat cu ordinul “Steaua României” și comandor al ordinului “Coroana României”. În toamna anului 1940 a fost arestat și deținut la Satu Mare de trupele horthyste.

A rămas în teritoriul răpit în urma odiosului Dictat de la Viena, alături de credincioșii care nu s-au refugiat. A repausat în 1944, fiind înmormântat în cimitirul catedralei Greco-catolice din Baia Mare, lăcaș care a fost construit sub păstorirea sa între anii 1905-1910, așa cum este precizat și pe mormântul său.

Ultimul membru al familiei Breban despre care avem știre, Traian Iuliu s-a născut în 9 februarie 1880 la Someșeni, tot în familia parohului local Avram Breban și a Rozei Bilțiu.

A urmat gimnaziul și liceul la Baia Mare, în cadrul instituției de stat. A urmat apoi teologia la Gherla. Fiind student în anul III, a repausat exact în ziua în care a împlinit 22 de ani.

Acest destin frânt prea devreme se alătură bucuriilor și necazurilor trăite de familia preoțească Breban în părțile Sătmarului. Biografiile personalităților prezentate în acest scurt material ilustrează devotamentul și fidelitatea familiei Breban față de cei pe care i-au păstorit.

„Informația de duminică”, an VII, nr. 337, 24 mai 2009, p. 10.

Omagierea vicarului Petru Cupcea la Supuru de Jos

Există personalități revendicate de mai multe județe. Este și cazul vicarului Petru Cupcea. Încă în timpul vieții sale, Sălajul l-a onorat așa cum se cuvine, lucrarea altui cărturar cu existența dăruită zonei de interferență dintre Sălaj și Sătmar, Ioan Ardeleanu-Senior, fiind mărturisitoare. Sătmarul, dar și Maramureșul natal îl pot de asemenea situa printre valorile lor.

Nu știm ce vor fi făcând județele Sălaj și Maramureș pentru memoria lui Petru Cupcea. Cert este că “intelighenția” de azi a Supurului de Jos a considerat că este cazul ca faptele ilustrului înaintaș să rămână în memoria celor ce vor veni după noi. Astfel, ziua de 30 mai 2009 înseamnă pentru întreaga comunitate din Supuru de Jos sărbătorirea lui Petru Cupcea. Din această zi școala de arte și meserii din localitate va purta numele ilustrului cărturar. Un bust amplasat în fața instituției va aminti de acum înainte tuturor trecătorilor pe drumul ce leagă Satu Mare de Zalău numele lui Petru Cupcea. Vom încerca în câteva cuvinte să înfățișăm frânturi din viața și activitatea celui omagiat la Supuru de Jos.

Petru Cupcea a văzut lumina zilei la Călineștii Maramureșului istoric în 21 mai 1875, în familia cantorului-învățător greco-catolic Ioan Cupcea și a Mariei Rednic. Tatăl său ieșise din școala preparandială a vestitului dascăl român din Sighet, Ioan Bușiția. Bunicul lui Petru Cupcea, Grigore, a fost cantor la Călinești între anii 1840-1870. Despre

frații lui Petru Cupcea, știm doar că la trecerea sa în eternitate mai trăiau fratele Ioan precum și surorile Ileana și Anastasia.

Nobilitatea sa este atestată după ambii părinți. Tatăl său făcea parte din familia Cupcea de Budești, care fusese înnobilitată în 1609 de către principele Gabriel Bethlen. Înaintașii părintelui Cupcea au făcut dovada calității de nobili de-a lungul anilor. Cei înnobițați fuseseră George, Ioan, Alexa, Lupu și Găvrilă Cupcea. Familia Rednic de Giulești și Ciocmani, din care făcea parte mama sa, avea o atestare și mai veche, din anul 1349 primind diplomă de la Ludovic al II-lea.

Școala primară a urmat-o la Ocna Șugatag, iar studiile gimnaziale și liceale la Sighet. Gimnaziul l-a absolvit la piariști, iar ultimele două clase de liceu la reformați. A învățat foarte bine, în clasa IV-a gimnazială fiind singurul elev care a terminat cu calificativul "eminent". Bacalaureatul l-a luat de asemenea cu calificativul „foarte bine”.

Teologia o urmează la Budapesta, începând cu anul 1894, absolvind cu „succes strălucit” în 1898. Fusese coleg acolo cu Alexandru Ciura precum și cu viitorul episcop Valeriu Traian Frențiu. Știm că a fost ales de către studenții români președinte al societății literare, care funcționa în mod clandestin în seminarul din Budapesta.

Este numit prefect de studii la Seminarul diecezan din Oradea, predând concomitent și limba română, matematica, fizica și chimia la Preparandia din localitate. S-a căsătorit în 16 iulie 1901 cu Augusta Pteancu (născută în 1880 la Pomi), fiica celebrului dascăl sătmărean George Pteancu. A fost hirotonit de către episcopul Mihail Pavel în 19 decembrie 1901, prima liturghie oficiind-o în 7 ianuarie 1902.

A slujit mai întâi la Fegiernic, din anul 1902 până în 1904. Din 1904 până în 1912 a funcționat în calitate de capelan la Carei, predând totodată limba română și religia la Liceul piariștilor, precum și religia la școlile civile de băieți și fete din localitate.

La Liceul piarist venea pe un post în care lucraseră înaintea sa preoți-profesori precum Ioan Marchiș, Teodor Dringo, George Mureșan sau Ignațiu Szabo. Dintre numele elevilor români în anii de funcționare a lui Petru Cupcea la Carei i-am remarcat pe viitorii preoți greco-catolici Emil Lobonțiu și Vasile Marchiș.

Participă la viața culturală, politică și economică a românilor din aceste părți. Astfel, în 1906 îl găsim printre fondatorii băncii românești

“Arina” din Sanislău, alături de alți luptători ai inteligenței române din aceste părți. În 31 august 1909 se află la Baia Mare, unde s-a constituit Partidul Național Român comitatens Satu Mare, fiind ales în comitetul cercual Carei, a cărui funcție de președinte o preluase vice-arhidiaconul Romul Marchiș.

Din 1912, vreme de două decenii a slujit cu devotament la Supuru de Jos, ca paroh și protopop. Între predecesorii lui Petru Cupcea în funcția de paroh și protopop de Supuru de Jos ori de Codru, cum s-a mai numit unitatea ecleziastică, îi consemnăm, în ordine cronologică pe canonicii Ioan Kuuk de Cupșeni, George Juhasz, pe fratele episcopului Ioan Szabo, Samuil, pe Mihail Cincea și Ludovic Rezei.

Atitudinea sa românească a fost evidentă și în ziua de 7 decembrie 1916, când din ordinul vremelnichilor stăpânitori s-au tras clopotele, de bucurie că Bucureștiul căzuse pradă atacatorilor, părintele Petru Cupcea plângând “amar și încă multă vreme apoi”.

A luat parte la evenimentele fericite pentru neamul românesc din toamna anului 1918. După propriile mărturii, „în ultimele zile ale lunii noiembrie, sătenii au ținut o întrunire, cu care prilej toți au subscris actul de adeziune la unirea Transilvaniei cu patria mamă, și pentru stabilirea delegaților ce urmau să ia parte la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Printre cei ce au participat la adunarea cea mare de la 1 decembrie 1918, m-am aflat și eu, spre bucuria-mi nespusă”. Atitudinea lui fățiș românească, concretizată în ridicarea steagului românesc pe turla bisericii, după venirea de la Alba-Iulia, a stârnit mânia hoardelor secuiești. Aceste hoarde, conduse de către locotenenții Horváth István și Neumann Imre vin în Supuru de Jos în 4 ianuarie 1919, deloc întâmplător; îl căutau pentru a-l spânzura pe învățătorul local, locotenent Ioan Matei, comandantul gărzilor românești din cercul Tășnad. “S-au mulțumit” cu părintele Cupcea, “nimicind totul tot așa și casa parohială”.

Petru Cupcea a protestat telefonic și telegrafic împotriva celor întâmplăte, inclusiv la Ministerul de război. A cerut și a reușit să recapete steagul tricolor, care a doua zi a fost înălțat de către secui, la cererea expresă a părintelui, din nou pe turla bisericii, în sunetele imnului „Pe-al nostru steag” intonat de mulțimea adunată să vadă un asemenea eveniment.

Victoria din acea zi îi va fi plătită cu vârf și îndesat peste o lună. În 5 februarie 1919 este arestat, dus la Tășnad. Aidoma Victoriei

Lipan, soția îl caută neîncetat, aflând în cele din urmă că soțul va fi dus la Debrețin. I se fabricase o nouă acuzație, anume că printr-o telegramă adresată dr. Meseșan din Șimleu ar fi chemat trupele române.

Părintele Cupcea era deja la Curtea Marțială din Debrețin, în 8 februarie fiind deferit ca „spion valah”. A fost scos din temniță de către soldații secui și bătut crunt în mijlocul unei străzi din oraș, până aceștia au crezut că este mort. A doua zi a fost găsit de o patrulă de jandarmi, dus la spital, unde s-a zbatut „între viață și moarte timp de 35 de zile”.

Cu mare greutate i s-a dat voie soției și celor două fice mai mari să îi vegheze durerile în spital. A rămas la spitalul din Debrețin până în 11 martie 1919. Evenimentele erau sângeroase, astfel că, internat la curtea episcopescă din Oradea, a fost nevoit să părăsească localul acesta în 24 martie 1919, cazându-se la un hotel. A rămas refugiat în Oradea până la venirea armatei române, adică 20 aprilie 1919.

A bolit și acasă, rănilor vindecându-i-se abia peste un an. Pentru patriotismul său, după liniștirea apelor de după acel fierbinte început al anului 1919, Petru Cupcea a fost decorat cu ordinul “Răsplata Muncii pentru biserică”, clasa I. De fapt, aceasta a fost singura decorație pe care a acceptat-o.

Din 1932 a fost transferat în parohia Șimleul Silvaniei, îndeplinind și funcția de vicar foraneu al Sălajului, funcție în care a fost instalat în Duminica Floriilor (24 aprilie 1932). A deținut acolo funcția de președinte de onoare a Ligii Antirevizioniste. În repetate rânduri a fost membru în consiliul județean, iar în 1937 a fost ales chiar președintele acestuia.

A scris lucrarea didactică „Gramatica limbii române pentru elevii maghiari”, acest manual fiind cuprins în programa Liceului piarist din Carei în anii când a predat autorul. De asemenea, a mai scris „Geometrie pentru preparandii”. Acesta era unicul manual aprobat de către ministerul de culte și instrucțiune publică pentru preparandiile românești din Ardeal. În manuscris i-au rămas un manual de „Fizică” și unul de „Matematică” pentru școli normale, precum și alte lucrări de natură religioasă-morală.

S-a numărat între vrednicii studenți români care au fondat la Budapesta revista “Luceafărul”. Încă teolog fiind a colaborat la „Dreptatea”, a mai publicat însă și la “Păstorul sufletesc”, “Răvașul”, “Unirea”, etc.

Familia i-a fost binecuvântată cu șase copii, din care patru au ajuns la maturitate: Maria (1903, Fegiernic-1980, Cluj-Napoca, artistă emerită, profesoară vestită, căsătorită cu dr. Victor Munteanu, medic, șef de lucrări la Clinica din Cluj), Lucia (profesoară, aleasă adesea “regina frumuseților Sălajului”, căsătorită cu Leontin Ghergariu, director multă vreme la gimnaziul din Zalău, apoi inspector școlar la Cluj-Napoca), Salvator (1908, Carei-1958, Cluj-Napoca, prof. și medic, director la Institutul psihotehnic din Cluj-Napoca; o personalitate de excepție despre care vom avea ocazia să vorbim într-un număr viitor al săptămânalului nostru), Emilia (profesoară, asistentă la Institutul de botanică din Cluj).

Vicarul Petru Cupcea a trecut la cele veșnice în 17 iulie 1940 la Șimleu Silvaniei. A repausat subit din viață, în urma unui atac de cord, în timpul ofierii Sfintei Liturghii, în biserica română unită din Șimleu Silvaniei. A fost înmormântat la Șimleu Silvaniei în 19 iulie 1940.

Gestul de recunoaștere față de Petru Cupcea venit din partea supuranilor este binevenit și acum la aproape șapte decenii de la înveșnicirea sa. Exemplul celor din Supuru de Jos, care dovedesc că știu să-și cinstească personalitățile, ar trebui să fie pilduitor pentru toate localitățile sătmărene, pentru toate comunitățile românești.

„Informația de duminică”, an VII, nr. 338, 31 mai 2009, p. 3.

*Bicentenarul nașterii
preotului greco-catolic Ioan Pop,
slujitor peste o jumătate de secol în
părțile sătmărene*

Puține documente scrise avem despre românii din părțile sătmărene trăitori în veacul al XIX-lea. De aceea sunt rare prilejurile când putem vorbi despre sărbătorirea bicentenarului nașterii unei personalități a locurilor. Astăzi însă avem fericitul prilej de a vă înfățișa biografia unui păstor spiritual care a îndrumat pașii românilor din Odoreu vreme de peste o jumătate de veac. Adăugând și anii între care a funcționat în părțile oșenești, vom constata că preotul greco-catolic Ioan Pop a slujit cu fidelitate în Sătmar preț de peste o jumătate de veac.

Părintele Ioan Pop (Popp, Pap sau Papp cum apare în înscrisurile vremii) s-a născut în 1809 la Biri, localitate aflată în comitatul Szabolcs, în Ungaria de astăzi. S-a căsătorit cu Terezia Barna. Soția sa, născută în 1812 sau 1815, cifrele sunt controversate în unele registre parohiale, era originară probabil din Odoreu. Părintele Ioan Pop a fost hirotonit în 1835.

Este interesant de aruncat o privire în comitatul Szabolcs din acele vremuri. Șematismul episcopiei greco-catolice de Muncaci din 1816 ne precizează că în parohia Biri trăiau 305 de greco-catolici români,

acestora adăugându-li-se cei 196 din filia aparținătoare Balkány. Spre comparație, în același an într-o parohie dintotdeauna românească din părțile sătmărene, precum Medișa, viețuiau 348 de suflete românești, deci greco-catolice.

Pentru Sătmar localitatea Biri din Szabolcs are importanță și prin faptul că acolo au văzut lumina zilei doi vrednici slujitori ai altarului, preoții Gavril și Theodor Szabo, amândoi fii ai parohului greco-catolic Georgiu Szabo. Parohul acesta făcea parte din familia nobiliară românească Szabo de Csenger-Ujfalu (Cinghir, în Ungaria, o altă localitate altădată preponderent românească, astăzi probabil iremedial pierdută pentru neamul nostru).

Gavril Szabo (1814-1859), a funcționat la Turț și Gherța Mică, fiica sa Cecilia fiind căsătorită cu preotul-folclorist Tit Bud, iar fratele său, Theodor Szabo (1821-1890) a slujit la Șurdești, Baia Mare, Turț, iar în cele din urmă la Bixad, unde a funcționat din 1879 până la repausare. Acestei meritorii familii românești i se cuvine un articol separat, pe care îl vom publica probabil în numerele următoare ale săptămânalului nostru.

După hirotonire, din noiembrie 1835 până în martie 1840 părintele Ioan Pop a slujit la Boinești. Venea într-o parohie unde slujiseră înaintea sa preoți precum Ioan Feier, Ștefan Popp sau Iacob Pop Kelemen. În familia lui Ioan Pop s-au născut la Boinești ficele Maria (născută în 1836, a fost căsătorită cu preotul George Huban) și Anna (născută în 1838, a fost căsătorită cu preotul-cărturar Ioane Marcu, personalitate reprezentativă pentru românii din Sătmarul secolului XIX). În 1840 s-a născut tot în familia Pop fiul Paul, de asemenea viitor preot greco-catolic.

Parohia Boinești a fost deservită începând din anul 1840 de către preotul Ștefan Anderco. Părintele Ioan Pop pleacă într-o altă parohie, probabil în părțile Maramureșului, deocamdată nu știm cu precizie acest lucru. Se va întoarce însă nu după multă vreme în părțile Sătmarului.

Din 1845 viața familiei Pop s-a confundat cu Odoreul, părintele Ioan slujind până la înveșnicire în această parohie și filiile aparținătoare. Venea aici după slujirea ctitorului lăcașului românesc, Ștefan Simon (1776-1828), și a unui cărturar pe care Sătmarul trebuie să-l redescopere, George Molnar (1806-1873), plecat de aici în parohia Turț, unde avea să slujească până la moarte.

Încă din 1867 Ioan Pop este consemnat în șematisme ca deținător al funcțiilor de asesor consistorial și notar districtual. În timpul slujirii sale, bisericii românești din Odoreu i s-a ridicat turnul, în 1880, i-a fost montat porticul de piatră și coloanele, acestea din urmă aduse probabil de la fosta cetate a Sătmarului.

Tot în familia Pop știm că s-au mai născut fiicele: Amalia (născută în 1846, căsătorită cu învățătorul sătmărean, apoi profesor preparandial Vasiliu Szilvași) și Terezia (născută în 1849, căsătorită cu preotul Vasile Anderco).

Din 1875 parohul Ioan Pop a fost ajutat întru slujire de către preotul Vasile Anderco, ginerele său, care i-a fost capelan sau cooperador, în limbajul epocii. Parohul Ioan Pop deținea și titlurile de vice-archidiacon onorar și preot jubilar, fiind consemnat și în acest an ca asesor consistorial.

Este de remarcat prezența frecventă a cărturarului Ioane Marcu la Odoreu sau la evenimentele petrecute în familia Szilvași, ne referim aici la botezurile onorate în calitate de nași de către cei doi soți Marcu, lucruri ce denotă armonia ce domnea între aceste familii.

Părintele Ioan Pop a rămas văduv din 1890. El a trecut la cele veșnice în 23 octombrie 1900, după 65 de ani de preoție. A fost înmormântat în cimitirul vechi din Odoreu. Opt preoți au ținut să-l petreacă pe ultimul drum, în frunte cu protopopul Daniil Napoian, slujitor în acei ani în parohia vecină Botiz.

Putem spune că vreme de un secol românii din Odoreu au fost păstoriți de către preoți din familia lui Ioan Pop, căci după ginerele său Vasile (repausat în 1909), a urmat întru slujire nepotul Victor Anderco, care va funcționa cu credințioasă în parohie până la repausarea sa din 1945.

Biografia părintelui Ioan Pop, născut în localitatea Biri, ne amintește că elementul românesc a fost foarte activ în secolul XIX și între granițele de azi ale Ungariei. Secolul respectiv, deosebit de bogat în personalități și evenimente, reprezintă o perioadă pe care istoriografia română are datoria să o recupereze.

Spre deosebire de alte localități sătmărene, unde cimitirele comunității românești sunt neîngrijite, și folosim aici un termen foarte blând, la Odoreu românii cinstesc memoria înaintașilor. Locul de veci al unui preot trecut la veșnicie acum mai mult de un secol demonstrează acest lucru.

130 de ani de la nașterea avocatului Coriolan Steer

Zilele acestea s-au împlinit 130 de ani de la nașterea avocatului și vrednicului patriot român Coriolan Steer. Se cunosc îndeobște lucruri despre activitatea sa merituoasă pusă în slujba neamului românesc la Tășnad. Mai puține lucruri se știu însă despre originile sale sătmărene. Personal, l-am evocat atunci când am semnalat aniversarea centenarului înființării băncii românești din Tășnad, „Vulturul”. Dorim în acest material aniversar să ne oprim mai mult asupra originilor, precum și asupra zbuciumatei sale tinereți.

Coriolan Steer s-a născut în 11 iunie 1879 în localitatea bihoreană Santăul Mare (alți autori vorbesc de Beliu ca loc al nașterii), în familia parohului greco-catolic Vasile Steer, originar din Sătmărel, și a Iulianei Ardelean, fiica preotului George Ardelean din Terebești.

Tatăl său văzuse lumina zilei în 9 decembrie 1854 la Sătmărel, în familia lui Ioan și a Etelcăi Șuta. Între familiile fruntașe din Sătmărelul epocii moderne am remarcat și familia Steer (adesea cunoscută sub forma Șter), alături de cea preoțească Fabian (doi dintre membrii acestei familii slujind vreme de șase decenii la Sătmărel) și Șuta. A fost hirotonit în 1878.

În familia Steer știm că s-a mai născut fiica Veturia (în 1880), care a fost căsătorită cu preotul Iuliu Văleanu (Pataki), originar din Vezendiu, multă vreme slujitor la Chegea și Terebești.

Se pare că Vasile Șter a păstorit doar credincioșii din parohia Beliu (aflată astăzi în componența județului Arad), repausând în 15 octombrie 1893, astfel că văduva Iuliana Ardelean a rămas să-și crească singură copiii. Tânărul Coriolan avea 14 ani, fiind la tristul moment al repausării tatălui său elev la Oradea.

În ceea ce privește studiile, știm că viitorul avocat Coriolan Steer le-a urmat pe cele gimnaziale precum și primele trei clase de liceu la Liceul Premonstratens din Oradea. În ultima clasă de liceu îl găsim la Beiuș, tot acolo absolvind în 1897. Dintre colegii avuți la Beiuș îi amintim pe dr. în drept Victor Bolchiș și viitorii preoți greco-catolici sătmăreni: Iosif Demian sen., Ioan Aluașiu, Vasile Baști, Petru Herczeg, Victor Mărcuș. S-a bucurat în anul petrecut la Beiuș de stipendierea cu pâine din fondul „Samuil Vulcan”, acordat în calitate de orfan.

A studiat apoi dreptul, la instituții din mai multe orașe, forțat de împrejurări, căci nu a fost agreat nicăieri, datorită sentimentelor românești. Se va vedea în cele ce urmează că a fost izgonit atât de la Oradea cât și de la Cluj. Era însă un student valoros, astfel că totuși a obținut doctoratul în 26 septembrie 1903, la Budapesta.

Pentru atitudinea lui românească a fost eliminat de la Academia din Oradea. Era integrat unui numeros grup de studenți români pedepsiți de autorități, printre care : Alexandru Aciu, Ioan Ciordaș, Iosif Maiorescu, Eugen Șimonca, dar și o viitoare figură ilustră a intelectualității românești din părțile Sătmarului, Augustin Mircea; aceștia toți fuseseră eliminați din Academia orădeană, Lucian Bolcaș însă primise o pedeapsă și mai mare: eliminarea de la toate universitățile din țară!

Tumultul memorandist nu se potolise și, la 15 martie 1895 ministrul de interne a dat ordin de oprire și confiscare a colectei pornită printre români pentru un monument în memoria lui Avram Iancu. Sufletul poporului român din Ardeal nu putea șterge însă figura Iancului.

Un mare răsunet a avut procesul intentat unui număr de trei studenți clujeni, Ioan Scurtu, George Novacovici și Coriolan Steer, care în noaptea dintre două secole, 31 decembrie 1899 spre 1 ianuarie 1900, au depus pe mormântul marelui revoluționar o cunună cu lauri cu o placă lată în tricolor românesc având inscripția „Tinerimea română, lui Avram Iancu. Dormi în pace, noi veghem”. Tustrei au fost condamnați, procesul prelungindu-se în timp, trezind în același timp un puternic val de simpatie în rândurile românilor.

Coriolan Steer era talentat și artistic, căci îl găsim reprezentat într-o fotografie a grupului de “diletanți” care au jucat în piesa *Gărgăunii dragosteii*. Alături de Iosif Vulcan, în fotografie i-am mai remarcat pe Viora Ignat, Cornelia Marchiș, Marieta Iernea. Acestea din urmă sunt de asemenea ficele unor merituoși preoți sătmăreni, George Marchiș și Lazăr Iernea, slujitori decenii întregi pe meleagurile noastre, cu bogată, dar astăzi puțin cunoscută, activitate literară și publicistică.

În alegerile generale din 1906 a fost unul dintre candidații români din părțile noastre, el reprezentând electoratul din cercul Tășnad. Tot atunci mai candidaseră: dr. Alexandru Vaida-Voevod (cercul Șomcuta Mare), Constantin Lucaciu (cercul Cărășeu), dr. Ioan Erdelyi (cercul Medieșu Aurit). La presiunile inimaginabile ale autorităților, candidații români nu au reușit să fie aleși.

În 7 aprilie 1907 se alătură mulțimii de intelectuali din zonă, care au protestat împotriva legii școlare Apponyi.

A fost printre cei mai activi membri, propunând încă de la înființarea despărțământului tășnădean al “Astrei, de la prima adunare generală deci, ținută în 14 iulie 1907 la Santău, înființarea unei biblioteci, ”fără amânare”, în aceeași adunare inaugurală propunând un abonament la 10 exemplare din revista populară a “Astrei”, “Țara Noastră”. Anul următor, în 8 martie, avocatul Steer face apel la Comitetul Central al „Astrei” pentru constituirea unei biblioteci populare la Unimăt, acolo unde urma să se țină în 1908 a II-a adunare cercuală. În 27 iunie 1908 de la Sibiu se transmite că „s-a hotărât expedierea cărților cerute pentru înființarea unei biblioteci populare”. Lucru care se și întâmplă în 13 iulie 1908, când pe adresa lui Coriolan Steer sosește un colet cu 132 de exemplare din cărțile editate de asociație, precum și 387 numere din revista „Țara Noastră”, „pentru a fi împărțite poporului sau pentru constituirea de biblioteci populare”. Preocuparea sa pentru carte rămâne constantă, știm acest lucru dintr-o adresă expediată către același Comitet Central al „Astrei”, în 22 iulie 1913, prin care cere „a i se pune la dispoziție și câteva volume de cărți”.

Despre importanța pentru români a constituirii la Tășnad a băncii „Vulturul” am mai vorbit cu ocazia centenarului. Între membrii fondatori ai acestei bănci românești remarcăm figuri de preoți greco-catolici precum Coriolan Ardelean (arhidiaconul Careilor în acea vreme),

Grigore Pop (paroh la Unimăt), Demetriu Coroian jun. (slujitor la Santău), Vasile Pățașiu, Ioan Lobonțiu (pe atunci paroh la Sărăuad), Vasile Sfura (Blaja), Victor Mărcuș (Pir, fost coleg de liceu cu Coriolan Steer), Vasile Hoblea (Cig), Patriciu Lobonțiu (Silvaș), Paul Nodiș (capelan al pr. Patriciu Lobonțiu la Silvaș), Vasile Mureșan (Săuca), George Filep (Căuaș), Ioan Truțașiu (Acâș). Alături de preoți identificăm doi dascăli, Grigore Rus (Tășnad) și Teodor Mureșan (Blaja), precum și câțiva proprietari.

La 22 noiembrie 1918, în sediul băncii românești „Vulturul” din Tășnad a avut loc constituirea Comitetului național Român Tășnad. Un mare merit în pregătirea adunării l-au avut Coriolan Steer, pr. Domițian Cupșa, George Filip și Vasile Mocan din Santău, Virgil Băliban din Unimăt și Ioan Matei din Supuru de Jos.

În 1 Decembrie 1918 Coriolan Steer a fost ales ca membru în Marele Sfat Național la Alba Iulia. Reprezenta cercul Tășnad, ceilalți delegați fiind preotul local Domițian Cupșa, proprietarii George Filip din Santău și Vasile Pustai din Săuca, învățătorul Teodor Mureșan din Blaja, iar supleanți Virgiliu Băliban, fiul protopopului din Unimăt, Antoniu Băliban, și economistul Vasile Silaghi din Silvaș.

Zilei solare a românimii de la Alba-Iulia i-au urmat zile sângeroase și în părțile Tășnadului. Consiliul Național Român Tășnad a fost silit să se dizolve, din cauza maltratărilor soldaților secui. Astfel, secretarul, învățătorul Teodor Mureșan raporta C.N.R. Oradea în 19 februarie 1919 că „președintele, dr. Coriolan Steer, a fost silit a să refugia de la adunarea de la Alba Iulia, părăsind totul”.

După liniștirea apelor Coriolan Steer a fost ales în unanimitate senator la alegerile din noiembrie 1919, fiind dealfel și singurul candidat în cercul Tășnadului.

A decedat în anul 1924, astfel că anul acesta se împlinesc 85 de ani de la acel trist moment. Personalitatea sa exemplară merită recuperată de Sătmarul cultural și național.

„Informația de Duminică”, an VII, nr. 340, 14 iunie 2009, p. 9.

*Șase decenii de învățământ
la „Unio” într-o reușită prezentare
monografică*

Învățământul românesc din Sătmar se pregătește să îmbrace straie de sărbătoare. Se împlinesc în 2009 150 de ani de la înființarea primei catedre de limba română la Satu Mare, înfăptuire a vrednicului de pomenire protopop și cărturar Petru Bran. Această aniversare poate reprezenta și un moment al bilanțului pentru învățământul sătmărean. După opinia noastră, cel mai nimerit și fericit prilej pentru o aniversare este realizarea monografiilor școlare.

Instituțiile maghiare de învățământ din județ nu au a se plânge. Încă din secolul XIX au avut astfel de lucrări monografice ale școlilor de vază. Prilejul oferit de anul 1896, cu semnificații majore pentru poporul maghiar, este ilustrativ, și prin dimensiunile date sărbătorii, dar mai ales prin lucrările destinate rememorării istoriilor instituțiilor de învățământ maghiare.

Pentru Carol C. Koka, șeful catedrei de istorie de la *Grupul Școlar Industrial Construcții de Mașini „Unio” Satu Mare* negreșit exemplara dăruire într-o slova și conștiința românească a lui Petru Bran a fost un permanent model. „De cumva școalele române din Satu Mare, vor avea cândva istoria lor, precum ar fi de dorit să aibă fiecare școală, acestea vor fi destinate a cuprinde câteva pagini a ei, ca să devenim legitimați...

în fața posterității”. Nu întâmplător aceste cuvinte din 1866 ale lui Petru Bran a socotit de cuviință autorul monografiei instituției școlare de pe lângă societatea „Unio” a le așeza ca un motto pentru demersul său istoriografic, acum după ce acest așezământ a împlinit șase decenii de existență. Înainte de a începe să vorbim despre carte mărturisim că profesorul Koka reprezintă pentru noi un pilduitor exemplu de conștiinciozitate și modestie, peste vremi și deasupra vremurilor, politice și istorice. Afirmăm acestea în cunoștință de cauză, căci dânsul a fost cel care ne-a îndrumat îndreptat și călăuzit primii pași către studierea istoriei. O fericită coincidență face ca atât instituția cât și autorul monografiei să fi împlinit aceeași frumoasă vârstă.

Monografia *Grup Școlar Industrial Construcții de Mașini „Unio” Satu Mare. 1948-2008* apărută de curând sub generoasele auspicii ale editurii „Citadela” vine să acopere o pată albă din istoria învățământului românesc din Satu Mare.

După o prezentare generală a istoriei învățământului sătmărean, autorul punctează aspectele principale privitoare la înființarea în 1948 a *Școlii Profesionale Metalurgice Unio*. Perioada aceasta de căutare, urmată de cea începută în anul școlar 1954/1955, când instituția primește denumirea de *Școala Profesională de Ucenici „Unio”*, a fost din multe puncte de vedere o adevărată „echilibristică pe sârmă”, mai ales în cazul dascălilor care predau „materii sensibile”. Din anul școlar 1959/1960 instituția se va numi, conform măsurii dispuse de către Ministerul Industriei Constructoare de Mașini, *Grup Școlar al Uzinei „Unio”*. Este o perioadă în care legăturile cu uzina care patrona școala se strâng. Mulți ingineri care predau în școală aveau funcții de conducere în cadrul întreprinderii.

Anul 1971/1972 a însemnat un an de cotitură. În baza adresei aceleiași Minister al Industriei Constructoare de Mașini, a avut loc fuziunea *Grupului Școlar al Uzinei „Unio”* cu Liceul pentru Construcții de mașini din Satu Mare, înființat în 1966, care funcționa în vecinătatea primei instituții. După fuziunea de bun augur, rezultatele din multe domenii dovedind acest lucru, școala se va numi *Grupul Școlar „Unio”*.

Cu această denumire va fi înțea până în anul 1987, când va prelua titlatura de *Liceul Industrial „Unio”*. Schimbările politice din decembrie 1989 fac ca din 19 ianuarie 1990 instituția să-și schimbe numele în

Grup Școlar Industrial Construcții de Mașini „Unio”, titlatură sub care funcționează și în ziua de azi.

Un capitol aparte este destinat în cuprinsul lucrării personalităților care onorează palmaresul de șase decenii al instituției. Remarcăm aici oameni care au făcut cinste locurilor și funcțiilor unde răstimpul vieții de după finalizarea studiilor la „Unio” i-a adus. Demn de subliniat faptul că, pe lângă cei care și-au desăvârșit carierele în domeniul tehnic, o pleiadă întreagă de specialiști, numeroși absolvenți de la „Unio” au pătruns și în alte domenii, enciclopedice am îndrăzni să spunem, căci regăsim aici parlamentari, primari, preoți, scriitori, polițiști și numeroase alte categorii. Școala se poate mândri cu toți aceștia, dar și ei mărturisesc recunoștință, scrisă – cei cu care autorul a putut lua legătura, școlii lor dragi.

Istoricul instituției nu se cantonează doar în trecut ci aduce în fața cititorilor și pe cei care astăzi duc mai departe tradiția de la „Unio”. Sunt prezentate scurte portrete ale dascălilor care au predat în recent încheiatul an școlar, de asemenea fiind prezentă lista completă a ultimei generații de absolvenți. Nu este ascuns nici faptul că sunt atâtea probleme, cu clădirea Școlii „Unio”. După momentul de derută din 1999, când a fost emisă ordonanța privitoare la retrocedarea clădirii, a venit și raza de speranță, vestea că urmează a fi edificat un campus școlar în care să funcționeze și Școala „Unio”.

Demersul profesorului Carol C. Koka, așezat lângă alte salutare apariții precum cea dedicată *Grupului Școlar de Industrializarea Lemnului* (azi „*Constantin Brâncuși*”), scrisă de profesorul Radu David, ori, la aceeași editură sătmăreană „Citadela”, *Școala din Culciu Mare la 240 de ani de existență*, scrisă tot în 2009 de către doi inimoși, pricepuți și mai ales dăruiți profesori de la acea instituție, Alin Pop și Anca Prunilă, vin să demonstreze că nu au fost zadarnice cuvintele lui Petru Bran din motto-ul prezentat și în această pagină. Considerat a fi un învins de soartă, iată că după ani și ani de la vrednicul de plâns sfârșit, prin împlinirea profeticelor sale cuvinte, Petru Bran se dovedește a fi un învingător. Dorim fiecărei școli sătmărene să-și găsească omul dăruiț care să fie în stare să se dedice unei înfăptuiri de dimensiunile celei a domnului profesor Carol C. Koka.

*145 de ani
de la nașterea preotului-folclorist
Ioan Kövari-Chioreanu*

Între personalitățile care au văzut lumina zilei la Portița, alături de preoții greco-catolici Theodor Kövari-Chioreanu și Vasile Pătcașiu și de avocatul George Cosma, se numără și preotul cu preocupări folcloristice Ioan Kövari-Chioreanu. Domeniul folcloristicii sătmărene este destul de slab reprezentat. Din păcate, nici însuflețitele străduințe ale unor puțini folcloriști, nu sunt pe de-a-ntregul cunoscute. Este și cazul personalității lui Ioan Kövari-Chioreanu, asupra căruia ne vom opri astăzi.

S-a născut în 7 februarie 1864 la Portița, în familia lui Lazăr Kövari și a Mariei Erdei. Presupunem că era înrudit cu canonicul Theodor Kövari-Chioreanu, de asemenea fiu al Portiței. Acesta a deținut multă vreme funcția de director al Liceului românesc din Beiuș, ajuns apoi canonic la Oradea.

În anii săi de pruncie, paroh la Portița era preotul Vasile Vankai (1818, Rătești-1881, Tiream). Acesta este de asemenea o personalitate remarcabilă, autor al unor cărți de rugăciune, traducător de manuale pentru școlile confesionale, distins ca unul dintre primii membri din zonă ai "Astreii". Este știut faptul că în acele vremuri parohul local era totodată și directorul școlii confesionale românești, deci greco-catolice. Nu este greu de aflat că el a fost cel care l-a remarcat pe tânărul Ioan, trimițându-l la școlile mai înalte din apropiere, ne referim la Oradea.

Ajutat probabil și de canonicul care purta același nume cu el, Ioan Kövari-Chioreanu a urmat liceul la Oradea, absolvind în 1884. Studiile de teologie le-a audiat la Budapesta, terminând în 1888. A fost hirotonit ca preot greco-catolic în 30 decembrie 1888. A slujit în parohii bihorene, mai întâi la Betfia, după aceea a fost administrator parohial în Fărnașiu, iar apoi, înainte de 1909, la Ioaniș, unde a slujit în aceeași funcție. Examenul prosinodal l-a trecut în 1892.

În această ultimă parohie a și repausat la 5 decembrie 1919 având vârsta de 55 de ani, dintre care 31 de preoție. A fost membru al despărțământului Beiuș al „Astrei”.

Se numără între folcloriștii cu activitate remarcabilă, cu deosebire în “Gazeta Transilvaniei”, unde i se tipăresc opt povești. Dintre acestea amintim : *Toderaș. Poveste, Codru. Poveste., Stati-Cot. Poveste. Variantă povestită de..., Piperușu Petru. Poveste, “Flore înflorită”. Poveste.*

A publicat, de asemenea în “Gazeta Transilvaniei” *Doine din Bihor*, 9 texte, precum și *Hori populare de prin părțile sătmărene*, 28 de texte, acestea trebuind recuperate cât mai curând cu putință pentru tezaurul folcloric sătmărean.

Tot în cadrul preocupărilor folclorice a publicat baladele: *Mama vicleană. (Baladă din popor)*, cu precizarea că fusese culeasă din Portelec (denumirea mai veche a localității de astăzi Portița) precum și *Din bătrâni. Baladă.*

În aceeași “Gazeta...” au apărut *Colinde*, înșirăm aici câteva titluri, după cum urmează : *Colinde, Colinde I. Nascerea lui Christosu, Colinde II. Patimile lui Christosu, Colinde. Sân Nicoră, Colinde. Sântulu-Petru și ai sei, Colinde. Cerbulu, Colinde. Prădarea raiului, Colinde. Sera de Crăciunu.*

De asemenea, în amintita publicație i-au mai fost tipărite *Ghicatori, snoave*. Cele mai multe dintre aceste creații populare au fost culese din Betfia, localitate aflată în vecinătatea municipiului Oradea.

Din mulțimea snoavelor, le amintim pe cele publicate în “Gazeta Transilvaniei”: *Moartea-n drum; Dreptatea lui Dumnezeu; Porcul în curechiu, era culcat pe foale; Sf. Ilie și tunetul; Târgariul cuminte; După faptă-răsplată; Sumeția și umilința; Răsplata lăcomiei; Beția-sărăcia; Finanții păcăliți; Mocanu și finanții; Să notăm Domnule; Păcală și finanții; El a început; Așa văd, că am băut; Lume întoarsă; Tot lucrul își are vremea;*

Între două surde; Cum a fost?; Cum se dau de gol sfinții ; Nu-i boală fără leac; Era vai de cap, de nu erau picioare. O altă snoavă, *Sumeția și umilința*, a apărut în "Luminătorul". Se vedește din titluri conținutul snoavelor, profilul lor, făcut să îndrepte metehnele păguboase ale poporenilor din acea vreme, dar este străvezie și "contribuția" la această stare de lucruri a celor pe care autorul îi numește, așa cum dealtfel erau cunoscuți în epocă, "finanți".

A colaborat și la "Tribuna" din Sibiu, afirmându-se ca unul din povestitorii populari ai revistei. Se numără printre acei colaboratori care, inspirați de curentul junimist, au abordat basmul în proză, având ambiția de a realiza mai mult decât o transcriere folclorică ci de a realiza o epocă originală, după exemplul lui Slavici, Ispirescu și, îndeosebi, Ion Creangă. S-a apreciat despre el că a încercat să valorifice oralitatea populară.

În „*Călindarul nostru*”, publicația care a văzut lumina tiparului la Sănnicolau Mare îi apare *Găina și puiul*, o fabulă scrisă la Ioaniș.

Tot în "Gazeta Transilvaniei" a scris un articol dedicat lui V. Alecsandri, *Despre cel mai mare poet al românilor*.

În 1908, la aniversarea celor 70 de ani de existență ai "Gazetei Transilvaniei", Ioan Kövari-Chioreanu găsea de cuviință să scrie următoarele cuvinte: "De 70 de ani în luptă, în foc, și în această vecinicie nici pace, nici măcar armistițiu: unde e oșteanul, care să se măsoare cu Tine, falnică <<Gazetă>>? Ear după 70 de ani, azi când Te privesc în față, stai mai voinică, mai plină de viață decât în mândrele-ți tinerețe. Oștean bătrân, pururea tiner, să jubilezi voios și-a-sutăle-Ți aniversare... a sutălea și mai în sus"!

Anul trecut "Gazeta Transilvaniei" și-a aniversat al 170-lea an de la apariție. Poate că nici un alt sătmărean nu a întreținut de-a lungul anilor o atât de strânsă legătură cu venerabila publicație transilvăneană.

În 7 februarie s-au împlinit 145 de ani de la nașterea preotului folclorist din Portița. Ne place să credem că peste 5 ani, atunci când vom sărbători 150 de ani de la nașterea lui Ioan Kövari-Chioreanu, munca vreunui cercetător să ne ofere o imagine mai completă asupra vieții și activității dăruitului folclorist născut la Portița.

„Informația de Duminică”, an VII, nr. 343, 5 iulie 2009, p. 8.

Nicolae Iorga, călător prin Sătmarul începutului de secol XX

O parte a istoriografiei contemporane împinge “lăturiș”, cu un vădit aer de superioritate, moștenirea lăsată de înaintașii noștri întru scrisul istoric. Este și cazul operei lui Nicolae Iorga. Sigur, este greu să îl ataci, în schimb este lesne să-i treci sub tăcere opera. Un harnic și însuflețit editor de carte, omul de cultură Ionel Opreșan, face abstracție de orice jocuri de păpușari, văzându-și serios, cu meticulozitate de programul său, anume scoaterea la iveală a unor prețioase scrieri aparținând clasicilor culturii române. În 2005 s-a străduit să aniverseze centenarul călătoriei marelui istoric prin părțile locuite de românii transilvăneni, reeditând lucrarea “Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906”, scrisă de Iorga cu prilejul unei călătorii efectuate în 1906 prin ținuturile amintite în titlul lucrării, o adevărată oglindă a românimii. I. Opreșan a îmbogățit ediția primă cu un capitol scris de Iorga în 1923, intitulat “În părțile liberate”, prezent dealtfel și în cea de a doua ediție antumă, apărută în perioada interbelică. De la Predeal începe istoricul a străbate Transilvania și părțile aflate pe atunci în stăpânire ungurească, călătoria luând sfârșit în Banat. Nu v-am fi supus atenției această lucrare dacă nu întâlneam în cuprinsul ei și relatarea a două popasuri făcute de Nicolae Iorga la Satu Mare, pe care le-am găsit a fi importante pentru istoria locurilor.

Relatările despre momentele călătoriei efectuate la începutul de secol XX prin părțile noastre sunt cuprinse în cartea XVIII-a, intitulată

“Sălăgiul, Sătmarul, Oradea Mare”. Ajuns la Baia Mare, pe atunci un orașel mai mic decât Satu Mare, Iorga purcede către ținuturile noastre: “Printr-un ținut de dealuri tot mai joase înaintăm către Sătmar. Firmele de stații sunt altfel alcătuite, încât numele românesc nu se poate desluși, nici găci măcar. Și totuși acest nume există. [...] Dar în foarte multe părți limba e pierdută: predica se ține, ca în Sătmar, ungurește pe urma bieteii liturghii străvechi române. Pe morminte tot ungurește se face pomenirea morților, și un preot mai îndrăzneț, care a vrut să oprească această datină, a fost silit să-și părăsească parohia de chiar ai săi, pe care-i înțețea administrația”.

Aici trebuie să precizăm că, deși trecuseră mulți ani de la mizeriile operate de administrație parohului Petru Bran, Iorga avea cunoștință de ele. Și, cuvintele lui Iorga: “De scăderile alor tăi te doare mai mult decât de ale străinilor. Păcatele unui neam cu lingușiri, cred că-i faci o proastă îndatorire”, adevărat crez al său, dovedesc că nu s-a abătut nici în paginile acestei cărți de la principiile sale.

Continuă Iorga: “În această cale satele nu prea se văd. O dată numai linia taie marginea uneia din ele, și atunci văd o biserică de zid joasă, cu fereștile mici, cu tavanul înalt de lemn negru, învăluit ca o măciucă. E desigur o veche zidire, și tot așa desigur este că ea a fost ridicată de români”.

“La Sătmar se ajunge seara. [...] În cele mai vechi timpuri, înaintea mișcărilor de coloni și întemeierilor de orașe, era aici, pe câmpia roditoare, un *mare sat* al nostru. Nemții s-au așezat în el deschizând prăvălii și alcătuiind un târg, și de aici adausul : <<Németi>>. Apoi rasa lor s-a stins, și în loc au venit ungurii, care sunt astăzi singurii stăpâni, dacă nu se pun în socoteală destui evrei trecuți la îmbrăcămintea și limba națiunii dominante, și cele 3000 de români necăjiți care au nevoie de predica ungurească”. Surprinzător de exacte sunt informațiile lui Iorga, îndeosebi cu privire la cifra românilor din orașul Satu Mare; șematismul greco-catolic de Gherla din anul 1903 prezenta o cifră foarte apropiată de cea avansată de istoric.

Din Satu Mare Nicolae Iorga s-a îndreptat cu trenul către Valea lui Mihai, urmând drumul către Oradea.

A doua vizită în Satu Mare, despre care ne-a rămas relatare scrisă, datează din 1923. Călătorul ar fi dorit să vadă multe înfăptuiri; concluzionează chiar la finele paginilor alocate periplului sătmarian

faptul că eram „numai la începutul datoriei noastre”. Cuvintele acestei vizite sunt mai cunoscute, le redăm totuși, ca o pioasă aducere aminte pentru vestitul istoric: „Foarte veche așezare, acest Sătmar – poporul așa-i zice; nouă ne place însă forma de Satu Mare, din care e posibil să se fi derivat singura formă care e în adevărată întrebuințare azi. [...] Noi avem o biserică unită, unde azi servește fiul părintelui V. Lucaci, care el însuși, într-o situație cvasi-vicarială, e reținut în casă de bătrânețe. Ortodocșii și-au pregătit o sală de slujbă într-o casă particulară; se adună bani pentru o clădire vrednică, găsindu-se credincioși și prin satele vecine. Se strânge material pentru un muzeu al nostru, și am găsit aici interesante manuscrise cu cântece populare de acum sute de ani”.

Iată deci că nu era doar o călătorie de plăcere ci una care includea și un scop științific. De remarcat faptul că starea de lucruri de atunci semăna cu cea de azi, în ceea ce privește instituțiile culturale. Cum ar privi oare călătorul Nicolae Iorga un municipiu reședință de județ românesc în 2009, fără: bibliotecă, cinematograful, stadion, ștrand, teatrul de vară?

Printre alte învățăminte aduse de această carte pentru un cercetător contemporan al istoriei românilor este faptul că și atunci, ca și acum, cercetarea adevărată se poate face doar cu multă pasiune și mai mereu doar cu forțele personale, Iorga precizând în prefața ediției prime faptul că a călătorit totdeauna pe banii săi. Și totuși, cu astfel de jertfe, Iorga a lăsat în urmă o operă vastă.

În prefața celei de-a doua ediții (reprodusă fidel și de editorul din 2005), Iorga mărturisește că a “adaus niște pagini în care se vede cum erau lucrurile după eliberare, și frică-mi e că, în multe privinți, cu tot ceea ce au făcut suflete cinstite și harnice, nu e mult mai bine nici acum”.

Editorul Ionel Opreșan afirmă, pe drept cuvânt, despre această carte că “a înrăurit istoria”. Autorul însuși sublinia că în momentul efectuării călătoriilor sale, “doar în mintea câtorva licărea credința că va înceta stăpânirea străină”. În preajma cumplitelui an 1940, reeditând lucrarea, Iorga afirma: “Înțeleg această carte ca o întărire, necesară, a sufletelor într-un ceas de mare primejdie, care nu se combate cu teama și descurajarea”. Intuiție de istoric, prea puțin ascultat însă de clasa politică, astfel că fruntariile României Mari aveau să cadă nu peste mult timp.

Intelectualitatea băimăreană a considerat la rândul-i călătoriile lui Iorga, evenimente pentru locurile noastre, astfel că a reușit să convingă edilii să facă neuitată trecerea pe acolo a ilustrului călător, o placă memorială amintind trecătorilor prin reședința de astăzi a județului Maramureș că pe acolo și-a purtat pașii acum un secol și mai bine, marele istoric și călător Nicolae Iorga. Frumusețea paginilor alocate ținuturilor sătmărene, chiar dacă uneori consemnează realități dureroase, demonstrează că, înainte de Marea Unire, parcă prefigurând inegalabilul eveniment, *România profundă* și-a trimis un vrednic sol și în părțile noastre.

„Informația de duminică”, an VII, nr. 344, 12 iulie 2009, p. 3.

Familia Cucu de Cupșeni în părțile Sătmarului

Familia Cucu (Cuc sau îndeobște Kuuk, în grafia înstrăinată a vremii) se numără printre acele familii despre care istoriografia și memoria colectivă sătmăreană au prea puține informații, față de meritele pe care personalitățile purtătoare ale acestui nume și le-au adăugat, în special de-a lungul secolului XIX. Ne vom mărgini în acest articol să vorbim doar despre trei reprezentanți, deși istoria consemnează mai multe personalități din familia Cucu, preoți, oameni politici sau dascăli în slujba românilor din aceste părți.

Ioan Cucu senior s-a născut în 1770, într-o familie nobiliară. Familia sa, Cucu de Cupșeni (Kapsafalva), avea diplome nobiliare de la regele Matei Corvin din 1465, de la Ștefan Báthori din 1575, apoi de la Leopold I în 1700, iar în cele din urmă de la Maria Thereza în 1776, având însemne: pe scut albastru un urs negru stând în două picioare. Familia deținea diplomele dinaintea atestării documentare a localității Cupșeni, lucru întâmplat în 1584. Dealtfel, localitatea mărginașă Lăpușului se spune că a fost întemeiată de membri ai familiei nobiliare românești Cupcea, din Maramureșul istoric. Așa că, este posibil ca și familia Cucu să-și fi avut originea în Țara Maramureșului.

Era originar din părțile Târgului Lăpuș, probabil chiar din Cupșeni. Avea la Satu Mare un frate mai în vârstă, mirean, care-l pomenește pe fratele său, preotul Ion, în inscripția pe o carte de cult,

donată bisericii „de la nemți”, adică din cartierul Mintiu, lăcașul din acea zonă a orașului Satu Mare (astăzi biserică greco-catolică... maghiară!) care era frecventat pe atunci de numeroși români, în fapt el fiind fondat de către neguțătorii macedo-români din urbea noastră.

Ioan Cucu avea o fiică, Elena, născută în 1809. Avem numeroase motive să presupunem că și viitorul canonic, purtând același nume și titlu ca al lui, a cărui biografie o vom prezenta în cele ce urmează, născut în 1810, este fiul său. Ipoteza este susținută de apariția numelui fiului în registrele parohiale din Soconzel în ultimii ani de activitate ai părintelui său.

Între 1809-1810 Ioan Cucu a fost paroh la Culciu Mare și filia Apateu. A slujit apoi, probabil, între 1814-1818 la Borlești. După aceea, știm că din iunie 1825 până în febr. 1826 a asigurat interimatul la Stâna.

Din 1827, cel puțin, a slujit cu vrednicie în parohia Soconzel. Am remarcat în anii petrecuți de el aici, acuratețea notațiilor din registre, puținele nașteri de copii nelegitimi și frumusețea prenumelor noilor născuți.

La Soconzel și-a dat și obștescul sfârșit, în 13 noiembrie 1845, după trei sferturi de veac de viață. Înhumat în localitate, a fost condus pe ultimul drum de către preoții din parohiile învecinate, George Szilágyi, Alexandru Csighi și Mihail Bonyi.

Al doilea membru prominent al familiei Cucu, Ioan jun., s-a născut în 15 februarie 1810, probabil în familia preotului purtător al aceluiași nume cu al său. A urmat teologia la Seminarul din Târnavia. S-a căsătorit cu Iuliana Pop-Szilágyi, probabil sora episcopului Iosif Pop-Szilágyi. Hirotonit în 10 noiembrie 1834. Semna adeseori cu particula “Boroșeanu”.

Probabil că pentru început a slujit la Chegea, unde cu siguranță păstora în 1836. Acolo, probabil, s-a născut în 1837 fiul Ioan Eugeniu, viitor deputat dietal de Tașnad. Din 1838 păstorește credincioșii din parohia Giungi vreme de 6 ani, răstimp în care se nasc copiii Iosif (născut în 1839, mort în același an) și Anna (născută în 23 martie 1842, căsătorită cu pr. Samuil Pelle).

Tot în acești ani rămâne văduv, soția repausând la puțină vreme după nașterea fetei, în 18 iunie 1842. Au ținut să-i fie alături la înmormântarea consoartei preoții: prot. Ștefan Szabó, George Szilágyi, Alexandru Csighi, Ștefan Rezei și Constantin Szabó.

După decembrie 1844 a funcționat vreme de 5 ani în parohia bihoreană Cocod. Din iunie 1849 se reîntoarce pe meleaguri sătmărene, slujind în parohia Supuru de Jos, îndeplinind aici pe lângă funcția de paroh și pe aceea de vice-arhidiacon (protopop) al zonei până în 1871. Biserica românească din Supuru de Jos, prezentă și în imaginea noastră, a fost slujită de-a lungul veacurilor de vrednici parohi și protopopi precum Toma Balla, Ludovic Rezei, Petru Cupcea ori Ioan Oltean. Ioan Cucu jun. poate fi, neîndoios, așezat între vrednicii păstori din parohia și sediul protopopesesc de pe Crasna.

În 1862 știm cu siguranță că Ioan Cucu junior era abonat la „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, lucru care dovedește apropierea de zbaterile neamului, întreținute de flacăra publicisticii din Ardeal, veritabil „laborator al conștiinței naționale”. Din 1865 era deja canonic onorar. În acești ani a fost un membru activ al “Astrei”, numărându-se printre primii membri pe aceste locuri. Intuim că anul 1870, aducător de mare tristețe prin repausarea promițătorului fiu Ioan Eugeniu, l-a traversat foarte greu.

În 26 august 1871 devine canonic; era deja transferat la Oradea. Pe lângă acest titlu era președinte al Exactoratului diecezan, consilier al tribunalului Matrimonial, examinator prosinodal, asesor consistorial, arhidiacon al Mureșului. A făcut numeroase donații, cum ar fi spre exemplu cea destinată ajutorării bisericilor sărace, fără patron.

Din 1877 a fost numit abate titular de Kács, titlu onorific de rezonanță, fiindu-i atribuit cu ocazia împlinirii centenarului Episcopiei unite orădene. La Oradea a și repausat, în 15 august 1888, după 54 de ani de preoție.

Următorul reprezentant al familiei Cucu asupra căruia vom zăbovi astăzi, s-a născut în 1837, în familia canonicului Ioan Cucu, prezentat mai sus, și a Iuliane Pop-Szilágyi, sora episcopului gr.-cat. de Oradea, Iosif Pop-Szilágyi. În anul nașterii sale tatăl era paroh la Chegea.

În 1868 tânărul Ioan Eugeniu era jude onorar la Supuru de Jos, unde tatăl său ajunsese paroh și, totodată, protopop. Împreună cu canonicul, viitor episcop Ioan Sabo, Iustin Popfiu, Iosif Roman și Iosif Vulcan, în 1869 a fost desemnat să discute problema autonomiei bisericii romano-catolice din Ungaria. În același an a fost ales deputat în Parlamentul Ungariei, din partea cercului electoral al Tășnadului. Tot în 1869, dar la 20 iunie, a fost prezent la Congresul catolic de la Budapesta,

alături de unchiul său Iosif Pop-Szilagy, ajuns în fruntea ierarhiei ecleziastice Greco-catolice la Oradea, de viitorul episcop Ioan Sabo și de canonicul Alexandru Dobra. A fost singurul delegat român mirean.

Aparținea clubului național român. Orator eminent, a ținut în Dieta din Pesta frumoase discursuri politice, îndeosebi în chestiunile revizuirii legii naționalităților, a uniunii Transilvaniei cu Ungaria și a teatrului național român. Locuia în Pesta, pe str. Leopoldină nr. 38. A decedat în 5 martie 1870, nereușind să împlinească o frumoasă carieră care se întrezărea. A fost înmormântat în cimitirul Kerepes. Moartea lui a fost deplânsă în mai multe foi naționale române, într-unul din necroloage scriindu-se: “Fie-i junelui român țierina ușoară și memoria eternă”.

Prima enciclopedie românească, realizată la îngemănarea veacurilor XIX și XX în Sibiu de către un colectiv din care făceau parte și câțiva merituoși sătmăreni, condus de către dr. Corneliu Diaconovich, în cel de-al doilea tom oferă câteva prețioase informații despre un “orator eminent”, tocmai evocat de noi, Ioan Eugeniu Cucu.

Simpla prezentare a biografiilor celor trei reprezentanți ai familiei Cucu de Cupșeni îndreptățește așezarea lor în galeria familiilor românești care au făcut cinste neamului nostru în vremurile trecute pe plaiurile sătmărene.

„Informația de Duminică”, an VII, nr. 345, 19 iulie 2009, p. 4.

50 de ani de la trecerea la veșnicie a părintelui Aurel Dragoș

S-au împlinit recent 50 de ani de la trecerea în veșnicie a celui care a fost un exemplar patriot și părinte spiritual pentru românii sătmăreni, protopopul greco-catolic Aurel Dragoș. Cortina de fier căzută după cea de-a doua conflagrație mondială, cu toate relele aduse, ne împiedică să precizăm în ce circumstanțe și-a trăit ultimii ani din viață, departe de locurile natale, aproape însă de cei care i-au fost călăuze spirituale de-a lungul întregii vieți, ierarhii Blajului.

Dincolo de granițele politice și confesionale, calitatea de români sătmăreni ne obligă să evocăm la acest moment comemorativ personalitatea unui român exemplar pentru vremurile dezgolate, și de modele, pe care le trăim.

Aurel Dragoș a văzut lumina zilei la Baia Mare în 17 iulie 1883, tată fiindu-i Dumitru, mic proprietar în orașelul, pe atunci parte integrantă din comitatul Satu Mare. După ce a absolvit studiile primare și secundare în localitate, a urmat teologia la Budapesta, studiind aici între 1903-1906. S-a căsătorit cu Iuliana Roman (născută în 1888), fiica protopopului Ioan Roman.

A fost hirotonit în 1909, fiind repartizat în parohia Vama, începând slujirea din luna aprilie. Familia soției era foarte legată de Vama. Soția sa se născuse la Vama, aidoma și tatăl acesteia, defunctul protopop Ioan Roman.

Înainte de a veni la Vama Aurel Dragoș fusese profesor la Gherla, unde deținuse și funcția de asesor consistorial. Se adaugă astfel și preotul-profesor Aurel Dragoș grupului de sătmăreni de la catedrele “școalelor românești” ale Gherlei, spațiul permițându-ne aici să amintim doar numele lui Athanasie Demian (18 ani profesor secundar în capitala greco-catolică a românilor nord-transilvăneni), și a fiului acestuia Cecil Paul (1882-1946, vrednic de pomenire paroh al capitalei oșenești, Negrești, admirat de un așijderea virtuos slujitor al altarului creștin din Negrești, de această dată ortodox, arhimandritul Roman Braga).

Din perspectiva românilor din Vama, parohul Aurel Dragoș are meritul aici în ridicarea școlii confesionale, operațiune încheiată în 1910. Era una din cele mai frumoase școli din zonă, construită în pofida legii Apponyi; cunoscătorii acelei epoci de tristă amintire, pentru orice tip de democrație din lume!, își închipuie ce eforturi trebuia să depună un ctitor de așezământ educațional în acei cumpliti ani.

Familia Dragoș și-a urmat cursul firesc, creștinesc, la Vama. Materializat prin naștere de prunci; astfel, aici s-au născut copiii: Aurel Dumitru Ion (n. 1909-decedat în același an), Maria Iuliana (născută în 1913), Vasiliu Nicolae (născut în 1912) și Theofil Petru (născut în 1915).

Interesant este de precizat că la Vama au fost parohi atât tatăl cât și bunicul soției lui Aurel Dragoș. Mai mult, biserica de zid, cu hramul, aidoma majorității lăcașurilor de cult românești din zonă, “Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”, ridicată în 1848, este ctitoria bunicului Theodor Roman de Jugastra. Originea acestei familii nobiliare este în Sătmarul istoric, ctitorul de la Vama fiind născut la Colțirea, o localitate aflată în imediata vecinătate a Băii Mari. Socrul lui Aurel Dragoș, protopopul Ioan Roman, a părăsit parohia Vama în 1901, plecând la Gherța Mică. Va sluji puțin în noua parohie, până în septembrie 1902, somnul de veci dormindu-l acolo unde văzuse lumina zilei și unde a slujit cu credincioșie peste 30 de ani, la Vama.

Aurel Dragoș a activat de timpuriu pe plan național. Astfel, a fost prezent în august 1909 la Baia Mare la constituirea filialei Partidului Național Român comitatens Satu Mare. În 1912 s-a numărat printre inițiatorii și membrii fondatori ai Despărțământului Seini al „Astrei”. Următorul an va fi ales secretar. Din octombrie 1912 până în iunie 1913 a asigurat interimatul și la Tur, o localitate limitrofă atât Vamei, cât și Negreștiului.

Venirea rușilor în 1914, în condițiile începerii primului război mondial, nu l-a făcut să se refugieze, nedorind să-și părăsească turma.

În toamna anului 1918 s-a remarcat ca organizator al consiliilor și gărzilor naționale din zona Oașului, făcând parte din Comitetul Ambulant al Țării Oașului, înființând deci organe românești în comunele oșenești unde nu existau. În acele luni a funcționat chiar ca “tribun popular”. În 12 noiembrie a fost ales ca membru al C.N.R. comitatens Satu Mare. A fost prezent la Adunarea de la Alba Iulia, de unde s-a întors cu un drapel național.

În anii 1918-1919, atitudinea sa românească i-a atras numeroase necazuri din partea secuilor bolșevici. În 30 ianuarie 1919 l-a ajutat pe avocatul dr. Sever Pop să treacă linia demarcațională, acesta fiind urmărit de autorități. Pentru acest ajutor, a fost crunt bătut în aceeași zi de către detașamentul militar care-l urmărea pe avocat.

În vara anului 1920 Aurel Dragoș a fost numit protopop al Districtului Țara Oașului. Din 1923 s-a transferat de la Vama în parohia greco-catolică Satu Mare. A avut un aport deosebit în construirea catedralei “Sf. Arhangheli Mihail și Gavril” din municipiul nostru, atât de disputată de românii de la îngemănarea mileniilor, terminând lucrările în 1937.

Pe plan politic a fost alături de Partidul Național Liberal, contribuind la înființarea organizației județene, fiind ales ulterior vicepreședinte, apoi chiar președinte al organizației orășenești PNL.

Între anii 1922-1926 a fost ales deputat în Parlamentul României, iar din 1933 senator. Din activitatea de orator în Parlament remarcăm discursul antifrancomasoni din 1936. Conform presei vremii, acel discurs a contribuit la interzicerea acestei organizații, cu un statut și astăzi insuficient afișat “la lumină”, la noi în țară în acea perioadă. Sigur, vremurile și “vremuirile” permiteau la acea dată astfel de atitudini, nemonitorizate jandarmeristic de “corectitudinea politică”.

Ecleziastic, a fost numit mai întâi protopop de Satu Mare, iar apoi, din 1930 arhidiacon al locurilor. A fost distins cu ordinul “Coroana României” în grad de ofițer. Implicarea sa în viața culturală a Sătmăruului este dovedită și de colaborarea la efemera publicație locală “Fata Morgana”, apărută în 1935.

Ultima parte a vieții lui Aurel Dragoș este cea mai decepționantă. Noile condiții politice din țara noastră au dus și la marginalizarea sa. Biserica Română Unită a fost desființată, partidelor politice istorice le-a fost întemnițată elita. Avem puține informații despre activitatea lui Aurel Dragoș în “obsedantul deceniu”. A trecut la cele veșnice în Blaj, unde probabil a trăit în acești ultimi ani. Se întâmpla acest lucru în 15 iulie 1959, adică acum cincizeci de ani. Activitatea sa, atât ca profesor la Gherla, cât și ca paroh la Vama și Satu Mare, ca om al cetății, merită prețuirea noastră.

„Informația de duminică”, an VII, nr. 346, 26 iulie 2009, p. 10.

*Bicentenarul nașterii
parohului Ioan Darabanth
din Vetiş*

Este îndătinat ca sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului să însemne pentru românii din Vetiş, dar nu numai, cel mai important praznic de peste an, prilej de reunire a familiilor, de primire a musafirilor. Bineînțeles că aproape centenarul lăcaș românesc de închinăciune (construit în 1911, după cum se va vedea mai jos), este în centrul evenimentelor, deoarece festivitățile putem spune că se deschid cu slujirea sfintei liturghii. Întâmplarea face ca în acest an praznicul Vetişului să fie prefațat de o altă aniversare, deosebit de importantă pentru istoria acestei localități atestate documentar din 1238. Desigur, puțini sunt cei care știu că în data de 1 august se împlinesc 200 de ani de la nașterea unui preot greco-catolic care a slujit în parohia Vetiş mai mult de șase decenii. Vom încerca în cele ce urmează să marcăm frumoasa aniversare printr-o succintă prezentare a biografiei acestui preot cu care comunitatea românilor vetișeni se poate spune că a străbătut o bună parte din zbuciumatul secol XIX.

Preotul greco-catolic Ioan Darabanth s-a născut în 1 august 1809 la Nyir Abrányi (localitate aflată azi în Ungaria, aproape de granița sătămăreană), în familia preotului local cu același nume ca al său, mamă fiindu-i Maria Lazin. Se pare că tatăl făcea parte din aceeași ramură a familiei Darabanth cu episcopul greco-catolic de Oradea, Ignatie

Darabant. Strămoșii familiei Darabant fusese în nobilitate în secolul XVII, având căpătată diplomă pentru eroismul dovedit în lupte de la principele Mihail Apafi, în 16 aprilie 1666.

Familia mamei, Lazin, era de asemenea nobiliară, vatra acestui neam aflându-se dincolo de Someș, la Petea și Atea, localități înainte vreme cu majoritate românească. Despre tatăl său știm că după ce a părăsit parohia unde se născuse fiul său Ioan a funcționat la Portița, iar ultimii ani de preoție i-a dedicat slujirii românilor din Nanda (azi Hurezu Mare), unde a și repausat în 1839. Tot în familia lui Ioan Darabant sen. s-a născut o fată, Eudochia (1805-1872, decedată tot la Vetiș), căsătorită cu preotul Alexandru Csigy – Cighianu, cum obișnuia să semneze, după 1848, slujitor la Cărășeu, Amați, Hurezu Mare și Soconzel.

Ioan Darabant junior a absolvit teologia la Ungvár. S-a căsătorit cu Rachila Belme, născută la Vezendiu în 1812, așijderea originară într-o familie de mici nobili români. A fost hirotonit în 18 decembrie 1831.

Activitatea preoțească îi este legată de parohia Vetiș, unde a slujit din 1832, deci de la debutul întru sacerdoțiu până la săvârșirea din viață. A început consemnarea în registre în limba română din decembrie 1849, aidoma celor mai mulți parohi greco-catolici din zonă, adică după liniștea și libertatea care a venit după sângeroasele evenimente ale revoluției pașoptiste.

Printre funcțiile și titlurile dobândite de-a lungul vieții, amintim că Ioan Darabant a fost canonic onorar din 1865, vice-arhidiacon, deci protopop al Sătmarului, din 1853, inspector al școlilor confesionale din protopopiat, asesor consistorial.

În anul 1879 a fost tentat a pleca într-o parohie considerată mai bună, Leta Mare (localitate aflată de asemenea azi în Ungaria), s-a întors însă repede la Vetiș, unde adunase deja peste patru decenii de slujire.

Din câte informații posedăm noi, căsătoria lui Ioan Darabant cu Rachila Belme a dat naștere la trei fete: Terezia (1832 - 1834), Maria (1834 - 1848), Veronica (1842-1843). După cum se vede din pușinii ani pe care i-au trăit cele trei odrasle, soții Darabant nu prea au avut noroc la copii. Dealtfel, Ioan Darabant a rămas văduv încă din anul 1851.

Mijlocul secolului XIX a însemnat, printre alte momente de deșteptare națională, și acela de constituire de către intelighenția română, îndeobște de către tinerii „ștudenți”, a societăților de lectură. Ioan Darabant a fost unul dintre marii sprijinitori ai *Societății de lectură* din

Oradea. Numeroasele sale donații i-au determinat pe membrii societății să-l declare patron al acesteia, alături de episcopul orădean Vasile Erdelyi, revista "Familia" aducându-i adesea elogii. În anul 1867 i se aduce chiar "mulțumită publică".

Fără teama de a greși se poate afirma că dezvoltarea literaturii și limbii române pe teritoriul Sătmarului de datorează în bună măsură *Societății de lectură* orădene. A fost un model pentru ceea ce urma să facă Petru Bran; a constituit un rezervor de iubitori de cuvânt scris românesc, care propovăduiau Cuvântul lui Dumnezeu, dar și dragostea de limba română în părțile Sătmarului. Doi iluștri mentori ai *Societății* au fost sătmărenii Dimitrie Sfura și Iustin Popfiu. Mai puțin cunoscutul, dar atât de importantul mecenat al lui Ioan Darabanth vine să se adauge contribuțiilor sătmărene la bunul mers al *Societății de lectură* din Oradea. Monografia dedicată instituției de istoricul orădean Viorel Faur, încredințată tiparului în 1978, subliniază meritele sătmărenilor.

Ioan Darabanth a activat cu consecvență și în „Astra”. De asemenea, în 1869 a militat pentru înființarea unei *Casine sătmărene*, sub patronajul său. S-a implicat și în plan politic, îndeosebi în alegerile din 1865, desfășurate în cercul Cărășeului.

În anul 1872 a avut loc la Satu Mare prima adunare generală a *Societății pentru fond de teatru român în Ardeal*. Alexandru Roman și Iosif Vulcan, cei doi reprezentanți, au fost primiți în gara Satu Mare de o mulțime entuziastă, cuvântul de bun sosit fiind rostit tocmai de către canonicul onorar Ioan Darabanth.

Printre realizările în parohia Vetiș amintim înălțarea unei frumoase case parohiale în 1848 precum și o școală confesională, zidită în 1863. A rămas în memoria credincioșilor ca un vindecător prin rugăciuni al celor bolnavi cu nervii.

A trecut la cele veșnice în 13 ianuarie 1894, după 62 de ani de slujire în aceeași parohie, Vetiș. A fost condus pe ultimul drum de preoții din vecinătate: Mihai Cinca, Antoniu Popdan, Mihail Ciurdariu, Iosif Popovici, Ioan Popovici, Ioan Szabo și urmașul lui în parohie, Vasile Ladislau Ardelean, care slujise alături de repausat la Vetiș încă din 1890, în calitate de capelan. Mormântul lui Ioan Darabanth se află sub altarul actualei biserici ortodoxe din Vetiș (un nou lăcaș greco-catolic este în construcție), zidită în 1911, pe locul bisericii de zid dinainte –

ridicată în 1620 și renovată în 1790, în care slujise peste șase decenii și eroul articolului nostru. Lucru mai puțin știut este faptul că biserica românească din Vetiș s-a ridicat în 1911 cu ajutorul a 8.000 de coroane de aur, precum și a unei importante cantități de lemn de construcție primite de parohul Vasile Ladislau Ardeleanu (1863-1929) de la contele Tisza István, a cărui rudă era.

După cum afirmă realizatorul monografiei localității Vetiș (lucrare apărută anul trecut la editura "Napoca Star" din Cluj-Napoca), pr. prof. dr. Ioan M. Bota, presa vremii, în speță "Gazeta Transilvaniei" îl acuza pe parohul Ioan Darabanth că se număra printre preoții care, prin faptul de a fi predicat ungrește, poporul și-a uitat limba maternă, româna. Trecând, fie și sumar, în revistă istoricul locurilor din zonă, referindu-ne aici în special la Vetiș, Oar și Boghiș, lucrurile nu sunt deloc simple, fiind foarte nuanțate. Cum bine observa un urmaș întru slujire la Vetiș al părintelui Darabanth, pr. Petru Rusu, într-un istoric al parohiei Vetiș realizat în 1973: "populația română din Vetiș și-a însușit doar limba maghiară, nu și credința și obiceiurile". Iar faptul că în bună măsură și populația maghiară consideră sărbătoarea de Sfânta Mărie Mică drept "ziua Vetișului" arată cum, dacă o comunitate își însușește limba celeilalte, nici reciproca nu este exclusă! Mai mult, este cu puțință ca tradițiile și obiceiurile să devină comune.

Realizările parohului Ioan Darabanth în cei peste 60 de ani de slujire la altarul românilor din Vetiș nu pot fi contestate. Păstrarea credinței și obiceiurilor, implicit a naționalității, îndrumarea spirituală a parohienilor, dărnicia lui întru ajutorarea tinerilor români studioși de la Oradea, implicarea în atâtea acțiuni culturale și politice românești, sunt merite ale fidelului păstor spiritual care a fost Ioan Darabanth, numele lui meritând a fi readus în actualitate în aceste zile aniversare.

"Informația de duminică", an VII, nr. 347, 2 august 2009, p. 11.

Centenarul nașterii dascălului Ludovic Seucan

Anul acesta învățământul sătmărean a avut și va avea mai multe aniversări. Printre acestea se numără și centenarul nașterii a doi dascăli renumiți, născuți pe Valea Someșului, împrejurimi în care și-au și desfășurat mare parte din activitatea dascălească. Ne referim la Ludovic Seucan și Mihai Bălaj; întâmplarea face ca ei să fi fost colegi la Școala Normală greco-catolică din Oradea. Numele lui Mihai Bălaj, al cărui destin a fost legat de Seini în special, cu siguranță că va fi pomenit în 14 noiembrie, atunci când se vor împlini cei 100 de ani de la nașterea dascălului originar din Roșiori; recunoașterea meritelor de care are parte acesta la Seini ar trebui să constituie un model pentru noi sătmărenii. Astăzi dorim să ne oprim asupra biografiei lui Ludovic Seucan. Nu am fi putut reconstitui pașii acestui vrednic dascăl fără ajutorul demnului său urmaș, profesorul Mihai Seucan, care ne-a pus cu dărnicie la dispoziție multe informații despre iubitul său părinte.

Ludovic Seucan s-a născut în 1 aprilie 1909 la Valea Vinului, în familia lui Mihai Seucan și a Esterei Tăutu (născută la Terebești). Estera Tăutu era sora monseniorului Aloisie L. Tăutu. Mihai Seucan era originar din Botiz. În familia Seucan aveau să se nască trei băieți: Iuliu, Ludovic și Calmi, precum și o fată, Angela. Iuliu a ajuns aviator, după cel de-al doilea război mondial și instalarea puterii comuniste la noi în țară refugiindu-se în Venezuela, unde a decedat la vârsta de 94 de ani. Calmi a terminat

teologia greco-catolică dar, în condițiile interzicerii Bisericii Unite în 1948, a fost nevoit să renunțe la preoție, absolvind ulterior Facultatea de Psihologie-pedagogie la Oradea. A lucrat multă vreme ca șef de cabinet psihotehnic la Cluj-Napoca. Angela a studiat doi ani la călugărițe; nu s-a căsătorit niciodată (este înmormântată la Valea Vinului). Imaginea care ilustrează articolul nostru a fost realizată în 1916, într-un studio sătmărean, și îi reprezintă pe Estera și msg. Aloisie L. Tăutu, înconjurați de cei trei băieți ai familiei Seucan; fotografia fusese realizată cu scopul de a-i potoli dorul de locurile și persoanele dragi lui Mihai Seucan, aflat pe frontul primei conflagrații mondiale. Legătura familiei Seucan cu monseniorul Aloisie Tăutu a fost foarte puternică, Ludovic Seucan reușind să îi facă două vizite la Roma, în anii 1970 și 1973, în pofida numeroaselor obstacole întâlnite în cale.

Tânărul Ludovic a absolvit Școala normală de la Oradea în 1930, într-o generație care îi număra printre alții pe Mihai Bălaj, Ioan Bretan, Emil Sfura. Din corpul profesoral remarcăm numeroși sătmăreni printre care: directorul Cornel Sabo, profesorii dr. Vasile Chirvai, Mihai Silaghi-Sălăgeanu, Ambroziu Iluțiu ori alți cunoscuți dascăli ai vremii: Vasile Bolca, dr. Coriolan Tămâian. Dirigintele clasei a fost profesorul Petre Fodor. Cu colegul Mihai Bălaj avea să fie o viață prieten, dar și competitor, întru săvârșirea binelui, corurile conduse cu măiestrie de ei, Ludovic Seucan pe cel din Cicârlău și Mihai Bălaj pe cel din Seini, înfruntându-se de nenumărate ori.

Uzanța timpului a făcut ca la absolvire elevii Școlii Normale să dobândească și diploma de cantor. Din comisia examinatoare au făcut parte canonicul Grigore Pop în calitate de președinte, directorul Școlii Normale, Corneliu Sabo, consătean cu Ludovic Seucan, și profesorul de cântări bisericești și tipic, Mihai Silaghi-Sălăgeanu.

Ludovic Seucan și-a început apostolatul dirijoral în localitatea natală, unde a fondat Asociația corală „Doina Someșană”, pe temelia vechiului cor bisericesc. Se întâmpla acest lucru în 1930. În fruntea asociației a realizat zeci de piese corale prezentate cu succes la concursurile județene organizate sub egida „Lunii Sătmarului”.

În timp, asociația a fost dotată cu un pian. Venirea la putere a comunismului a dus la confiscarea pianului, „sub pretextul că trebuie <<transferat>> la casa de cultură din reședința de județ”. În 1936 a fost

premiat pentru iscusința sa dirijorală, „Doina Someșană” obținând de asemenea premiul I.

Ludovic s-a căsătorit cu Maria Bogdan, așijderea localnică din Valea Vinului, născută în 21 iunie 1921, în familia lui Ioan Bogdan și a Floarei Văsuțiu. Ceremonia cununiei a fost oficiată în 5 iulie 1937.

A activat ca învățător la Valea Vinului până la tristul moment al sfârșimării granițelor României Mari, Dictatul de la Viena, când a fost nevoit să se refugieze. De notat contribuția sa, pentru construirea noului local al școlii din Valea Vinului, „muncind fizic alături de muncitori”. Noul sediu al școlii a fost recepționat, sfințit și inaugurat în 1 mai 1940. Păcat că apoi școala românească a fost exilată pentru câțiva ani.

Și în perioada refugiului, concomitent cu activitatea dascălească, Ludovic Seucan a dirijat coruri la Sinteza Mare și Bârsa. A avut parte de împliniri pe plan familial în acești ani. Astfel, în 1 aprilie 1941 s-a născut la Bârsa fiul Mircea, pentru ca în 30 noiembrie 1943 să vadă lumina zilei la Sinteza Mare fiul Mihai Florian, care a urmat și el, aiudoma tatălui său, cariera didactică.

După întoarcerea din refugiu a continuat activitatea la Valea Vinului, până în 1948, când a ajuns învățător la Ardușat. Aici a avut o activitate dirijorală scurtă, de aproximativ un an de zile. Între 1 septembrie 1950 și 31 ianuarie 1951 a fost încadrat ca profesor suplinitor la clasele V-VII la Școala din Pomi.

După acești ani petrecuți la Ardușat și Pomi, Ludovic Seucan a preluat corul din Cicârlău, în toamna anului 1952. Și aici a funcționat vreme de trei ani, distingându-se prin puterea de a da formației unitate și forță. Formația a cutreierat satele din jur cu programe artistice deosebit de apreciate. Dintre realizările avute aici, opinăm că la loc de cinste este faptul că l-a descoperit pe viitorul mare interpret de muzică populară Nicolae Sabău.

A concertat la Ardușat, Valea Vinului, Pomi, Șomcuta Mare, etc. Peste tot s-a distins ca un bun organizator de coruri, fiind un om de inițiativă, caracterizat prin muncă perseverentă. Priceperea în arta dirijoratului a făcut să fie chemat la Sighetu Marmației, pentru a preda cursuri pentru dirijorii de coruri.

Activitatea dascălească i-a fost apreciată de către iluștri conducători ai învățământului sătmărean interbelic precum: Dariu Pop,

Iosif Nistor, Ludovic Anderco, Anghel C. Vlăduț. Inspectorii apreciau faptul că învățătorul deținea o frumoasă bibliotecă personală, un muzeu al clasei, albume geografice și istorice, concluzionând, Ludovic Anderco spre exemplu, că „acest învățător are multă bunăvoință față de școală”. Revizorul școlar Paul Benea (Cherecheș) concluziona în raportul său făcut în urma inspecției din 7 iunie 1934 că „învățătorul a muncit cu mult zel și are o ținută potrivită și prietenoasă față de elevi”. A obținut gradul didactic I începând cu data de 1 aprilie 1937.

Valentin Băințan, cel care a lăsat pentru viitorime nemuritoare pagini despre istoria corurilor din județele Maramureș și Satu Mare, scrie frumoase rânduri despre Ludovic Seucan. Cunoscând contextul politic în care a trebuit să-și împlinească destinul dascălul Ludovic Seucan, se simte faptul că au fost numeroase neîmpliniri, cauzate tocmai de opreliștile aduse de vitregia vremurilor.

Noile condiții politice în care a ajuns România după cea de-a doua conflagrație mondială au impus noi atitudini, noi metode de învățământ, alte limbi moderne au ajuns „la modă”. Nu a scăpat nici Ludovic Seucan de noile directive, astfel că în 1953, cu calificativul „suficient” absolvă cursurile populare de limba rusă, certificatul de absolvire fiind eliberat de Comisia Centrală a Învățământului Popular de Limba Rusă. Cât suflet puneau bieții dascăli români întru familiarizarea cu noua limbă modernă reiese și din faptul că din cele trei semestre, Ludovic Seucan frecventase doar în unul singur cursurile.

S-a implicat în construirea căminelor culturale atât din Cicârlău cât și din Valea Vinului. În 18 iunie 1965 pe scena Teatrului de Stat din Baia Mare, o trupă din Valea Vinului, condusă de către Ludovic Seucan a prezentat spectacolul „Dragu-mi să cânt, să joc”. A funcționat ca învățător în localitatea natală până în 1970. A trecut la cele veșnice în octombrie 1975, fiind înmormântat la Valea Vinului. Iubita lui soție avea să rămână văduvă până în 1998, când Dumnezeu a chemat-o acolo unde nu mai este întristare, suspinare ci viață veșnică.

Respectul pentru trecut, conservarea memoriei ilustrațiilor înaintași, au fost principii de la care dascălul și omul Ludovic Seucan nu s-a abătut. A transmis învățăturile sale fiului Mihai, profesor de română-franceză, cel

care a organizat în casa părintească din Valea Vinului muzeul memorial „Aloisie L. Tăutu”, o destinație din păcate prea puțin cunoscută turismului cultural, la nivelul județului nostru ori, de ce nu, chiar la nivel național.

Viața și activitatea lui Ludovic Seucan îndreptățește situarea lui în galeria personalităților care au văzut lumina zilei la Valea Vinului, destinul făcând să contribuie, atâta cât vremurile au permis, la creșterea culturală a localității de baștină. În ceea ce privește istoria artei corale, Sătmarul poate fi mândru cu o altă nestemată. Chiar dacă nu am reușit să semnalăm la ceasul aniversar centenarul nașterii sale, recte 1 aprilie, omagierea lui este și acum binevenită.

„Informația de Duminică”, an VII, nr. 348, 9 august 2009, p. 3.

*Centenarul repausării
preotului dr. Ioan Ardelean,
slujitor câțiva ani la Amați*

Acum 100 de ani mediul românesc din Oradea era îndoliat. Trecuse la cele veșnice preotul greco-catolic, profesorul, omul de cultură Ioan Ardelean. Istoriografia greco-catolică dar și cea românească în general pot să-i fie recunoscătoare pentru devotamentul cu care acesta a scos la lumină acte și documente îngropate prin arhivele din mai multe localități. Puțină lume știe faptul că vreme de trei ani, excepționalul absolvent de teologie de la Roma a slujit în părțile Sătmarului, având chiar de pătimit pentru atitudinea sa tranșant românească dovedită și ca paroh în părțile Sătmarului. Căutăm în aceste câteva rânduri să-i creionăm un scurt portret celui trecut la veșnicie acum 100 de ani.

Ioan Ardelean s-a născut la Oradea în 15 noiembrie 1850. A urmat cursurile Gimnaziului superior romano-catolic din Oradea. Apoi și-a desăvârșit studiile teologice la Roma, fiind un student excepțional. Anii de studiu la Roma coincid cu cei în care la școlile Vaticanului se aflau și iluștrii preoți aparținători Sătmarului, dr. Vasile Lucaciu și dr. Ioan Ciceronescu. A obținut titlul de doctor în științe filosofice în 1875. Hirotonit ca preot celib la Roma, în 23 mai 1875. A studiat și litererele, dar la Budapesta. Implicat puternic în mișcarea națională.

Cât a studiat la Roma, a colecționat date și a făcut extrase din documente, care aveau importanță deosebită pentru istoria românilor.

A scris „Istoria diecezei române greco-catolice a Oradei Mari”, în două volume, opera sa de căpătâi. Această lucrare reprezintă o contribuție esențială la cunoașterea începuturilor și evoluției episcopiei greco-catolice orădene. Naționalismul său, întesit de împrejurările istorice, nu l-a împiedicat să creeze o operă istoriografică onestă și foarte utilă, ținând seama de nivelul de atunci al scrisului confesional. Ajutat fiind la tipărirea ei de către Alexandru Roman și Leontina Balomiri, lucrarea îi este dedicată acesteia din urmă, soția ilustrului profesor Roman de la Oradea. Solicitând lui Barițiu o recomandare a lucrării în foile naționale Ioan Ardelean spune: „Cărturarii noștri sunt cam indiferenți întru ajutorarea celor care se ocupă de lucrări de acestea și prin aceasta descurajează, materialmente face neputincioși pe cei mai zeloși întru continuarea întreprinderilor”.

Primul volum este intitulat „Scurtă privire asupra fazelor credinței creștine la Romani dela creștinarea lor până la începutulu seclului XVIII” iar cel de-al doilea, „Istoria Romaniloru dein Diecesea Oradei-Mari înainte și după propagarea Calvinismului până la anulu 1805”. Autorul oferă destule sugestii pentru abordarea Unirii religioase a românilor transilvăneni. Monografia a fost scrisă pe timpul activității desfășurate la Blaj, adică în acel prim an al exilului de la catedra Beiușului, materialul însă este lesne de înțeles că a fost adunat în decursul anilor.

Lucrarea reprezintă o contribuție de istorie locală deschizătoare de drumuri însă pentru marile sinteze naționale. Cadrul subiectului este cu mult depășit, fiind mai degrabă o istorie a românilor bihoreni.

Ioan Ardelean a avut o bogată activitate și în domeniul publicistic colaborând printre alte periodice și la “Transilvania” și “Foaia bisericească și scolastică”. La această ultimă publicație i-a apărut lucrarea *Gregoriiu Maioruu de Tusnad-Szavad, ôre-canduu episcopuu alu Romaniloru unitt din Transilvani”a si partiile adnexe*, un studiu mai larg, dedicat ilustrului nostru conjudețean născut la Sărăuad, episcopul Grigore Maior.

Ioan Ardelean și-a dus cariera didactică la desăvârșire, obținând titlul de profesor gimnazial emerit. Între 1875-1888 a fost profesor la Gimnaziul din Beiuș. A fost nevoit să părăsească postul de profesor în Beiuș din cauza unui incident care a declanșat o adevărată “vânătoare de

vrăjitoare”. Alături de profesorii Vasile Leșianu (originar din Vezendiu, repausat ca paroh la Sânmiclăuș) și Theodor Roșu, se număra printre cei acuzați de “dacoromânism”, ei fiind de altfel cei trei profesori “amovați” de la Beiuș în urma unui incident petrecut în 1888. Au fost îndepărtați, puși pe alte funcții preoțești, episcopul Mihail Pavel dorind astfel să salveze liceul românesc din Beiuș de la desființare, deși ținea foarte mult la tustrei dascălii. În 1889 Ioan Ardelean a trecut la catedra altei citadele școlare românești transilvănene, la Blaj.

Va sta un singur an la Blaj, din 1890 revenind în părțile nordului românesc, funcționând pe rând la Drăgești, Borod și Ciulești, parohii aflate în județul Bihor. Între 1897 și 1904 a fost pensionat provizoriu pe motiv de boală.

Din anul 1904, oarecum însănătoșit, revine la slujire, vreme de trei ani fiind paroh în Amați. Pe parcursul anului 1904 a suplinat și în parohia Borlești cu filia Aciuu.

Ioan Ardelean se alătură șirului de parohi care au slujit la Amați, printre predesorii săi regăsind numele lui Alexandru Csigy (1834-1840), Vasile Bony (1840-1867), Ioan Nyéki (1867-1877), Mihail Darabanth (1878-1896, ctitorul bisericii de zid ce are hramul “Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”) și Coriolan Târnovan (1897-1904). Ștafeta slujirii în această parohie a fost preluată apoi de părintele Cornel Dărăbant, iar din 1920, peste o jumătate de secol, istoricul bisericii românești din Amați se confundă cu cel care a fost vrednicul de amintire părinte Ignațiu Chirvai.

A sprijinit cu însuflețire candidatura pr. Constantin Lucaciu la alegerile din 1906. Ura și șovinismul maghiar s-au dezlănțuit în zilele alegerilor din acel an. În noaptea de 5 spre 6 mai 1906 doi români din Amați au fost uciși de ungurii fanatici. Iosif Dragoș, ginerele fostului învățător din localitate, Ioan Palincaș, a rămas mort pe loc dintr-o lovitură de topor. Celălalt localnic, George Covaciu, a fost „tocat în cap cu hârlețele”, dându-și sufletul și lăsând în urma sa trei copii orfani. Documentul din care cităm mai spune că „doi frați, Nuțiu și George Șuta, au îndrăznit să iasă spre căutarea bătrânului lor tată. Atât ei cât și tatăl lor au fost tocați în cap”.

De fapt, principalul urmărit era parohul din Amați, dr. Ioan Ardelean. În vreme ce se întorceau românii de la votare, un curier i-a

întâmpinat în Rușeni cu vestea că ungurii vreau să mănânce în acea noapte, adică dintre 5 și 6 mai 1906, „papricaș din trupul preotului român”. Aflând de amenințare, dr. Ioan Ardelean a rămas în Rușeni și astfel a scăpat cu viață. Pe atunci paroh la Amați era pr. George Selăgian, născut în 1857 la Măriuş, paroh la Rușeni iar după aceea la Lipău, de asemenea un preot plin de patriotism.

Dr. Ioan Ardelean a întreținut corespondență cu George Barițiu, furnizându-i acestuia informații despre publicațiile românești din Bihor și despre mișcarea culturală și națională din aceste părți. În 24 decembrie 1884 îi semnaleză că are documente despre numărul și locuințele romano-catolice din România, de pe vremea lui Șerban Cantacuzino. I le oferă cu generozitate lui Barițiu.

Din 1907 se pensionează pentru a-și putea îngriji sănătatea. Nu peste mult timp însă va trece la cele veșnice. Se întâmplă aceasta în 15 august 1909, după ce adunase 59 de ani de viață, din care 35 slujise ca preot. Monograful “școalelor Beiușului”, dr. Constantin Pavel îi descrie astfel sfârșitul: “Profesor cu multă carte și râvnă de muncă, începu o carieră plină de avânt și iluzii, păcat însă că mai târziu, multe împrejurări ale vieții îl deturnară din cale și îi smulg condeiul din mână”.

Localitatea Amați, atestată documentar din 1332, se poate mândri cu faptul că vreme de trei ani românii din localitate au fost păstoriți de un cărturar de talia celui care a fost dr. Ioan Ardelean.

“Informația de duminică”, an VII, nr. 349, 16 august 2009, p. 3.

Preoții români din localitatea Apa de-a lungul anilor

Colaborarea noastră cu pictorul și totodată profesorul de istorie Nicolae Pop, un om devotat localității sale de adopție s-a materializat și prin încheierea acestui material în care ne propunem să facem un excurs printre parohii români care au funcționat de-a lungul anilor la Apa. Noi ne vom concentra îndeosebi asupra slujitorilor aparținând perioadei care face obiectul cercetărilor noastre aprofundate, adică epoca modernă.

Întâiul paroh român despre care avem știre că ar fi funcționat la Apa este Gavril Bota, care știm cu certitudine că a slujit în această parohie în perioada 1794 (poate și înainte de această dată) și 22 aprilie 1798.

A fost urmat întru slujire de către Gavril Dunca, care a slujit la Apa între 27 iulie 1799 și 25 martie 1802. După martie 1802 părăsește Apa; cu certitudine știm că în 1816 era paroh la Dumbrăvița, districtul Baia Mare.

Următorul slujitor va păstori la Apa un sfert de veac. George Buday, născut în 1761, a funcționat slujit la Apa între aprilie 1802 și data repausării, deținând concomitent, probabil din 1811 și funcția de vice-arhidiacon al districtului Seini. Cel puțin între anii 1819-1826 a administrat și parohia Someșeni. A trecut la cele veșnice în 13 septembrie 1827, fiind înmormântat la Apa.

Următorul paroh a fost, Simion Erdös de Ugla sen. Va depăși anii de slujire ai lui George Buday, rămânând fidel credincioșilor din Apa

mai mult de patru decenii. Familia sa, originară din Maramureș, a fost înnobilită în 1440 de către regele Albert. Despre familia Erdös se crede că s-a numit inițial Codrea, numele fiind supus maghiarizării. Simion Erdös s-a născut în 1795. Era căsătorit cu Iuliana Fenyvesi (n. 1808). A fost hirotonit în 1823. Probabil după hirotonire a slujit la Potău, unde cu siguranță se afla în 1825, și unde a continuat să slujească până la sfârșitul anului 1827. La Potău s-a născut în 1826 fiica Emilia, decedată în aceeași localitate în 1827. Viața i-a fost legată de localitatea Apa unde a fost paroh, ajungând vicarhidiacon ordinar de Seini încă din 1830, și assessor consistorial. A slujit aici începând cu 28 septembrie 1827, imediat după repausarea fostului paroh, George Buday.

A avut 3 băieți și 5 fete: Alexandru (n. 1824, preot, a ajuns arhidiacon onorar, iar apoi canonic cancelist al episcopiei de Gherla); Simion (n. 1836, preot în Trip și Certeze); Gavril (fost prim-pretor); Ana (n. 1834, c. cu protopopul Ștefan Bilțiu); Amalia (c. cu pr. Petru Erdös, care a slujit în Tăuții de Jos și apoi în Tur); Iuliana (Lila) (n. 1831, c. cu prot. on. Paul Orosz, paroh în Tăuții de Jos, Leordina și Vișeu de Sus); Terezia (c. cu pr. George Pop, paroh în Tăuții de Jos, este mama medicului maior Andrei Pop, participant la Războiul de Independență din 1877-1878, considerat un "Carol Davilla" sătmărean); altă fată, al cărei nume nu l-am identificat încă era căsătorită cu pr. Grigore Balint, paroh în Bocicoel).

Cea mai mare realizare în parohie o reprezintă ridicarea primei biserici de piatră aparținând credincioșilor români, lucru întâmpat în jurul anului 1860, după ce lucrul la noul lăcaș începuse în sângerosul an 1848. A trecut la cele veșnice în 12 august 1868 la Racșa, unde fiul său Alexandru era paroh.

După plecarea venerabilului părinte Simion Erdös de Ugla sen. la Racșa, a rămas să-i continue munca de păstorie fiul său care purta același nume, Simion Erdös de Ugla jun. Acesta era fiu al satului, căci la Apa a văzut lumina zilei în 13 mai 1836. A absolvit gimnaziul din Satu Mare, iar în 1860 teologia la Gherla. Căsătorit cu Maria Szabo (1847, Șurdești-1920, Certeze), fata protopopului Teodor Szabo din Baia Mare. Soția sa făcea parte din familia nobiliară românească Szabo de Csenger-Ujfalu. Hirotonit în 1867. A fost capelan al tatălui său la Apa, apoi administrator, până în 1870 când pleacă la Trip, înregistrându-se de fapt un schimb de

parohii cu Iosif Pop-Lemeni. Slujește acolo până în aprilie 1888 când trece ca paroh la Certeze unde va sluiți până ce a trecut la cele veșnice, în 16 iulie 1912. A fost înmormântat lângă biserica din Certeze.

Odată cu anul 1870 destinul credincioșilor din Apa va fi legat de numele lui Iosif Pop-Lemeni. S-a născut în 1822, în familia nobiliară Pop de Lemény (Lemniu), cu diplome de la Rákóczi (1610), Gabriel Bethlen (1616, 1634 și 1640) și Mihail Apafi (1670, 1674 și 1676). Semna „Iosif Pop de Lemnii”. Căsătorit cu Ana Meleşiu. Hirotonit în 1848.

A slujit la Trip începând din febr. 1849. La venire semna „Iosif Papp”, din febr. 1850, „Iosif Popescu”, iar după aceea „Iosif Popp Lemény”. Explicația constă în faptul că după sfârșitul revoluției pașoptiste, populația românească și-a câștigat dreptul de a-și folosi limba. În 1866 a reușit la Trip ridicarea bisericii de piatră cu hramul „Adormirea Preacuratei”.

A slujit apoi multă vreme la Apa, în intervalul mai 1870-27 apr. 1905, deținând și funcția de adm. al oficiului vice-arhidiaconal, assessor consistorial și inspector al școlilor gr.-cat. din distr. Seini. De remarcat faptul că încă la „finea” lunii mai a anului 1870 a realizat o conscripție în parohie.

Autoritățile erau îngrijorate în privința lui, considerându-l ca pe unul dintre frunțașii mișcării naționale românești.

Următorul paroh, Alexandru Pop sen., s-a născut în 12 martie 1860 la Gherța Mare, unde tatăl său, pr. Dumitru Pop era paroh. Căsătorit cu Elena Breban, fiica parohului din Târșolț. Hirotonit în 1884. Din ian. 1884 până în nov. 1885 a slujit la Târșolț, pentru început în calitate de capelan al socrului său, după aceea ca adm. interimar. În 1885 s-a născut la Târșolț fiul Valeriu Alexandru (viitor preot).

Începând din 1885, vreme de două decenii, a funcționat ca adm. parohial și apoi paroh la Băbășești. A reușit aici să se remarce prin hotărâre și hărnicie inițiind și reușind construirea bisericii cu hramul „Sf. Dumitru” în 1893 și a unei clădiri pentru școala confesională.

În acești ani s-au născut copiii: Alexandrina Veturia (1887, c. cu pr. Artemiu Anderco), Alexandru (1889, viitor preot), Vasile (1892, preot), Lucreția Maria (1894), Elena (1897) și Cornelia Irina (1900). Din vara anului 1905 destinul său a fost legat de parohia Apa. Patriot român, în 31 aug. 1909 a fost prezent la Baia Mare, unde s-au pus bazele P.N.R. comitatens Satu Mare. A fost ales în comitetul cercului electoral

Medieșu Aurit. În nov. 1918 a fost ales în Consiliul Național Român cercual, conducând organizația din Apa.

A slujit la Apa, din 1 mai 1905 până în anul repausării. În acest ultim an deținea titlul de protopop onorar. Între 1925-1928 avea capelan personal pe fiul său pr. Valer Pop.

Căsnicia i-a fost binecuvântată cu trei băieți (preoți) și patru fete (preotese). A trecut la cele veșnice în 16 martie 1930.

I-a urmat preotul Ioan Chișiu, care slujise de fapt alături de Alexandru Pop în ultima vreme. S-a născut în 1886. Hirotonit în 1910. Protopop onorar. Cel puțin între anii 1914-1925 a funcționat ca adm. parohial la Văraiu, distr. Șomcuta Mare. A slujit la Apa până în decembrie 1955, cu această dată pensionându-se.

Cu slujirea lui Petru Bologna putem spune că începe perioada contemporană în istoria parohiei. O altă epocă, ținând cont de desființarea Bisericii Române Unite. I-a revenit părintelui Bologna misiunea de a conduce corabia parohială în noile condiții.

S-a născut în 23 mai 1915 la Bârsana. Studiile liceale le-a efectuat la Lic. "Dragoș Vodă" din Sighetu Marmației. A absolvit teologia ca greco-catolic dar, după 1948 a trecut la ortodoxie, slujind cu vrednicie peste 35 de ani (1955-1993) în parohia Apa. A ajuns la gradul de iconom stavrofor.

I se datorează existența Casei Memoriale dr. Vasile Lucaciu precum și alte realizări din localitatea Apa. Cărturar și bibliofil, miile de volume pe care le deținea au ajuns în proprietatea instituției muzeale sătmărene.

După pensionare a locuit o vreme la Baia Mare. A repausat în 16 nov. 1994, după 9 ani de văduvie. Însmormântat la Apa.

Mult regretatului paroh Petru Bologna i-a urmat întru slujire părintele Sorin Donca, până în anul 2000 când în urma concursului postul va fi ocupat de către părintele Daniel Gros (născut în Târgu Lăpuș, absolvent de teologie la Cluj-Napoca), vrednic slujitor și astăzi în Apa. Dar, despre dânsul și realizările sale, cât și despre viața spirituală a localității Apa în amănunt, vom avea ocazia să citim mai pe larg în monografia pe care profesorul Nicolae Pop o are în stadiu de finalizare.

*Vezendiu – satul românesc
care a dat județului
o pleiadă de personalități*

Vezendiu, atestat documentar din anul 1262 cu denumirea de Wezend este un sat românesc încărcat de istorie. De anul trecut, data de 29 august a devenit „ziua oficială” a Vezendiului. De precizat că inițiativa i-a aparținut vrednicului paroh local Vasile Ghiurcău, susținut de un puternic grup de consilieri locali, sărbătoarea fiind menită în primul rând a-i aduna laolaltă pe fiii satului. Personalitățile prezentate de noi s-au format la binefăcătoarea umbră a bisericii din localitate, care în acele vremuri îndruma și școala confesională greco-catolică.

Întru onorarea acestui eveniment ne-am gândit să prezentăm în acest material un buchet cu personalitățile care au văzut lumina zilei de-a lungul timpului în Vezendiu. Spuneam într-un articol mai vechi că Vezendiul este „satul cu preoți”, aici văzând lumina zilei numeroase fețe bisericești cu care Sătmarul se poate mândri. Dar, sfera poate fi lesne lărgită, căci numeroase personalități s-au născut la Vezendiu. Am ordonat cronologic acest șir de personalități.

Dimitrie Sfura, s-a născut în 28 iulie 1833 în familia țăranilor Teodor și Rachila Sfura. Școala primară a urmat-o la Carei, gimnaziul la Beiuș, apoi teologia greco-catolică la Oradea. Printre profesori l-a avut pe Al. Roman. S-a remarcat ca unul dintre cei mai activi membri ai

“Societății de lectură”, fiind considerat ca unul dintre cei mai promițători membri, sub aspectul talentului literar.

În 1857 a fost numit profesor la preparandia orădeană și prefect de studii la seminarul din localitate, tot atunci fiind ales președinte al “Societății de lectură a junimei române” din Oradea, căreia îi preconiza un serios program de revigorare. Din păcate s-a aflat doar pentru câteva luni la conducere, destinul lui oprindu-se la o fragedă vârstă. S-a căsătorit în 14 oct. 1858 la Borleşti cu Adalberta Terebesy. A repausat prematur, la doar câteva săptămâni după căsătorie, adică la 7 noiembrie 1858, înmormântat fiind la Oradea.

A publicat numai în “Diorile Bihorului” 16 poezii, tot acolo văzând lumina tiparului nuvela *Cursoriul lui Horea și Cloșca* și poema comică *Luca Pescereanul*. Cântecul *Mai turnați-mi!* l-a impresionat foarte mult pe poetul național. Se spune că Eminescu cânta *Mai turnați-mi*, “cu ochii scânteietori, în atitudine dramatică și cuprins de un adânc sentiment”.

Vasile Sfura, a văzut lumina zilei în 1843, în familia lui Teodor Sfura și a Anei Geran. A absolvit liceul la Beiuș în 1863. A studiat apoi teologia gr.-cat. la seminarul din Gherla. Căsătorit cu Ana Corbu, fiica pr. Vasile Corbu din Cehal. Hirotonit în 1868.

Imediat după hirotonire, până în septembrie 1872 a slujit la Corund. Acolo s-a născut în 1871 fiul Patriciu (casier al băncii “Vulturul”). A fost apoi legat de parohia Blaja și filia Cehăluț, slujind aici între 1875 și 1925, deci o jumătate de veac. S-a remarcat ca un activ membru al Despărțământului Tășnad al “Astra”, dar funcționând cu mult înainte de înființarea acestui despărțământ.

A trecut la cele veșnice în 4 decembrie 1925. Era protopop onorar, paroh în aceeași localitate de care și-a legat destinul, Blaja.

Vasile Leșianu s-a născut în 8 noiembrie 1845 într-o familie modestă de țărani, Todor și Iulia Leșian. A absolvit liceul la Beiuș. A activat în cadrul Societății de lectură, deținând la un moment dat funcția de bibliotecar.

A urmat apoi teologia gr.-cat. la Oradea. De asemenea a absolvit și facultatea de litere la Universitatea din Cluj-Napoca. Hirotonit în 1874.

Între anii 1872-1888 a fost profesor la Liceul din Beiuș, îndeplinind mulți ani și funcția de bibliotecar. A fost expulzat din această instituție în urma scandalului petrecut în iulie 1888 cu drapelul unguesc.

Din luna noiembrie a aceluiași an a fost slujitor fidel credincioșilor din Sânmiclăuș, nepărăsindu-i decât atunci când și-a dat obștescul sfârșit. Între timp reușise să edifice noua biserică a parohiei, cu hramul „Sf. Arh. Mihail și Gavril”, în chiar anul săvârșirii sale din viață. A îndeplinit funcțiile de notar districtual și asesor consistorial.

Membru al despărțământului Sătmar al „Astra”. Publicist remarcabil, a colaborat la „Gazeta de Transilvania”, „Familia”, „Foaia scolastică”. A purtat corespondență cu George Barițiu. A repausat în 1904.

Șirul personalităților este continuat de către *George Pteancu*. Figură de prim rang a vieții culturale sătmărene, s-a născut în 29 august 1855. A absolvit Școala Normală la Oradea. A fost dascăl la Borlești, Pomi și apoi la Carei, peste tot distingându-se prin activitate neobosită. A avut mult de suferit datorită patriotismului său. Pentru merite deosebite, în 1923 i-a fost acordată decorația „Steaua României” în rang de cavaler. Cetățean de onoare al orașului Carei. Acolo a și decedat în 9 februarie 1939.

Părintele *Iosif Pataki* s-a născut în 1872 în familia țăranilor George Pataki și Maria Filep. A absolvit liceul la Oradea în 1892, iar teologia la Strigoniu în 1896. Căsătorit cu Carolina, fiica lui Gavril Lazăr de Purcăreți. Hirotonit în 8 mai 1898. A început preoția în calitate de cooperador și învățător în parohia Sanislău, până în anul 1907 când va ajunge paroh în Săsar, lângă Baia Mare.

În 1909 a fost prezent la Baia Mare la constituirea P.N.R. comitatens Satu Mare. În 1 Decembrie 1918 a participat la Marea Adunare de la Alba Iulia, fiind deputat de drept. Și după Unire a avut activitate politică, pe aceeași linie națională, ulterior național-țărănistă. Din 1928 până la pensionare a slujit la Sanislău. Se implică în viața comunității de aici, fiind unul dintre membrii fondatori ai băncii românești „Arina” din Sanislău. A avut activitate îndelungată în cadrul „Astrei”, încă de pe vremea când slujea la Săsar. Ajunge protopop emerit, asesor al Exactoratului diecezan. A trecut la cele veșnice în 1952, fiind înmormântat la Oradea.

Fratele părintelui Pataki, *Iuliu Văleanu* s-a născut în 1876, deci cu 4 ani mai târziu decât fratele său. Ultima clasă de liceu a urmat-o la piariști în Carei. A studiat teologia la Satu Mare. Căsătorit cu Veturia Șteer, fiica pr. Vasile Șteer. A fost hirotonit în 1905.

A început preoția prin a administra parohia Drăgești de lângă Holod. S-a remarcat acolo printre membrii "Astrei", despărțământul Ceica. Din 1914 a fost slujitor în Chegea, până în 1923. Între 1924-1928 va păstori la Beltiug, fiind primul preot român din nou-înființata parohie.

Între anii 1929 și 1940 a fost paroh la Terebești. Și-a schimbat (tradus ar fi termenul corect) numele din Pataki în Văleanu, semnând cu noul nume din decembrie 1919. A părăsit parohia Terebești în toamna lui 1940, fiind șicanat de noile autorități instalate după Dictatul de la Viena, refugiindu-se în teritoriul rămas României. A trecut la veșnicie în 1950, fiind înmormântat la Satu Mare.

Avocatul *Corneliu Pop* s-a născut în 14 decembrie 1883. A urmat dreptul la Ungvár, obținând diploma de avocat la Târgu Mureș. Implicat în luptele politice ale românilor din Sătmar, membru de frunte al P.N.R. În 1918 a fost prezent la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, pentru ca peste un an să fie ales deputat în Parlamentul României. Ulterior a trecut la P.N.L., din cauza disensiunilor din cadrul formațiunii Partidului Național. Din 1924 a ocupat funcția de prim juristconsult al orașului Carei. S-a remarcat și pe tărâm cultural, fiind membru în diverse asociații și reuniuni. Decorat cu ordinul "Coroana României" în grad de ofițer. A decedat, probabil, în 1950 la Carei.

Gheorghe Pataki-Văleanu s-a născut în 1888. Avea studii de drept și conservator la Viena. S-a remarcat ca unul dintre cei mai cunoscuți voluntari pentru armata română din zonă în primul război mondial. A fost prezent în 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia, unde a încântat asistența cu cântecele sale, ascultătorii afirmând că „Niciodată n-am auzit așa de frumos a hori românește”. La începutul lunii decembrie 1918, având gradul de sublocotenent, a fost trimis de către Marele Cartier General al Armatei Române în misiune de informare în comitatul Satu Mare, aducând neprețuite servicii în campania din anii 1918-1919.

La primele alegeri de după Marea Unire a câștigat alegerile în circumscripția Ecedul Mare. A decedat în 1938.

Vasile Văleanu a văzut lumina zilei în 1896. Școala primară a urmat-o în satul natal, iar școala normală la Oradea, absolvind în 1915. La parte la primul război mondial.

Reîntors de pe front a luat parte la înfăptuirea marelui ideal național, fiind șef al gărzilor naționale din plasa Carei. Pentru atitudinea românească a fost arestat la Debrecen între 19 martie și 1 aprilie 1919. În timpul acelor evenimente purta numele de la naștere, Pataki.

A funcționat ca învățător la revizorul școlar din Oradea, iar în 1934 este numit director la Șc. primară nr. 10 din Oradea. Decorat cu „Coroana României” în grad de cavaler.

George Voicu s-a născut în 4 iulie 1912 la Vezendiu în familia învățătorului local. Studiile liceale le-a urmat la Beiuș, apoi a fost student la Facultatea de Științe în Cluj-Napoca, tot acolo absolvind și Seminarul Pedagogic. Doctor în Științe Naturale-Paleontologie la Universitatea din București, 1949. Între anii 1937-1941 a fost asistent la catedra de Geologie-Paleontologie a Universității din Cluj. A fost în această perioadă șeful Centrului Studențesc Legionar din Cluj. Din 1952 a lucrat în industria carboniferă ca geolog șef, după aceea în Comitetul Geologic și la Comitetul de Stat al Apelor până la pensionare. Și după această dată și-a continuat activitatea de cercetare publicând numeroase lucrări în țară și străinătate.

Părintele *Traian Pilca* s-a născut în 20 iunie 1922 la Vezendiu, în familia lui Ioan Pilca și a Mariei Pataki. A mai avut un frate, Teodor, de asemenea preot, slujitor multă vreme la Supuru de Sus, atât ca greco-catolic cât și ca ortodox. A studiat la Oradea, începând cu școala primară, liceul, Academia de Teologie greco-catolică, apoi Școala de profesori militari, ai cărei absolvenți erau încadrați în armată cu grad de căpitan. Căsătorit cu Eftimia Simion.

Furtuna adusă de anul 1948, cu interzicerea practicării cultului greco-catolic, l-a împiedicat să intre în rândurile preoților militari, astfel că a ajuns în parohia Valcăul de Sus, slujind acolo vreme de 1 an. A trecut apoi în parohia Cosniciul de Jos. Aici va fi condamnat la 3 ani de închisoare, acuzat fiind că a răspândit manifeste ostile regimului, socotită a fi „uneltire”. Negăsindu-i-se nici o vină, recursul i-a fost acceptat, a fost eliberat pe 7 decembrie 1953.

Va sluji multă vreme apoi la Satu Mare, între 1969-1972 la Curtuiuş, apoi la catedrala “Sfinții Arhangheli”, după aceea la capela familiei Popp și, în cele din urmă, la catedrala “Adormirea Maicii Domnului”. Păstor sufletesc exemplar, orice „pionier” catehizat de dânsul depunând mărturie. A repausat în 1997, fiind înmormântat la Satu Mare.

Gândul nostru a fost să fim prezenți la sărbătoarea Vezendiului cu acest mic album de personalități născute acolo. Lista noastră nu este completă, spațiul ne-a limitat și propria contribuție, iar biografiile celor prezenți azi în materialul nostru, neîndoios ar putea fi, și trebuie întregite. Va cădea acest lucru în sarcina unui fiu al Vezendiului, în stare de a se ridica la înălțimea celor prezentați în aceste succinte rânduri.

„Informația de duminică”, an VII, nr. 351, 30 august 2009, p. 4.

*Preotul Augustin Ossian, o
personalitate care și-a contopit
destinul cu Supuru de Sus*

Am mai avut ocazia să publicăm un material despre un membru al familiei Ossian, anume despre protopopul greco-catolic Pamfil Ossian (născut în 1861 în aceeași localitate ca și fratele său mai vârstnic, Augustin), slujitor un deceniu la Cărășeu și mai multă vreme la Roșiori. Tot în acel material, publicat în octombrie 2006, am evocat pe scurt și personalitatea unui fiu al lui Pamfil Ossian, dr. Ioan Ossian, ilustru profesor, o școală din Șimleul zilelor noastre purtându-i dealtfel numele. Această somitate a învățământului românesc a avut o tristă soartă, decedând în cumplite împrejurări în Gulagul românesc. Nu vom vorbi însă astăzi despre dr. Ioan Ossian, lui fiindu-i rezervat un material mai amplu, pe măsura personalității sale.

Ne propunem în aceste rânduri să pătrundem mai mult în universul acestei vrednice familii de intelectuali sătmăreni, vorbind despre cealaltă ramură a familiei, anume despre Augustin Ossian și descendenții săi. Mai cu seamă pentru că anul trecut s-au împlinit 150 de ani de la nașterea lui Augustin Ossian, zilele acestea fiind comemorați 80 de ani de când sufletul celui care a fost ginerele lui Ioan Gallu a trecut la cele veșnice.

Preotul greco-catolic Augustin Ossian a văzut lumina zilei în anul 1858 la Sălsig, în familia protopopului local Nicefor Ossian și a Mariei

Papp. Localitatea aceasta, aflată în împrejurimile Cehului-Silvaniei a făcut multă vreme parte din comitatul Sătmar. Augustin Ossian a absolvit liceul la Beiuș în 1878, fiind coleg cu viitorii preoți greco-catolici Iuliu Dragoș (născut la Gherța Mică, slujitor în localitatea de baștină și la Turț, apoi în ținuturile maramureșene, sub conducerea lui s-a început zidirea bisericii de la mănăstirea Moisei) și Florian Selăgian (destinul acestuia a fost strâns legat de păstoria credincioșilor din Pișcolt). Studiile teologice le-a urmat la Gherla.

S-a căsătorit la Supuru de Sus cu Emilia, fiica preotului-patriot din localitate Ioan Gallu. A fost hirotonit în 1883, după cununia care fusese oficiată în martie de către protopopul Grigore Pop din Acâș. Nași i-au avut pe avocatul Andrei Cosma și soția sa, Maria Dragoș, de asemenea fiică a Supurului de Sus. L-a secondat după hirotonire pe Ioan Gallu în slujire până la repausarea acestuia, survenită în 27 martie 1894.

Îi urmează socrului său ca paroh la Supuru de Sus, fiind numit la recomandarea vicarului foraneu de la Șimleu, Alimpiu Barbuloviciu. A slujit până la săvârșirea din viață în aceeași parohie.

A avut o familie numeroasă, așa cum aveau românii pe acele vremuri, indiferent de starea socială. Astfel, la Supuru de Sus s-au născut copiii: Nicefor (n. 1884, învățător), Ioan (n. 1886, contabil la clinicile din Cluj), Otilia (n. 1888), Augustin (n. 1890, a decedat la doar un an după naștere, în 1891), Augustin (n. 1892, profesor renumit la Carei), Coriolan (un fiu născut în 1894, mort însă în 1898), Coriolan (n. 1907, viitor preot, a cărui date biografice pe care le deținem deocamdată le vom prezenta în cele ce urmează). A mai avut copiii: Elena (învățătoare suplinoare în primul război mondial la Supuru de Sus), Mărioara (căsătorită cu preotul V. Sestraș).

În 1912 Augustin Ossian a reușit să împlinească visul lui Ioan Gallu, dar și al sătenilor din Supuru de Sus, acela de a termina construcția noii biserici, cu hramul „Intrarea în biserică a Maicii Domnului”. Noua biserică s-a ridicat pentru suma de 14.623 coroane, fiind opera arhitectului Opperl Kárdy, dar trebuie amintită și munca neobosită a sătenilor, care și-au dorit mult finalizarea lucrărilor la lăcașul lor de rugăciune.

Sfințirea noului lăcaș a fost săvârșită în septembrie 1912 de către episcopul greco-catolic de Gherla, Vasile Hossu. Se pare că parohiile aparținătoare de Gherla nu mai fuseseră vizitate de vreun ierarh de foarte

multă vreme, de prin 1776, când ierarhul Grigore Maior, originar din Sărăuad, venise să întărească Unirea pe aceste plaiuri.

Augustin Ossian se va dovedi un vrednic urmaș al înaintașului său, din toate punctele de vedere. A fost membru de frunte al despărțământului Tășnad al „Astrei”. Aidoma socrului său, multă vreme va îndeplini și funcția de protopop al Districtului Șamșod din cadrul Vicariatului Silvaniei, Episcopia Gherlei, după ce multă vreme a îndeplinit funcția de notar al aceluiași protopopiat.

Pe plan politic, putem spune că a fost tot timpul pe linia luptei naționale, deși contemporanii săi afirmau că nu avea stofă de conducător. Mișcarea memorandistă l-a găsit în rândul luptătorilor români. De asemenea, în 1 Decembrie 1918 a fost delegat de drept la Alba Iulia. Sunt evenimente cheie ale neamului românesc din Transilvania, prezența lui Augustin Ossian dovedind atașamentul său la ideea națională.

Dintre copiii lui Augustin Ossian, doar unul singur a urmat calea preoției. Este vorba despre Coriolan, care s-a născut în 8 septembrie 1907 la Supuru de Sus. Asemeni tatălui său, a studiat teologia la Academia din Gherla. A fost hirotonit în 24 decembrie 1933.

În 1934 funcționa ca administrator parohial la Hurezu Mic și filia Ponița, protopopiatul Zalău. În 1938 îl găsim ca paroh la Cizer, în același district.

Din 1940, până în 1965 s-a dedicat slujirii credincioșilor români din Acăș și filia Mihăieni.

Augustin Ossian a repausat în 2 septembrie 1929, după 46 de ani de preoție, fiind înmormântat în curtea bisericii din Supuru de Sus.

A condus “cartea de aur” a bisericii din Supuru de Sus, cronică a satului înființată se pare de către Andrei Cosma, un alt fiu adoptiv al localității din sudul județului Satu Mare, în care a consemnat an de an date interesante din viața economică, socială, culturală și religioasă a satului și, uneori, importante considerații pe marginea evenimentelor politice. Relatări din acea cronică au fost folosite de către Ioan Ardeleanu-Senior în monografia satului, realizată în 1969 (tipărită în primăvara acestui an la editura sătmăreană *Citadela*).

Supurani au ținut mult la dânsul, moartea sa fiind deplânsă de satul întreg. Este înmormântat la cimitirul de lângă biserică și are o cruce de marmură ridicată de copiii săi. Iubita lui soție avea să mai trăiască

doar un an după repausarea lui Augustin Ossian. Cu recunoștință, copiii familiei Ossian au scris pe crucea care veghează căpătâiul părinților: „Alături unul de altul au dus greul și au gustat bucuriile vieții timp de 46 de ani, alături unul de altul așteaptă bucuriile învierii, cari nu vor avea sfârșit”.

Memoria lui Augustin Ossian, realizările sale în cadrul parohiei nu au fost uitate nici astăzi, când s-au scurs deja 80 de ani de la repausarea sa, de către sătenii din Supuru de Sus.

„Informația zilei”, an VII, nr. 352, 6 septembrie 2009, p. 8.

*Dionisie, fiul lui Petru Bran,
o personalitate
mai puțin cunoscută*

Anul acesta ar trebui să fie sărbătorec pentru memoria celui care a fost fondatorul primei catedre de limba română la nivel de gimnaziu în orașul Satu Mare, Petru Bran, deoarece s-au scurs 150 de ani de la marea realizare a protopopului greco-catolic de Satu Mare. În perioada interbelică merituosul profesor Vasile Scurtu i-a dedicat o valoroasă monografie lui Petru Bran. Mai puțin s-a vorbit de-a lungul timpului despre familia lui Petru Bran. Unul dintre fii, Felician, a trecut la cele veșnice acum 70 de ani la Lugoj, moment comemorativ marcat în „Informația de duminică” din 15 februarie a.c.

Astăzi ne propunem să înfățișăm personalitatea celui mai mare dintre fiii lui Petru Bran, Dionisie, care de asemenea a îmbrățișat cariera preoțească.

Dionisie Bran este un fiu al Craidorolțului, un motiv în plus pentru sătmăreni de a-l scoate din uitare. Interesant este că, la puțin timp după ce în această localitate văzuse lumina zilei cel ce avea să fie unul dintre frunțașii memorandiștilor, avocatul Iuliu Coroianu (14 iunie 1847), în familia parohului următor lui Demetriu Coroianu în slujirea la Craidorolț, adică Petru Bran, s-a născut în 22 septembrie 1855 fiul Dionisie, o altă personalitate remarcabilă.

Acesta a urmat liceul la Sighet, iar teologia greco-catolică a absolvit-o la Gherla în 1880. S-a căsătorit în 3 martie 1881 cu Maria Hendea, fiica notarului din Ardușat, Grigore Hendea. Dionisie Bran a fost hirotonit în 14 aprilie 1881 după cununia oficiată în localitatea miresei, Ardușat.

A început prin a fi cooperador la Vășad (județul Bihor), administrând apoi, din noiembrie 1882 până la sfârșitul anului 1890 parohia Tămaia, localitate aflată în imediata vecinătate a Ardușatului. În 1884 a trecut examenul prosinodal.

Probabil că în timpul slujirii la Vășad s-a născut fiica Alexia (născută în 22 august 1882), despre care știm însă că nu a trăit prea mult. La Tămaia s-au născut copiii: Titu Aureliu (1885, a studiat dreptul la Oradea și Budapesta, a decedat în 1908 din cauza tuberculozei), Augustin (1887), Luiza (1889) și Eugen Petru Grigore (1890, mort după numai 7 luni).

Fiul Augustin, născut în 1887 la Tămaia, după cum am amintit, s-a remarcat prin buna colaborare morală și materială cu țăranii din Ardușat, împreună cu ei, desigur sub coordonarea parohului Dionisie Bran, punând în 1902 bazele primei asociații economice din sat, numită sugestiv, “Boldul satului”. A decedat de tânăr, în 1923, din cauza unei boli incurabile de plămâni pe care o contactase pe frontul primului război mondial.

Fiica Luiza s-a căsătorit în 1903 cu teologul Petru Herțeg, slujitor apoi și la Ardud. Din căsătoria lor a rezultat și fiica Magdalena, conf. univ., soția compozitorului și folcloristului Nicolae Ursu.

Despre fiica Elena (născută în 1891, probabil la Ardușat, decedată în 12 mai 1966 la Oradea), știm că a fost căsătorită cu pr. Mihai Boca. Aici semnalăm o altă legătură cu Sătmarul, căci preotul greco-catolic Mihai Boca era născut la Petea. Elena Bran a trecut printr-un adevărat calvar după instaurarea comunismului la noi în țară căci soțul ei, arestat în 15 august 1952, a decedat ca un martir în 4 martie 1953 (altă sursă indică Jilava ca loc al decesului, iar alta Ghencea sau Gherla și anul 1954), în orice caz nu s-a întors din “arhipelagul Gulag” românesc. Dionisie Bran a rămas văduv încă din 1895.

Din 1 decembrie 1889 până la repausare Dionisie Bran a fost devotat parohiei Ardușat. Ambele parohii, atât Tămaia cât și Ardușatul,

erau situate în vicarhidiaconatul Ardușat. Dar, pentru a sesiza diferența dintre ele vom preciza că în anul imediat venirii lui Dionisie Bran la Ardușat, Tămaia număra 732 de credincioși greco-catolici, în timp ce la Ardușat, multă vreme sediu al acestui protopopiat, erau 1196 de credincioși. În perioada anilor 1896-1897 a suplinit lipsa preotului din Borlești, parohie care, alături de filia Aciuma făcea parte din protopopiatul cu sediul la Ardușat. În 1905 a fost avansat la funcția de protopop.

S-a remarcat ca un membru activ al „Astreii”, făcând parte din comitetul de conducere al despărțământului Sătmar-Ugocea. Era abonat la ziarul “Românul” din Arad. S-a implicat și politic, încă din 1892, când a fost prezent în 14 ianuarie la Seini, unde a fost ales în cadrul Comitetului electoral județean Satu Mare. Apoi, în 20 noiembrie 1904, alături de Vasile Lucaciu, Alexiu Berinde, George Șuta, etc., a semnat lista reprezentanților sătmăreni la Conferința Națională a Partidului Național Român. Peste un an, în 23 noiembrie 1905 va fi ales în adunarea de la Seini ca membru al comitetului comitatens al formațiunii naționale, alături de frunzașii intelectualității românești din Sătmar. În 31 august 1909 este ales în comitetul de conducere al Partidului Național Român din Satu Mare, în ședința organizată la Baia Mare. Făcea parte din cercul Cărășeu, unde îi mai întâlnim pe George Șuta, Alexandru Anderco, Constantin Lucaciu, Pamfil Ossian, Ioan Ternovan, etc.

S-a distins ca un militant pentru dezvoltarea învățământului și luminarea nației sale. A avut o fructuoasă colaborare cu renumitul învățător Alexandru Anderco. Împreună cu acesta și cu cumnatul său, dr. Tit Hendea (medic), “formează trio-ul moral al fondării corului țărănesc din Ardușat”. Dar ei au îndrumat de fapt întreaga viață culturală, politică și națională în aceste părți.

Sprrijinul pentru dezvoltarea învățământului românesc a fost materializat prin apropierea de Reuniunea învățătorilor sătmăreni. În 1908 a fost condamnat, împreună cu învățătorul Alexandru Anderco la o lună de închisoare, tocmai pentru sprrijinul dat școlii confesionale. A fost nevoit să-și răscumpere cu bani pedeapsa.

A publicat în presa vremii articole cu caracter social, cultural și educativ. A colaborat printre alte publicații la “Gutinel”, prima foaie a românimii din părțile noastre. Este alăturat grupului de colaboratori locali, care îi număra pe: Veturia Lazăr, Ion Pop-Reteganel, Antoniu

Băliban, I.C. Someșan, Traian H. Pop și alții. Aidoma celor mai mulți dintre aceștia, nici Dionisie Bran nu a reușit să-și câștige un nume în literatura română.

Consemnările sale din registrele parohiale sunt o lecție de felul cum trebuie să-și facă datoria un om aflat sub semnul unei funcții sau a unui ideal. Acribia sa proverbială a făcut ca la toate reuniunile el să fie însărcinat cu înalta funcție de notar.

A trecut la cele veșnice în 11 august 1914, fără a-și vedea împlinit marele vis al Unirii. Prohodul a fost oficiat de către protopopul de Borlești, George Șuta, acesta împreună slujind cu alți șase preoți. A fost înmormântat în cimitirul de pe Deal din Ardușat, în preajma locului vechii biserițe zidite în 1636 și care avea să fie demolată în 1938.

Aidoma dascălului Alexandru Anderco (născut la Hrip), Dionisie Bran este un dar pe care județul Satu Mare l-a făcut Ardușatului, lucru scos în evidență cu prisosință de către Valentin Băințan, îndeosebi în monografia realizată în 1997, intitulată *Ardușat – străveche vatră românească*.

Informația de duminică”, an VII, nr. 353, 13 septembrie 2009, p. 5.

Părintele Daniel Vultur, o viață dedicată Bârsăului de Sus

Acum 130 de ani principala revistă a românimii din nordul țării, “Familia” lui Iosif Vulcan, anunța cu tristețe trecerea la veșnicie a unui vrednic preot greco-catolic, Daniel Vultur, descendent dintr-o veche familie românească, părinte-model pentru trei fete care s-au căsătorit cu intelectuali devotați câștigării de drepturi legitime pentru neamul românesc. Se știu puține lucruri despre cel care a fost păstor spiritual pentru românii din Bârsău de Sus vreme de peste patru decenii. Oarecum este scos din neuitare de către unul din ginerii săi, George Marchiș, acesta însuși fiind ajutat mai mult de faptul că este părintele unei talentate scriitoare, și de limba maghiară, Otilia Marchiș. Dorim în cele ce urmează să reconstituim, în măsura în care am reușit să strângem informații până la această dată, portretul unui exemplar preot român al secolului deșteptării naționale, Daniel (Dănilă) Vultur, acum când se împlinesc 130 de ani de la repausarea sa.

Daniel Vultur s-a născut în 1813. Nu îi cunoaștem cu precizie originea, știm însă că făcea parte dintr-o veche familie ardeleană. În orice caz, un șematism al Episcopiei greco-catolice de Muncaci contemporan cu nașterea lui Daniel Vultur ne arată faptul că la Apșa de Mijloc (în dreapta Tisei, districtul Sighet), în ambele parohii erau doi slujitori cu numele Vultur, Michael în cea superioară și Demetriu în cea inferioară, fiecare având un număr de cca. 800 de credincioși. S-a căsătorit cu Maria

Cionca, fiica proprietarului Teodor Cionca; probabil că soția sa era originară din Bârsău, numele de familie Cionca fiind foarte des întâlnit în această zonă. A fost hirotonit în 1836.

S-a dedicat slujirii la Bârsău de Sus, de la hirotonire până la repausare, mult timp din această perioadă îndeplinind și funcția de vice-arhidiacon surogat al distr. Băsești, fiind totodată și asesor consistorial al Episcopiei de Gherla, imediat după înființarea acesteia. Bârsău de Sus aparținea în timpul slujirii lui Daniel Vultur de districtul Băsești, fiind de departe parohia cu cei mai numeroși credincioși, în 1867 spre exemplu număra 1551 de enoriași față de, spre exemplu, Băsești cu 881 de credincioși. În ce condiții a locuit la Bârsău de Sus e lesne de bănuț, dacă ținem seama de informația realizatorului istoricului parohiei, pr. Liviu Bârlea (fiu al satului, născut în 1911, în familia preotului Vasile Bârlea, a slujit multă vreme la Bârsău de Sus), care ne spune că în 1881, deci după trecerea la veșnicie a părintelui Daniel Vultur, în Bârsău de Sus casa parohială era de lemn.

Este drept însă că în zonă puține comunități românești reușiseră să-și ridice lăcașuri de rugăciune din piatră în anul în care au izbutit cei din Bârsău de Sus, 1828. Era deci favorizat Daniel Vultur prin faptul că avea o parohie și numeroasă și deținătoare a unei frumoase și trainice biserici; traiul de zi cu zi nu îi era însă foarte ușor.

Personalitatea lui Daniel Vultur este deosebit de interesantă și prin familia sa, căci a avut, probabil, trei fete : Iulia (născută în 1841, căsătorită cu pr. George Marchiș), Terezia (născută în 1845, căsătorită cu pr. Simion Popovici-Deseanu) și Lucreția (născută în 1863, căsătorită cu pr. Vasile Pavel). Personalitatea lui George Marchiș, arhidiacon al Sătmarului dar și literat și publicist al vremii este cât de cât cunoscută. De aceea nu vom mai insista în aceste rânduri asupra destinului Iuliei Vultur după căsătoria cu George Marchiș. Despre mezina Lucreția Vultur, știm că s-a căsătorit la Carei cu teologul Vasile Pavel, deci după repausarea tatălui său probabil că a trăit la Carei, în casa surorii mai mari. Nu i-am putut urmări viața după cununie.

Terezia Vultur însă a avut parte de o căsătorie precum sora sa Iulia. Dealtfel mirii Iuliei și Tereziei Vultur fuseseră colegi la teologie în Viena. Spre deosebire însă de George Marchiș, Simion Popovici-Deseanu nu s-a hirotonit, reușind să termine și dreptul. Se născuse în 1835 la Bichiș (azi

Békes, Ungaria), în familia nobiliară sălăjană Pop de Băsești. A funcționat ca profesor suplinitor la Beiuș, între anii 1860-1862. S-a căsătorit în noiembrie 1860 la Bârsău de Sus. Între 1864 și 1868 a deținut funcția de jurat comitatens în comitatul Arad. A funcționat apoi ca avocat la Satu Mare, fiind un apropiat al dr. Vasile Lucaciu. S-a mutat apoi la Bocșa-Montană, unde întâi a fost notar public apoi avocat. S-a remarcat ca unul dintre membrii de frunte ai "Astrei" arădene. A trecut la cele veșnice în chiar anul înfăptuirii Marii Uniri. Personalitatea sa merită a fi recuperată de sătmăreni.

Daniel Vultur a fost conectat la activitatea cultural-patriotică manifestată pe atunci de intelectualii din zona Codrului. A fost membru al "Astrei", încă din primii ani de funcționare a acesteia. Sprijinea cu tărie foile naționale, știm cu precizie că în 1862 era abonat la „Foaie pentru minte, inimă și literatură”.

A făcut parte din grupul de patrioți sălăjeni care au redactat *Memorandul* din 1861; alături de numele său le regăsim pe cele ale lui Demetriu Coroianu, George Maniu sau ale profesorilor de la Beiuș: George Marchiș, Petru Mihuțiu, Simion Popovici-Desseanu. A fost numit în comitetul permanent al Solnocului de Mijloc, înființat "pentru a purta lupta națională", comitet din care mai făceau parte: arhidiaconul Grigore Pop din Băsești, Ioan Gallu, George Filip, George Pop de Băsești, proprietarii Alexandru Pop și Vasile Pop.

În 11 iunie 1866, la Urminiș, împreună cu peste 70 de alegători din localitate și cu alți preoți precum Ioan Vașvari (pe atunci la Urminiș, succesor al său la Bârsău de Sus), Ioan Șimon (Bârsău de Jos), Laurențiu Caba (Giurtelecu Hododului), Mihai Muste (în acel an slujitor la Gărdani, dar înainte cu câțiva ani paroh la Sudurău, Sărăuad și Hotoan) însoțiți toți aceștia de mulți credincioși, protestează împotriva deciziei prefectului Wesselényi, care îi suspendase din funcții pe primpretorii Alexandru și George Pop, precum și pe juristul Mihai Pop din Băsești.

În 2 august 1868 a semnat protestul românilor din zona Codru împotriva instituirii dualismului. Actul, redactat în spiritul Pronunciamentului de la Blaj s-a semnat la Bârsău de Jos, pe lista semnatărilor fiind prezenți reprezentanții inteligenței române din zonă: Gregoriu Popp, Nicefor Ossian, Andrei Cosma, Alexe Varna, Ioan Șimon, Laurențiu Caba, etc.

Acel blestemat dualism nu a întârziat să-și arate colții și în satele pur românești din Codru, astfel că în anul 1870 școala confesională românească din Bârsău de Sus a fost transformată în școală de stat. La intervenția hotărâtă a lui Daniel Vultur, sprijinit cu toate puterile de un ilustru fiu al satului, vestitul avocat Andrei Cosma, caracterul național, deci românesc al școlii a fost păstrat.

La alegerile din 1875 l-a susținut cu însuflețire pe candidatul românilor, George Pop de Băsești. Frunțașii satelor colindau comunele, organizând întruniri în vederea obținerii succesului în alegeri. Alături de alți preoți din zonă, Daniel Vultur a mobilizat alegătorii pentru a se prezenta la vot în Cehu Silvaniei. Cu mare entuziasm George Pop de Băsești a fost ales deputat în acea circumscripție.

În anii 1877-1878 a militat pentru strângerea de fonduri în sprijinul soldaților români aflați pe frontul cuceririi Independenței, regăsindu-l pe o listă alături de parohul vecin Ioan Șimon din Bârsău de Jos, ori de preotul Vasile Mureșan din Săuca.

Nu multă vreme după aceea Daniel Vultur avea să treacă la cele veșnice. Se întâmplă acest lucru în 18 septembrie 1879 și întreg nordul românesc ardelean îi regreta dispariția. Pentru toată activitatea sa, obștea Bârsăului de Sus trebuie să fie recunoscătoare părintelui Daniel Vultur.

„Informația de duminică”, an VII, nr. 354, 20 septembrie 2009, p. 5.

*Preoții din familia Doboși,
vrednici slujitori
ai credincioșilor sătmăreni*

Despre reprezentanți ai familiei Doboși am făcut de multe ori referire în articolele noastre; o singură dată însă am dedicat special un articol unui membru al acestei familii de vază, anume istoricului Alexandru Doboș, al cărui loc de veci se află în cimitirul central din Cluj-Napoca. Doi avocați celebri, Andrei și Ioan Doboși, dimpreună cu preotul Mihai Doboși (fratele celui din urmă), sunt prezentați și în lucrarea istoricilor Bujor Dulgău și Claudiu Porumbăcean, *Oameni din Sătmar*. Conform celebrei lucrări a lui Ioan Cavaler de Pușcariu dedicată familiilor nobiliare românești, familia Doboș purta particula *de Magyar Köblös* (Cubleșu Someșan, localitate lângă Gherla). În aceste rânduri încercăm să facem o scurtă prezentare a personalităților ecleziastice, greco-catolice, care își au originea în această familie, orânduindu-le cronologic. Neîndoielnic, familia Doboși este una dintre nestematele istoriei moderne a românilor din părțile Sătmarului.

Ioan Doboși, este întâiul membru al familiei despre care avem știre. A slujit în parohia Tarna Mare, cu filiile Valea Seacă și Bocicău, cel puțin în perioada 1809-1816.

Tot Ioan Doboși îl chema și pe al doilea reprezentant, care s-a născut în 1818. Era căsătorit cu Maria Markus, fiica pr. George Markus.

A fost hirotonit în 1844, următorii doi ani funcționând în calitate de capelan la Carei. Explicația slujirii acolo rezidă în faptul că familia mamei sale avea câțiva componenți, de asemenea preoți greco-catolici, care slujeau tocmai în părțile Careiului. Apoi, în intervalul 1867-1877, cel puțin, a funcționat ca paroh la Sat-Șugatag, ocupând și funcția de asesor al arhidiaconatului Maramureș.

În 1833 vedea lumina zilei Petru Doboși sen. Era căsătorit cu Ana Pop (n. 1839 la Tur, în familia pr. Iacob Pop). A fost hirotonit în 1857, după aceea oficiind în calitate de cooperador la Negrești și apoi în aceeași funcție la Turț, acolo născându-se în primăvara anului 1858 fiica Wilhelmina (Vilma).

A slujit la Vama din 1858, vreme de 17 ani, adică până în 1875. Aici s-au născut copiii: Matilda (n. 1860-m.1895), Petru (n. 1861, viitor preot), Ioan (n. 1863, de asemenea ajuns preot), Maria (n. 1864), Ana (n. 1867, a decedat în același an), Alexandru (n. 1868, și el preot), Ana (n. 1870, decedată în același an), Iuliu (n. 1871-m. 1888, elev în cls.VI) iar în 1875 fiul Andrei Doboși, viitor avocat, personalitate de prim rang a vieții politice sătmărene.

Din 1875 a fost paroh la Medieșu Aurit. În 3 iunie 1880 a fost prezent la Satu Mare la conferința intelectualilor români în chestiunea ortografiei române. La Medieșu Aurit s-au născut două fiice cu numele Anna, una în 1878 și decedată în 1880, cealaltă în iunie 1880 și decedată în 1897. A rămas văduv încă din anul 1883.

Slujirea de peste un sfert de veac la Medieșu Aurit a fost încununată prin finalizarea construcției bisericii de zid cu hramul "Sf. Arhangheli" în 1883. El a repausat în 6 oct. 1903, fiind înmormântat în cimitirul local din Medieșu Aurit.

Avea să-i fie următor în parohie fiul său, Petru Doboși jun., care s-a născut în 10 martie 1861 la Vama. Era căsătorit cu Emilia Bud, fiica pr. Corneliu Bud de Budești. A fost hirotonit în 1883.

A fost considerat de către stăpânitorii românilor sătmăreni din acele vremuri ca un "frunțaș al mișcării naționale".

După hirotonire, până în 1889 îl găsim alături de tatăl său în parohia Medieșu Aurit. În 1886 era în așteptarea primirii unei parohii, dar funcționând ca și cantor-învățător la Gherța Mare, unde era paroh socrul său. La Gherța Mare s-au născut fiii Ioan (n. 1887-m. 1889) și Corneliu (n. 1890-m. 1892).

A slujit o perioadă la Someșeni, unde îl găsim ca administrator parohial din 1892 până în 1903. În 1898 a reușit terminarea lucrărilor la biserica din cărămidă cu hramul "Sf. Vasile cel Mare".

În Someșeni s-au născut copiii: Veturia (1894, m. în 1911 la Medieșu Aurit), gemenii Petru și Ioan (1897, Petru a decedat curând după naștere), Anna (1900) și Ștefan (1902).

A participat în acest timp la conferința intelectualilor sătmăreni în privința limbii și a ortografiei române. A fost membru al „Astrei”. În 1893 s-a născut la Medieșu Aurit fiica Maria (c. cu pr. Alexandru Dărăbant).

Ultima parohie în care a slujit a fost Medieșu Aurit, din 1902, continuând păstorirea tatălui său. A avut de suferit din partea soldaților secui în sângeroasele luni din 1918-1919, dimpreună cu fiul său. A fost în fruntea C.N.R. din localitate. A repausat în 30 mai 1921.

În aceeași familie a pr. Petru Doboși sen. s-a născut în 7 ian. 1863 la Vama, viitorul arhidiacon onorar, protopop emerit, Ioan Doboși. A urmat atât școala primară cât și pe cea secundară la Satu Mare, iar teologia a studiat-o la Gherla. S-a căsătorit cu Maria Kökönesdi, originară tot dintr-o familie preoțească. A fost hirotonit în 1887. După hirotonire a slujit în calitate de capelan la Bârsana. Aici s-a născut în 1887 fiul Mihai Doboși, viitor preot.

Între 1889-1891 a slujit alături de tatăl său la Medieșu Aurit și fiilele aparținătoare. În 30 nov. 1889 s-a născut la Medieșu Aurit fiul Ioan, dr. în științe juridice (m. 1966, Satu Mare, c. cu Aurelia Paul, 1900-1985).

Între ian. 1896 și dec. 1902 a funcționat ca pr. cooperator la Turț. A fost activ în acești ani în cadrul „Astrei” locale, alături de parohul Ioan Pop. S-au născut în acest interval copiii: Ana Maria (1892), Petru (1893), Maria (1895), Andrei (1897), Iuliu (1899), Elisabeta (1900) și Valeria (1902, c. cu pr. Virgil Truțașiu).

Din dec. 1902 a funcționat în parohia Gherța Mică, fiind atașat de această parohie, unde a slujit cel puțin până în 1936, ridicându-se până la funcția de protopop al districtului Turț. Din 1936 a fost asesor ordinar al districtului Țării Oașului din cadrul Eparhiei de Maramureș.

La Gherța Mică s-au născut copiii: Corneliu (1904), Elena (1905), Alexandru Victor (1907). Acest părinte cu 12 copii a fost reprezentantul protopopiatului Turț în marea zi de 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia! A repausat în anul 1937 la Oradea.

Alt fiu al lui Petru Doboși sen. a fost Alexandru Doboși, născut în 29 aug. 1868 la Vama. A urmat teologia la Seminarul teologic din Gherla. Căsătorit cu Maria Darabanth, fiica pr. Iuliu Dărăbant. Hirotonit în 1895.

Din febr. 1896 până în martie 1897 a fost capelan la Batarci. Din 1897 până în 1902 a funcționat în calitate de cooperator la Medieșu Aurit, unde slujea, alături de tatăl său, pr. Petru Doboși sen., care era paroh. În 1897 s-a născut aici fiica Alexandrina, iar în 1899 fiul Alexandru, viitor istoric, despre care am avut prilejul de a scrie.

Din 1902 a funcționat ca adm. parohial la Prilog. În anul acela s-a născut fiica Elena (m. 1908 la Boinești), iar în 1904 fiica Ana.

A repausat în 15 aug. 1904, răpus de oțică la o tânără vârstă, fiind înmormântat în spatele altarului, lângă biserica din Prilog.

Un alt membru al familiei Doboși, Ioan, a cărui certă origine nu o cunoaștem cu exactitate deocamdată, s-a născut în 1877. A absolvit liceul la Beiuș în 1907. Hirotonit în 1922. După hirotonire, între aprilie-nov. 1922 a slujit la Medieșu Aurit. Între, cel puțin, 1925 și anul repausării a slujit la Halmeu și filiile aparținătoare : Colonia Drăgușeni, Colonia Turulung și Colonia Micula. A trecut la cele veșnice în 13 martie 1933.

Ultimul reprezentant despre care vom vorbi este Mihai Doboși, care s-a născut în 12 dec. 1887 la Bârsana, unde tatăl său, pr. Ioan Doboși, funcționa în acea vreme. Gimnaziul l-a urmat la piariști în Sighet iar liceul și teologia le-a studiat la Gherla. Căsătorit cu Felicia (1894-1973), fiica pr. Ioan Doroș din Sat-Slatina, este deci cumnat al mai cunoscutului pr. Athanasie Doroș. Hirotonit în 1912. A început sacerdoțiul prin a fi capelan la Săpânța.

Între 1914-1925 a slujit în parohia Glod (Maramureș). În acei ani s-a născut fiul Constantin (1919-1946). Din 1925 se transferă la Satu Mare, unde va funcționa până la pensionare, ajungând la gradul de protopop onorar, îndeplinind și funcția de notar districtual.

Între aprilie 1926 și august 1940 a fost confesor al Garnizoanei Satu Mare, în grad de căpitan. A predat religia, atât la școlile primare de la sate cât și în Satu Mare la: Școala profesională de fete, Școala comercială de băieți și fete, Școlile primare nr. 5 și 7. Între 1940-1944 a fost catihet la Școala comercială mixtă, la Școala de ucenici și la Școala civilă de băieți și fete.

În 1926, la îndemnul prot. Aurel Dragoș, a devenit membru în Consiliul Comunal Satu Mare, având o contribuție importantă la obținerea fondurilor necesare pentru construirea noii biserici greco-catolice, "Sf. Arhangheli Mihail și Gavril", terminată în 1937. În august 1944 a fost arestat pentru 6 zile de către autoritățile maghiare, din motive politice.

După desființarea Bisericii Unite s-a pensionat, activând în continuare ca preot pensionar al parohiei nebugetare Satu Mare V. Între anii 1950-1956 a funcționat în sectoarele IV și V Satu Mare. Apoi, până la pensionarea sa din 1960 a slujit la capela familiei Popp.

A trecut la cele veșnice în 22 februarie 1967, în noaptea de duminică spre luni, după ce duminica slujise atât la Sf. Liturghie cât și la Vecernie. Este înmormântat la Satu Mare.

Familia Doboși se alătură șirului familiilor românești din Sătmar care au ținut sus drapelul mândriei naționale, reprezentanții ei din preoțimea greco-catolică situându-se în avangarda luptei pentru câștigarea drepturilor cuvenite românilor sătmăreni.

"Informația de duminică", an VII, nr. 355, 27 septembrie 2009, p. 4.

*George Maniu, o
personalitate a Sătmarului
epocii moderne*

În anul 2003 a văzut lumina tiparului la editura băimăreană Enesis lucrarea monografică intitulată *Cartea cetății Zynir. Monografia orașului Seini*, realizată de către parohul ortodox Gheorghe Pop și de profesorul Tomel Pop. Spațiul nu ne va permite să zăbovim prea mult asupra monogramei. O semnalăm doar pentru că prezintă deosebit interes și pentru sătmăreni, întrucât orașelul Seini a aparținut în perioada modernă de Sătmar. Lucru care reiese pregnant și din paginile scrise cu dragoste și acribie de către cei doi autori. Interferența cu Sătmarul este vădită de prezența în ambele spații a unor personalități marcante ale românismului epocii moderne. Numele lui Alexiu Berinde, născut la Boinești și vrednic slujitor al altarului dar și al ideii naționale la Seini ar fi suficient pentru adevărarea spuselor noastre. Dorim însă în cele ce urmează să stăruim asupra unuia dintre predecesorii lui Alexiu Berinde întru slujire la Seini, George Maniu. Am aflat interesante lucruri despre personalitatea acestuia din monografia Seiniului; informațiile din textul nostru credem că pot contribui la întregirea portretului unei personalități ce trebuie recuperată de mai multe spații culturale.

George Maniu s-a născut în 1820 la Șamșud (județul Sălaj). Și-a perfecționat studiile de teologie la Viena, distingându-se prin

temeinicia pregătirii și cunoașterea limbilor moderne: franceza, germana și engleza. S-a căsătorit cu Maria Șomlea (Somlya), o româncă de origine macedoneană, al cărei bunic a clădit biserica greco-catolică din partea numită Minteu a orașului Satu Mare, cu o cheltuială de 4000 de florini, o sumă mare pentru vremea respectivă.

Vorbind despre comunitatea greco-catolică din Mintiu știm că „își are începuturile imediat după cucerirea Oradiei de către turci, întemeiată de negustorii macedo-români refugiați aici. În schimbul unor privilegii comerciale obținute de la rege în 1667 ei trec la greco-catolicism. Vreme îndelungată și românii din Sătmar au frecventat această biserică greco-catolică ruteană de care s-au desprins prin 1804-1805, când și-au întemeiat propria parohie și, mai pe urmă, au terminat construcția bisericii în anul 1809”. Împrejurările istorice au făcut ca astăzi pe locul unde negustorii macedo-români au fondat o biserică să se afle biserica greco-catolică maghiară. Din familia Șomlea (Somlyai) s-au ridicat o seamă de intelectuali, aripa familiei din orașul Satu Mare s-a maghiarizat între timp.

George Maniu a fost hirotonit în 1844. După hirotonire până în 1848 a administrat parohia Gherța Mică. Venea în această parohie pe urmele predecesorului Ioan Pop, fiind urmat întru slujire de parohii Vasile Csobalyi, Gavril Szabo sau Vasile Gyenge. Bănuim că a avut o legătură de prietenie cu colegul său de generație, pr. Ștefan Berinde (1820-1869, slujitor la Trip și Certeze), căruia avea să-i boteze în 1863 fiul Victor, ajuns și el preot.

Din 1848 până în 1852 a slujit la Tăuții de Jos iar apoi până la repausare la Seini, îndeplinind succesiv funcții de conducere în district, culminând cu cele de vicarhidiacon, inspector al școlilor românești confesionale din protopopiat, asesor consistorial. Părăsește Tăuții de Jos în urma unui schimb de parohie cu preotul George Orosz, o personalitate de asemenea interesantă a Sătmarului modern, originar chiar din orașul Satu Mare (născut în 1817), repausat în calitate de paroh la Botiz în 1872.

Ajuns la Seini, „cu sufletu-i dornic de fapte mari, găsește teren de muncă în ogor înțelenit. Munca, răbdarea și jertfa lui vor face dintr-o comunitate săracă și dezorganizată, un centru luminos al rezistenței noastre naționale, iar din George Maniu, un erou al frământărilor noastre

de veacuri, figură luminoasă de preot român, izvor de încurajare pentru vremuri grele”. Dorința de a întemeia școli pentru românii din ținut a avut-o mereu, încă din 1853 semnând și el un memoriu al intelectualilor români din Sătmar, în acest sens. Peste un an, alături de protopopul Simion Erdös, de solgăbirăul Skoday László și de 21 de săteni frunțași din Seini, se obliga să asigure „un mod de viețuire mai cuviincioasă pe sama unui învățător înzestrat”.

Sprrijinea învățământul românesc din toate spațiile locuite de români. Astfel, este prezent alături de protopopul Ștefan Bilțiu, care a și ținut un frumos discurs, la ședința de constituire a Societății de lectură a tinerilor studioși români din Oradea, care s-a desfășurat în 10 octombrie 1852, în prezența unui public numeros. De notat faptul că mulți elevi și studenți români din Oradea erau originari din părțile Sătmarului.

Dar să revenim la lăcașul de rugăciune al românilor din Seiniul acelei vremi. Era o bisericuță de lemn situată pe ulița țiganilor în care nu încăpeau cei 2051 de credincioși. Predecesorul său întru slujire fusese nevoit să părăsească parohia datorită unor neînțelegeri cu enoriașii; nici George Maniu nu a întâlnit la Seini o „pajiște cu mie”, în 1853 fiind acuzat că a „păgubit biserica însușindu-și bani din lada bisericii, dând împrumut partizanilor săi, apoi folosind în interes personal scânduri din cele ale bisericii. Dar, în urma unei inspecții efectuate de Ioan Anderco, protopopul Oașului, s-au dovedit netemeinicie acuzele ce i s-au adus de credincioșii răuvoitori”.

George Maniu a fost prezent la majoritatea evenimentelor la care intelectualii români sătmăreni ai vremii sale au luat parte: în 1861 la Seini în încercarea de a fonda un gimnaziu românesc, în 1868 cu ocazia protestului în spiritul Pronunțamentului.

Ierarhic, șematismul de Gherla din 1867 ni-l prezintă ca înlocuitor al vicarhidiaconului Simion Erdös, paroh la Apa, dar de remarcat faptul că totuși deținea funcția de inspector peste școlile confesionale românești din district, fiind în același timp asesor consistorial și comisar delegat în cauzele matrimoniale.

S-a remarcat ca unul dintre primii membri ai „Astrei” pe meleagurile sătmărene, alături de Vasile Anderco, Petru Bran, Moise Sora Noac, Dumitru Keresztelki, etc. A luptat mult pentru ajutorarea studenților români aflați în grele nevoi. Nu a uitat însă nici de frații

români din Bucovina, aflați și ei sub aceeași stăpânire, ajutând bănește în 1871 „societatea pentru cultura și literatura română”. În acest moment remarcăm prezența pe lista celor care au cumpărat lozuri în favoarea acestei asociații a preotesei Maria Șomlai.

Era apropiat de preotul-profesor beiușan Ioan-Silviu Sălăgeanu, căruia în 1865 îi scrie cu lux de amănunte despre desfășurarea alegerilor pentru dietă în comitatul Satu Mare.

Știm că era un vajnic susținător al „foilor românești” ale vremii, de pildă „Gazeta Transilvaniei” și suplimentul acesteia, „Foaițe pentru minte, inimă și literatură”. Presupunem că era în strânsă legătură de prietenie cu fondatorul, editorul și redactorul responsabil al „Federațiunii”, profesorul Alexandru Roman, căruia îi scrie în 1871, solicitând un abonament, dar face referire și la climatul politic din zonă. Era foarte interesat de procurarea lucrării lui Alexandru Papiu-Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, lucru semnalat de către studentul pe atunci Iacob Brândușan, care îi transmitea autorului dorința lui George Maniu de a procura cartea, precizând că acesta fusese în toamna lui 1852 la Oradea împreună cu protopopul de Baia Mare Ștefan Bilțiu, prilej lămurit de noi mai sus.

Casa lui din Seini era locul de întâlnire al frunțașilor români din zonă. Se pare că Vasile Lucaciu „își petrecea în tinerețe o mare parte a vacanței în casa acestui mare român și cele auzite și văzute aici l-au determinat în bună parte să apuce calea grea, dar glorioasă, a luptelor naționale”.

George Maniu este cel care a reușit să ducă la bun sfârșit demersurile inițiate de către antecesorul său în parohia Seini pentru achiziționarea unui teren în centrul Seiniului în vederea construirii unei biserici, a unei școli și a casei parohiale. Bogătașul ungar Darvai Filip, neînduplecat în a vinde teren „valahilor” din Seini, a pierdut o sumă imensă la jocul de cărți, rămânând și cu o datorie de 2000 florini ce trebuiau plătiți în termen de 24 de ore, după cum prevedea codul de onoare al jucătorilor de cărți. Prietenii săi maghiari nedispunând de o asemenea sumă, a fost nevoit să apeleze la „popa valah”. În timp ce preotul făcea contractul, preotesea număra din „cesleu” cei 200 de florini.

Prima biserică de zid a românilor din Seini s-a început a se zidi în primăvara anului 1876 sub preoția lui George Maniu, la a cărui repausare

construcția ajunsese până „la ferești”; biserica ajunge sub acoperiș abia în 1880, când paroh era deja părintele Alexiu Berinde, construcția fiind finalizată abia după mai mult de două decenii, sfințirea săvârșindu-se în 8 noiembrie 1910.

Astfel, mai puțin din banii sărmanilor enoriași români din Seini și mai mult cu cei din venitul Mariei Șomlea, descendentă unei familii macedo-române din Satu Mare, dar îndeosebi prin stăruința preotului-cărturar George Maniu, s-a reușit găsirea unui loc potrivit pentru înălțarea unei biserici românești monumentale în centrul Seiniului.

George Maniu a trecut la cele veșnice în 8 septembrie 1876 la Seini. Cei care l-au cunoscut și apreciat: Vasile Lucaciu, Iuliu Coroianu, Sabin Coroianu, Iacob Brândușan, au strâns suma de 3000 de florini cu care i-au ridicat în 1882 un frumos monument în cimitirul de pe „ulița Băii” din Seini, care și azi îi străjuiește mormântul, și pe care este încrustat: „În memoria lui George Maniu, prietenii lui, anul 1882”.

Înrudirea lui George Maniu cu familia Coroianu este bine cunoscută; acum știm și că dr. Vasile Lucaciu a avut multe de învățat în casa protopopului George Maniu. Legătura cu avocatul Iacob Brândușan o cunoaștem mai puțin, deși știm că și cu acesta a purtat corespondență. Cert este că moartea lui George Maniu n-a rămas neobservată, personalitatea sa nefiind uitată imediat, cum din păcate se mai întâmplă în istoria noastră a românilor.

Rămâne în sarcina istoriografiei românești în general, în special însă a aceleia din Sătmăr, Maramureș și Sălaj să șteargă colbul uitării de pe memoria unei personalități precum George Maniu. Se străduia să scoată vâlul uitării încă în perioada interbelică profesorul Gavril Barbul, dezideratul său rămânând însă și acum de actualitate.

„Citadela”, Satu Mare, an III, nr. 7-8-9 (17-18-19), iulie-august-septembrie 2009, pp. 5-6.

*Iosif și Iuliu Patachi-Văleanu,
doi vrednici preoți români
născuți la Vezendiu*

Vezendiul s-a remarcat în perioada istoriei moderne ca un furnizor de personalități, lucru dealtfel remarcat de noi într-un articol apărut în preajma zilei consacrate ca sărbătoare a satului, 29 august. Am înșiruit în acel articol un număr de 11 personalități originare din Vezendiu. Numărul acela a fost stabilit de limita spațiului tipografic, dealtfel destul de generos. Patru din acei „oameni din Vezendiu” aparțineau familiei Patachi (Pataki) sau Văleanu, cum își vor retrăduce după Marea Unire mulți dintre membrii acestei familii numele. Între acei reprezentanți ai familiei Patachi, doi erau frații Iosif și Iuliu, vrednici preoți greco-catolici și exemplari patrioți români ale căror scurte portrete vom încerca să le evocăm în rândurile care urmează. În documentele vremii apare îndeobște forma numelui *Pataki*; vom folosi în acest material forma *Patachi*, așa cum este scris pe crucea care străjuiește mormântul de la Oradea al părintelui Iosif Patachi.

Pe parcursul secolului XIX la Vezendiu, alături de familiile Sfura, Leșian, Belme, Pop și altele care au dat numeroși intelectuali români, s-a remarcat și familia Patachi, Vălean în traducere, cu numeroasele ei ramuri. O frumoasă familie au întemeiat „plebeii” George Patachi, născut în 1838 și Maria Filep. Locuiau în Vezendiu, pe Ulița Mare. Aceștia au avut nu mai puțin de 11 copii.

Se știe că în Vezendiu a funcționat ca paroh între anii 1882-1896 preotul greco-catolic Ioan-Silviu Sălăgeanu, născut într-o localitate din vecinătatea Vezendiului, Irina. Era vestit acest preot, cărturar ce încă își așteaptă "descoperirea" din partea istoriografiei, prin numeroasa-i familie, înzestrată cu frumoase prenume pentru copilași, imposibil de maghiarizat. Iată însă că în Vezendiul unde avea să-și găsească obștescul sfârșit Ioan-Silviu Sălăgeanu, dintr-o familie numeroasă și cu multe nevoi, aveau să se nască doi copii care au urmat școli înalte. În acea perioadă parohul locului cumula și funcția de director al școlii confesionale greco-catolice, deci românești. Așa că este ușor de dedus cine a fost catalizatorul Vezendiului în acei ani: fostul profesor de la Beiuș Ioan-Silviu Sălăgeanu, ajutat îndeaproape de dascălul Vasile Kiss, el însuși având un fiu ajuns preot. Anii slujirii la Vezendiu a celui care căpătase încă la catedra Beiușului porecla de „Vodă” coincid cu cei ai formării fraților Iosif și Iuliu Patachi.

Iosif Patachi s-a născut la Vezendiu în 20 martie 1872, în familia țăranilor George Patachi și Maria Filep. Liceul l-a terminat la Oradea în 1892. A urmat apoi cursurile Seminarului teologic din Strigoniu, absolvind în 1896. S-a căsătorit cu Carolina, fiica lui Gavril Lazăr de Purcăreți, paroh mulți ani la Domănești și Sanislău, coleg de catedră la Beiuș cu Ioan-Silviu Sălăgean, prieten bun al acestuia, legați fiind de aceeași nădejde de izbăvire a neamului lor. Hirotonirea părintelui Iosif Patachi s-a oficiat în data de 8 mai 1898.

A început preoția ca și cooperator și învățător în parohia Sanislău, până în anul 1907 când va ajunge paroh în Săsar, lângă Baia Mare. În 1917 conducea oficiul vice-arhidiaconal al districtului Ardușat.

În 1909 a fost prezent la Baia Mare la constituirea P.N.R. comitatens Satu Mare. Era unul dintre abonații locului la ziarul "Românul" din Arad.

La 4 august 1907, fiind prezent la sărbătorirea lui George Pop de Băsești, adresează românilor sălăjeni invitația de a participa la adunarea națională a românilor din Sătmar, pentru a discuta realizarea scopurilor naționale și apărarea limbii strămoșești. În 1 Decembrie 1918 a participat la Marea Adunare de la Alba Iulia, în calitate de deputat de drept. Și după Unire a avut activitate politică, pe aceeași linie națională, ulterior național-țăranistă. S-a numărat printre cei care au sprijinit material acțiunile filantropice ale Reuniunii femeilor din Baia Mare.

Destinul lui, și preoțesc, se va contopi, începând din 1928 cu aceeași localitate și parohie importantă în care debutase ca preot, Sanislău. În urma la slujire protopopului Alexa Pop, cel care continuase munca în parohie a lui Gavril Lazăr de Purcăreți. Părintele Iosif Patachi s-a implicat în viața comunității pe parcursul ambelor etape ale slujirii sale la Sanislău, fiind unul dintre membrii fondatori ai băncii românești "Arina" din Sanislău. A avut activitate îndelungată în cadrul „Astrei”, încă de pe vremea când slujea la Săsar. Între 1928 și 1942 a fost președinte al cercului Sanislău al "Asociațiunii".

Ajunge protopop emerit, asesor al Exactoratului diecezan. Despre familia sa, știm că a avut o fiică, Elvira, născută în 1899, căsătorită tot cu un preot, Titus Pop.

Iosif Patachi a trecut la cele veșnice în 1952, fiind înmormântat în cimitirul central din Oradea, alături de fiica și de ginerele său.

Ca și fratele său mai vârstnic, și Iuliu Patachi a îmbrățișat cariera preoțească. S-a născut tot la Vezendiú, la 2 iunie 1876.

Am găsit documente care atestă faptul că ultima clasă de liceu a urmat-o la piariști în Carei. A studiat teologia la Satu Mare. S-a căsătorit cu Veturia Șteer (1880-1950), fiica pr. Vasile Șteer (originar din Sătmărel), nimeni alta decât sora celebrului avocat care a activat în părțile tășnadene, Coriolan Șteer. Hirotonirea lui Iuliu Văleanu a avut loc în 12 noiembrie 1905.

A început preoția prin a administra parohia Drăgești de lângă Holod. Acolo s-a născut în 1906 fiica Angela (căsătorită cu renumitul învățător Ioan Giurcea, a decedat în 1989). S-a remarcat în acei ani petrecuți în Bihor prin activitatea neobosită depusă în cadrul "Astrei", despărțământul Ceica.

Din 1914 a fost numit administrator parohial în Chegea. În zilele premergătoare Unirii, la 30 noiembrie 1918, explică într-o scrisoare protopopului districtual din ce cauze nu s-au putut constitui Comitet Național Român și Gardă Națională în această localitate. După Marea Unire nu a stat pe gânduri, retraducându-și numele din Patachi în Văleanu; semnătura "Văleanu" apare în documente începând din decembrie 1919.

Între 1924-1928 va păstori la Beltiug, fiind primul preot român din nou-înființata parohie românească. Se va muta apoi, slujind vreme

de peste un deceniu la Terebești. A părăsit Sătmarul în toamna lui 1940, după Dictatul de la Viena; fiind șicanat de noile autorități, s-a refugiat în teritoriul rămas României după spulberarea speranțelor românești, nutrite între cele două conflagrații mondiale.

După terminarea războiului familia Văleanu s-a întors pe meleagurile sătmărene. Părintele Iuliu Văleanu a trecut la veșnicie în 1950, fiind înmormântat în cimitirul de lângă gară la Satu Mare, alături de soția sa, decedată în același an.

Destinele acestor doi preoți născuți într-o familie modestă la Vezendiu vin să demonstreze faptul că modestele școli confesionale românești, prin dăruirea nemăsurată a dascălilor, au dat excepționale elemente, care au făcut cinste tuturor acelora care s-au zbatut pentru scoaterea copiilor de români din întunericul necunoștinței.

”Informația de duminică”, an VII, nr. 356, 4 octombrie 2009, p. 9.

*Ludovic Mărcuș,
părinte spiritual al Mădărasului
dinaintea Unirii*

Anul 1938 a adus o mare bucurie, pe lângă tristețea iscată de marile frământări politice (instaurarea dictaturii regale, apropierea de neoprit a celui de-al doilea război mondial) pentru sătmăreni și în special pentru locuitorii din Mădăras. Un intelectual născut în apropiere, la Hodișa, dar crescut în Mădăras, scotea la lumină un nou volum de istorie a acestor părți, intitulat chiar *Sătmar*. Se dorea continuat cu un al doilea volum; n-a fost să fie, împrejurările n-au permis. Scriitura aceluia cărturar este cuceritoare chiar și astăzi, multe dintre informațiile aflate acolo fiind de folos cercetătorilor contemporani. Impresionante sunt cuvintele pe care autorul Ștefan Mărcuș le-a așezat în preambulul cărții: “Închin această carte Memoriei scumpe a tatălui meu: Ludovic Mărcușiu, 1855-1916, Vicearhidiacon actual, protopop-paroh al Mădărasului, asesor consistorial, președinte al despărțământului *Astra* și vicepreședinte al partidului național-român din Sătmar etc., care m-a învățat să-mi iubesc Biserica și Neamul, să muncesc, să știu suferi și a răbda”. Dorim în cele ce urmează să încercăm prezentarea unei scurte biografii a aceluia părinte care a știut să-și crească astfel copiii, așijderea să-și păstorească credincioșii.

Ludovic Mărcuș s-a născut în 29 noiembrie 1855 la Istrău, în familia învățătorului Ioan Mărcuș și a Anei Nagy. Botezul a fost săvârșit

de către pr. Alexandru Gavriluț, în acel an capelan și profesor de limba română la gimnaziul piariștilor din Carei, naș fiind arhidiaconul Toma Șorban. În aceeași familie avea să se nască și Mihai Mărcuș, care i-a călcat pe urme tatălui lor, cantor-învățător, mâna dreaptă a fratelui Ludovic la Mădărasul atâtor înfăptuiri, după cum vom vedea.

Liceul l-a urmat la premostratenși în Oradea, absolvind în 1875, alături de viitorii preoți originari din Sătmar: Vasile Șteer, Corneliu Antal sau Adalbert Pituk. A urmat apoi cursurile Seminarului din același oraș, precum și ale celui latin din Satu Mare, definitivându-și studiile teologice în 1879. S-a căsătorit cu Cornelia Sabău, fiica preotului-publicist Ignațiu Sabău (frate cu episcopul de Gherla Ioan Sabo). Fericitul eveniment a fost anunțat în revista românească a părților nordice, "Familia", fiind urmat de hirotonirea întru preot greco-catolic săvârșită în 26 septembrie 1879.

Prima parohie în care a funcționat a fost cea din Mădăras, unde avusese loc căsătoria; îl ajuta întru slujire pe protopopul Ioan Szeremi. După aceea a slujit în parohia din părțile Aradului, Minișel. Din 1881 a fost vreme de un an iarăși preot cooperador la Mădăras.

În perioada 1882-1887 Ludovic Mărcuș a slujit la Hodișa. În această localitate se vor naște copiii: Terezia (20 mai 1883), Aureliu (10 aprilie 1884), Ștefan (8 ianuarie 1886, personalitate de prim rang a vieții artistice și culturale sătmărene) și Iuliu Petru (24 iunie 1887, viitor preot). Despre educația dată copiilor săi ne spun totul cuvintele așezate de către fiul Ștefan în preambulul cărții sale *Sătmar*, reproduse de noi în introducerea acestor rânduri.

În anul 1885 Ludovic Mărcuș a trecut examenul prosinodal. Din 1887 se reîntoarce în parohia Mădăras, unde va sluji cu devotament până la trecerea la cele veșnice, întâi iarăși în calitate de capelan al parohului Szeremi, apoi ca paroh, ocupând această funcție la cererea și dorința credincioșilor și a fostului titular, repausat în 20 mai 1891.

În 1891 s-a născut fiica Elvira Helena, decedată în același an, în 1894 fiul Augustin, de asemenea decedat în anul nașterii, iar în 1895 fiica Maria Melania, repausată în anul următor. Din 1906 a deținut și funcția de vicearhidiacon (protopop) al districtului Mădăras.

A fost foarte activ pe plan cultural-național. În mai 1894 și-a dat și el adeziunea, împreună cu ceilalți intelectuali români din cercul electoral Cărășeu, față de patrioții români în procesuați la Cluj. A susținut

cu râvnă învățământul confesional românesc din localitate dar și din ținuturile Sătmarului. A fost primul casier al despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei”, în 1898.

A deținut și funcția de director, primul, al despărțământului Sătmar, înființat în 1912. De asemenea, a avut inițiativa înființării la Ardud a unei filiale a Băncii “Sătmăreana”, a sprijinit Banca “Perșeu” din Seini. A publicat în “Foaie bisericească și scolastică”, revistă care apărea la Blaj, un articol în care lauda inițiativa pr. Alexiu Berinde de a fonda cooperativa “Perșeu” din Seini.

În alegerile din 1906 și 1910 și-a oferit tot sprijinul candidatului român, pr. Constantin Lucaci.

În 1895 a luat o atitudine dărză, împreună cu enoriașii, cerând schimbarea notarului care nu știa deloc limba română. Altă realizare este înființarea la Mădăras în 1907 a unei Cooperative de Consum.

În 1911 s-a numărat între cei care au avut inițiativa convocării unei mari adunări la Satu Mare, de protest împotriva legii electorale. În 10 august 1913 a avut loc la Mădăras un eveniment deosebit, Adunarea Generală a Despărțământului Sătmar al “Astrei”, cu foarte mulți invitați de marcă.

În 1914, slăbit fizic, îl aduce ca ajutor în parohie pe nepotul său, pr. Ștefan Mărcuș. A repausat la 29 februarie 1916, după 37 de ani de preoție. Este de datoria noastră să menționăm că deosebit de util ne-a fost în elaborarea acestui material *Istoricul parohiei Mădăras*, întocmit în 1973 de către vrednicul de amintire paroh ortodox Gavril Susan, care are cuvinte nespuse de frumoase, întru totul meritate, despre protopopul greco-catolic Ludovic Mărcuș.

Nu a pregetat Ludovic Mărcuș să intervină și în situații limită. Un incendiu izbucnit pe la începutul secolului XX la Mădăras, a dovedit vrednicia familiei Mărcuș și în situații disperate.

Dacă vreodată cineva se va încumeta să scrie monografia Mădărasului, suntem siguri că îi va aloca lui Ludovic Mărcuș un loc central, iar sursă principală de documentare îi vor fi negreșit paginile dedicate acestei încărcate de istorie localități, din cartea fiului Ștefan Mărcuș, *Sătmar*.

Către apusul vieții sale, în vremea când în fosta falnică România Mare căuta a-și face loc o nouă lume, “luminată de la răsărit”, Ștefan

Mărcuș tipărea la Timișoara, acolo unde se refugiase din calea tăvălugului arbitrajului de la Viena, o carte dedicată istoriei teatrului românesc din părțile transilvănene. Se întâmpla acest lucru în 1946. Războiul se terminase. Cu nenumărate tragedii în familiile române. Și familia Mărcuș fusese lovită. Scumpul fiu al celebrului artist, Victor Ștefan, a căzut pe câmpul de onoare în luptele de lângă Mureș. Memoriei sale scumpe precum și “falnicilor purtători ai stindardului Thaliei Române”, Ștefan Mărcuș le închina acea carte. Jertfa fiului Victor Ștefan dovedește că tatăl Ștefan care învățase de la bunul părinte Ludovic “să-și iubească Biserica și Neamul, să muncească, să știe a suferi și a răbda” a reușit să-și învețe fiul să moară chiar pentru Țară.

Evocând recent la Arduș personalitățile locului am avut fericitul prilej să constatăm că pentru sătenii iubitori de istorie din Mădăras faptele protopopului Ludovic și ai celorlalți membri ai familiei Mărcuș sunt și astăzi binecunoscute.

“Informația de duminică”, an VII, nr. 358, 18 octombrie 2009, p. 8.

*80 de ani de la trecerea în
veșnicie a avocatului
Aureliu Văleanu*

În anexa lucrării “Oameni din Sătmar” a distinșilor istorici Bujor Dulgău și Claudiu Porumbăcean sunt câteva rânduri, aflate la pagina 244, dedicate ziaristului și omului politic Aurel Văleanu. Preocupările de istoria presei, însoțite de imboldul de a redescoperi personalități sătmărene aflate azi în uitare ne-au făcut să mergem pe urmele acestui fiu al Sătmarului născut la Istrău. Mulțumim pe această cale și domnului Lucian Cucuiet, directorul filialei Satu Mare a Arhivelor Naționale, pentru sprijinul acordat și în realizarea acestui material.

Iată deci că mica localitate din câmpia sătmăreană a Ierului a dat tezaurului nostru cultural, pe lângă episcopul Ioan Sabo, preotul și publicistul Ignațiu Sabău și preotul-patriot Ludovic Mărcuș și un avocat cu bogată activitate politică și culturală precum Aureliu Văleanu. Zilele acestea se vor împlini 80 de ani de la trecerea sa la veșnicie, prilej oportun de a înfățișa în aceste rânduri, crâmpie din viața și activitatea sa.

Aureliu Văleanu s-a născut în 11 mai 1869 la Istrău, în familia parohului greco-catolic local Teofil Văleanu și a Tereziei Șincai. Să precizăm că după ambii părinți Aureliu (așa este trecut numele în registrul parohial al nașterii) Văleanu provenea din familii preoțești greco-catolice. Tatăl său s-a născut în 1833 la Ardușat, în familia parohului local, protopopul

Ștefan Văleanu (Pataki). Acest preot, care a trăit între anii 1798-1866, și-a legat destinul de slujirea la Ardușat, înainte de aceasta însă, vreme de 5 ani a funcționat la Borlești. A semnat multă vreme "Pataki", după 1848 însă adesea apare în documente cu numele Văleanu, nume pe care fii și nepoții îl vor îmbrățișa definitiv. Celălalt bunic, Demetriu Șincai, a slujit la Domănești, Terebești și Valea Vinului, am avut de altfel ocazia de a dedica un material familiei Șincai din părțile noastre; ramura aceasta a familiei Văleanu de asemenea merită un material special.

Botezul micului Aureliu a fost oficiat la două zile după nașterea pruncului de către pr. Ioan Nyéki, pe atunci paroh în părțile sătmărene, la Amași. Nașii de botez ai lui Aureliu au fost Mihai Sopronyi, un proprietar de viță nobilă din localitate și soția sa, Varvara Martin.

Teofil Văleanu s-a căsătorit în 6 septembrie 1866 la Valea Vinului cu Terezia, fiica pr. local Demetriu Șincai. Din octombrie 1866 până în ianuarie 1867 a slujit în parohia natală. Familia Văleanu a fost greu încercată în acei ani. Decedase tatăl Ștefan, dar și un frate, Pamfil, tânăr preot și un real talent literar. Nici Teofil nu va mai avea mult de trăit. După plecarea din Ardușat va sluji o vreme pe lângă socrul său la Valea Vinului, fiind apoi repartizat în parohia Istrău. Va sluji foarte puțin timp acolo, din martie 1867 până la prea repede sa repausare. În 20 iulie 1867 s-a născut la Istrău fiul Pamfil, viitor preot, iar în 1869, după cum am văzut, Aureliu.

Părintele Teofil a trecut la cele veșnice în 11 octombrie 1870, fiind înmormântat la Istrău, documentul de la înmormântare precizând că a fost înhumat "în cimetieru lângă crucea ce mare de cătră câmpu". Au fost prezenți la ceremonia înmormântării arhidiaconul Toma Șorban, viitorul canonic George Juhasz din Moftin, care "a luat și iertăciuni", Gavril Lazăr de Purcăreți care a predicat, precum și slujitorii altarelor din parohii învecinate, Vasile Baști și Ștefan Boroș. Prezența unor nume atât de importante din ierarhia bisericească a comitatului dovedesc vrednicia tânărului preot repausat, regretul ce înconjură prematura dispariție. Documentul decesului mai precizează faptul că repausarea a survenit în urma "inflamării de grumazi" și că "a rămas văduva Terezia Sinkay, orfani: Pamfil și Aureliu, și încă văduva grea".

Într-adevăr, puțin după moartea preotului Teofil, în 18 decembrie 1870 s-a născut la Valea Vinului fiul său, Teofil Văleanu jun. După ani și

ani, pruncul născut orfan, Teofil Văleanu junior, a ajuns paroh la Istrău, în 1911 dimpreună cu credincioșii reușind să ridice biserica de zid cu hramul „Sf. Arh. Mihail și Gavril”.

Aureliu a rămas deci orfan de tată încă de la frageda vârstă de un an și jumătate. Nu știm cum a fost crescut, cine dintre rudeni i l-a sprijinit. Mama lui, Terezia Șincai, era una dintre apropiatele revistei „Familia”, colaborând uneori la rubrica alocată jocurilor, cu câte o „găcitură”. A început studiile gimnaziale la liceul romano-catolic din Oradea, unde știm că a urmat clasa I, fiind coleg cu viitorul învățător sătmărean Augustin Soran. Probabil că a terminat studiile liceale la liceul de stat din Baia Mare, fost piarist, unde cu certitudine știm că se afla în clasele a V-a (1885/1886) și a VII-a (1887/1888), aici remarcându-i printre colegii săi pe omul de cultură Korponay Kornél sau pe viitorii preoți gr.-cat. Alexandru Breban, Nicolae Doroș și Victor Gitta; știm că în ultimul an școlar amintit Aureliu Văleanu a fost atins de epidemia de variolă manifestată în zonă în acel an.

A studiat apoi dreptul la Academia Regală de Drept din Oradea, între anii 1890-1894. Și-a desăvârșit studiile juridice la Facultatea de Drept și Științe Politice din Budapesta, între anii 1894-1899, obținând titlul de doctor în drept la Budapesta în 18 februarie 1899. În 1900 Aureliu Văleanu s-a stabilit ca avocat la Lugoj, luând parte activă la viața politică, culturală și națională din acest centru al românismului. În 1901 s-a numărat printre fondatorii ziarului “Drapelul”. Acest “organ național politic” a apărut în orașul bănățean între 1/14 ian. 1901-29 dec. 1918/11 ian. 1919, la început bisăptămânal, apoi, din 1907, de trei ori pe săptămână. Proprietar și editor era dr. Valeriu Braniște, iar între redactori îi întâlnim pe dr. Corneliu Jurca, G. Noaghea, N. Jugănar, Atanasie Bogățian, Caius Brediceanu. Publica două suplimente literare, “Drapelul literar” (1904) și “Revărsat de zori” (la 30 iul./12 aug. 1913).

Dealtfel, pe Aureliu Văleanu îl lega de Valeriu Braniște o strânsă prietenie, vizitele pe care i le-a făcut în 1918 în timpul detenției acestuia de la Seghedin dovedind cu prisosință camaraderia dintre ei.

Nu știm din ce familie era originară soția sa. Cunoaștem doar faptul că se numea Alexandrina și că în 1911 ambii soți Văleanu erau membri ordinari ai “Astrei”. Printre alte funcții, avocatul Văleanu a îndeplinit-o și pe cea de președinte al Asociației “Ion Vidu”.

A făcut parte integrantă din elita românească a Lugojului, alături de: Caius Brediceanu, Ion Vidu, Gheorghe Dobrin, Valeriu Braniște și ceilalți luptători pentru drepturile românilor. Un băiat de-al său se numea Caius. Fost consilier diplomatic, a emigrat în 1946 în Occident, după ce norii negri se abătuseră deja asupra țării noastre. Prietenia dintre tatăl său și Valeriu Braniște a făcut ca și Caius să fie un apropiat al copiilor avocatului-patriot.

Aureliu Văleanu a avut bucuria de a trăi pe viu împlinirea idealului național, la înfăptuirea căruia și-a depus și el truda și priceperea; ca o binemeritată răsplată a fost ales între membrii Marelui Sfat Național Român în 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia. După Marea Unire a fost deputat, în 1919, precum și, în două rânduri, senator de Severin. A repausat în 3 noiembrie 1929 la Lugoj.

Numele avocatului Aureliu Văleanu vine să se adauge celor ale canonicului Mihail Nagy, arhierului-istoric Ioan Boroș și al preotului-profesor Felician Bran, originari din părțile noastre, cu toții cu o remarcabilă activitate în exemplara urbe românească a Banatului, Lugojul vestitei familii Brediceanu.

“Informația de duminică”, an VII, nr. 359, 25 octombrie 2009, p. 4.

Traian Cavassi, întemeietorul corului din Boghiș

Toamna anului 1989. În cenușul București trecea la veșnicie un om apropiat de vârsta centenară. Un om care a făcut istorie pe plaiurile sale natale, la Boghiș, în Sătmar. Traian Cavassi, întemeietorul unei adevărate dinastii muzicale românești. Contribuția lui la înfăptuirea Marii Uniri la Satu Mare a fost determinantă, alături de cea a lui dr. Ilie Carol Barbul. Din memoriile lui Traian Cavassi aflăm atmosfera prea puțin românească din orașul nostru în acele fierbinți zile, chiar în rândurile intelectualității. După Unire, comunitatea românească din Boghiș avea să culeagă roadele dăruirii lui Traian Cavassi. Datorită prestației românești în fața unei comisii internaționale, Boghișul a rămas în hotarele României Mari. Pe nesimțite anii s-au scurs; Sătmarul nu și-a omagiat vrednicul fiu la centenarul nașterii. Îl va omagia însă acum, la centenarul fondării acelei miraculoase formații corale.

Traian Cavassi a văzut lumina zilei în 15 septembrie 1891 la Boghiș, în familia lui Vasile Kavasi și a Anei (Nina) Iluțiu, fiind înregistrat la naștere sub numele de „Traianu Kavasi”. Familia Iluțiu era una vestită, de învățători în părțile sătmărene, căci bunicul dinspre mamă al lui Traian Cavassi, Vasile Iluț, a funcționat la Homorodu de Mijloc (unde dealtfel s-a născut fiica Ana), Roșiori și Boghiș. Dar, și alți membri ai familiei Iluțiu au dăscălit copiii românilor și în zona graniței de azi dintre România și Ungaria, căci Mihai Iluțiu a funcționat multă vreme în

apropiere de Boghiș, la Oar și la Csegöld. Un fiu al acestuia, Ambroziu, născut în 1894 la Csegöld, absolvent de teologie dar și al conservatorului, s-a remarcat în viața intelectuală din Oradea interbelică, după ce câțiva ani a predat la liceul sătmărean „Mihai Eminescu”.

Părinții lui Traian s-au căsătorit în 13 februarie 1890 la Boghiș, preot cununător fiind Antoniu Popdan, un paroh cu îndelungă slujire la Boghiș. Traian a fost al doilea născut în familie, căci cu un an înainte de nașterea sa, adică în 25 septembrie 1890 văzuse lumina zilei fiul Vasile, care a trăit însă doar două zile, fiind născut „înainte de timp”.

Nașterea lui Traian a fost o binecuvântare și pentru familia bunicului Vasile Iluțiu căci în primăvara anului nașterii nepotului Traian, „hectica” (tuberculoza) îi răpise din viață în 15 aprilie pe fiul Alexandru (elev la preparandie), iar în 4 mai pe fiul Teofil (elev de gimnaziu).

Primii doi ani din școala primară Traian i-a urmat în localitatea natală, sub privirile atente ale bunicului învățător. Ultimii doi ani i-a continuat la liceul romano-catolic din Satu Mare, localitate aflată la cca. 20 de kilometri de Boghiș. Gimnaziul și primele două clase de liceu le-a urmat la Beiuș. În gimnaziu l-a avut diriginte pe preotul-profesor Teodor Bulc, iar între colegii de clasă i-am remarcat pe Nicolae Darabanth (viitor primar al Careiului), Vasile Șuta (preot greco-catolic, ucis în holocaustul comunist abătut asupra României) și Alexandru Terdic (preot greco-catolic și el, slujitor o vreme la Pișcolt).

Pentru ultimele două clase de liceu s-a întors să studieze la liceul romano-catolic din Satu Mare, actualul colegiu național „Mihai Eminescu”, unde a obținut și bacalaureatul, cu calificativul „bine”; a venit împreună cu el să-și termine studiile la Satu Mare, careianul Nicolae Darabanth. În 1911, elev fiind în clasa VIII-a la liceul romano-catolic din Satu Mare a înființat un cor cu elevii români de la această instituție.

În anul 1909, revenit la Satu Mare, și datorită unei conjuncturi favorabile (un profesor „modern” de la Beiuș considera Vifleimul organizat de elevi cerșetorie, astfel că Traian Cavassi a achiziționat pe o sumă oarecare costumele), a întemeiat un cor de bărbați la Boghiș, cu ajutorul lui desfășurând o susținută activitate patriotică, popularizând tricolorul românesc (interzis în Ungaria și în special în regiunile majoritar românești din imperiu) ca și melodiile corale românești.

A urmat apoi Academia de Export (Comerț Exterior) din Viena. În capitala imperiului a activat în cadrul societății „România Jună”, promovând idealurile naționale ale românilor din Transilvania. A luat parte în primul război mondial în rândurile armatei austro-ungare, având gradul de locotenent.

După demobilizare s-a pus la dispoziția C.N.R. Satu Mare. Astfel, în 27 noiembrie 1918 a fost prezent la Satu Mare, unde s-a desfășurat adunarea Consiliului Național Român comitatens Satu Mare, alături de Iosif Șutai îndeplinind funcția de verificatori. În cadrul aceleiași adunări a fost ales membru al delegației Cercului Electoral Cinghir (denumirea românească pentru actuala localitate din Ungaria, Csenger), alături de comerciantul Andrei Naghi din Boghiș și de posesorii Alexandru Mureșan (Sătmărel), Coriolan Cărbunar (Moftinu Mic) și Grigorie Donca (Uifalău, azi în Ungaria). Delegația le fusese înmănată de către „prezidentul” Vasile Ardelean, paroh la Vetiș și notarul adunării, învățătorul Anania Magdașiu. Traian Cavassi a deținut funcția de comandant al Gărzii naționale Române din Boghiș, fiind cel mai tânăr conducător de delegație.

Cu acești delegați s-a întâmplat un fapt deosebit, relatat de către teologul Grigore Rișiu, originar din Doba. Anume, Andrei Nagy, Mihai Ghetina și George Turți s-au rătăcit și „neștiindu-se orienta în Alba-Iulia n-au putut să-și prezinte credenționalele” la locul stabilit pentru aceasta. De aceea, l-au rugat pe teologul unit din Oradea să înainteze el credenționalul lor Consiliului Național din Arad „pentru a rămânea act oficios despre aderența lor la hotărârile Marelui Sfat Național”.

Grigorie Donca avea să plătească cu viața îndrăzneala de a cere ca Ura și Uifalău, comune din Ungaria de azi (maghiarizate complet), dar care pe atunci erau locuite în majoritate de români greco-catolici, să fie alipite la România.

În anul 1920 corul din Boghiș, alcătuit din localnici, care avea un repertoriu exclusiv românesc, intonează în fața Comisiei internaționale care delimita frontiera dintre România și Ungaria: „Pe-al nostru steag e scris unire” ca să-i convingă pe membrii comisiei că în satul Boghiș, limba vorbită este cea română și astfel a convins și determinat comisia ca satul Boghiș și toată regiunea limitrofă să aparțină României.

„Alte sate românești, care nu au avut un Traian Cavassi, au rămas din nenorocire Ungariei. Ce inspirație genială, ce curaj și câtă abnegație, în acele vremuri tulburi pentru neamul românesc”. Sunt cuvintele pline de adevăr din necrologul întocmit de profesorul Traian Tomescu la înmormântarea lui Traian Cavassi din 8 noiembrie 1989.

Revista „Țara de Jos” relatează în iulie-septembrie 1924 faptul că la Boghiș s-au sărbătorit 15 ani de la înființarea corului. De remarcat că aniversarea corului se făcea și în anii grei ai comunismului, cât Traian Cavassi se afla în viață.

Amintirile lui Traian Cavassi sunt de o maximă importanță pentru reconstituirea atmosferei din fierbințile zile din toamna târzie a anului 1918: „Era o fierbere, o pregătire în toată Transilvania și-n tot Banatul! Trăiam zile istorice! Ziarele scriau despre legitimitatea unirii, de la plugari la intelectuali, toată lumea n-avea decât un singur gând!” Însemnările lui Traian Cavassi se alătură celor ale lui Vasile Pățașiu și Traian Sălăjan din Hotoan, Petru Cupcea din Supuru de Jos, Romul Buzilă din Mădăras, Constantin Barbul din Pomi, Adrian Tomoioga din Bocicău, edificatoare pentru spiritul care domnea în acele momente astrale, neegalate ale istoriei noastre.

Traian Cavassi și-a intitulat volumul de amintiri, „O viață dedicată muzicii și idealului național (1891-1989)”, apărut la editura bucureșteană Danubius în 1996, tipărit prin străduințele fiului Liviu, care de altfel a și îngrijit ediția.

După 1918 a purces la înfripirea unui cor în orașul Satu Mare, pe fundamentele vechiului cor de la liceul romano-catolic, reușind să înființeze celebra „Societate corală dr. Vasile Lucaci”, pe care a dirijat-o între anii 1920-1926. O perioadă a fost secretar al Orchestrei simfonice din Satu Mare. Se poate spune că Traian Cavassi a fost unul dintre cei care au pus temelie vieții românești în Satu Mare după 1918.

S-a stabilit în 1927 la București, unde va și rămâne până la moarte. S-a perfecționat din punct de vedere muzical cu Rinaldo Giovanelli, Gh. Folescu și D. Mihăilescu-Toscani, numele său fiind mereu prezent la Radio-București între anii 1932-1940. A devenit inspector-șef în cadrul Ministerului de Finanțe. A condus corurile Ministerului (1936-1946) și a trustului Finanțelor (1953-1956).

A fost căsătorit cu Georgeta Voinescu (decedată în 1978). Pasiunea sa pentru muzică a fost continuată de către fiul Liviu (1921-1998, compozitor și dirijor, absolvent al Academiei de Muzică dar și al facultății de Drept din București), nepotul Dan (născut în 1950, absolvent al Academiei de Muzică din București, talentat violoncelist, care a preferat însă să cânte în ansambluri instrumentale) și strănepoții Andrei Mihai (tot violoncelist) și mezinul Aron.

Tradiția corului din Boghiș a fost reluată de către învățătorul Titus Bilțiu-Dăncuș, fiu al învățătorului și celebrului folclorist, Petru Bilțiu – Dăncuș, născut pe plaiurile mirifice ale Ieudului, frate cu nu mai puțin celebrul pictor Traian Bilțiu-Dăncuș. Activitatea lui s-a legat de dascălie, pe care a practicat-o pe cuprinsul județului nostru. Între 1964-1967 fiind învățător în Boghiș, a condus un cor de 120 de persoane.

În 7 noiembrie 2009, două instituții de cultură sătmărene, Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Național alături de Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, împreună cu Primăria și Consiliul Local al comunei Doba, de care aparține momentan localitatea Boghiș, vor aniversa centenarul fondării corului, în același timp fiind comemorați cei 20 de ani scurși de la trecerea la veșnicie a lui Traian Cavassi. O placă memorială va aminti viitorimii că la Boghiș a văzut lumina zilei un om care, printr-o înfăptuire culturală și spirituală a izbutit, politic, integrarea localității sale natale în hotarele României Mari.

„Informația de duminică”, an VII, nr. 361, 8 noiembrie 2009, p. 5.

*Părintele Vasile Ladislau
Ardelean, membru al Marelui
Sfat Național Român*

După cum se știe, printre membrii Marelui Sfat Național Român s-au numărat și câțiva patrioți originari din Sătmar ori sătmăreni prin adopție, ajunși să își câștige pâinea cea de toate zilele în părțile noastre. Între aceștia din urmă distingem și figura părintelui Vasile Ladislau Ardelean, paroh greco-catolic în acei ani la Vetiș. În vara acestui an s-au împlinit 80 de ani de la trecerea sa la veșnicie. Aniversarea “zilei astrale a tuturor românilor”, cum a mai fost definită ziua de 1 Decembrie 1918, reprezintă un prilej de reuacere în actualitate a personalităților care au pus umărul la înfăptuirea Unirii și pe plaiurile Sătmarului. Considerăm de aceea ca potrivită pentru acest număr al “Informației de duminică” evocarea părintelui Vasile Ardelean.

S-a născut în părțile Crișanei, la Sinteia, în 9 martie 1863, tatăl său numindu-se Paul. Această localitate are nebanuit de multe legături cu Sătmarul. De acolo sunt originari trei slujitori ai Sfântului Altar care au activat cu cinste în zona noastră: Lazăr Iernea, paroh la Bicău și Ciumești, Victor Gitta, slujitor tot la Bicău, dar el era de fapt originar dintr-o familie preoțească sătmăreană, tată fiindu-i protopopul Antoniu Gitta (născut la Tămaia, pe atunci în comitatul Sătmar, slujitor la Sinteia între anii 1864-1871) și Vasile Ardelean. Dacă urmărim cu atenție cele scrise mai sus,

vom vedea că primii ani din viața ai copilului Vasile Ardelean coincid cu slujirea la Sinteă a preotului Antoniu Gitta.

Părintele Vasile Ardelean a absolvit liceul la Beiuș în 1884. Și-a făcut studiile teologice la Oradea și Strigoniu, absolvind în 1888. S-a căsătorit cu Cornelia Szabo, fiica parohului din Supuru de Jos, Samuel Szabo. Socrul său făcea parte dintr-o mare și veche familie preotească, familie în care s-a născut și episcopul greco-catolic de Gherla Ioan Sabo (sub această formă i-a fost consacrat numele de familie), fratele lui Samuil. Părintele Vasile Ardelean a fost hirotonit în 7 iulie 1889.

După hirotonire a funcționat în calitate de capelan la Supuru de Jos. Din anul imediat următor hirotonirii a fost preot cooperador, slujind alături de preotul jubilar, canonic Ioan Darabanth, apoi administrator și, în cele din urmă paroh în Vetiş. În anul 1892 a trecut cu succes examenul prosinodal. Parohul pe lângă care a slujit la Vetiş era Ioan Darabanth (1809-1894), care a slujit nu mai puțin de 62 de ani în această localitate!

A fost alături, cu mult patriotism, de credincioși în anii grei ai alipirii forțate de Episcopia de Hajdudorogh. În 10 septembrie 1912 scrie pr. Constantin Lucaciu în legătură cu adunarea de protest care ar fi urmat să aibă loc în 21 septembrie la Vetiş. A început să noteze ungurește în protocoale abia din februarie 1914. Între 1916-1917 a suplinit și în parohia învecinată Oar.

A fost un înflăcărat patriot, desfășurând o deosebită activitate culturală. Exemplificăm prin faptul că a fost membru al Despărțământului Sătmar-Ugocea al „Astrei”, încă de la înființarea acestuia.

În 1911 s-a terminat construirea bisericii românești din Vetiş, cu hramul „Nașterea Maicii Domnului”. Se spune că părintele Vasile Ardelean era înrudit cu contele Tisza Pista de la care a primit un ajutor de 8000 coroane aur, precum și 327 m.c. lemn de construcție cu reducere 50 % adus din pădurea Bustya háza. Teoria poate fi credibilă, în susținerea ei venind faptul că părintele Ardelean apare în șematismele Bisericii Unite cu prenumele Vasile, însoțit de forma maghiară a acestuia, Ladislau. Apoi, aserțiunea ne este întărită de faptul că nu întâmplător a fost trimis într-o parohie unde era absolut necesar ca parohul românilor să cunoască foarte bine limba maghiară, din motive știute de cei care cunosc bine mentalitatea localnicilor. Cert este că în timpul slujirii părintelui la Vetiş a fost ctitorit un lăcaș cum puține mai există în județul nostru.

Implicarea politică a părintelui Ardelean a fost la fel de puternică precum cea culturală. În 31 august 1909 a fost prezent la Baia Mare din partea cercului electoral Cinghir (Csenger) la constituirea Partidului Național Român comitatens Satu Mare. Un fapt nu lipsit de importanță îl reprezintă faptul că era abonat la ziarul "Românul" din Arad.

La 12 noiembrie 1918 este ales la Baia Mare în Comitetul Național Român comitatens Satu Mare, iar a doua zi este ales membru în C.N.R. cercual Cinghir. În 27 noiembrie 1918 desemnează delegații cercului electoral de care aparținea la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Ca o încununare a patriotismului său în 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia este ales printre delegații sătmăreni în Marele Sfat Național Român.

Enumerăm în cele ce urmează numele câtorva dintre sătmărenii onorați cu alegerea în rândurile marelui Sfat Național Român: Romul Marchiș, dr. Vasile Chirvai, dr. Aurel Vălean, dr. Aurel Nilvan, pr. Ioan Doroș, pr. Constantin Lucaciu, dr. Ilie Carol Barbul, dr. Teofil Dragoș, dr. Coriolan Steer, Iuliu Coroianu, pr. Traian Trufaș. O companie onorantă pentru părintele Vasile Ardelean. Cu această pleiadă de patrioți Sătmarul poate fi mândru. Alegerea acestor membri demonstrează că și în aceste părți, mărețul ideal al Marii Uniri a strâns în jurul său importante energii creatoare.

După îndeplinirea dezideratului național, părintele Vasile Ardelean a ajutat la instalarea autorităților românești în Sătmar. Astfel în 26 aprilie 1919 este ales ca reprezentant al plasei Cinghir în Consiliul Dirigent Român.

Caracteristic vremurilor în care a trăit, părintele Ardelean nu făcea rabat de la preceptele morale însușite de-a lungul timpului petrecut în școlile urmate. Relevante pentru intransigența morală de care dădea dovadă părintele Vasile Ardelean sunt rândurile consemnate pe registrele parohiale din Vetiș în 1 octombrie 1895. Anume, regretul manifestat la introducerea "așa-ziselor matricule civile" de către regimul liberal din Ungaria, considerate de el a fi "cu rea influență asupra moralității". Neîndoielnic, efectele acelei dispoziții au început să se vadă imediat după acea schimbare, iar astăzi, într-o lume secularizată în bună măsură, intransigența părintelui Ardelean poate părea multora puerilă sau chiar ridicolă.

Părintele Vasile Ardelean a slujit cu credincioșie la Vetîș până în 1928. Către sfârșitul vieții se retrage înspre meleagurile natale, îndeplinind funcția de paroh la Uileac, lângă Beiuș. Slujirea sa ca preot, dar și ca rob al lui Dumnezeu pe pământ, se apropia de sfârșit. A trecut la veșnicie în 15 iunie 1929, în vârstă fiind de 67 de ani. Adunase patru decenii de preoție la Vetîș, cu excepția primului an de sacerdoțiu dăruit credincioșilor din Supuru de Jos.

Rememorarea vieții și activității acestui vrednic preot greco-catolic și patriot român este un prilej de a revărsa un gând bun memoriei tuturor sătmărenilor prezenți acum 91 de ani la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia.

“Informația de duminică”, an VII, nr. 364, 29 noiembrie 2009, p. 3.

Centenarul nașterii vestitului dascăl Mihai Bălaj

Anul acesta a fost unul aniversar pentru învățământul sătmărean. Dacă, recent, aniversările celor 150 de ani de catedră românească și 90 de ani de liceu românesc la Satu Mare au fost marcate cum se cuvine, opinăm că merită atenție și amintite și alte câteva cifre aniversare. Astfel, acum 150 de ani se nașteau în județul nostru doi dascăli care aveau să facă istorie pe aceste meleaguri: Alexandru Anderco (născut la Hrip, cu activitate la Aciua și Ardușat) și Gheorghe Șimonca (născut la Babța, cu mari realizări la Asuaju de Sus). Acum 100 de ani se nașteau pe valea Someșului alți doi dascăli celebri: Ludovic Seucan și Mihai Bălaj. Aveau să devină colegi la Școala Normală din Oradea. Odată intrați la catedră, se vor întrece de nenumărate ori cu corurile pe care cu atâta dragoste le-au înființat și cu atâta pricepere le-au dirijat. Lui Ludovic Seucan i-am dedicat un material în săptămânalul nostru din 9 august. Este acum rândul lui Mihai Bălaj să fie evocat, cu atât mai mult cu cât comunitatea din Odoreu, localitate unde vestitul dascăl a lăsat frumoase urme, a hotărât să omagieze împlinirea a 100 de ani de la nașterea cărturarului.

Mihai Bălaj s-a născut în 14 noiembrie 1909 la Roșiori, în familia lui Vasile și Ana (născută Bodea), fiind mezinul unei familii cu zece copii, din care opt au ajuns la vârsta maturității, el fiind singurul intelectual. Școala primară a urmat-o la Seini, unde tatăl său se refugiasse la sfârșitul primului război mondial, angajându-se slugă la domnii din Seini. În anul

1916-1917 l-a avut învățător pe Paul Cherecheș (Benea, după schimbarea numelui) care era învățător pe atunci la Școala confesională română de pe str. Băii, ulterior acesta ajungând revizor școlar la Satu Mare. Din clasa III-a Mihai Bălaj s-a înscris la școala de stat, unde învățământul se făcea exclusiv în limba maghiară.

Gimnaziul îl urmează la Oradea, tot acolo absolvind și Școala Normală, astfel că în iunie 1930 a obținut diploma de învățător. Este aici locul să precizăm că a ajuns la Oradea prin mijlocirea unei alte personalități originare de pe valea sătmăreană a Someșului, preotul-profesor Corneliu Sabo, un sprijinitor al elevilor sătmăreni. Nu întâmplător Mihai Bălaj l-a avut coleg de an pe congenerul său Ludovic Seucan, născut în Valea Vinului.

În octombrie 1930 Mihai Bălaj începe efectuarea stagiului militar, fiind încorporat în batalionul „Vânători de munte” din Sighetu Marmației, vreme de un an. Prima numire în învățământ o are la școala din Baia Sprie. În aprilie 1932 este numit învățător suplinitor la Vama, pentru ca în anul școlar 1932/1933 să ocupe același post la Gherța Mare.

Rodnică activitate a avut după aceea la Odoreu, unde a funcționat în anul școlar 1933/1934. Izbutește înființarea unui cor mixt, învățând cântările Sfintei Liturghii. A cântat cu acest cor în catedrala din Satu Mare și la concursul de coruri din cadrul „Lunii Sătmarului”, fiind premiat. Tot la Odoreu a pus bazele unui cămin cultural și a bibliotecii comunale. Aceste izbânzi nu au fost uitate nici astăzi, după cum vom vedea ceva mai departe.

Reușește să formeze și la Iegheriște, unde a funcționat în anul școlar 1934/1935, un cor, cu care scriitorul de mai târziu Ioan Groșan va concerta în 1938 la Ardușat.

În 1935 obține la Oradea definitivatul, în aceeași vară participând la cursurile de vară ale Universității populare de la Valenii de Munte.

Datorită mediei mari obținute la definitivat este repartizat ca titular la Seini, acolo unde a dorit atât de mult să lucreze. Și aici a organizat și înființat un cor țărănesc, un cor al intelectualilor și o bibliotecă comună.

În februarie 1937 este trimis în Sfântu Gheorghe la un curs de inițiere în cadrul școlii de străjeri. În acel an școlar i se încredințează

conducerea Cohortei de străjeri din Seini. Politic Mihai Bălaj susținea P.N.Ț.-ul, dar „Marele Străjer” se căznea totuși să atragă simpatia tineretului intelectual.

În vara anului 1939 participă la cursurile de perfecționare de la Oradea, conduse de către Șt. Bârsănescu, audiindu-i printre alții pe George Călinescu, Liviu Rusu, Șerban Cioculescu, D.D. Roșca.

Dictatul de la Viena l-a adus pentru o perioadă la Pecica, în zona Aradului. A fost apoi mobilizat, faptele vitejești aducându-i decorarea cu ordinul „Coroana României” cu spade și panglica de Virtutea Militară. Experiența de război s-a materializat și prin ținerea unui jurnal, tipărit în 1999 la Baia Mare prin grija istoricilor Vasile Căpîlnean și Viorel Rusu.

După demobilizare i se încredințează funcția de director al școlii din Seini și postul de subinspector școlar pe plasă. În toamna anului 1945 a înființat la Seini primul gimnaziu unic din județul Satu Mare, a redeschis școala de ucenici și a început activitatea culturală și de alfabetizare în cadrul „Astrei”.

Nu a fost scutit de greutatea Mihai Bălaj de-a lungul vieții, dimpotrivă. Obsedantul deceniu și-a făcut simțită prezența și pe plaiurile nordice. În 1951 Mihai Bălaj este dat afară din învățământ. După mari insistențe, peste un an este primit la Școala din Ilba. Între 1953-1958 revine la Seini, în acest ultim an fiind iarăși scos din învățământ, ca „necorespunzător”. Astfel, în perioada 1958-1962 a lucrat la fabrica de drojdie din Seini, deținând funcția de șef al serviciului de aprovizionare. Reprimit în învățământ, i s-au anulat toate gradele didactice, fiind nevoit la 53 de ani să o ia de la început, la 55 de ani obținând definitivatul iar la 57 de ani gradul II didactic.

A fost distins cu ordinul „Meritul cultural”, activitatea neobosită fiindu-i totuși apreciată. Este interesantă însă concluzia sa, referitor la tracasările de care a avut parte de-a lungul vieții, consemnată într-o autobiografie: „am suportat totul cu resemnare fiind totuși într-o situație mai bună, ca de exemplu Lucrețiu Pătrășcanu care și-a pierdut viața”.

A întreținut corespondență cu personalități ale vremii: generalul Georgescu Pion, Ioniță Andron, Nae Antonescu, Ioan Ardeleanu-Senior, Gh. Isac, Mircea Bradu. Am avut bucurie de a citi câteva scrisori primite de la Ioan Ardeleanu-Senior. Sunt pilde de conlucrare și firească înțelegere între doi dăruïți cercetători ai istoriei locurilor, stare de fapt care de puține ori se mai repetă astăzi.

De o deosebită importanță este activitatea publicistică a lui Mihai Bălaj. În pofida potrivniciei vremurilor, a reușit să strecoare în paginile publicațiilor la care a colaborat, numeroase medalioane ale unor personalități despre care prea puțini s-au încumetat să scrie atunci. Exemplele unor „oameni din Sătmar” precum Dimitrie Sfura, Vasile Vartolomei, Iacob Brândușan, Iustin Popfiu sau binefăcătorul său Corneliu Sabo sunt lămuritoare.

Cercetătorii de azi și mâine ai istoriei Sătmarului se pot bucura de roadele muncii lui Mihai Bălaj, la Direcția Județeană Maramureș a Arhivelor Naționale fiind constituit un impresionant și bine organizat fond de documente, articole, scrisori care au aparținut cărturarului.

Mihai Bălaj a avut parte de o frumoasă căsnicie cu dascălița Zina Pașca (1913-2005). A durat în deplină armonie căsătoria până la prea grabnica trecere în veșnicie a cărturarului, în 1976. Pe piatra de mormânt din cimitirul de pe strada Eroilor din Seini (amplasat la ieșirea dinspre Satu Mare din orașel) sunt încrustate, aidoma unui testament, cuvinte care ne vorbesc parcă de dincolo de pragul veșniciei despre cei doi soți:

„Ieri pe cer viu străluciră
Doi luceferi călători
Răspândind lumină multă
Se stinseră până-n zori.
Cei ce ați primit lumina
Răspândită puneți flori
Pe mormântul care-ascunde
Inimi mari de-nvățători”

În 1936, alături de un grup de tineri intelectuali din Roșiori: Ionel Sabo, Ion Bretan, Petre Coza, Vasile Toma, Gheorghe Iva și Felician Soran, Mihai Bălaj vede împlinit un vis al sătenilor, Înălțarea unui frumos monument în onoarea eroilor roșioriени căzuți pe câmpul de luptă în prima conflagrație mondială. Inaugurarea s-a făcut în prezența prefectului Octavian Ardelean și a ministrului Valer Pop.

Grija lui pentru memoria înaintașilor, ilustrată de ridicarea de monumente ori de recuperarea memoriei unor personalități în paginile unor ziare sau reviste, i-a fost răsplătită de posteritate, după schimbarea vremurilor. La aniversarea a 90 de ani de la naștere, adică în 1999, oficialitățile Seiniului au organizat o frumoasă festivitate, cu un reușit simpozion în memoria sa.

În anul 2003, la editura băimăreană „Enesis” a văzut lumina tiparului lucrarea autorilor Gheorghe și Tomel Pop, *Cartea cetății Zynir. Monografia orașului Seini*, în care frumoase pagini îl așează la locul cuvenit pe Mihai Bălaj în istoria orașelului Seini. De anul trecut, o placă memorială amplasată în centrul Seiniului amintește trecătorilor că Mihai Bălaj „a consemnat istoria locală a secolului trecut și face parte din ea, pătruns fiind de vocația sa pe pământ seinean, atât de drag lui”.

Iată că momentul aniversării centenarului nașterii cărturarului nu va trece neobservat în județul său de origine. Astfel, duminica aceasta la Odoreu, pe frontispiciul actualei grădinițe de copii (fosta școală generală) se va monta o placă memorială, întru veșnica amintire a înfăptuirilor culturale în Odoreu ale dascălului Mihai Bălaj.

“Informația de duminică”, an VII, nr. 365, 6 decembrie 2009, p. 4.

*Costa Carei a militat pentru
apropierea dintre cultura română
și cea maghiară*

Între personalitățile care au văzut lumina zilei la Sanislău îi remarcăm, în ordine cronologică, pe: Augustin Maghiar, Ioan Silaghi-Corbu, dr. Vasile Chirvai, Ignațiu Chirvai, Ion Cherejan și Gheorghe Bulgăr. Zestrea culturală a acestei localități îl cuprinde însă la loc de cinste și pe Coriolan Coltău, cunoscut în mediul cultural sub numele de Costa Carei. Diversitatea preocupărilor intelectuale îi asigură un loc printre cărturarii de seamă care au înnobilat Sătmarul.

S-a născut în 10 decembrie 1909 la Sanislău în familia lui Dimitrie Coltău și a Corneliei Popfiu. În actul de naștere nou-născutul este înregistrat cu numele de Dimitrie Coriolan Coltău. Nași au fost arhidiaconul, ulterior vicar al Careilor, Romul Marchiș și soția sa Elisabeta Sarkadi, botezul fiind săvârșit de către protopopul, paroh la Sanislău, Alexa Pop. La data nașterii lui Coriolan tatăl său ocupa funcția de contabil la Banca „Arina” din Sanislău”. Alături de acești doi vrednici preoți greco-catolici și buni patrioți români, tatăl lui Costa Carei a avut un mare rol în înfăptuirea Marii Uniri în părțile Careiului.

Mama sa era originară din vestita familie a cărturarului Iustin Popfiu, fiind, probabil, fiica fratelui acestuia, Dionisiu, iar tatăl (originar din Supuru de Sus) a îndeplinit funcțiile de contabil la Banca românească

„Arina” din Sanislău, după cum am precizat, și la sucursala din Carei a Băncii „Bihoreana”. La Carei, locul copilăriei cărturarului, familia locuia pe str. Károlyi la nr. 32. În acest oraș a văzut lumina zilei în 19 februarie 1911, sora Ileana. În 1924 tatăl său ocupa funcția de șef serviciu în cadrul Administrației Financiare Satu Mare. În ultimii ani ai vieții a funcționat în calitate de administrator financiar la Târnava Mare. A decedat în 20 noiembrie 1936 la Sighișoara. Coriolan Coltău a absolvit școala primară la Carei iar liceul la Sibiu. În 1935 este licențiat în drept.

În 1934 Costa Carei studiază la Budapesta „arta teatrală” și „industria cinematografică” la „Școala de artă cinematografică” de sub direcția regizorului Gaál Béla. Povestind trecerea hotarului dintre cele două țări cititorul însemnărilor lui Costa Carei remarcă lesne atmosfera de suspiciune care domnea, atât într-o parte cât și în cealaltă a graniței. Activitatea sa pe plan teatral și cinematografic este astăzi aproape întru totul necunoscută.

Se dedică gazetăriei, pe timpul șederii în capitala statului vecin fiind corespondent al ziarului „Rampa”. Săptămânalul condus de către George Gregorian îi număra printre colaboratori pe Ion Minulescu, Mihail Sorbul, Radu Boureanu, V.I.Popa, I. Valjan, Hortensia Papadat-Bengescu sau Camil Petrescu. Pe timpul șederii în Ungaria a colaborat la publicațiile maghiare „Magyarország” și „Válasz” cu prezentări din literatura română.

A colaborat și la alte publicații din țară, precum „Dacia”, apărută în timpul celui de-al doilea război mondial sau cele postbelice, „Victoria” și „Națiunea”. „Victoria”, era un „ziar de informație și comentariu critic” care a apărut din 20 oct. 1944 până în 28 martie 1946 la București, sub directoratul lui N.D. Cocea, redactor-șef fiind George Ivașcu iar redactor Geo Dumitrescu. Publicația își propunea atragerea scriitorilor din toate generațiile și angajarea lor socială. A reușit să grupeze, în cadrul unor rubrici literare scriitori democrați din generația interbelică și din cea tânără: Al. Philippide, Geo Bogza, Perpessicius, Ion Biberi, Eugen Jebeleanu, Dan Petrașincu, Ion Frunzetti, Al. Piru, Silvian Iosifescu. Această publicație, „ziar de informație, atitudine și reportaj” a apărut zilnic din 21 martie 1946 până în 30 sept. 1949, director fiind George Călinescu. Alături de mai sus menționatul Al. Piru, în paginile cotidianului întâlnim numele colaboratorilor: Adrian Marino, Emil Manu, D.I. Suchianu, Șerban

Cioculescu, Dan Petrașincu, Edgar Papu, Mihai Beniuc, Emil Isac, Veronica Porumbacu, Emil Giurgiuca, C. Tonegaru. Ceva mai multe informații avem despre colaborarea lui Coriolan Coltău la „Națiunea”, în paginile căreia se îngrijea, probabil, de apariția „Paginii naționalităților”.

Se spune, pe drept cuvânt, că numai cunoscându-ne mai bine ne putem iubi mai mult. Este o cugetare valabilă și pentru culturi. Costa Carei, un foarte bun vorbitor de limbă maghiară și un fin cunoscător al culturii poporului maghiar, a fost un militant pentru apropierea dintre culturile română și maghiară, el traducând versuri aparținând unor nume de referință ale liricii maghiare: Petőfi Sándor, Ady Endre, József Attila, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Juhász Gyula.

Întregește, dând totodată valoare grupului de traducători sătmăreni, unii cu realizări de excepție, din limba maghiară: George A. Petre, Livia Bacăru, Valentin Strava, Petre Nistor, Gabriel Georgescu, Vasile Herman, Teodor Boșca, Corneliu Balla, Ion Ghiur, Radu Ulmeanu. Notăm aici și alte nume de sătmăreni care au tălmăcit din limba maghiară, mai puțin cunoscuți astăzi: George Marchiș, Andrei Cosma, Adalbert Pituc, Eugen Pavel Barbul, acest grup traducând în special din poetul universal Petőfi Sándor.

Despre traducerile lui Costa Carei din Petőfi criticul Aurel Martin afirma: „Rod al unei multilaterale și sânguincioase familiarizări cu textul petőfian, versiunile lui Costa Carei au sugerat, în ritmuri și metafore adecvate, inefabile frumuseți ale originalului. Ca în *Către poezii...*”.

Preocupările de traducător nu s-au limitat la limba maghiară, în atenția lui intrând și traduceri din Shakespeare sau Villon.

A întreținut corespondență cu remarcabile personalități ale culturii române și maghiare, precum: Perpessicius, G.M. Zamfirescu, Ion Frunzetti, Méliusz József, Nagy István, Szemlér Ferenc, Messer Erzsébet. Dintre personalitățile Sătmarului, știm că s-a aflat în bune relații cu avocatul dr. Nicolae Boca.

A tipărit în timpul vieții volumul de versuri *Celebrare*, în 1936. Mult mai bogată i-a fost activitatea de traducător. Astfel, a debutat cu volumul *Tălmăcirii din lirica lui Ady Endre*, București, 1945, editat de Asociația prieteniei româno-maghiare. Această asociație a avut onoarea în acel an să fie prezidată de maestrul George Enescu. În prefața nesemnată a plachetei care conținea 15 titluri se afirma: „Pentru prietenia româno-maghiară, Ady era o piatră unghiulară și un simbol”.

Al doilea volum de traduceri a fost cel intitulat *Din lirica lui Petöfi/Petöfi válogattot versei*, ediție bilingvă, Anonymus Kiadó, 1948, Budapesta, volum tipărit cu prilejul aniversării centenarului Revoluției de la 1848. În această ediție bilingvă este inserată și o schiță biografică a poetului maghiar (pp. 273-288). Volumul acesta a avut un mare succes, „citorii avizați având posibilitatea să constate calitatea și lirismul traducerilor, fiind apreciat și de critici drept cel mai autentic traducător”.

Volumul *Să cauți forma. Tălmăcirii din lirica maghiară*, apărut la editura Kriterion în 1974 conține 29 din poemele lui Ady traduse de Costa Carei. Antologia apărută în 1995 la editura bucureșteană „Grai și Suflet – Cultura Națională”, *Poemele tuturor tainelor*, conține 11 poeme traduse de Costa Carei.

A ajuns să lucreze în calitate de bibliograf specialist principal la Biblioteca Academiei Române; cu siguranță specializarea era pe literatura maghiară. Era legat de această instituție de multă vreme, trecându-i pragul adeseori ca cercetător și în perioada interbelică. Apoi, în 1959 face o cerere conducerii Bibliotecii, solicitând „a lucra temporar la inventarierea ce se face la Biblioteca Academiei, în cadrul serviciului periodicelor”. Cunoaștem că a fost angajat în această reprezentativă instituție cel puțin din anul 1964 și, pe lângă faptul că s-a remarcat ca „un coleg de excepție”, a demonstrat că este „un prieten cu un suflet nobil”. În lumea bibliotecarilor bucureșteni avea cu siguranță o prietenă, de asemenea născută în părțile noastre, Livia Bacâru, cu care avea numeroase afinități, inclusiv dragostea pentru locurile natale. În anul 1969 s-a pensionat pe motiv de boală, suferind de arterită obliterantă.

Paralel cu munca de traducător, Costa Carei a avut o mare pasiune, pictura. Preocupările lui artistice au fost încurajate de către renumiți critici de artă precum Petru Comarnescu, care i-a apreciat la superlativ pictura și grafica. A reușit să-și prezinte lucrările în trei expoziții individuale și mai multe colective. În anul pensionării a făcut o cerere pentru a i se acorda încă un spațiu în vecinătatea locuinței, în vederea amenajării unui atelier de pictură și a unui birou.

Nu știm ce fel de politică a făcut sau, mai corect spus, dacă a fost înregimentat politic Costa Carei în perioada interbelică. Cert este că după cel de-al doilea război mondial a ocupat funcția de director în cadrul Subsecretariatului de Stat pentru Minorități. Marginalizarea sa a

început probabil după ce a refuzat să intre în P.M.R., formațiune care ulterior s-a transformat în P.C.R.

Obsedantul deceniu, apogeu al „terorii istoriei” pe plaiurile românești, l-a atins cu tentaculele sale și pe Costa Carei. Înțelegem astăzi de ce o colegă afirma despre el înainte de 1989 că a avut o „experiență zbuciumată, uneori dramatică”. Cu exactitate știm că a trecut prin penitenciarul Jilava, deși motivul nu îl cunoaștem încă. Dar, în plin obsedant deceniu era lesne de inventat vreunul.

S-a stins din viață, „prematur și fulgerător” în 16 iulie 1970 la București. În localitatea natală o placă memorială amintește tuturor de personalitatea cărturarului.

La 13 ani de la stingerea sa din viață, o fostă colegă care l-a prețuit foarte mult nădăjduia că vor urma vremuri mai bune pentru recuperarea memoriei omului de cultură. În 2004, cu ocazia aniversării a 95 de la naștere, prin grija iubitorului nepot Gavril Coltău, el însuși un apreciat poet, la Oradea a văzut lumina tiparului un volum bilingv din traduceri sale din limba maghiară, *Poezii. Breviar din lirica maghiară în tălmăcirea lui Costa Carei / Versek. Magyar lírai breviárum átültetésében*, apărut la editura orădeană „Literator”. Ediția a fost îngrijită de către Fábíán Imre.

Din fericire, centenarul nașterii lui Costa Carei nu a trecut neobservat la Satu Mare; Muzeul Județean, Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniu împreună cu Biblioteca Județeană și-au împletit eforturile într-o readucere în actualitate, cel puțin la acest ceas aniversar a celui născut acum 100 de ani la Sanislău, omul de cultură Costa Carei, organizând în 16 decembrie o întâlnire de suflet.

Din tot ce s-a scris de-a lungul timpului despre el desprindem în încheierea articolului nostru frumoase cuvinte care îl caracterizează pe Costa Carei și pot constitui un îndreptar de viață pentru orice om care își propune mai mult decât a face umbră pământului: „truda permanentă ca o terapeutică zilnică”.

„Informația de duminică”, an VII, nr. 367, 20 decembrie 2009, p. 9.

Din aniversările culturale sătmărene în 2010

Considerăm utilă o succintă trecere în revistă a principalelor aniversări ori comemorări culturale sătmărene din 2010. Nu vom face referire la evenimentele care aparțin conjuđeţenilor noştri maghiari întrucât dumnealor au, de ce să nu recunoaştem, o mult mai mare grijă faţă de trecutul lor în general, în special însă faţă de valorile trecute sau actuale, mult mai mare decât noi românii, care suntem încă deficitari, şi la acest capitol.

Dovada afirmaţiei noastre rezidă şi în faptul că şi în acest an abundă datele incerte, în cazul multor personalităţi necunoscându-se decât anul naşterii, aflarea zilei şi a lunii rămânând în sarcina viitoriimii. Începem cu acest tip de evenimente şi pentru că aidoma procedează publicaţia naţională din domeniu, *Calendarul evenimentelor interne şi internaţionale*, care apare sub patronajul Redacţiei Documentare-Publicaţii a Agenţiei Naţionale de Presă AGERPRES.

Astfel, nu ştim cu precizie când se împlinesc: 190 de ani de la naşterea pr. George Maniu, 170 de la naşterea avocatului Alexandru Ferenciu, 150 de ani de la naşterea pr. Constantin Lucaciu, fratele „Leului de la Şişeşti”, 170 de ani de la naşterea preoţilor gr.-cat. Dumitru Cupşa (Giorocuta) şi Corneliu Bud de Budeşti (Gherţa Mare), 135 de ani de la naşterea vicarului şi profesorului Corneliu Dărăbant şi 90 de ani de la naşterea pr. Mircea Andron, fratele cărturarului Ioniţa G. Andron.

Cât privește comemorările, consemnăm centenarul repausării preotului Laurențiu Caba (Giurtelec), 40 de ani de la trecerea la veșnicie a pr. Vasile Barbul, 30 de ani de la moartea scriitorul Petre P. Nistor și 25 de ani de la înveșnicirea poetului, eseistului și traducătorului Octavian Șireagu.

Vom încerca acum să parcurgem lună cu lună, calendarul evenimentelor culturale, aniversare și comemorative. În 23 ianuarie 1875 se naștea la Lipău Eugen Pavel Barbul, primul director al B.C.U. Cluj-Napoca, la aceeași dată dar cu 5 ani mai târziu văzând lumina zilei la Sanislău canonicul Augustin Maghiar, repausat în temnița Sighet. În 27 ianuarie 1785 trecea la veșnicie Grigore Maior, episcopul greco-catolic născut la Sărăuad.

Luna februarie debutează cu aniversarea în 12 februarie a 190 de ani de la nașterea arhidiaconului Chiriac Barbul. 60 de ani ar fi împlinit în 14 februarie regretatul poet și publicist Ion Baias. În 15 februarie vom aniversa bicentenarul nașterii canonicului Ioan Kuuk jun. Către sfârșitul lunii, în 27 februarie, poetul, universitarul George Achim va împlini 50 de ani.

În 6 martie se vor împlini 130 de ani de la nașterea la Carei a preotului-profesor Ignatie Borza. În 11 aprilie poetul, traducătorul, profesorul, publicistul Corneliu Balla ar fi împlinit 80 de ani, iar în 13 aprilie lingvistul, cercetătorul, istoricul literar Gheorghe Bulgăr 90 de ani. În 16 aprilie vom comemora 100 de ani de la trecerea la veșnicie a preotului-profesor Radu Cupariu, publicist, profesor la Beiuș, aproape necunoscut astăzi.

În 23 mai se vor împlini 95 de ani de la nașterea pr. Petru Bologa, paroh la Apa, artizanul înființării casei memoriale „dr. Vasile Lucaci” din localitate. În 26 mai poetul, ziaristul și mentorul Cenaclului „Afirmarea”, Ion Bala, va împlini 60 de ani. O zi mai târziu, în 27 mai, artistul plastic Ion Popdan ar fi împlinit 75 de ani.

În 16 iulie se vor împlini 40 de ani de la moartea poetului, gazetarului, bibliografului și traducătorului Costa Carei, al cărui centenar al nașterii a fost sărbătorit în decembrie 2009. În 17 iulie 1940 se vor împlini 70 de ani de la repausarea vicarului Petru Cupcea, fost profesor la Carei, paroh la Supuru de Jos. Etnologul Viorel Rogoz, interesat de studiile de etnologie aplicată precum și de etnolingvistică împlinește

în 24 iulie 60 de ani (născut la Giurtelecu Hododului). În 29 iulie se vor împlini 50 de ani de la repausarea lui dr. Epaminonda Lucaciu, fiul ilustrului dr. Vasile Lucaciu.

Luna august consemnează în data de 22 împlinirea a 45 de ani de la repausarea preotului gr.-cat. Ioan Barbul (născut în 13 iunie 1908 la Pomi). În 26 august 1860 se naște la Târșolț preotul gr.-cat. Augustin Darabanth, slujitor la Satu Mare, iar după aceea multă vreme în teritoriul românesc din dreapta Tisei.

Calendarul lunii septembrie începe cu aniversarea centenarului nașterii profesorului și publicistului Octavian Ruleanu (n. 8 sept. 1910 la Năsăud), unul din darurile părților năsăudene făcute Sătmarului interbelic. Acum 110 ani, în 18 septembrie 1900 trecea la veșnicie în Drighiu (jud. Sălaj) dr. Ioan Iuliu Dragoș (născut la Tur în 18 februarie 1854), teolog la Roma, unul din harnicii colaboratori ai „Revistei Catolice”, scoasă de dr. Vasile Lucaciu.

Peste doar câteva zile, la debutul lunii octombrie, vom marca împlinirea a 125 de ani de la apariția acestei prime reviste apărută în limba română la Satu Mare sub îngrijirea „Leului de la Șișești”. În 6 octombrie consemnăm aniversarea a 160 de ani de la nașterea la Satu Mic a lt.-col. Dimitrie Modoc, participant cu gradul de sublocotenent la Războiul de Independență. În 20 octombrie 1850 se naște la Carei istoricul și arhiereul gr.-cat. Ioan Boroș, personalitate cu remarcabilă activitate în părțile Banatului. În 24 octombrie 1860 se naște la Csengerujfalu, într-o veche familie preoțescă preotul-profesor Coriolan Ardelean.

70 de ani va împlini în 11 noiembrie medicul psihiatru, savantul Virgil Enătescu. Apoi, în 15 decembrie se vor împlini 160 de ani de la nașterea dr. Ioan Ardelean, preot la Amați, istoriograf greco-catolic. Părintele Ioan Andron, tatăl spiritului enciclopedic care a fost Ioniță G. Andron s-a născut la Pribilești, în 22 noiembrie 1890. Rămânând pe tărâm ecleziastic, dar și cultural, consemnăm că în 29 noiembrie se vor împlini 155 de ani de la nașterea pr. Ludovic Mărcuș, una din figurile proeminente ale „Astreii” în părțile noastre.

Luna de sfârșit a anului va marca o dublă aniversare. În 6 decembrie profesorul și poetul Gheorghe Gheorghiane, fost director al Bibliotecii Județene Satu Mare va împlini 70 de ani. Ziua următoare poetul Vasile Tarța, membru al Uniunii Scriitorilor va împlini aceeași frumoasă vârstă.

Cu scuze pentru inerenta omitere a unor date, ne exprimăm nădejdea că evenimentele acestui an nu vor trece neobservate. Cel puțin acelea centenare, cum este de pildă cazul aniversării lui Octavian Ruleanu, ar trebui să fie în centrul atenției tuturor celor care știu ce a însemnat și ce trebuie să însemne în continuare cultura în spațiul nostru sătmărean. Din acest colț de pagină dorim aniversaților anului 2010 sănătate și împliniri iar celor plecați dintre noi un gând de pioasă amintire din partea celor care încă „din mila Sfântului, mai facem umbră pământului”.

“Mesagerul”, Satu Mare, an II, nr. 1 (6), februarie 2010, p. 4.

Părintele Ioachim Ghergariu a slujit un sfert de veac la Terebești

Am avut prilejul de a scrie în “Informația de duminică” despre un component al familiei Ghergariu, cărturarul Leontin, omagiat în anul 2007, cu ocazia împlinirii a 110 de ani de la nașterea sa. De data aceasta dorim să ne concentrăm asupra biografiei tatălui acestuia, preotul greco-catolic Ioachim Ghergariu. În zilele acestea se împlinesc 140 de ani de la nașterea sa, fericit prilej de a-l readuce în memoria celor care l-au cunoscut pe el sau pe distinșii lui descendenți.

Părintele Ioachim Ghergariu s-a născut în 16 decembrie 1869 la Băița, localitate aflată în comitatul Bihor. A absolvit liceul la Beiuș în 1889. Studiile teologice le-a făcut la Ungvár, finalizându-le în 1893. S-a căsătorit cu Leontina Szilagyi, fiica parohului din Terebești, Ignațiu Szilagyi. A fost hirotonit în 19 noiembrie 1894.

A început preoția prin a fi cooperator, iar apoi administrator interimar la Nădlac, în ținuturile Aradului. În acea localitate se va naște în 1897 fiul său, cărturarul Leontin Ghergariu.

Sluțește apoi în parohiile bihorene Borozel și Borod. În acest răstimp se naște și fiica Mărioara (născută în 1899, a fost căsătorită cu pr. Vasile Dunca). Probabil în acei ani s-a născut și fiul Sabin.

I-a fost ginere parohului din Terebești, Ignațiu Szilagyi (1847, Rătești-1902, Terebești). Acest preot greco-catolic, provenind dintr-o familie veche învățătoarească mai avea o fiică, de asemenea preoteasă,

căsătorită cu martirul Sătmarului din 1919, părintele Izidor Silaghi, ucis cu bestialitate și aruncat în apele Someșului, care își doarme somnul de veci la Seini. Cele două familii înrudite, Ghergariu și Izidor Silaghi, erau legate de o frumoasă relație.

Din decembrie 1899 Ioachim Ghergariu va fi, pe rând, preot cooperator, administrator și în cele din urmă paroh în Terebești, până la trecerea în veșnicie, rămânând fidel acestei parohii două decenii și jumătate. Acest răstimp se adaugă altor 10 ani în care funcționase la Terebești părintele Ignațiu Szilagyi. După înveșnicirea părintelui Ioachim, îi va succeda un cumnat de-al său, părintele Victor Szilagyi, de asemenea un merituos slujitor și îndrumător spiritual și cultural.

În 1900 Ioachim Ghergariu trece cu succes examenul prosinodal. În miraculoasa toamnă a anului 1918 a jurat credință Consiliului Național Român Central din Arad, citind în adunare publică la Terebești un manifest al Consiliului Național Român și a format un consiliu sătesc care a pus în practică hotărârile luate la Marea Adunare a românilor. Fiul Leontin, cuprins de un nestăvilut entuziasm a fost prezent la Alba Iulia în acea de neuitat primă zi din Decembrie 1918.

Părintele Ioachim s-a distins ca un activ membru al „Astrei”, în 1913 făcând parte din comitetul director al despărțământului atunci înființat la Satu Mare, și ca priceput conferențiar. S-a străduit pentru realizarea alfabetizării sătenilor, înființând școala pentru adulți, care venea întru completarea cursurilor regulate organizate pentru copii.

Dintre copiii părintelui Ioachim doar unul singur i-a călcat pe urme, în ceea ce privește cariera preoțească, deși teologia o mai studiasse și fiul Leontin. Preot a ajuns doar primul născut din familie, Victor, care a văzut lumina zilei în 11 mai 1895 la Terebești.

A făcut școala primară în localitatea natală iar liceul la Beiuș, absolvind în 1913. Teologia a studiat-o la Oradea. Hirotonit în 7 ian. 1920.

Între 1934-1938, cel puțin, a fost administrator parohial în Holod. A trecut la cele veșnice în 9 octombrie 1963 la Cluj. În inima Transilvaniei au trăit mai mulți descendenți ai familiei Ghergariu, mulți dintre ei ajunși exemple cadre universitare, oameni care nu au uitat niciodată anii petrecuți de înaintașii lor în părțile sătmărene.

După informațiile de care dispunem în acest moment, la Terebești s-au mai născut în familia Ghergariu copiii: Coriolan Ioan (n. 1903), Silvia Leontina (n. 1905), Cornelia (n. 1907, căsătorită cu pr. Aurel Lazăr, un slujitor al Sfântului Altar care a avut mult de suferit; închisori, dar mai dureros, moartea fiului în condiții defavorabile pentru teroarea din obsedantul deceniu) și Angela Ana (n. 1910).

Pastorația părintelui Ioachim a coincis, în mod cu totul miraculos cu apostolatul la catedra modestei, dar atât de primitoare și luminoasei școli confesionale din Terebești, a dascălului Ioan Muth. Acest învățător era vestit în zonă pentru frumoasele cântece patriotice învățate de copiii din Terebești, generațiile viitoare fredonându-le multă vreme, chiar și astăzi păstrându-se frânturi din atmosfera pe care dascălul Ioan Muth a reușit să o instaureze în frumosul sat de câmpie.

Sub atenta lui îndrumare, cu stricta supraveghere a părintelui Ioachim care, conform uzanțelor epocii îndeplinea și funcția de director al școlii confesionale, a crescut o fără pereche generație de cărturari ai Terebeștiului: Leontin Ghergariu, Victor Petru Ghergariu și Aloisie L. Tăutu. Căci, remarcând capacitatea intelectuală și dispoziția întru învățatură a micului fecior de guleș, prea curând rămas orfan – Aloisie Ludovic, sau Lajos cum i se spunea în sat celui care avea să ajungă peste ani la Roma monseniorul Tăutu, i-au fost îndrumați pașii către cetatea românească de învățatură care era pe atunci Beiușul.

Alături de cei doi băieți ai preotului satului, către lumina cărților s-a îndreptat și viitorul cărturar din Cetatea Vaticanului. Sunt incontestabile merite ale celor doi intelectuali ai satului românesc, Ioachim Ghergariu și Ioan Muth, descoperirea și creșterea celui care a fost Aloisie L. Tăutu.

Părintele Ioachim Ghergariu s-a stins din viață în 17 aprilie 1924. Așteaptă învierea în pământul Terebeștiului, pe care l-a îndrăgît atât de mult. Până au trăit rudeniile apropiate din Cluj-Napoca, mormântul său de la Terebești era cercetat cu regularitate. Suntem siguri că terebeștenii, oameni care știu să-și respecte vrednicii înaintași nu vor lăsa în uitare memoria celui care a fost un far călăuzitor pentru obște un sfert de secol.

150 de ani de la nașterea părintelui Constantin Lucaciu

În umbra marelui frate, așa am putea caracteriza biografia preotului greco-catolic Constantin Lucaciu. În 26 ianuarie se împlinesc 150 de ani de când a văzut lumina zilei fratele “Leului de la Șișești”. Prilejul acestei aniversări ni se pare potrivit pentru a readuce în memorie personalitatea unui român sătmărean care, născut în aceeași familie cu dr. Vasile Lucaciu, i-a călcat mereu pe urme, bătătorind împreună drumul afirmării naționale, culturale și politice a credincioșilor pe care i-au păstorit cu atât drag.

Mai tânăr decât Vasile Lucaciu, Constantin s-a născut în 26 ianuarie 1860 la Baia Mare, în familia cantorului-docent din localitate Mihai Lucaciu. Nu a venit singur pe lume ci a fost însoțit de sora geamănă Ileana, care nu avea însă să trăiască decât foarte puțin timp.

Școala primară, unde a fost elev al iubitului său părinte, și liceul le-a urmat la Baia Mare. În clasa III-a gimnazială l-a avut coleg printre alții pe viitorul paroh din Supuru de Sus, memorandumistul Augustin Ossian. Teologia a urmat-o la Gherla. A fost hirotonit în 1886.

Mai întâi a funcționat în calitate de cooperator pe lângă fratele său la Șișești. Reușește aici să întemeieze un cor bisericesc, devenit “for” spiritual de afirmare a șișeștenilor.

Între aprilie 1892 și octombrie 1906 Constantin Lucaciu a slujit la Iojib, parohie aparținătoare de districtul Seini. Venea într-o parohie

unde slujiseră înaintea sa doi membri ai familiei Papp, Philip (1791, Tămaia-1857, Iojib) și Mihail (1820, Iojib-1888, Botiz), acesta din urmă un harnic colaborator la "Revista catolică" a părintelui Vasile Lucaciu. După acești doi slujitori la Iojib a funcționat un membru al familiei Erdös, Vasile (1841, Iojib-1921, Racșa), în timpul păstoririi căruia, în 1887, s-a reușit ridicarea bisericii de zid cu hramul "Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril"; construcția nu fusese însă finalizată, după cum vom vedea în continuare din zberurile părintelui Constantin. Autoritățile austro-ungare considerau că Iojibul a devenit în timpul păstoririi părintelui Constantin Lucaciu un adevărat focar al românismului. Poate că nici nu greșeau făcând această afirmație. Zelul pe care l-a manifestat pentru creșterea acestei parohii este dovedit de broșura "*Un smerit memoriu către Înalț Preasfințiii Episcopi Diecesani și Archiepiscop și Mitropolit, precum și către preoții și poporul credincios din provincia metropolitană greco-catolică română de Alba Iulia și Făgăraș, de Constantin Lucaciu, preot greco-catolic român, în favorul terminării bisericii gr.-cat.- române din Iojib*", apărută la Baia Mare în 1904.

Pentru nevoia credincioșilor pe care îi păstora a realizat cartea de rugăciuni intitulată „*Calea Cerească, carte de rugăciuni și cântări bisericesti*”. A fost tipărită tot la Baia Mare în 1894 și conține o dedicație scurtă dar sugestivă: „Dedic această carte Poporului român. Autorul”. Pe dosul foii de titlu este reprodus un fragment din *Ginta latină* de V. Alecsandri. Această carte a fost interzisă printr-o circulară de către Episcopia de Oradea. Cărțile de rugăciuni ale fraților Lucaciu demonstrează că aceștia nu și-au uitat niciun moment menirea de bază, aceea de păstori spirituali.

A fost mereu alături de fratele său în lupta pentru obținerea drepturilor care li se cuveneau românilor. În mai 1892 s-a numărat printre cei 300 de membri ai delegației memorandiste aflate la Viena. În 21 noiembrie 1892, la banchetul care a avut loc în sala hotelului "Bika" din Debrețin, la care au participat peste 60 de persoane, a luat cuvântul și Constantin Lucaciu. S-a afirmat ca unul dintre cei mai activi membri ai Partidului Național Român din părțile sătmărene.

În perioada martie 1907-1914 a fost paroh la Craidorolț. Această parohie era "mai văzută", din toate punctele de vedere, decât Iojibul. Au mai slujit aici de-a lungul anilor personalități ca: Demetriu Coroianu, Petru Bran, Ioane Marcu. Va fi în acești ani și președinte al Reuniunii

Învățătorilor greco-catolici din Sătmar și Ugocea. Este de semnalat inițiativa sa din 1911 de a se convoca o adunare generală a tuturor reuniunilor surori, în vederea uniformizării activității acestora. A activat în cadrul despărțămintelor Sătmar-Ugocea și Tășnad ale „Astrei”.

Nu insistăm acum asupra slujirii sale la Craidorolț. Este însă de amintit faptul că din 1999 la parohia Craidorolț există o placă memorială în cinstea sa. Astfel, dintre localitățile care ar trebui să-i cinstească memoria, deocamdată, doar comunitatea din Craidorolț și-a îndeplinit această obligație de suflet.

A candidat în 1906 și 1910 la alegerile parlamentare, pe listele naționaliste românești. Nu a fost ales dar zbaterea lui merită remarcată. În 1906 alegerile au avut loc în 3 mai la Cărășeu, opozant al său fiind kossuthistul Pillisy István. A câștigat în cele din urmă contracandidatul său, cu 997 de voturi, Constantin Lucaciu obținând 787 de voturi. Dar, trebuie ținut seama că în cercul Cărășeu numărul alegătorilor străini, respectiv unguri, germani (șvabi) și alții la un loc îl depășea pe cel al românilor. Apoi, ca peste tot, și aici organele administrației de stat au trecut la presiuni și terorizări. În pofida înfrângerii, „...lupta națională din acest cerc a adus la lumină spiritul de sacrificiu și azeziunea românilor de aici, de la granița de nord-vest a românismului, la înaltele idealuri ale vremii”.

Părintele avea să mulțumească public, printr-o impresionantă scrisoare deschisă adresată electoratului care l-a sprijinit, publicată în presa vremii. S-au remarcat atunci românii din Lipău, Pomi, Roșiori, Aciua, Tămaia, Borlești, Tătărești, Ardușat, Craidorolț, Mădăras, Culciu, Amați, Giungi și Rușeni. „Presiunile și teorizările” au mers mult prea departe, la Amați fiind ucși câțiva români, însuși parohul, Ioan Ardelean, doctor în teologie la Roma, scăpând cu viață ca prin urechile acului; despre acest episod am relatat într-un material mai vechi.

În 1910 Constantin Lucaciu este de asemenea desemnat să candideze din partea P.N.R. în cercul Cărășeu. A fost ajutat în propaganda sa electorală îndeosebi de parohii români: Vasile Tămaș (Giungi), Ioan Ternovan (Culciu Mare), George Șuta (Borlești), Ioan Zsiros (Hurezu Mare), Ioan Mureșan (Racova) precum și de marele proprietar român din Lipău, Alexandru Stan.

Interesant este că în 8 mai Constantin Lucaciu și-a desfășurat programul în propria-i parohie, Craidorolț, unde era apreciat și de locuitorii aparținători celorlalte etnii. Nădejdiile românilor au fost și de această dată spulberate în 2 iunie, cu ocazia alegerilor de la Cărășeu. Din cauza presiunilor Părintele Constantin Lucaciu a trebuit să renunțe la candidatură. Împreună cu deputatul dr. Ștefan Cicio-Pop și avocatul dr. Ioan Ciordaș, a protestat vehement împotriva samavolnicei alipiri a câtorva parohii românești din Sătmar la Episcopia Greco-catolică maghiară de la Hajdudorog.

După izbucnirea primului război mondial trece împreună cu fratele său în România, Vechiul Regat. Mai precis, în 14 ianuarie îi cerea preotului Ioan Fărcaș din parohia vecină Eriu Sâncrai să-l înlocuiască, întrucât el urma să plece la cununia fratelui său Petru (decedat în 1926), inginer inspector al salinelor din România. Frații Vasile și Constantin Lucaciu nu se vor întoarce pe meleagurile natale decât după împlinirea idealului național.

În 1915 publică la București lucrarea „Biserica, școala și armata – factorii vieții naționale și de stat. Studiu comparativ între România liberă și țările române”, o carte apreciată chiar de Nicolae Iorga ca “fiind o critică necruțătoare la adresa demagogiei politicienilor indolenți față de dotarea și instruirea armatei românești”. În 1917 îl însoțește pe fratele său Vasile și în America, făcând cunoscute acolo năzuințele românilor transilvăneni. În toamna anului 1918, deși nu a fost prezent la Alba Iulia, va fi ales în Marele Sfat Național Român.

În august 1919 a fost numit de către episcopul greco-catolic Demetriu Radu paroh la Satu Mare și protopop, deci cu rangul de arhidiacon.

Ilie Carol Barbul, Constantin Lucaciu și Traian Cavassi au fost principalii factori în lupta pentru instalarea administrației românești. Părintele Constantin Lucaciu, venit paroh la Satu Mare imediat după intrarea armatei române în oraș, a scos limba maghiară impusă bisericii greco-catolice înlocuind-o, firească, cu cea românească. De asemenea, el a reintrodus limba română și în școlile din Satu Mare.

A fost președintele „Eforiei școlare” de la Liceul ”Mihail Eminescu”, prestigioasă instituție școlară, care atunci îmbrăca haina românească. A făcut apel în special la titularii din parohiile bogate ale

judetului pentru ajutorarea cu orice mijloace a școlilor românești. Primele alegeri din România Mare îl propulsează în Parlament, fiind ales în circumscripția Seini.

A repausat în 1 octombrie 1920 la Satu Mare. La trecerea sa în veșnicie, Nicolae Iorga nota frumoase cuvinte, reamintindu-și calitățile aceluia “mărunțel și slăbuț preot”, care scrisese în 1915 rânduri ce avuseseră darul de a pune degetul pe rană. La 150 de ani de la naștere părintele Constantin Lucaciu merită întreaga recunoștință a românilor trăitori azi într-un Sătmar liber, și datorită zbaterilor sale care au caracterizat întreaga viață a celui care a fost mereu considerat “fratele Leului de la Șișești”, stând în umbra – binefăcătoare a acestuia.

“Informația de duminică”, an VII, nr. 370, 24 ianuarie 2010, p. 5.

Valeriu Pop, un demnitar al Sătmarului interbelic

Avocat, personalitate marcantă a vieții politice din România, fost ministru și parlamentar, Valeriu Pop este cunoscut mai ales ca unul dintre politicienii apropiați ai lui Carol al II-lea după “Restaurație”. Deși nu este sătmărean, numele său se leagă totuși de această zonă prin faptul că a reprezentat în Parlamentul României Mari de mai multe ori județul nostru, sub mantia chiar a două formațiuni politice. În lucrarea de referință a istoricilor Bujor Dulgău și Claudiu Porumbăcean, “Oameni din Sătmar”, se precizează câteva repere biografice din activitatea sa. Completăm în cuprinsul materialului de față acele informații, cu conștiința că personalitatea lui Valeriu Pop merită o atență cercetare, și în ceea ce privește relația sa cu Sătmarul interbelic.

S-a născut la 26 august 1892 în Buduș (jud. Someș), în familia preotului greco-catolic Alexandru Pop (1849-1934) și a Aureliei Carșai (Karsai) (1855-1925). Era al treilea născut în familie. Tatăl provenea dintr-o veche familie preoțească. Mama sa era originară dintr-o veche familie nobiliară românească, Carșai de Măgoaja. Din această familie făcea parte și preotul Augustin Carșai (n. 1859 tot la Buduș, s-a căsătorit în 15 febr. 1882 la Bârsău de Sus cu Tertulia Oșian, fiica notarului Ioan Oșian), care a funcționat la Babța între oct. 1913 și febr. 1922. De notat că la această cununie oficiată la Bârsău de Sus, nași au fost părinții lui Valeriu Pop.

Valer Pop a mai avut un frate, Iulian (n. 1880), avocat la Bistrița, iar după Marea Unire întâiul primar al Clujului, decedat la numai 43 de ani.

Povestea Valeriu Pop: „Părinții, - ca și fratele Iulian - au avut față de mine o dragoste de o duioșie și intensitate rare. Nu au cruțat nici o jertfă materială sau spirituală în creșterea și educarea mea. M-am străduit să răsplătesc sentimentele lor, atitudinea lor, jertfa lor printr-o dragoste filială adâncă, printr-o ținută corespunzătoare, prin studii strălucite profesionale și de cultură generală, învățarea de limbi străine (germana, franceza și mai târziu italiana). Ei mi-au dat educația religioasă, morală, națională și intelectuală, care a format temelia solidă și neștirbită...”.

Mărturisirea adeseori că atât prin tată cât și prin mamă avea numeroase rude țărani: “Sînt înrudit cu întreg satul natal (comuna Buduș) și astfel am avut din copilărie și pînă acum o legătură trainică cu pătura țărănească din Ardeal”.

Învățătura a început-o în localitatea natală, unde l-a avut dascăl pe Gavril Kindriș din Ieudul Maramureșului. Școala primară a continuat-o la Dej, cunoștințele pe care le avea făcând să fie primit direct în clasa a II-a primară. Din 1903 a urmat cursurile liceului de stat din Dej, vreme de 5 ani școlari. În primii trei ani școlari a avut clasificarea “eminent” la toate materiile, cu excepția anului II gimnazial, când a avut la sport calificativul “bine”.

Din 1907 studiază la liceul confesional din Bistrița, unde va lua inițiativa înființării unei societăți studențești (a elevilor), cu caracter cultural și național, la propunerea sa aceasta primind numele “Augustin Bunea”. După absolvirea liceului cu calificativul “foarte bine” s-a înscris la Facultatea de Drept a Univ. din Cluj, fiind convins că studiul dreptului îl va ajuta în activitatea politică pentru care simțea chemare. Este activ în studenție, astfel în anul II este ales în conducerea Comitetului Tineretului Universitar; a fost desemnat să reprezinte studențimea clujeană la serbările jubiliare ale societății “Petru Maior” din Budapesta.

După absolvirea Fac. de Drept, cu distincție, obține doctoratul, se înscrie apoi ca stagiatar la Biroul din Târgu Mureș, pe lângă avocatul dr. Gavril Tripon din Bistrița. S-a căsătorit de altfel cu Alexandrina, fiica lui Gavril Tripon, ceremonia desfășurându-se în 18 noiembrie 1918 la Bistrița. Și-a început cu rezultate promițătoare activitatea de avocat, în instanțele din Bistrița, Năsăud, Gârbov și Rodna.

După începerea primei conflagrații mondiale este chemat sub arme la Regimentul 1 Artilerie grea din Viena. A fost apoi detașat la alte

unități, unde a urmat cursuri intensive de pregătire, fiind repede avansat la gradul de locotenent. Însotind un detașament pe frontul Italian, a fost încadrat într-o baterie de poziție, unde este decorat cu “signum laudis”. S-a îmbolnăvit de gripă spaniolă, după ieșirea din spital primind două luni de concediu medical. În condițiile ofensivei italiene pe Piave, în drum spre casă se predă unui ofițer italian și este dus cu alți prizonieri de război în lagărul de la Castanelodo. Solicită înrolarea în Legiunea română, constituită la 15 octombrie 1918, din regimentele numite simbolic “Horea”, “Cloșca” și “Crișan”.

Aduși în țară, membrii batalionului primesc o misiune de luptă în Campania în curs de desfășurare pe Tisa. După o săptămână Valeriu Pop primește ordin să se prezinte la Regimentul de Obuziere Cluj. Demobilizat la începutul lunii iulie 1919, este numit secretar la prefectura Bistriței. În octombrie 1919 își susține în chip strălucit examenul de avocat, în fața comisiei prezidată de președintele Curții de Apel, Pompeiu Micșa.

Pe fondul evenimentelor din 1923, a tensiunilor politice agravate de mișcările studențești, se integrează grupului de intelectuali din Cluj (Ciortan, Iuliu Hațieganu, Iuliu Moldovan, Coriolan Tătaru, Valer Roman), din inițiativa căruia se constituie o organizație în afară de partid numită “Acțiunea Românească”. Iuliu Hațieganu a fost de altfel președintele *Acțiunii Românești*, organizație efemeră cu program ultranaționalist și antisemit.

În ciuda divergențelor dintre A.C. Cuza și Valeriu Pop, izvorâte și din cauza nerealizării fuziunii între L.A.N.C. și “Acțiunea Românească”, va candida totuși pe listele L.A.N.C. în alegerile parlamentare din 1926 la Cluj, Someș și Satu Mare. A fost victorios la Satu Mare, unde a întrunit cele 500 de voturi necesare.

S-a remarcat în primul mandat de parlamentar ca un foarte bun orator, abordând spre exemplu foarte bine argumentat problema românizării orașelor. Prestația i-a atras aprecierile unor oameni politici din grupări rivale (Vintilă Brătianu, minoritari) dar și invidia lui A.C. Cuza.

A rămas în continuare în cadrul aceleiași curent naționalist (în înțelesul original al cuvântului, nu cel, demonetizat și chiar demonizat, de astăzi) în 1927 făcând parte din “Mișcarea Naționalistă”. Alături de colegii de formațiune politică, Ștefan Zăvoianu și Emil Vasiliu-Cluj, s-a numărat printre apărătorii lui Mihail Manoilescu, în procesul intentat acestuia în 1930, în chestiunea revenirii în țară a lui Carol al II-lea.

În alegerile parlamentare din 1931 acceptă, la rugămintea lui Iuliu Hațieganu să candideze pentru formațiunea lui Iorga, cap de listă la județul Someș. Cu concursul lui Argetoianu și al prietenilor săi, Valeriu Pop este ales vicepreședinte al Camerei. În acest mandat s-a apropiat de regele Carol al II-lea, care i-a apreciat calitățile de om politic.

În 14 iulie 1931 Iuliu Hațieganu demisionează din guvernul Iorga. În ciuda preferinței lui Iorga pentru Sextil Pușcariu, Valeriu Pop este cel numit în funcția de secretar de stat de către regele Carol al II-lea, care l-a asigurat de tot sprijinul său. A făcut câteva vizite în Ardeal, reușind să potolească starea de spirit a țăranimii, lui datorându-i-se în bună măsură, adoptarea în aprilie 1932 a Legii privind conversia datoriilor agricole. În 9 ianuarie 1932, prin moartea lui Constantin Hamangiu, Regele, la propunerea lui Iorga îl numește pe Valeriu Pop ministru al Justiției, acesta deținând în continuare și funcția de ministru al Ardealului.

Intrat în cercul lui Carol al II-lea, va păși în 1934 în rândurile liberalilor lui Tătăreșcu, un personaj politic foarte apreciat și solicitat de către controversatul suveran. După formarea guvernului Tătărescu este numit ministru secretar de stat pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, apoi interimar la Comunicații și Lucrări Publice. În 9 aprilie 1935, pe când era ministru de justiție, Valeriu Pop a fost desemnat președinte al PNL Satu Mare, decizie ratificată la 30 mai 1935 de Congresul respectivei formațiuni. Această funcție o va deține până la 21 sept. 1937 când demisionează. Formațiunea liberală sătmăreană era cea mai bine organizată din tot Ardealul în acel timp.

Perioada cât s-a aflat la conducerea organizației liberale sătmărene coincide cu “marea guvernare liberală” cum este cunoscută în istorie perioada 1934-1937. Printre marile realizări în Sătmar amintim înălțarea câtorva edificii care au scăpat astfel de sarabanda revendicărilor din zilele noastre.

A avut o atitudine plină de verticalitate în celebrul caz “Skoda”, fiind desemnat președinte al Comisiei parlamentare. Dealtfel, există opinia că “singura victimă a afacerii Skoda a fost... prezidentul comisiei de anchetă parlamentară, Valer Pop, care și-a atras ura lui Maniu, rămasă nestinsă”. Valeriu Pop și-a iubit nespus și Biserica, el fiind unul dintre membrii fondatori, în 1929, ai Asociației Generale a Românilor Uniți.

A doua jumătate a anului 1940 a fost una a marilor decepții naționale. La Tratatul de la Severin desfășurate între 16-24 august 1940 Valeriu Pop a fost șeful delegației române. Cu prilejul Dictatului

de la Viena din 29-30 august 1940, a fost al doilea delegat al României, însoțindu-l deci pe Mihail Manoilescu.

Este emoționant cuvântul pe care l-a adresat în 1 septembrie poporului român, imediat după cernita zi a cedării Ardealului, prin intermediul Radio-București: "*Consummatum est*. Am pierdut circa 42.000 km pătrați din pământul sfânt al Ardealului, cu peste 1.200.000 de români de sânge. Nu e clipa să ne punem întrebarea dacă totul așa trebuia să se petreacă și dacă nu se puteau oare îndruma destinele României pe alte cărări, care să ocolească primejdiile Scilei și Caribdei. *Nu, nu e clipa. Poate va veni o dată.*

Acum, dragostea de neam și simțul datoriei ne cer altceva. Să tragem toate învățămintele unor erori săvârșite timp de 22 de ani; să facem un legământ sfânt, care niciodată să nu fie călcat; *România în viitor să nu mai facă niciodată politica de sentimentalism sau de romantism*, ci să se lase condusă numai și numai de interesele sale proprii, de acel sacru egoism național *care, singur, cheazăsuieste viitorul unui stat și al unui neam*".

Am citat doar acest fragment. Discursul conține însă și îndemnuri de "strângere a rândurilor" lângă Carol II. Evenimentele au dovedit că Țara își pierduse total încrederea în acel controversat rege, purtător de un *malefic egoism personal*.

Valeriu Pop a fost arestat mai întâi în 12 octombrie 1944, fiind eliberat în 20 iunie 1945. A fost întemnițat din nou în 6 mai 1950, la Sighet, împărțind cruntul destin cu alți demnitari precum: Constantin Argetoianu, A. Lapedatu, frații Tătărăscu, sau episcopii greco-catolici; se știe că deținuților li s-a aplicat și la Sighet un regim de exterminare. I s-a comunicat punerea în libertate în data de 5 iulie 1955. A decedat după numai trei ani de la eliberare, în 1958.

Mihail Manoilescu, alături de care avea să trăiască o cumplită zi din istoria poporului român, afirma cu convingere că de la moartea lui Octavian și Eugen Goga, Valer Pop "a rămas cea mai frumoasă și mai vie inteligență a Ardealului". Sătmarul se poate mândri cu faptul că un astfel de demnitar și-a unit destinul pentru câțiva ani cu locuitorii săi, contribuind hotărâtor la numeroase realizări.

„Informația de duminică”, an VIII, nr. 373, 14 februarie 2010, p. 9.

O monografie care a onorat o aniversare școlară

Spre sfârșitul anului 2009 instituția fanion a învățământului românesc sătmărean, Colegiul Național „Mihai Eminescu”, a îmbrăcat straie de sărbătoare. O sumă de aniversări au făcut ca în preajma praznicului Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril (în perioada interbelică sărbătoarea instituției) forțele de azi ale instituției să-și omagieze înaintașii. Au fost aniversați 375 de ani de la înființarea instituției (ca școală romano-catolică), 150 de ani de învățământ liceal în limba română și 90 de ani de existență a primului liceu românesc la Satu Mare (dealtfel, întâiul liceu din cuprinsul statului român care a purtat numele poetului național este tocmai acest port-drapel al învățământului sătmărean). Ne vom opri în aceste rânduri asupra celor 150 de ani de învățământ românesc, mai cu seamă că frumoasa aniversare a fost onorată de trei valoroși profesori de la „Mihai Eminescu” care au făcut posibilă apariția unei lucrări monografice intitulate *Colegiul Național „Mihai Eminescu”. 150 de ani de învățământ liceal în limba română - monografie*, lucrare apărută în deosebite condiții grafice la editura sătmăreană „Citadela” (în 2009 aceasta este cea de-a treia lucrare monografică închinată unei instituții școlare apărute la tânăra editură din localitate).

„E un obicei consacrat în țările din Apus, ca aniversările instituțiilor de cultură să se facă prin scrierea de monografii. Cu deosebire când aceste monografii au ce spune. E un semn de progres, că s-a adoptat

și la noi acest frumos obicei. E adevărat, că suntem numai la început”. Fraza dinainte am descoperit-o aleatoriu și, mărturisim, revelatoriu, în publicația sibiană „Luceafărul” din anul 1914. Cine va avea curiozitatea să cerceteze anuarele școlare editate în timpul regimului austro-ungar, va observa că anul 1896, „al mileniului”, a fost omagiat de către instituțiile școlare de pe teritoriul maghiar al imperiului prin realizarea de monografii istorice, „care aveau ce spune”. Ciudat este că, la aproape după un secol de la emiterea ideii în „Luceafărul”, noi, românii din părțile sătmărene, ne aflăm parcă tot la început. Golul istoric marcat de umbra roșie care s-a abătut asupra destinului românesc între 1944-1989 a făcut ca în tot acest interval nimeni din învățământul sătmărean să nu se învrednicească de realizarea unei lucrări monografice (care să și vadă lumina tiparului; altfel, poate că există în manuscris mărturii pentru astfel de preocupări) dedicate vreunei instituții școlare din județul nostru. Iată însă că anul 2009, inclusiv aniversările de la Colegiul Național „Mihai Eminescu” au inaugurat, sperăm, și în Sătmar acest obicei.

Distinșii soți Gheorghe și Rozalia Cosma, dimpreună cu valorosul profesor de azi dr. Ovidiu T. Pop, tustrei dascăli de referință ai școlii, și-au unit eforturile într-o elaborare a acestei lucrări. Gheorghe Cosma (fost director al școlii în două rânduri, între 1962-1965 și 1967-1978) și Ovidiu T. Pop, ambii matematicieni, au realizat în primăvară o lucrare de mai mici dimensiuni dedicată catedrei căreia i s-au dăruit și Ovidiu T. Pop continuă să i se dăruiască și astăzi. De data aceasta, îndeaproape supravegheați de acribia doamnei Rozalia Cosma, reputat dascăl de limba și literatura română la aceeași instituție, sprijiniți de numeroase alte osteneli, între care remarcăm paginile alocate istoricului bibliotecii instituției semnate de către profesorul documentarist Sanda Rațiu, autorii au reușit ca după 15 ani de la apariția precedentei monografii, scrisă de profesoara Lucia Munteanu și Aurel Socolan, *Liceul „Mihai Eminescu” Satu Mare. Monografie 1634-1994*, să îmbogățească istoria vestitei școli cu încă o contribuție monografică.

Ne vom rezuma aici doar să spicuim din cuprinsul celor 216 pagini ale monografiei interesante subcapitole precum: „Personalități ale învățământului sătmărean”, „Arhitectura interioară a liceului, la începuturile sale”, „Absolvenți ai liceului, care s-au impus pe plan național, internațional și local, prin excelență în domeniul lor (1919-2009)”.

Puțina preocupare pentru arhivarea și conservarea unor informații, hibă de care suferă învățământul românesc, și el!, am remarcat-o în subcapitolul „Șefii de promoție”: lista începe abia cu anul școlar 1963/1964 și ajunge până în ultimul an școlar încheiat, dar prezintă numeroase goluri până în anul 1989. Nu este vina autorilor lucrării de față, ci a sistemului care a funcționat până la evenimentele din decembrie 1989. Dar, este datoria noastră, a celor de astăzi, de a recupera ceea ce încă se poate recupera. Și, avem încredințarea că în acest caz reconstituirea nu este foarte dificilă.

Și dacă această lucrare s-a născut dintr-o carte mai mică, după expresia din cuvântul rostit de directorul Colegiului, prof. Ioan Pop la ceremonia lansării volumului, așa cum am afirmat la prezentarea cărții, suntem siguri că, neîndoios, cartea profesorilor Gheorghe și Rozalia Cosma și Ovidiu T. Pop va fi rampa de lansare pentru alte volume. Cunoscând bine adevăratul tezaur uman formator și format la „Mihai Eminescu”, prin intermediul cărții despre care vorbim în acest articol, dar și din surse mai puțin cunoscute la această dată, opinăm că școala aceasta, emblematică pentru întreg învățământul sătmărean în limba română, merită o *Carte de aur* care să conțină portretele bio-bibliografice ale tuturor valorilor care au trecut prin vestita citadelă școlară.

Ideal ar fi să se constituie două volume. Unul dedicat oamenilor de la catedră, formatorilor, iar un alt volum să cuprindă portretele personalităților care s-au format în sânul instituției de-a lungul anilor. Dintre numeroasele personalități care și-au croit un frumos drum în viață și datorită învățaturii dobândite la „Mihai Eminescu” îl remarcăm în aceste rânduri pe academicianul Gabriel Ștrempel, care, printr-un gest de noblețe, dar și de respect și recunoștință pentru Colegiul Național „Mihai Eminescu”, a fost prezent la festivitatea de lansare a monografiei. Sala amfiteatrului colegiului a fost arhiplină și nu amintim alte nume tocmai pentru a nu nedreptăți pe cineva.

Încheiem cu nădejdea că centenarul Colegiului Național Românesc „Mihai Eminescu” (2019) va fi omagiat și printr-o nouă monografie. Perseverenți și dăruți școlii care pentru ei a fost și este a doua casă, suntem siguri că autorii volumului semnalat de noi aici au și strâns numeroase informații care vor veni să completeze actuala monografie.

„Confluențe”, an V, nr. 1 (10), martie 2010, pp. 34-35.

O artistă emerită din familia Cupcea

Legăturile familiei Cupcea cu părțile sătmărene sunt cunoscute mai ales prin personalitatea celui care a fost vicarul Petru Cupcea (1875, Călinești, Maramureș – 1940, Șimleu Silvaniei). Căsătorit cu Augusta Pteancu, fiica unui vrednic învățător originar din Vezendiu, în compensație pentru numeroasele greutăți ale vieții, a avut parte de o frumoasă familie. Dorim astăzi să ne oprim asupra primei născute din familia Cupcea, fiica Maria, artistă emerită care a copilărit în Carei și Supur.

A văzut lumina zilei în 6 ianuarie 1903 la Fegiernic, unde tatăl său și-a făcut debutul într-o preoție. A urmat școala primară la Carei, unde tatăl său s-a mutat curând după nașterea Mariei, funcționând în calitate de capelan și profesor de religie și limba română la liceul piarist. Gimnaziul și liceul Maria Cupcea le-a urmat la vestitele școli românești ale Beiușului. În 1920 s-a înscris la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Cluj, absolvind în 1926 secția pian iar în 1928 secția compoziție. Din 1924 s-a înscris și la secția dramă (teatru), pe care o absolvă în 1929. În timpul studenției a funcționat ca secretară la un liceu, precum și ca profesoară auxiliară de pian, pentru a se putea întreține. S-a căsătorit cu dr. Victor Munteanu, căsnicie care a durat până în anul 1943; rodul căsniciei a fost fiul Dan, ilustru biolog, actualmente membru corespondent al Academiei Române.

În toamna anului 1929 se angajează ca profesoară de muzică, mai întâi la Liceul din Turda, apoi la Liceul „Principesa Ileana”, astăzi „Mihai Eminescu”, din Cluj-Napoca. Concomitent era angajată a Teatrului Național clujean. Deși avea vocație actoricească, nu a renunțat la cariera profesorală până în momentul nefericitului refugiu de după Dictatul de la Viena. Dintre elevii săi este suficient să îl amintim aici pe actorul Teofil Vilcu.

Maria Cupcea a jucat pe scena Naționalului clujean vreme de 35 de stagii. S-a impus prin talent, prezență scenică, distincție și mai ales frumusețe. A debutat cu rolul Tofana din „Patima roșie” de Mihail Sorbul.

Artista emerită „s-a impus prin distincția și seriozitatea sa, prin extraordinara sa putere de muncă, prin permanenta ei disponibilitate de a-și ajuta colegii, colaboratorii și învățăceii. Contribuția sa la consolidarea, prestigiul și succesele artistice ale naționalului clujean sunt incontestabile. Ceea ce s-a spus la ceremonia înhumării sale, că a fost <<o mare artistă și o mare doamnă a teatrului clujean>>, desigur că nu a fost o exagerare”.

Între anii 1949-1955 a fost rector al Institutului de Teatru din Cluj. A interpretat numeroase roluri, a publicat studii și articole despre teatru, a scris piese de teatru pentru copii, a compus muzică simfonică.

La Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale este constituit un fond din documente personale: certificate și diplome de studii, titlul de Laureat al Premiului de Stat, de artistă emerită, documente rezultate din activitatea de profesor instructor de scenă: programe analitice de predare a muzicii, cursuri, partituri, muzică de scenă, culegeri de folclor, poezii, partituri muzicale (5 volume), note, însemnări, alte lucrări precum: piese de teatru, muzică de scenă, compoziții muzicale. De asemenea, documente aparținând altor membri ai familiei: Petru (tatăl), Salvator (fratele său, un reputat medic), manuscrise religioase și albume cu fotografii, programe de teatru, operă și filarmonică.

Maria Cupcea a debutat în film în 1957 în „Citadela sfărâmată”, peliculă regizată de Marc Maurett. A mai jucat în „Sărutul”, regizat de Lucian Bratu, alături de Grațiela Albini, Emanoil Petruț, Gheorghe Novac, Elisabeta Preda, Dinu Gherasim, Vasile Ichim și Stela Popescu, interpretând rolul Bătrânei. Alte două producții în care a jucat sunt: „Amintiri din copilărie”, film regizat de Elisabeta Bostan (rolul Mama)

și „Gaudeamus igitur”, în regia lui Gheorghe Vitanidis, scenariul Vasile Rebreanu, interpretând rolul Gazda. Următorul film în a cărui distribuție găsim numele ei este „Patima” realizat în 1975 de către regizorul George Cornea. În 1977 a jucat în filmul de debut al regizorului Dinu Tănase, „Trei zile și trei nopți”, alături de Petre Gheorghiu, Amza Pellea, George Constantin, Ion Caramitru, Kovács György, Gabriel Oseciuc, Constantin Codrescu, Irina Petrescu, Fory Etterle, Ovidiu Iuliu Moldovan, Gheorghe Dinică.

A compus muzică simfonică și muzică de scenă la spectacolele: *Tessa* de Jean Giroudoux, *Bacantele* și *Hecuba* de Euripide, *Maria Stuart* de Fr. Schiller, *Viforul* de B. Ștefănescu-Delavrancea. A scris numeroase articole despre teatrul românesc, piese pentru copii: *Povestea porcului*, după Ion Creangă, *Sânziiana și Pepelea*, după V. Alecsandri. În 1951 a fost laureată a Premiului de Stat, iar din 1956 a primit titlul de „Artistă Emerită”.

A decedat în 1984 la Cluj-Napoca. În primăvara anului 2009 oficialitățile comunei Supur au reușit amplasarea în curtea școlii din localitate a unui bust care amintește tuturor trecătorilor și, în primul rând supuranilor, personalitatea celui care a fost preotul și dascălul Petru Cupcea. De asemenea, fiica sa Maria merită cinstirea sătmărenilor, pentru anii petrecuți la Carei și Supuru de Jos.

„Mesagerul albastru”, Satu Mare, an I, nr. 1, aprilie 2010, pp. 6-7.

„If” în tălmăcirea lui Corneliu Balla

În 11 aprilie 2010 cărturarul – în sensul deplin al cuvântului – Corneliu Balla ar fi împlinit 80 de ani. A părăsit această lume în 24 iunie 2006. În ultima sa săptămână de viață profesorul careian ne-a încredințat mai multe manuscrise, în format electronic, dar și în format clasic. Dintre manuscrisele în format electronic am valorificat până acum un volum de poezii intitulat „Zarca”, apărut în anul 2008 sub egida tinerei edituri sătmărene „Citadela”.

Printre manuscrisele ajunse la noi se numără și o traducere a celebrului poem *If* scris de Rudyard Kipling, tălmăcire aparținând lui Corneliu Balla. Manuscrisul, aflat pe o pagină A4, conține textul original al poemului, în paralel fiind situată traducerea lui Corneliu Balla, iar dedesubt următorul text lămuritor: „Poemul *If* a fost tradus în limba română de câțiva dintre clasicii literelor române. Dar l-au tradus și mulți dintre aceia care, în temnițele comuniste, în situații limită au găsit în îndemnul lui Kipling o filosofie practică a rezistenței spirituale. Printre acești tălmăcitori s-a aflat și regretatul Corneliu Coposu, a cărui versiune din *If* a fost publicată după dispariția lui. Tot printre ei citez să mă prenumăr prin această traducere realizată la Aiud, în vara lui 1954, când dicționarul de lângă mine se numea Radu Xenopol”.

Întemnițat în două rânduri în timpul regimului de dinainte de 1989, în 1954 Corneliu Balla se afla deja la a doua experiență

concentraționară. A fost întemnițat pentru a doua oară în 21.03.1952, prin sentința nr.33/11.09.1952 a Tribunalului Militar Craiova, fiind condamnat la 5 ani închisoare corecțională pentru delictul de agitație publică. Ne mărturisea că, după prima eliberare “se lămurise” și întemnițarea l-a ajutat “să nu se rateze”, adică a avut tăria de a rezista ispitirilor de a-și trăda crezurile tinereții. De această dată, periplul concentraționar a însemnat trecerea prin temnițele de la M.A.I. (cartierul Uranus), Jilava și Aiud și prin lagărul de muncă de la Baia Sprie. A fost pus în libertate la data de 10.11.1955.

În vara lui 1954 se afla încă la Aiud. La data efectuării traducerii celebrului poem se afla într-o celulă cu marele industriaș Radu Xenopol, și el “locatar” pentru câțiva ani în temnițele comuniste. Cunoșcătorii fenomenului concentraționar românesc din secolul XX știu pe ce înălțimi spirituale ajungeau adeseori întemnițații, prin “învecinare”. Mulți deținuți politici au dobândit numeroase cunoștințe, din varii domenii, în lungii ani de detenție. Din textul lămuritor al lui Corneliu Balla putem lesne intui faptul că Radu Xenopol, “colocatar” cu cărturarul în celulele Aiudului, era un foarte bun vorbitor al limbii engleze și cunoscător al literaturii, slujindu-i drept “dicționar”.

Poemul *If* reprezintă balsam și reazem pentru orice situație și ipostază a condiției umane. Cu atât mai mult, *If* a alinat suferința celor întemnițați în cumplitele închisori comuniste. Această tălmăcire aparținând lui Corneliu Balla vine să se adauge poeziei orale a cărturarului, strânsă între coperțile volumului postum, pomenit de noi mai înainte, “Zarca”. Omagiem memoria ilustrului cărturar, multă vreme, și în mai multe “vremuri istorice”, pe nedrept marginalizat, prin publicarea traducerii poemului *If* în paginile “Citadelei”.

Faptul că în august 2009 municipalitatea Careiului a hotărât așezarea unei plăci memoriale pe imobilul în care a trăit, tălmăcit și creat cărturarul, apariția postumă a volumului de poezii “Zarca”, dovedesc că demersurile sale culturale și cetățenești i-au fost recunoscute de cei care au rămas încă să facă umbră pământului. Și, viitorul va scoate la lumină alte nestemate, izvorâte din truda de o viață a celui care a venit pe lume acum 80 de ani, profesorul, cărturarul, *Omul* Corneliu Balla.

Dacă

Când toți se pierd în valuri, să fi stăpân pe ape.
Încrederea în tine să ți-o păstrezi mereu.
Să-i ierți pe-acei netrebnici ce iscodind pe-aproape
se îndoiesc de tine vorbindu-te de rău.

Să nu te obosească nici lungă așteptare
și nici să nu te faci minciuna ca să minți.
Când ești privit cu ură, tu treci cu nepăsare
fără ca să te lauzi ori prea bun să te simți.

Să știi visa, dar visul să nu te stăpânească.
Dacă gândești, gândirea să nu-ți fie un țel.
Iar dacă în viață va fi să te-ntâlnească
triumful sau dezastrul, să le primești la fel.

Să poți răbda când unii, răstălmăcindu-ți gândul,
din vorba ta vor face pentru prostime curse.
Dacă se surpă casa clădită ani de-a rândul
s-o reclădești tu singur, cu vechile-ți resurse.

Să știi ca, la nevoie, să-ți strângi într-o grămadă
câștigurile toate și-ntreaga bogăție
și să le riști pe-arena norocului, drept pradă,
și dacă pierzi chiar totul, nimeni să nu te știe.

Să știi vorbi mulțimii păstrându-te-n virtute;
dar stând cu regi de vorbă, să nu te umilești.
Pe prietenul de taină ca și pe cel ce-asmute
în contra ta pe alții, la fel să-i prețuiești.

Când inima și nervii și simțurile toate
vor cere, obosite de ani, să se-odihnească
să mai rămână-n tine voința, care poate
să le silească încă mulți ani, să te slujească.

Minutul care mușcă neiertător din viață
să-l prețuiești; sunt 60 de clipe în monom.
Și să știi, fiul meu, că tot ce-ți spun te-nvață
să cucerești o lume; mai mult: să fii un Om.

în românește, Corneliu Balla, Aiud iulie 1954

în „Citadela”, Satu Mare, an IV, nr. 1-2-3-4 (23-24-25-26),
ian.-april. 2010, p. 8.

Bibliografie selectivă

A. Surse inedite

1. Fonduri arhivistice

Arhivele Naționale, Direcția Județeană Satu Mare:
Colecția registrelor parohiale și de stare civilă.

Arhivele Naționale, Direcția Județeană Maramureș:
Colecția registrelor parohiale și de stare civilă.

Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bihor:
Colecția registrelor parohiale și de stare civilă.

2. Manuscrise

Ardeleanu-Senior, Ioan, „*Astra*” în Țara Silvaniei. Din prilejul împlinirii a
75 de ani de existență a Despărțământului „*Astrei*” sălăjene, 1946.

Bărbosu, Mircea Leon, *Satul Traian – scurt istoric* – , 1977.

Bonea, Ștefan, *Memorii*.

Câmpean, Viorel, *Preoți din Sătmar*, mss.

Istoricul filiei Aciua, întocmit de pr. Filip Glodan, 1973, 8 pag.

- Istoricul filiei Măriuş*, întocmit de pr. Mihai Munteanu, 1973, 3 pag.
- Istoricul parohiei Bârsău de Jos*, întocmit de către parohul Vasile Popa, 1973, 4 pag.
- Istoricul parohiei Craidorolţ*, întocmit de pr. Leontin Micu, 1973, 10 pag.
- Istoricul parohiei Crucişor*, întocmit de pr. Mihai Munteanu, 1973, 4 pag.
- Istoricul parohiei Mădăras*, întocmit de pr. Gavril Susan, 1973, 14 pag.
- Istoricul parohiei Negreşti*, întocmit de pr. Ioan Ursu, 1967, 10 pag.
- Istoricul parohiei Petea*, întocmit de pr. Cornel Hotea, 1972, 5 pag.
- Istoricul parohiei Prilog*, întocmit de pr. Dionisie Cornic, 1967, 17 pag.
- Istoricul parohiei Turţ*, întocmit de pr. Dumitru Ciobănescu, 1967, 6 pag.
- Istoricul parohiei Valea Vinului*, întocmit de pr. Gavril Ţura, 1973, 5 pag.
- Istoricul parohiei Vetiş*, întocmit de pr. Petru Rusu, 1973, 6 pag.
- Istoricul protopopiatului Satu Mare*, întocmit de pr. Ioan Ţolescu, 1973, 10 pag.

B. Surse editate

1. Documente, scrisori, şematisme

- George Bariţ şi contemporanii săi*, vol. I, Ed. Minerva, Buc., 1973.
- George Bariţ şi contemporanii săi*, vol. X, Ed. Enciclopedică, Buc., 2003.
- *** *Lupta românilor din judeţul Satu Mare pentru făurirea statului naţional unitar român. Documente 1848-1918*, Direcţia Generală a Arhivelor Statului din R.S.R., Bucureşti, 1989.
- Maramureşenii în lupta pentru libertate şi unitate naţională: Documente. 1848-1918*, Direcţia Generală a Arhivelor Statului din R.S.R., Bucureşti, 1981.
- Neamţu, Gelu; Vaida-Voevod, Mircea, *1 Decembrie 1918. Mărturii ale participanţilor. Ioachim Crăciun. Documente la un sfert de veac de la Marea Unire*, vol. I, Ed. Academiei Române, Buc., 2005.
- Polverejan, Şerban; Cordoş, Nicolae, *Mişcarea memorandistă în documente (1885-1897)*, Ed. Dacia, Cluj, 1973.
- Schematismus historicus Venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis G.R.C. pro anno jubilari 1900 a restaurata autem sacra cum sancta romana ecclesia unione anno 200*, Magno-Varadini, Typis

Samuelis Berger jun., 1900.

Șematismul Veneratului Cler Român Unit al diecezei de Maramureș, 1936, Baia Mare, 1936.

Șematismul Veneratului Cleru a nou înființatei diecese a Gherlei pre anulu dela Christosu 1867, Gherla, cu tipariulu diecesanu, 1867.

Timotei Cipariu. Corespondență primită, Ed. Academiei Române, Buc., 1992. *Timotei Cipariu. Epistolar. 1836-1877*, Ed. Academiei Române, Buc., 2005.

2. Volume

Achim, Valeriu, *Nord – vestul Transilvaniei – cultură națională – finalitate politică. 1848-1918*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1998.

Anderco, Ioan Artemie, *Jurnal (1876)*, Ed. Alfa, Iași, 2001.

Andron, Ioniță G., *Racșa. Vatră de neam românesc*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1996.

Ardeleanu-Senior, Ioan, *Oameni din Sălaj. Momente din luptele naționale ale românilor sălăjeni*, Zălau, Așezământul tipografic „Lucefărul”, 1938.

Băințan, Valentin, *Ardusat – străveche vatră românească*, Ed. Cybela, Baia Mare, 1997.

Băințan, Valentin, *Arta corală din Maramureș*, Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Maramureș. Centrul județean de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă Maramureș, Maramureș, Baia Mare, 1982.

Bălaș, Lucia; Bódis, Otilia, *Oameni de seamă ai Sălajului*, vol. I, A-K, Bibl. Jud. “Ioniță Scipione Bădescu”, Asociația “Prietenii Bibliotecii”, Zalău, 2004.

Bălaș, Lucia; Bódis, Otilia, *Oameni de seamă ai Sălajului*, vol. II, L-Z, Bibl. Jud. “Ioniță Scipione Bădescu”, Zalău, 2006.

*** *Bărbați ai datoriei. 1848-1849. Mic dicționar*, Totu, Dr. Maria (coordonator); Abrudan, lt. – col. Paul; Florea, Petre; Ed. Militară, Buc., 1984.

Bărnuțiu, Elena, *Cartea veche românească din secolul XVIII în județul Satu Mare. Catalog selectiv*, Editura Muzeului sătmărean, Satu Mare, 1998.

- Bojor, Victor, *Canonicii Diecezei greco catolice de Gherla (1857-1937)*, Cluj, 1937.
- Bota, Ioan; prof. dr. Ionițoiu, Cicerone, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948-1989). Biserica română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Biserica Romano-Catolică*, Ed. Patmos, 1998.
- Bunea, Augustin, *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, Ed. Tip. Seminarului arhiepiscopesc, Blaj, 1900.
- Caranfil, Tudor, *Dicționar de filme românești*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Litera Internațional, Chișinău, Litera, 2003.
- Caravia, Paul; Constantinescu, Virgiliu; Stănescu, Flori, *Biserica întemnițată. România 1944-1989*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Buc., 1998.
- Călușer, Iudita, *Episcopia greco-catolică de Oradea*, Ed. Logos'94, Oradea, 2000.
- Câmpean, Viorel, *Oameni și locuri din Sătmar*, Ed. Citadela, Satu Mare, 2008.
- Chindriș, Ioan, *Transilvanica, I, Studii și secvențe istorice*, Ed. Cartimpex, Cluj, 2003.
- Ciocian, Ioan, *Biserica și societatea românească din Transilvania. Vicariatul Silvaniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Ed. "Vasile Goldiș" University Press, Arad, 2000.
- Ciubotă, Viorel, *Vicariatul național român din Carei*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1997.
- Ciubotă, V.; Radosav, Doru, *1918 în Sătmar*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj, 1996.
- Ciuhandu, Gheorghe, *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț (1830-1840), pagini mai ales din istoria românilor crișeni*, Arad, 1935.
- Corciovescu, Cristina; Rîpeanu, Bujor T., *1234 cineaști români*, Ed. Științifică, București, 1996.
- Cosma, Gheorghe; Cosma Rozalia, *Comuna Pomi, străveche vatră românească*, Ed. Solstițiu, Satu Mare, 2002.
- Cosma, Gheorghe; Cosma Rozalia, *Omagiu celor care au fost și celor care sunt, Pomi 1407-2007, 600 de ani*, Ed. Solstițiu, Satu Mare, 2007.
- Cosma, Gheorghe; Pop, Ovidiu T., *Profesorii de matematică ai Colegiului Național „Mihai Eminescu” Satu Mare. 1919-2009*, [s.n.], Satu Mare, 2009.

- Datcu, Jordan, *Dicționarul etnologilor români*, vol. II, Ed. SAECULUM I.O., București, 1998.
- Diaconovich, Corneliu, *Enciclopedia Română*, tom II, 1900, Sibiu, publicată din însărcinarea și sub auspiciile „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului”.
- Doboși, Andrei, *Din istoria Sătmarului*, Presa Liberă, Satu Mare, 1938.
- Dragotă, Ioana, „*Revista Catolică*” a lui Vasile Lucaciu, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, Baia Mare, 2006.
- Dudaș, Florian, *Cazania lui Varlaam în Transilvania*, Ed. Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca, 1983, Oradea, 1991.
- Dulgău, Bujor; Porumbăcean, Claudiu, *Oameni din Sătmar*, Ed. Solstițiu, Satu Mare, 2000.
- Faur, Viorel, *Societatea de lectură din Oradea, 1852-1875 (studiu monografic)*, Ed. Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1978.
- Filipașcu de Dolha și Petrova, Alexandru, *Istoria Maramureșului*, ediția II-a, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1997.
- Fornade, Dan, *Personalități clujene (1800-2007)*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007.
- Georgescu, Ioan, *George Pop de Băsești. 60 de ani din luptele naționale ale românilor transilvăneni*, Ed. Asociația culturală ASTRA, Oradea, 1935.
- Georgescu, Ioan, *Istoria seminarului din Oradea*, Tipografia Gutenberg, București, 1923.
- Georgescu, Ioan, *Momente din viața Bisericii Unite în ultimii zece ani (1918-1928)*, “Sfânta Unire”, Societate de editură, Blaj, 1929.
- Gheorghită, Horia I., *Satu Mare. Oameni și fapte*, [s.n.], Satu Mare, 1935.
- Ghitta, Ovidiu, *Nașterea unei Biserici. Biserica greco-catolică din Sătmar în primul ei secol de existență (1667-1761)*, Presa Universitară Clujeană, 2001.
- Glodariu, Eugenia, *Asociațiile culturale ale tinerețului studios român din monarhia habsburgică. 1860-1918*, Bibliotheca Musei Napocensis XVII, Cluj-Napoca, 1998.
- Hossu – Longin, Francisc, *Amintiri*, Ed. Dacia, Cluj, 1975.
- Iorga, Nicolae, *Istoria presei românești*, Ed. Muzeul Literaturii Române, Buc., 1999.

- Lazăr, Ioan P.; Stoica, Dr. Dionisie, *Schița monografică a Sălajului*, Institutul tipografic și de editură "Victoria", Șimleul-Silvaniei, 1908.
- Marica, George Em., *Foaie pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie analitică, cu un studiu monografic*, E.P.L., Buc., 1969.
- Matei, Pamfil, „*Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*” (Astra) și rolul ei în cultura națională (1861-1950), Ed. Dacia, Cluj, 1986.
- Mărcuș, Ștefan, *Sătmar, I, Fragmente istorice și culturale. Aspecte sociale*, Tipografia Românească Oradea, 1938.
- *** *Monografia-almanah a Crișanei*, redactată de Aurel Tripon, Tipografia diecezană Oradea, 1936.
- Neamțu, Gelu, *Alexandru Roman, marele fiu al Bihorului (1826-1897)*, Fundația culturală "Cele Trei Crișuri", Oradea, 1996.
- Neamțu, Gelu, *Momente zbuciumate din lupta românilor pentru realizarea Dacoromâniei. 1848-1918*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2005.
- Neamțu, Gelu, *Procese politice de presă antiromânești din epoca dualismului austro-ungar, 1868-1890. * Alte studii de istoria presei românești*, Ed. Societății culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2004.
- Neamțu, Gelu; Faur, Viorel, *Iosif Roman (1829-1908), o personalitate bihoreană mai puțin cunoscută*, Ed. Universității din Oradea, Oradea, 2004.
- Neș, Teodor, *A doua carte despre oameni din Bihor*, Comitetul pentru cultură și educație socialistă al județului Bihor, Oradea, 1979.
- Oros, Simion, *Almanahul dascălilor noștri. Viața și activitatea învățătorilor din județul Sălaj, eșii la pensie și a celor decedați dela Unire (1919-1934)*, Ed. autorului, Zălau, 1934.
- Pavel, Constantin, *Școalele din Beiuș. 1828-1928. Cu o privire asupra trecutului Românilor din Bihor*, Tiparul Tipografiei "Doina", Beiuș, 1928.
- Păcurariu, Mircea, *Dicționarul teologilor români*, ediția a doua, revăzută și întregită, Ed. Enciclopedică, Buc., 2002.
- Pop, Felician, *La margine de mijloc. Monografia comunei Odoreu*, județul Satu Mare, Ed. Daya, Satu Mare, 2003.
- Popa, Mircea; Tașcu, Valentin, *Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până în 1918*, Ed. Tritonic, Buc., 2003.

- Popescu, Grigore N., *Preoțimea română și întregirea neamului – temnițe și lagăre*, Tip. "Vremea", Buc., 1940.
- Potoran, Eugen, *Poezii Bihorului*, Ed. Societății de lectură "Ioan Gură de Aur", Oradea, 1934.
- Predescu, Lucian, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri.*, Ed. SAECULUM I.O., Ed. Vestala, ediție anastatică, Buc., 1999.
- Rîzniș, Filofteia, *Arhive personale și familiale. Vol. II, Repertoriu arhivistic*, Arhivele Naționale ale României, București, 2002.
- Retegan, Simion, *Sate și școli românești din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea*, Ed. Dacia, Cluj, 1994.
- Scurtu, Vasile, *Petru Bran. Un luptător al trecutului românesc din Satu Mare*, Tipografia Presa Liberă Satu Mare, Satu Mare, 1939.
- Sigmirean, Cornel, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.
- ****Școala ardeleană (Poezii, proză, tălmăciri)*, Ed. îngrijită, prefață, note și glosar de Mihai Gherman, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977.
- Tămaian, Petru, *Istoria Seminarului și a educației clerului diecezei române-unite de Oradea*, Tipografia și litografia românească, Oradea, 1930.
- Tomi, Marian Nicolae, *Maramureșul istoric în date*, Ed. Grinta, Cluj-Napoca, 2005.
- Vulturescu, George, *Cultură și literatură în ținuturile Sătmarului. Dicționar 1700-2000*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2000.

Indice de nume

A

- Abrudan, Cornel, 67
 Achim, George, 251
 Achim, Valeriu, 125
 Aciu, Alexandru, 153
 Acs sau Aciu de Gaura, familia,
 128
 Ady Endre, 50, 106, 247
 Alajos László, 34
 Albert, regele, 188
 Albini, Grațielă, 271
 Alecsandri, Vasile, 258, 272
 Alexi, Ioan, 35
 Alpini, Ana, 116
 Alpini, Constantin, 114-116
 Alpini, Francisca, 116
 Alpini, Izidor, 114
 Alpini, Teofil, 114
 Aluășiu, Ioan, 153
 Andercău, familia, 133
 Anderco de Homorod, familia,
 17, 20, 83, 91-92, 128, 133
 Anderco, Alexandru, 6, 26, 83-
 86, 98, 203, 240
 Anderco, Artemiu Ioan, 18, 189
 Anderco, Aurelia, 19
 Anderco, Georgiu, 83
 Anderco, Ghizela Maria, 18-19
 Anderco, Grigore, 84
 Anderco, Ilona Ana, 18
 Anderco, Ioan, 92
 Anderco, Iustina Maria,
 Anderco, Iustina Terezia, 18
 Anderco, Ludovic, 84, 181
 Anderco, Maria, 92
 Anderco, Simion, 91-92
 Anderco, Ștefan, 150
 Anderco, Vasile (Batarci), 91-93,
 216
 Anderco, Vasile (Odoreu), 17,
 151

- Anderco, Victor Vasile, 5-6, 17-18, 20, 151
Anderco-Homorodanu, Ioan, 92, 216
Andrei al III-lea, 26
Andron, Ioan, 252
Andron, Ioniță G., 242, 250, 252
Andron, Mircea, 250
Antal, Augustin, 118
Antal, Corneliu, 224
Antonescu, Ion, 132
Antonescu, Nae, 21, 52, 242
Apafi, Mihai, 37, 175, 189
Apponyi, 154
Ardelean, Coriolan, 56-58, 154, 252
Ardelean (Erdei), George, 56-57, 152
Ardelean, George (n. 1871), 57, 71
Ardelean, Elisabeta, 57
Ardelean, Eugeniu, 57
Ardelean, Ioan, 183-186, 252
Ardelean, Iuliana, 57, 152-153
Ardelean, Iuliu, 124
Ardelean, Maria, 57
Ardelean, Octavian, 243
Ardelean, Paul, 236
Ardelean, Vasile Ladislau, 176, 233, 236-239
Ardelean, Wilhelmina, 57
Ardeleanu, Titus, 72, 113
Ardeleanu-Senior, Ioan, 6, 52-55, 72, 74, 113, 124, 138-139, 144, 199, 242
Argetoianu, Constantin, 266
Asanache, George, 116
- B
- Babiciu, familia, 140
Babits Mihály, 247
Bacăru, Livia, 127, 133-134, 247-248
Baiaș, Ion, 251
Bala, Ion, 251
Balint, Grigore, 188
Balla, Alexandrina Gabriela, 23
Balla, Amelia,
Balla, Corneliu, 6, 21-24, 36, 52, 247, 251, 273-274, 276
Balla, Corneliu Călin, 23
Balla, Leontin, 22
Balla, Toma, 168
Balomiri, Leontina, 184
Barbul, familia, 132
Barbul, Chiriac, 47, 58, 81, 88, 104, 251
Barbul, Constantin, 234
Barbul, Eugen Pavel, 127, 132, 247, 251
Barbul, Gavril (notar), 100
Barbul, Gavril (profesor), 218
Barbul, Gheorghe, 132
Barbul, Ilie Carol, 238, 260
Barbul, Ioan, 252
Barbul, Vasile, 251
Barbuloviciu, Alimpiu, 73, 198
Barițiu, George, 15, 93, 111, 116,

- 129, 137, 141, 184, 186, 193
 Barkovics István, 34
 Barna, Terezia, 149
 Baști, familia, 60
 Baști, Maria, 59
 Baști, Vasile, 59, 153, 228
 Báthori Ștefan, 166
 Băban, Alexandru, 18
 Băițaș, Maria, 125
 Băițaș, Valentin, 6, 125-127, 134, 181, 204
 Băițaș, Vasile, 125
 Bălaj, Mihai, 52, 125, 178-179, 240-244
 Bălaj, Vasile, 240
 Băliban, Antoniu, 29, 155, 204
 Băliban, Virgil, 155
 Bărbuș, Ioniță, 133
 Bărnuțiu, Ileana, 33
 Bărnuțiu, Ioan, 33
 Bărnuțiu, Simion, 33-36, 55, 73
 Bârlea, Liviu, 206
 Bârlea, Vasile,
 Bărsănescu, St., 242
 Belik Zsigmond, 34
 Belme, Rachila, 175
 Bem, general, 111
 Bena (Cherecheș), Paul, 181, 241
 Beniuc, Mihai, 247
 Bereș, Grigore, 13
 Berinde, familia, 64
 Berinde, Alexiu, 50, 92, 107, 203, 214, 218, 225
 Berinde, Ioana, 38
 Berinde, Maria Elena,
 Berinde, Ștefan, 38, 215
 Berinde, Victor, 215
 Bethlen, Gabriel, 145, 189
 Bianu, Ioan, 134
 Biberi, Ion, 246
 Bilțiu, familia, 140
 Bilțiu, Roza, 141-143
 Bilțiu, Ștefan, 100, 188, 216-217
 Bilțiu-Dăncuș, Ion, 63
 Bilțiu-Dăncuș, Petru, 235
 Bilțiu-Dăncuș, Titus, 235
 Bilțiu-Dăncuș, Traian, 235
 Bobiș, Gavril, 72-73
 Bobiș, Maria, 74
 Bobiș, Mihai, 6, 72-74, 112
 Boca, Mihai, 202
 Boca, Nicolae, 247
 Bodea, Ana, 240
 Bodea, Valeria,
 Bogățian, Athanasie, 229
 Bogdan, Ioan, 180
 Bogdan, Maria, 180
 Bogza, Geo, 246
 Bohățiel, 27
 Bohățiel, Mihai, 72-73, 112
 Boilă, 27
 Boitor, Grigore, 137
 Boitor, Ioan, 137
 Bojor, Victor, 68
 Boksay, Antoniu, 102
 Bolca, Vasile, 179
 Bolcaș, Lucian, 153

- Bolchiș, Victor, 153
Boldan, Veturia, 84
Bologa, Petru, 190, 251
Bonea, Floare, 25
Bonea, Ioan, 118
Bony, Vasile,
Bonyi, Ioan, 25
Bonyi, Mihail, 167
Borca, Tit, 64
Borlan, Victor, 68
Boroș, Ioan, 102, 104, 230, 252
Boroș, Ștefan, 228
Borovszki S., 105
Borza, Ignatie, 251
Bostan, Elisabeta, 271
Boșca, Teodor, 247
Bota, Gavril, 187
Bota, Ioan M., 79-80, 177
Botizan, Simion, 38
Botoș, Maria, 49, 106
Boureanu, Radu, 246
Böhm, Ioan, 103
Brad, Mircea, 242
Braga, Roman, 171
Bran, familia, 102, 201
Bran, Alexia, 202
Bran, Ana, 103
Bran, Augustin, 202
Bran, Dionisiu, 85, 103, 201-203
Bran, Emilia, 103
Bran, Elena, 202
Bran, Eugen Petru Grigore, 202
Bran, Felician, 6, 58, 81, 102-105, 230
Bran, Laura, 103
Bran, Luiza, 202
Bran, Petru, 6, 13, 102, 115, 138, 156-158, 163, 176, 201, 216, 258
Bran, Petru Pavel, 103
Bran, Terezia (n. 1853), 103
Bran, Terezia (n. 1862), 103
Bran, Titu Aureliu, 202
Braniște, Valeriu, 229-230
Bratu, Lucian, 271
Brătianu, Vintilă, 264
Brâncoveanu, Alexandru, 46, 99
Brâncuși, Constantin, 158
Brândușan, Iacob, 217-218, 243
Brânzeu, Nicolae, 68, 104
Brebăni, familia, 140-143
Brebăni, Alexandru, 103, 141, 229
Brebăni, Alexandru Ilie, 141-142
Brebăni, Antoniu, 141
Brebăni, Aureliu Corneliu, 141
Brebăni, Avram, 141-143
Brebăni, Elena, 141, 189
Brebăni, Nicolae, 140
Brebăni, Traian Iuliu, 141, 143
Brediceanu, familia, 230
Brediceanu, Caius, 229, 230
Bretan, Ioan, 179, 243
Bud de Budești, familia, 63-64
Bud (de Budești), Corneliu, 63, 210, 250
Bud, Emilia, 210
Bud, Ioan, 63

- Bud, Rozalia, 63
 Bud, Tit, 63, 140
 Buday, George, 187-188
 Bulc, Teodor, 67, 232
 Bulgăr, Gheorghe, 245, 251
 Bura, Irina, 62-63
 Bușia, Ioan, 144
 Buteanu, Ioan, 34
 Buzilă, Romul, 234
 Buzilă, Vasile, 86
- C
- Caba, Laurențiu, 207, 251
 Cantacuzino, Șerban, 186
 Calasanz, Iosif de, 33
 Caramitru, Ion, 272
 Carei, Costa, 245-249
 Carol al II-lea, rege, 262, 264-266
 Carșai (Karsai) de Măgoaja, familia, 262
 Carșai, Augustin, 262
 Carșai, Aurelia, 262
 Catoca, Vasile, 99
 Cavassi, Andrei Mihai, 235
 Cavassi, Dan, 235
 Cavassi, Liviu, 234-235
 Cavassi, Traian, 6, 40, 231-235, 260
 Călinescu, George, 242
 Căpîlnean, Vasile, 242
 Cărbunar, Coriolan, 233
 Cârdu, Valeriu, 44
 Cherejan, Ioan, 245
 Cheri, Ioan, 82
 Chindriș, Ioan, 33, 116
 Chirică-Câmpina, I.A., 122-123
 Chirvai, Ignațiu, 185, 245
 Chirvai, Vasile, 179, 239, 245
 Chișiu, Ioan, 190
 Ciceronescu, Ioan, 85, 183
 Cicio-Pop, Ștefan, 71, 260
 Cinca, Mihail, 146, 176
 Cioculescu, Șerban, 242, 247
 Cionca, familia, 206
 Cionca, Maria, 206
 Cionca, Teodor, 206
 Ciordaș, Ioan, 69-71, 153, 260
 Ciortan, 264
 Ciple, Grigore, 63
 Ciura, Alexandru, 145
 Ciurdariu familia, 71
 Ciurdariu, Augustin, 71
 Ciurdariu, Elena Salustia, 71
 Ciurdariu, Eleonora, 71
 Ciurdariu, Irina, 71
 Ciurdariu, Mihai, 5, 69-70, 176
 Ciurdariu, Valeria, 71
 Ciurdariu, Veturia, 71
 Ciurdariu, Victor, 71
 Cloșca, 53
 Cocea, N.D., 246
 Coconeți, Emil, 82
 Codrea, familia, 188
 Codreanu, Corneliu, 50
 Codrescu, Constantin, 272
 Coltău, Coriolan, vezi Costa

- Carei
Coltău, Demetriu, 245
Coltău Gavril, 249
Coltău, Ileana, 246
Comarnescu, Petru, 248
Constantin, George, 272
Coposu, Corneliu, 273
Corbu, Ana, 192
Corbu, Vasile, 192
Cordoș, Ana, 83
Cornea, George, 272
Coroianu sen., Demetriu, 6, 13, 18, 119, 137-138, 201, 207, 258
Coroianu jun., Demetriu, 155
Coroianu, Iuliu, 201, 218, 238
Coroianu, Lucreția, 116, 119
Coroianu, Sabin, 18, 218
Cosma, Andrei, 29-32, 73, 112, 137, 139, 198-199, 207-208, 247
Cosma, Aurelia, 30
Cosma, George, 159
Cosma, Gheorghe, 29, 268-269
Cosma, Maria, 30-31
Cosma, Rozalia, 268-269
Costea, Ana, 137
Costea, Clara, 30, 137
Costea, George, 137
Costea de Apșa de Mijloc, familia, 136
Costea de Ciolt, Ioan, 6, 13, 30, 72, 111, 115, 136-138
Coteș, Atanasie, 100
Covaci, familia,
Covaci, Antoniu, 92
Covaciu, George, 185
Coza, Aurel, 27
Coza, Petre, 243
Creangă, Ion, 161, 272
Cristea, Radu, 133, 135
Crișan, 53
Cservényi Alajos, 34
Csigy (Cigheanu), Alexandru, 167, 175, 185
Csobalyi, Vasile, 215
Csobályi, Ioan, 129-130
Csomai Ibolya, 131
Cucu (Cuc, Kuuk) de Cupșeni (Kapsafalva), familia, 166, 169
Cucu, Anna, 167
Cucu, Elena, 167
Cucu, Ioan sen., 166-167
Kuuk de Cupșeni jun., Ioan, 146, 167-168, 251
Cucu, Ioan-Eugeniu, 167-169
Cucu, Iosif, 167
Cucuiet, Lucian, 98, 227
Cupariu, Radu, 251
Cupcea de Budești (familia), 144-145, 166, 270
Cupcea, Alexa, 145
Cupcea, Anastasia, 145
Cupcea, Emilia, 148
Cupcea, Găvrilă, 145
Cupcea, George, 145
Cupcea, Grigore, 144
Cupcea, Ileana, 145

- Cupcea, Ioan (nobil), 145
 Cupcea, Ioan (învățător), 144
 Cupcea, Ioan (frate cu Petru), 145
 Cupcea, Lucia, 148
 Cupcea, Lupu, 145
 Cupcea, Maria, 148, 270-272
 Cupcea, Petru, 100, 144-148, 168, 234, 251, 270-272
 Cupcea, Salvator, 148, 271
 Cușsa, Domițian, 60, 155
 Cușsa, Dumitru, 250
 Cuza, A.C., 264
 Cuza, Alexandru Ioan, 35
- D
- Darabant, familia, 37, 76, 174-175
 Darabant, Alexandru Iuliu, 38
 Darabant, Emilian, 38
 Darabant, Ileana, 38
 Darabant, Ioan (preot), 37
 Darabant, Ioan, 129
 Darabant, Iuliu, 38
 Darabanth, Augustin, 38, 252
 Darabanth, Eudochia, 175
 Darabanth, Ignatie, 175
 Darabanth sen., Ioan (Hurezu Mare), 174-175
 Darabanth jun., Ioan (Vetiș), 174-177, 237
 Darabanth, Maria, 76, 212
 Darabanth, Maria (Vetiș), 175
 Darabanth, Maria Elena, 38
 Darabanth, Mihail, 185
 Darabanth, Nicolae, 232
 Darabanth, Ștefan Traian, 37, 39, 76
 Darabanth, Terezia, 175
 Darabanth, Veronica, 175
 Darabos, Alexiu, 38
 Darvai Filip, 217
 David, Radu, 158
 Davidoglu, general, 122-123
 Dănilă, Augustin, 107
 Dănilă, Mihai (tată), 107
 Dănilă, Mihai (preot), 106-109
 Dărăbant, Cornel, 185, 250
 Dărăbant, Iuliu, 212
 Delavrancea, Barbu Șt., 272
 Demian, Athanasie, 171
 Demian, Cecil Paul, 171
 Demian sen., Iosif, 153
 Densușianu, Aron, 96
 Diaconovich, Corneliu, 169
 Dinică, Gheorghe, 272
 Doboși, familia, 64, 75-76, 78, 209, 213
 Doboși, Alexandrina, 76, 212
 Doboși, Alexandru (istoric), 6, 75-78, 212
 Doboși, Alexandru (preot), 38, 75-76, 210-211
 Doboși, Alexandru Victor, 211
 Doboși, Ana (n. 1867), 75, 210
 Doboși, Ana (n. 1870), 75, 210
 Doboși, Ana (n. 1904), 76, 212
 Doboși, Ana Maria, 211

- Doboși, Anna (n. 1878), 76, 210
Doboși, Anna (n. 1880), 76, 210
Doboși, Anna (n. 1900), 211
Doboși, Andrei (avocat), 76, 209-210
Doboși, Andrei (n. 1897), 211
Doboși, Constantin, 212
Doboși, Corneliu, 210-211
Doboși, Elena, 211-212
Doboși, Elena (n. 1905), 76
Doboși, Elisabeta, 211
Doboși, Ioan (preot Târna Mare), 209
Doboși, Ioan (preot Săt-Șugatag), 209
Doboși, Ioan (Gherța Mică), 211
Doboși, Ioan (Someșeni), 211
Doboși, Ioan (avocat), 209, 211
Doboși, Ioan (n.1877), 212
Doboși, Iuliu, (n.1871), 76, 210
Doboși, Iuliu (n. 1899), 211
Doboși, Maria, 75
Doboși, Maria (c. cu Alexandru Dărăbant),
Doboși, Maria (n. 1864), 210
Doboși, Maria (n. 1895), 211
Doboși, Matilda, 75, 210
Doboși, Mihail, 64, 211-212
Doboși jun., Petru, 75, 77, 210
Doboși sen., Petru, 75-76, 210-212
Doboși, Petru, 211
Doboși, Petru (n. 1893), 211
Doboși, Ștefan, 211
Doboși, Valeria, 78
Doboși, Valeria (c. Truțașiu), 211
Doboși, Veturia, 211
Doboși, Wilhelmina, 75-76, 210
Dobra, Alexandru, 169
Dobrin, Gheorghe, 230
Domokos Alexandru, 135
Donca, Grigorie, 233
Donca, Sorin, 190
Doroș, familia, 62-63
Doroș, Athanasie, 6, 63-64, 92, 212
Doroș, Felicia, 212
Doroș, Ioan (învățător), 62
Doroș, Ioan (preot), 6, 62-65, 212, 238
Doroș, Marta,
Doroș, Nicolae, 63-64, 229
Doroș, Nicorel, 64
Doroș, Tit, 64
Doroș, Valeria, 64
Doroș, Vasile, 62-63
Dragoș de Botiza, familia, 30
Dragoș de Colțirea, familia, 128
Dragoș, Aurel, 6, 170-171, 173, 213
Dragoș, Dumitru, 170
Dragoș, Aurel Dumitru Ion, 171
Dragoș, Iosif, 185
Dragoș, Iuliu, 198, 252
Dragoș, Maria, 30, 137, 198

- Dragoș, Maria Iuliana, 171
- Dragoș, Ștefan, 30
- Dragoș, Teodor, 30, 32, 137
- Dragoș, Teofil, 238
- Dragoș, Theofil Petru, 171
- Dragoș, Vasiliu Nicolae, 171
- Drăgulănescu, sublocotenent, 122
- Dringo, Teodor, 145
- Dulgău, Bujor, 37, 59, 69, 71, 89, 209, 227, 262
- Dumbravă, Vasile, 67
- Dumitrescu, Geo, 246
- Dumitriu, Remus, 122
- Dumitru (Demeter), familia, 128
- Dumitru (Demeter), Annika, 129
- Dumitru (Demeter), Augustin, 130
- Dumitru (Demeter), Eugen, 130
- Dumitru (Demeter), George, 129
- Dumitru (Demeter), Ghizela, 130
- Dumitru (Demeter), Ieremia, 129
- Dumitru (Demeter), Iuliu, 130
- Dumitru (Demeter), Mihail sen., 128-130
- Dumitru (Demeter), Mihail jun., 130
- Dumitru (Demeter), Rachel (n. 1824), 129
- Dumitru (Demeter), Rachel (n. 1833), 129
- Dumitru (Demeter), Roza, 130
- Dumitru (Demeter), Teofil, 130
- Dumitru (Demeter), Terezia, 129
- Dunca, Gavril, 187
- Dunca, Vasile, 254
- E
- Eminescu, Mihai, 94, 96-97, 192
- Enătescu, Virgil, 252
- Enescu, George, 247
- Erdei, Maria, 159
- Erdelyi, Cornelia, 120
- Erdelyi, dr. Ioan, 120, 154
- Erdelyi, Ioan, 118-121
- Erdelyi, Romul, 119
- Erdelyi, Sabina, 119
- Erdelyi, Sever Crăciun, 119
- Erdelyi, Traian, 119
- Erdelyi, Traian (prim-pretor), 119
- Erdelyi, ep. Vasile, 14-15, 95
- Erdös (familia), 188
- Erdös, Alexandru, 188
- Erdös, Amalia, 188
- Erdös, Ana, 188
- Erdös, Emilia, 188
- Erdös, Gavril, 188
- Erdös, Iuliana (Lila), 188
- Erdös, Terezia, 188
- Erdös, Vasile, 258
- Erdös de Ugla, Simion sen., 187-188, 216
- Erdös de Ugla, Simion jun., 188
- Etterle, Fory, 272
- Euripide, 272

F

Fabian, familia, 152
Fabian, Constantin, 56
Fanea, Victor, 82
Faur, Viorel, 176
Fásy, Grigore, 67
Fărcaș, Alexandru, 70
Fărcaș, Ioan, 56,
Fărcaș, Ioan (Eriu Sâncrai), 260
Fărcaș, Traian, 56
Fărcaș de Péterfalva, Emilia, 69
Feier, Ioan, 150
Fejer, Maria, 38
Fenyvesi, Iuliana, 188
Ferdinand, regele României, 107
Ferențiu, Alexandru, 120, 250
Filep, George, avocat, 138, 155
Filep, Maria, 193, 219-220
Filip, George, 155, 207
Fodor, Petre, 179
Folescu, Ghe., 234
Forțescu, Cristina, 66
Frențiu, Valeriu Traian, episcop,
133, 145
Frunzetti, Ion, 246-247
Fucsek jun., Iosif, 129

G

Gaál Béla, 246
Galu, Emilia,
Galu, Ioan, 6, 13, 32, 72, 112,
116, 138-139, 197-198, 207
Gardos, Rachela, 129

Gavriliuț, Alexandru, 224
Gârbe, Maria, 133-134
Gârbea, preot, 134
Georgescu, Gabriel, 247
Georgescu Pion, general, 242
Geran, Ana, 192
Geran, Tecla (Etelca), 46
Gheorghiane, Gheorghe, 252
Gheorghiuță, Horea, 43-44
Gheorghiu, Petre, 272
Gherasim, Dinu, 271
Ghergariu, familia, 254
Ghergariu, Angela Ana, 256
Ghergariu, Coriolan Ioan, 256
Ghergariu, Cornelia, 256
Ghergariu, Ioachim, 5, 254-256
Ghergariu, Leontin, 82, 148,
254-256
Ghergariu, Mărioara, 254
Ghergariu, Sabin, 254
Ghergariu, Silvia Leontina, 256
Ghergariu, Victor Petru, 255-
256
Gherman, Petru Paul, 47
Ghetina, Mihai, 233
Ghiur, Ion, 247
Ghiurcău, Vasile, 191
Giroudoux, Jean, 272
Giovannelli, Ricardo, 234
Gitta, Antoniu, 236-237
Gitta, Victor, 229, 236
Giurgea, Ioan, 221
Giurgești (familia),
Giurgiuca, Emil, 247

Goga, Eugen, 266
 Goga, Octavian, 24, 266
 Gönyei Gavril, 115
 Grama, Carol, 94
 Gregorian, George, 246
 Grigore cel Mare, papa, 15
 Gros, Daniel, 190
 Groșan, Ioan, 241
 Grozescu, Iulian, 96
 Gulovici, Ioan, 129
 Gyenge, Vasile, 215
 Gyurkán de Csicsó Poiana,
 familia, 128

H

Hamangiu, Constantin, 265
 Hațieganu, Iuliu, 264-265
 Helettya de Maros-Vásárhely,
 familia, 128
 Hendea, familia, 85
 Hendea, Maria, 202
 Hendea, Grigore, 202
 Hendea, Tit, 85, 203
 Herman, Vasile, 247
 Hertzeg (Herțeg), Petru, 67,
 153, 202
 Hertzeg, Magdalena, 202
 Hetco, Valer, 67
 Hoblea, Vasile, 155
 Horea, 53
 Horváth István, 146
 Hoszu, Demetriu, 115
 Huban de Dragomirești,

familia, 128
 Huban, George, 150
 Hubic, Francisc, 126
 Hugo, Victor, 95

I

Iancu, Avram, 153
 Ichim, Vasile, 271
 Iercoșan, Neța, 36
 Iernea, Lazăr, 154, 236
 Iernea, Marieta, 154
 Iftene, Ionel, 132
 Ignat, Viora, 154
 Ilasievici, colonel, 122
 Ilniczky, Petru, 129
 Iluțiu, familia, 231
 Iluțiu, Alexandru, 232
 Iluțiu, Ambroziu, 179, 232
 Iluțiu, Ana (Nina), 231
 Iluțiu, Mihai, 231
 Iluțiu, Teofil, 232
 Iluțiu, Vasile, 231-232
 Ionescu, Lucreția, 132
 Iorga, Nicolae, 101, 162-165,
 260
 Iosif de Calasanz, 33
 Iosifescu, Silvian, 246
 Ioviția, Ion, 96
 Isac, Emil, 247
 Isac, Gh., 242
 Ispirescu, Petre, 161
 Iva, Gheorghe, 243
 Ivașcu, George, 246

- J
- Jaczkovics (vicar), 70
- Jebeleanu, Eugen, 246
- Joanne de Marmaros, familia, 128
- Joódi, Berta, 99
- József Attila, 247
- Jugănaru, N., 229
- Juhasz, George, 146, 228
- Juhász Gyula, 247
- Jurca, Corneliu, 229
- K
- Kavasi, Vasile, 231
- Kavasi, Vasile (fiu), 232
- Kárdy, Opperl, 198
- Károlyi, familia, 83
- Károlyi Sándor, 34
- Kerekes, familia, 140
- Kerekes, Dumitru, 78
- Kerekes Iosif, 30
- Keresztelki, Dumitru, 216
- Kindriș, Gavril, 263
- Kindriș, Vasile, 64
- Kipling, Rudyard, 273
- Kiss, Vasile, 220
- Knez de Bereg et Zatmar, 128
- Koka, Carol C., 156-158
- Komoróczy Péter, 85
- Kovács György, 272
- Kökönesdi, Maria, 211
- Korponay Kornél, 229
- Kosztolányi Dezső, 247
- Kövári-Chioreanu, Ioan, 159-161
- Kövári, Lazăr, 159
- Kövári-Chioreanu, Theodor, 159
- L
- Lang, Vasile, 135
- Lapedatu, A., 266
- Lazăr, Aurel, 67, 256
- Lazăr, I.P., 31
- Lazăr, Veturia, 203
- Lazăr de Purcăreți, Carolina, 193, 220
- Lazăr de Purcăreți, Gavril, 193, 220, 228
- Lazin, familia, 175
- Lazin, Maria, 174-175
- Lemeni, Ioan, episcop, 35, 115
- Leményi, Elisabeta, 130
- Lengyel, Ioan, 91
- Lengyel, Iuliana, 91
- Lengyel, Rozalia, 91
- Lengyel, Therezia, 92
- Leopold I, 166
- Leșian, Iulia, 192
- Leșian, Todor, 192
- Leșianu, Vasile, 98, 185, 192
- Leucuția, George, 119
- Lipan, Victoria, 147
- Lobonțiu, Elena, 60

- Lobonțiu, Emil, 60, 145
- Lobonțiu, Felician Valer, 61
- Lobonțiu, Ioan (bunic),
- Lobonțiu, Ioan, 6, 59-61, 155
- Lobonțiu, Ioan (copil), 60
- Lobonțiu, Iuliana Ana, 60
- Lobonțiu, Maria (c. cu V. Supuran), 61
- Lobonțiu, Patriciu, 59-60, 155
- Lobonțiu, Teodora Ștefania, 61
- Lobonțiu, Theodosia, 59
- Lobonțiu, Vasile (Silvaș, n. 1878), 60
- Lobonțiu, Vasile (Sudurău, n. 1873), 60
- Lobonțiu, Vasile (Sudurău, n. 1875), 60
- Lobonțiu, Vasile (Supuru de Sus), 111
- Lobonțiu, Victoria, 60
- Lobonțiu, Viorica Angela, 61
- Lucaciu, Constantin, 85, 123, 154, 185, 203, 225, 237-238, 250, 257-261
- Lucaciu, Epaminonda, 252
- Lucaciu, Mihai, 257
- Lucaciu, Petru, 260
- Lucaciu, Vasile, 48, 98-100, 164, 183, 190, 203, 207, 217, 252, 257-258, 260
- Ludovic al II-lea, 145
- Lupan, familia, 140
- M
- Magdașiu, Anania, 233
- Maghiar, Augustin, 67, 245, 251
- Maior, Grigore, 35, 184, 199, 251
- Maiorescu, Iosif, 153
- Maniu, George, 207, 214-218, 250
- Maniu, Ioan, 35
- Maniu, Iuliu, 33, 265
- Maniu, Teodor, 33
- Manoilescu, Mihail, 264, 266
- Manu, Antonia, 141
- Manu, Emil, 246
- Many, Iosif, 116
- Marchiș, familia, 95
- Marchiș, Adrian, 82
- Marchiș, Cornelia, 154
- Marchiș, George, 15, 47-48, 57-58, 94-97, 100, 104, 118, 154, 205-207, 247
- Marchiș, Ioan, 145
- Marchiș, Otilia, 95, 205
- Marchiș, Romul, 58, 95, 124, 146, 238, 245
- Marchiș, Vasile, 145
- Marcu, Ioane, 48, 100, 150-151, 258
- Maria Thereza, 166
- Marian, Gheorghe, 82
- Mariencescu, Ath. M., 96
- Marino, Adrian, 246

- Markus, George, 209
Markus, Maria, 209
Maroșan, Ana, 107
Martin, Aurel, 247
Martin, Varvara, 228
Matei Corvin, 166
Matei, Ioan, 146, 155
Maurett, Marc, 271
Mátyás, Ioan, 88
Mălăescu, Angela, 62
Mărcuș, familia, 225
Mărcuș, Augustin, 224
Mărcuș, Aureliu, 224
Mărcuș, Elvira Helena, 224
Mărcuș, Ioan, 223
Mărcuș, Iuliu Petru, 224
Mărcuș, Ludovic, 223-227, 252
Mărcuș, Maria Melania, 224
Mărcuș, Mihai, 224
Mărcuș, Ștefan (artist), 223-226
Mărcuș, Ștefan (preot), 225
Mărcuș, Terezia, 224
Mărcuș, Victor, 153, 155
Mărcuș, Victor Ștefan, 226
Meleșiu, Ana, 189
Mera și Merra de Habic și Szatmár, 128
Meseșan, (avocat în Șimleu), 147
Messer Erzsébet, 247
Mezei de Szatmár, familia, 128
Méliusz József, 247
Micșa, Pompei, 264
Miculaș, Gheorghe, 68
Miculescu, Ioanichie, 96
Mihalca, Ioan, 46, 123-124
Mihalca, Romul, 123-124
Mihăilă, George, 94-96
Mihăilescu-Toscani, D., 234
Mihuțiu, Petru, 207
Milleker, Raul Rudolph, 71
Minulescu, Ion, 246
Mircea, Augustin, 153
Mocan, Vasile, 155
Modoc, Dimitrie, 252
Moldovan, Iuliu, 264
Moldovan, Ovidiu Iuliu, 272
Molnar, George, 150
Mosolygo, Amalia, 64
Muntean, Petru, 57
Munteanu, Dan, 270
Munteanu, Ioan, 14-15
Munteanu, Lucia, 268
Munteanu, Victor, 148, 270
Mureșan, Alexandru, 233
Mureșan, Dumitru, 47
Mureșan, Eugeniu, 112
Mureșan, George (preot-profesor), 25-28, 107, 145
Mureșan, George (țaran), 25
Mureșan, Ioan (Racova), 259
Mureșan, Maria, 111
Mureșan, Teodor, 60, 155
Mureșan, Tiberiu-Semproniu, 111
Mureșan, Vasile (Săuca), 73, 110-112, 155, 208
Mureșanu, Gheorghe, (Supuru de Sus), 73, 110-111, 138

Mureșanu, Iacob, 116
 Mureșanu, Virgil, 112
 Mureșian, Irma, 26
 Muste, Maria, 74
 Muste, Mihai, 207
 Muth, Ioan, 256
 Muzicescu, Gavril, 24

N

Naghi, Andrei, 233
 Naghi, Ioan, 40
 Naghi-Odeșteanu, Teodor, 40-41
 Nagy, Ana, 223
 Nagy, Grigore, 88
 Nagy István, 247
 Nagy, Mihai, 102, 230
 Nagy, Terezia, 88
 Napoian, Daniil, 18, 151
 Neș, Moise, 103
 Neumann Imre, 146
 Nilvan, Aurel, 238
 Nistor, Iosif, 181
 Nistor, Petre P., 247, 251
 Noaghea, G., 229
 Nodiș, Paul, 60, 155
 Novac, Gheorghe, 271
 Novacovici, George, 153
 Nuțiu, Alexandru, 46-48
 Nuțiu, Alexandru (fiu),
 Nuțiu, Aurelia,
 Nuțiu, Coriolan Alexandru, 47
 Nuțiu, Elena Silvia, 47

Nuțiu, Ioan Axinte Sever, 47-48
 Nuțiu, Ludovic Aureliu Nicolae
 Alexiu, 47
 Nuțiu, Maria Ana (n. 1880), 47
 Nuțiu, Maria Ana (n. 1892), 47
 Nuțiu, Octavian Augustin, 47
 Nuțiu, Regina Iulia, 47
 Nuțiu, Tecla Ana, 47
 Nuțiu, Titu Liviu Adrian, 47
 Nuțiu, Vasile Grigore Ioan
 Ipolitu, 47
 Nuțiu, Veturia Angelica, 47
 Nyéki, Ioan, 88, 185, 228

O

Oaldea, Petru, 96
 Olah de Bereg, familia, 128
 Oltean, Ioan, 168
 Ombodan, Maria, 92
 Oprișan, I., 162, 164
 Oros, Ana (c. Bărnuțiu), 33
 Oros, Dumitru, 14
 Oros, Ludovica, 57
 Oros, Maria, 81
 Orosz, George, 215
 Orosz, Paul, 188
 Oseciuc, Gabriel, 272
 Ossian, familia, 197, 200
 Ossian, Augustin (preot), 32,
 139, 197-200, 257
 Ossian, Augustin (profesor), 82,
 198
 Ossian, Augustin (m. 1892), 198

- Ossian, Coriolan (preot), 198-199
- Ossian, Coriolan (n. 1894), 198
- Ossian, Elena, 198
- Ossian, Ioan (profesor), 197
- Ossian, Ioan (contabil), 198
- Ossian, Mărioara, 198
- Ossian, Nicefor (preot), 197, 207
- Ossian, Nicefor (înv.), 198
- Ossian, Otilia, 198
- Ossian, Pamfil, 57, 85, 197, 203
- Oșian, Ioan, (notar), 262
- Oșian, Tertulia, 262
- P
- Palincaș, Ioan, 185
- Papadat-Bengescu, Hortensia, 246
- Papiu-Ilarian, Alexandru, 217
- Papp de Szathmár, familia, 128,
- Papp de Törökfalva jun., Ioan, 129
- Papp, Georgiu,
- Papp, Iuliana, 89
- Papp, Leontin, 116
- Papp, Maria, 198
- Papp, Mihai, 258
- Papp, Paul, 46
- Papp, Philip, 258
- Papp, Terezia, 115-116
- Papp de Sătmar, Miți, 120
- Papu, Edgar, 247
- Pașca, Alexandru, 130
- Pașca, Zina, 243
- Pataki, familia, 219
- Pataki, Elvira, 221
- Pataki, George (tată, Vezendiu), 193, 219-220
- Pataki, Iosif, 67, 99, 193, 220-221
- Pataki, Maria, 195
- Pataki-Văleanu, Gheorghe, 194
- Paul, Aurelia, 211
- Paul, Sever, 82
- Pavel, Constantin, 186
- Pavel, ep. Mihail, 26, 63, 103, 107, 145, 185
- Pavel, Vasile, 206
- Papp, Paul, 46
- Pauleti, Nicolae, 116
- Pătcașiu, Vasile, 155, 159, 234
- Pătrășcanu, Lucrețiu, 242
- Pelle, Augustin, 99
- Pelle, Samuil, 167
- Pellea, Amza, 272
- Pereni, George, 26, 84
- Pereni, Silvia Maria, 26
- Perényi, familia, 26
- Perpessicius, 246-247
- Petőfi Sándor, 247
- Petrașincu, Dan, 246-247
- Petre, George A., 247
- Petrescu, Camil, 246
- Petrescu, Irina, 272
- Petruț, Emanoil, 271
- Philippide, Al., 246

- Pilca, Ioan, 195
 Pilca, Teodor, 195
 Pilca, Traian, 195
 Pillisy István, 259
 Pintér Hieronimus, 34
 Piru, Al., 246
 Pituk, Adalbert, 224, 247
 Pogăciaș, Maria, 137
 Pompiliu, Miron, 38
 Pop, Alexa, 47, 221, 245
 Pop, Alexandrina Veturia, 189
 Pop, Alexandru (n. 1860), 141
 Pop, Alexandru (preot Buduș), 262
 Pop, Alexandru (n. 1889), 189
 Pop, Alexandru, (n. Gherța Mare), 189-190
 Pop, Alexandru (Cehu Silvaniei), 207
 Pop, Alin, 90, 132, 158
 Pop, Amalia (c. cu V. Szilvași), 151
 Pop, Ana (n. Tur), 75, 210
 Pop, Ana (Vezendiu), 99
 Pop, Ana (c. Mureșan), 111
 Pop, Andrei, 188
 Pop, Anna (c. Dumitru), 129
 Pop, Anna (c. Marcu), 150
 Pop, Augustin Z.N., 96
 Pop, Aurel, 7
 Pop, Coriolan, 30
 Pop, Corneliu, 99, 194
 Pop, Cornelia Irina, 189
 Pop, Dariu, 102, 180
 Pop, Dumitru, 189
 Pop, Elena, 189
 Pop, Elie, 84, 100
 Pop, Felician,
 Pop, George, (Țăuții de Jos), 188
 Pop, George (Sudurău), 87
 Pop, George (Cehu Silvaniei), 207
 Pop, Gheorghe (Seini), 214, 244
 Pop, Grigore (Acâș),
 Pop, Grigore (Băsești), 207
 Pop, Grigore (Unimăt), 155
 Pop, Grigore (canonic), 68, 179
 Pop, Iacob, 210
 Pop, Ioan (Gherța Mică), 215
 Pop, Ioan (preot Odoreu), 149-151
 Pop, Ioan (preot Turț),
 Pop, Ioan (profesor), 269
 Pop, Iosif, 116
 Pop, Iulian, 263
 Pop, Lucreția Maria, 189
 Pop, Maria (c. Huban), 150
 Pop, Mihai, 19
 Pop, Mihai (Băsești), 207
 Pop, Nicolae, 187, 190
 Pop, Ovidiu T., 268-269
 Pop, Paul, 150
 Pop, Sever, 172
 Pop, Terezia, 151
 Pop, Titus, 221
 Pop, Tomel, 214, 244
 Pop, Traian H., 204

- Pop, Valer (Valeriu), 190, 243, 262-266
- Pop, Valeriu Alexandru, 189
- Pop, Vasile (preot), 189
- Pop, Vasile, 207
- Pop de Băsești, familia, 207
- Pop de Băsești, George, 85, 207-208, 220
- Pop de Lemény (Lemniu), familia, 189
- Pop de Mireșu, Grigore, 115
- Pop Lemeny, Alexandru, 137
- Pop Kelemen, Iacob, 150
- Pop-Lemeni, Iosif, 189
- Pop-Retegantul, Ion, 203
- Pop-Suduranul, Ioan, 87, 115, 137
- Pop-Szilágyi, Iosif, episcop, 167-169
- Pop-Szilágyi, Iuliana, 167-168
- Popa, Mircea, 96
- Popa, V.I., 246
- Popdan, familia, 14
- Popdan, Antoniu, 176, 232
- Popdan, Ioan, 6, 13-16
- Popdan, Ion, 251
- Popescu, Stela, 271
- Popfiu, familia, 245
- Popfiu, Cornelia, 245
- Popfiu, Dionisie, 245
- Popfiu, Justin (Iustin), 96, 118, 168, 176, 243, 245
- Popovici, Ioan, 176
- Popovici, Iosif, 40, 176
- Popovici-Deseanu, Simion, 206-207
- Popp, familia (capela), 196, 213
- Popp, Grigoriu, 207
- Popp, Grigore (Supuru de Sus), 137
- Popp, Ioan, 18, 20
- Popp, Ștefan, 150
- Popp, Terezia, 18
- Pordea, 27
- Porumb, Dumitru, 14
- Porumbacu, Veronica, 247
- Porumbăcean, Claudiu, 37, 89, 209, 227, 262
- Poruțiu, 26
- Preda, Elisabeta, 271
- Prunilă, Anca, 158
- Pteancu, Alexandru Coriolan, 99
- Pteancu, Augusta, 100, 145, 270
- Pteancu, George (dascăl), 81-82, 98-101, 108, 145, 193
- Pteancu, George (preot),
- Pteancu, George (țăran), 99,
- Pustai, Vasile, 155
- Pușcariu, Ioan cavaler de, 209
- Pușcariu, Sextil, 265
- Pușcașu, Simion, 112
- R
- Radu, familia, 128
- Radu, Demetriu, episcop, 41, 108, 132, 260

- Rațiu, Gabriel, 22
 Rațiu, Gabriela,
 Rațiu, Ioan, 22
 Rațiu, Sanda, 268
 Rác de Szatmár, familia, 128
 Rákóczi (1620), 189
 Răutu, Meletie, 42-45
 Rebreanu, Vasile, 272
 Rednic de Giulești și Ciocmani (familia), 145
 Rednic, Alexandru, 19
 Rednic, Maria, 144
 Rednic, Mihai, (c. cu Maria Erdös), 19
 Rednic, Mihai, (c. cu Ghizela Demeter), 130
 Rentye, Agatha, 91
 Rezei, Ludovic, 146, 168
 Rezei, Ștefan, 167
 Rițiu, Grigore, 233
 Rogoz, Viorel, 251
 Roman de Jugastra, familia, 18, 92
 Roman, Alexandru, 176, 184, 191, 217
 Roman, Cornelia, 18
 Roman, Ioan, 18, 170-171
 Roman, Iosif, 168
 Roman, Iuliana, 170
 Roman, Theodor, 92, 171
 Roman, Theodor, (preot Cămărzana), 129
 Roman, Valer, 264
 Roman, Visarion, 93
 Roșca, D.D., 242
 Roșcău, George, 84
 Roșu, Theodor, 185
 Ruleanu, Octavian, 102, 252-253
 Rus, Grigore, 155
 Rusu, Alexandru, episcop, 82
 Rusu, Ioan, 116
 Rusu, Liviu, 242
 Rusu, Petru, 177
 Rusu, Viorel, 242
 Rușdea, Ioan, 43
- S
- Sabău, Cornelia, 224
 Sabău (Szabo), Ignațiu, 81, 104, 145, 227
 Sabău, Mihai, 79
 Sabău, Nicolae, 180
 Sabo, Corneliu, 179, 241, 243
 Sabo, Ioan, episcop, 89, 146, 168-169, 224, 237
 Sabo, Ionel, 243
 Sarkadi, Elisabeta, 245
 Sava, Reghina, 22
 Savanyu, familia, 128
 Sălăgean, Ioan-Silviu, 46-47, 108, 217, 220
 Sălăjan, Dorin, 13, 16
 Sălăjan, Traian, 234
 Săraru, Ruxandra, 90

- Schiller, Fr., 272
Scurtu, Ioan, 153
Scurtu, Vasile, 102, 201
Selăgean, Tertulia, 108
Selăgian, Camil, 68
Selăgian, Florian, 198
Selăgian, George, 186
Sestraș, V., 198
Seucan, Angela, 178-179
Seucan, Calmi, 178
Seucan, Iuliu, 178
Seucan, Ludovic, 178-182, 240-241
Seucan, Mihai (n. Botiz), 178
Seucan, Mihai Florian, 132, 179-181
Seucan, Mircea, 180
Sfura, Dimitrie, 98, 176, 191, 243
Sfura, Emil, 179
Sfura, Patriciu, 192
Sfura, Rachila, 191
Sfura, Teodor (tatăl lui Dimitrie), 191
Sfura, Teodor (tatăl lui Vasile), 192
Sfura, Vasile, 98, 155, 192
Shakespeare, 247
Silaghi, familia, 49
Silaghi, Coriolan Ignațiu, 50, 107
Silaghi, Izidor, 6, 49-50, 106, 255
Silaghi, Paul, 50, 107
Silaghi, Vasile (Giungi), 49, 106
Silaghi, Vasile (Silvaș), 155
Silaghi, Victor, 50, 107
Silaghi-Corbu, 245
Silaghi-Sălăgeanu, Mihai, 179
Simion, Eftimia, 195
Simon, Ștefan, 150
Sinka, George (tatăl), 89
Sinka, George (fiul), 89
Sinka, Olivia, 89
Sinka, Teofil, 89-90
Siska-Papp de Rogoz, familia, 128
Skodai László, 216
Slavici, Ioan, 161
Socolan, Aurel, 125, 268
Someșan, I.C., 204
Sopronyi, Elena, 123
Sopronyi, Ioan, 123-124
Sopronyi, Mihai, 228
Sora-Noac, Moise, 15, 115, 124, 139, 216
Soran, Felician, 243
Sorbul, Mihail, 246, 271
Spădaru, Iosif, 40
Stan, Alexandru, 259
Stan, Florian, 46
Stan, Iosif, 18
Steer, familia, 152
Steer, Coriolan, 57, 152-155, 221, 238
Steer, Ioan, 152

- Steer, Vasile, 57, 152-153, 194, 221, 224
- Steer, Veturia, 152, 194, 221
- Sterca Șuluțiu, Alexandru, 137
- Strava, Valentin, 247
- Suchianu, D.I., 246
- Suciu, Demetriu, 73, 112
- Suciu, ep. Ioan, 22-23
- Supuran, Victor, 61
- Susan, Gavril, 225
- Szabo de Csenger-Ujfalu, familia, 150, 188
- Szabo, Amalia, 89
- Szabo, Ana, 38
- Szabo, Cecilia, 150
- Szabo, Cornelia, 237
- Szabo, Gavril, 150, 215
- Szabo, George (Biri), 150
- Szabo, George (Cinghir), 56
- Szabo, Ioan, 176
- Szabo, Maria, 188
- Szabo, Samuel, 89, 146, 237
- Szabo, Theodor, 150, 188
- Szabó, Constantin, 167
- Szabó, Ștefan, 167
- Szekely, Ioan, 88
- Szemlér Ferenc, 247
- Szeremei, Ioan, 224
- Szilagyi, George, 167
- Szilagyi, Ignațiu, 50, 57, 107, 254-255
- Szilagyi, Leontina, 254
- Szilagyi, Maria, 50, 107
- Szilagyi, Victor, 255
- Szilvași, Vasile, 151
- Szubaelyi, 83
- Ș
- Șavaniu, Vasile, 92
- Șimon, Ioan, 207-208
- Șimonca, Eugen, 153
- Șimonca, Gheorghe, 98, 240
- Șincai, familia, 87-88
- Șincai, Cristina, 90
- Șincai (Synkai), Demetriu, 87-88, 90, 228
- Șincai, Elisabeta, 88
- Șincai, Emil, 89
- Șincai, Floarea, 87
- Șincai, Gheorghe, 87
- Șincai, Irina, 88
- Șincai, Maria, 88
- Șincai, Marta, 88
- Șincai, Sandru, 88
- Șincai, Sigismund, 88
- Șincai, Terezia, 88, 227-229
- Șipoș, Ștefan, 46
- Șireagu, Octavian, 251
- Șomlea (Somlyai), familia, 215
- Șomlea, Maria, 215, 217-218
- Șorban de Cernești, Toma, 58, 104, 124, 224, 228
- Ștef, Lavinia, 134
- Șteț, Grigore, 129
- Ștrempel, Gabriel, 127, 134, 269

Șuta, familia, 152
 Șuta, Ana, 132
 Șuta, Etelca, 152
 Șuta, George (preot, Borlești),
 85, 203-204, 259
 Șuta, George (Amați), 185
 Șuta, Nuțiu, 185
 Șuta, Vasile, 232
 Șutai, Iosif, 233

T

Talpas, Basilius, 137
 Tarța, Vasile, 252
 Tămaian, Anuța, 66
 Tămaian, Dimitrie, 66
 Tămaian, Floarea, 66
 Tămaian, Paul (Pavel), 66
 Tămaian, Petru, 6, 66-68
 Tămaian, Terezia, 66
 Tămaian, Vasile, 66
 Tămaș, Pompiliu L., 56
 Tămaș, Sabina, 108
 Tămaș, Terezia, 68, 89
 Tămaș, Vasile (Popești), 56, 108
 Tămaș, Vasile (Giunghi), 89, 259
 Tămâian, Coriolan, 179
 Tănase, Dinu, 272
 Tătaru, Coriolan, 264
 Tătărescu, Gheorghe, 265- 266
 Tăutu, Aloisie L., 127, 132,
 178, 182
 Tăutu, Estera, 178
 Tărnovan, Coriolan, 185

Târsan, Mihai, 67
 Târziu, Augustin, 108
 Terdic, Alexandru, 232
 Terebesy, Adalberta, 192
 Ternovan, Ioan, 85, 203, 259
 Timuș, episcop Gherasim, 43
 Tisza István, 177, 237
 Toma, Vasile, 243
 Tomescu, Traian, 234
 Tomoioagă, Adrian, 234
 Tonegaru, C., 247
 Tot, Gaspar, 132
 Totonyi Alajos, 34
 Toth, Maria, 56-57
 Traian, împăratul, 15
 Tripon, Alexandrina, 263
 Tripon, Gavril, 263
 Trufașiu, Ioan, 155
 Trufașiu, Traian, 238
 Trufașiu, Virgil, 211
 Turcu, Ioan, 116
 Turți, George, 233

U

Ujfalusy Miklós, 50, 107
 Ulmeanu, Radu, 247
 Urban, colonelul, 78, 111, 138
 Ursu, Nicolae, 202

V

Vaida, Vasile, 47
 Vaida-Voevod, Alexandru, 154

- Vajda de Ciolt, familia, 128
 Valjan, I., 246
 Vancai (Vankai), Vasile, 14-15, 159
 Varna, Alexe, 207
 Vartolomei, Vasile, 243
 Vasiliu-Cluj, Emil, 264
 Vașvari, Ioan, 207
 Vatamaniuc, Dimitrie, 96
 Văleanu, Alexandrina, 229
 Văleanu, Angela, 221
 Văleanu, Aurel, 102, 104, 227-230, 238
 Văleanu, Caius, 230
 Văleanu-Pataki, George, 98
 Văleanu, Iuliu, 98, 152, 194, 220-222
 Văleanu, Pamfil sen., 228
 Văleanu, Pamfil jun., 228
 Văleanu (Pataki), Ștefan, 228
 Văleanu sen., Teofil, 88, 227-228
 Văleanu jun., Teofil, 228-229
 Văleanu, Vasile, 195
 Văsuțiu, Floare, 180
 Vicaș, Angela, 60
 Vicaș, Emil, 60
 Vida, Gheorghe, 81
 Vida, Ludovic, 6, 81
 Vidu, Ion, 230
 Villon, Francois, 247
 Vitanidis, Gheorghe, 272
 Vilcu, Teofil, 271
 Vlăduț, Anghel C., 181
 Voicu, George, 195
 Voinescu, Georgeta, 235
 Vulcan, Iosif, 30, 88, 94, 96, 99, 130, 154, 168, 176
 Vulcan, Samuil, 14
 Vultur, Daniel, 29-30, 95, 205-208
 Vultur, Demetriu, 205
 Vultur, Iulia, 95, 206
 Vultur, Lucreția, 206
 Vultur, Michael, 205
 Vultur, Terezia, 206
- W
- Wesselényi, prefect, 207
 Wolk alias Balk, familia, 128
- X
- Xenopol, Radu, 273-274
- Z
- Zab, Dumitru, 78
 Zaciu, Mircea, 15
 Zamfirescu, G.M., 247
 Zăvoianu, Ștefan, 264
 Zima de Budești, familia, 128
 Zima, Ștefan, 78
 Ziman, Ana, 40
 Zsiros, Ioan, 123-124, 259

Indice de toponime

A

Abrămuș, 119
Acâș, 155, 198-199
Aciua, 84, 86, 185, 203, 240, 259
Aiud (închisoare), 23, 273-274, 276
Alba Iulia, 6, 18-19, 22, 61, 64-66, 68, 71, 106, 132, 146, 155, 172, 193-194, 199, 211, 220, 233, 239, 255, 260
Aliceni, 141
Amași, 175, 183, 185-186, 228, 252, 259
America, 260
Apa, 50, 107, 141, 187, 188-190, 216, 251
Apateu, 167
Apșa de Mijloc, 205
Arad, 120, 130, 203, 220, 233, 238

Arad (comitat, județ), 46, 50, 57, 108, 123, 153, 207, 224, 242, 254
Ardeal, 69, 162, 168, 263, 265-266
Ardud, 202, 225-226
Ardusat, 84-86, 103, 126-127, 180, 202-204, 227-228, 240-241, 259
Ardusat (distr.), 203
Asuaju de Sus, 240
Atea, 175

B

Babța, 240, 262
Baia Mare, 29, 31, 77, 82, 85, 94, 100, 125-127, 130, 133, 136, 142-143, 146, 163, 170-171, 181, 188-190, 193, 203, 217, 220, 229, 238, 257-258

- Baia Mare (distr.), 141, 187
 Baia Sprie, 241
 Baia Sprie (lagăr de muncă), 23, 274
 Balkány (Ungaria), 150
 Banat, 162, 230
 Barcău (distr.), 70
 Batarci, 76, 91-93, 212
 Băbășești, 141, 189
 Bădăcin, 33
 Băița (Bh), 66, 254
 Bărăgan, 82
 Băsești, 126, 207
 Băsești (distr.), 206
 Bârsa, 180
 Bârsana, 190, 211-212
 Bârsău de Jos, 6, 207-208
 Bârsău de Sus, 29-30, 95, 205-208, 262
 Beiuș, 22-23, 26, 38, 40-41, 46, 51, 57-58, 67, 71, 89, 95, 106, 120, 123, 132-133, 142, 153, 159-160, 184-186, 191-193, 198, 207, 212, 220, 232, 237, 239, 251, 256, 270
 Beliu, 152-153
 Belriug, 194, 221
 Benesat, 61
 Berindan, 18
 Betfia, 70, 160
 Bicău, 50-51, 106-107, 236
 Bichiș (azi Békes, Ungaria), 206
 Bihor, 22, 41, 71, 119, 185-186, 202, 221
 Biri (Ungaria), 149-150
 Biserica Albă (azi în Ucraina), 38
 Bistrița, 35, 263-264
 Bixad,
 Blaj, 6, 13-14, 34-35, 53-54, 68, 104, 110, 112, 114-116, 124, 137-138, 170, 184-185, 207, 225
 Blaja, 155, 192
 Bocicău, 209, 234
 Bocicoel, 188
 Bocșa-Montană, 207
 Bocșa Română, 33, 36, 73
 Boghiș (Bogus), 40, 57, 177, 231-235
 Bogomir, 118
 Boinești, 38, 76, 150, 212
 Bolda, 15
 Borlești, 84-85, 99, 125-126, 134, 167, 184, 192-193, 203-204, 228, 259
 Borod, 254
 Borozel, 254
 Botiz, 17-18, 56, 83, 91-93, 151, 178, 258
 Botoșani, 42
 Bozânta Mare, 26, 84
 Breb, 140
 Bucovina, 217
 București, 23, 41, 45, 54, 95, 141-142, 146, 195, 234-235, 246-247, 249, 260
 Budapesta, 26, 39, 41, 47, 57,

- 103, 120, 132, 145, 153, 168,
170, 183, 202, 229, 263
Buduș, 262-263
Bunea Mică (Kiss Bunyi), 114
Bușag, 89
Buteasa, 82
- C
- Carei, 22, 26, 28, 33-34, 36,
50, 57, 61, 81-82, 87-89, 95,
99-104, 106, 108, 115, 124,
132, 145-148, 154, 191, 193-
194, 198, 206, 210, 224, 232,
245-246, 251, 270, 272
Carei (plasa), 195
Castanelodo, 264
Călinești (Mm), 144, 270
Cămărzana, 129-130, 141
Cărășeu, 131, 175-176, 197,
259-260
Cărășeu (cerc electoral), 85,
120, 123, 154, 203, 224, 259
Căuaș, 116, 155
Câmpul Libertății,
Cean, 60
Cehal, 192
Cehăluț, 192
Cehei (Sj), 119
Cehoslovacia, 64
Cehu Silvaniei, 73, 112, 198,
208
Ceica (desp.), 194, 221
Certeze, 38-39, 91, 188-189,
215
Chegea, 152, 167-168, 194,
221
Chereluș, 46, 108
Chilia, 47
Chioag, 47
Chioar, 73
Chiuzbaia, 78, 140-141
Cicârlău, 126, 179-181
Cig, 155
Cihei (Bh), 69
Cinghir (în Ungaria), 56-57,
150, 233, 252
Cinghir (cerc electoral), 238
Cireașa-Zăvoi, 74
Ciumești, 236
Cizer, 199
Cluj(-Napoca), 5, 23, 33, 39,
41, 59, 61, 70-71, 77-78, 114,
116, 119-120, 125, 127-128,
132, 141, 148, 153, 177, 179,
190, 192, 195, 209, 224, 246,
248, 251, 255-256, 263-264,
270-272
Cocod (Bh), 168
Codru, 41, 91, 207-208
Codru (distr.), 57, 146
Colonia Drăgușeni, 212
Colonia Micula, 212
Colonia Turulung, 212
Colțirea, 30, 171
Comlăușa, 92-93
Cordău, 89
Corund, 137, 192

-
Coșei, 73	Domănești, 26, 88, 102, 220, 228
Cozniciul de Jos, 60, 195	Dorohoi, 42
Craidoroș, 6, 85, 103, 114-116, 119, 132, 137, 201, 258-260	Doroslău, 62
Craiova, 274	Drăgești, 221
Crasna (protopopiat), 168	Drighiu (Sj), 252
Crișana, 236	Dumbrăvița, 187
Crișeni, 53	
Crucișor, 66-68	E
Csanaloș, 89	
Csegöld, 232	Ecedul Mare (circumscripție), 194
Csinghir (Csengerujfalu, azi în Ungaria), 56	Elveția, 126
Cubleșu Someșan (Magyar Köblös), 209	Eriu, 115
Cucu, 18	Eriu-Sâncrai, 53
Culciu, 135, 259	Esztergom (Strigoniu), 67, 193, 237
Culciu Mare, 131, 158, 167, 259	F
Cupșeni, 166	
Curtuius, 196	Fărnașiu, 160
Curtuiuşeni, 75	Fegiernic, 145, 148
Cut, 114	Finteuşu Mare, 126-127
	Firiza, 130
D	Fiziș, 57
	G
Decebal, 79	
Dej, 31, 138, 263	Gârbov, 263
Debrețin (azi Debrecen, Ungaria), 138, 147, 195, 258	Gârdani, 207
Desești, 38	Ghencea (lagăr), 202
Dijir, 108	Ghenci, 57
Dindești, 89	Gherla, 18, 22, 35, 38, 59-60, 73, 76, 111, 115, 141-143, 163,
Doba, 5, 19, 69-71, 233, 235	

171, 173, 188, 192, 198-199,
202, 209, 212, 216, 237, 257
Gherla (închisoare), 82, 89, 202
Gherța Mare, 63, 189, 210,
241, 250
Gherța Mică, 18, 150, 171,
198, 211, 215
Ghilvaci (gara, azi General
Avramescu), 71
Ghirolt, 116, 129
Giorocuta, 137, 250
Girișul de Criș, 124
Giulești, 62
Giumelciș, 111
Giungi, 49-51, 89, 106, 167,
259
Giurtelecu Hododului, 207,
251-252
Giurtelecu Șimleului, 59
Glod (Mm), 212

H

Hajdudorogh (episcopie), 18-
19, 27, 61, 70-71, 101, 124,
237, 260
Halmeu, 43, 212
Hărnicești, 62
Hideaga, 126
Hidig (azi Măieriște, Sj), 138
Hodișa, 223
Holod, 194, 221, 255
Homoroade, 83
Homorod, 17

Homorodu de Mijloc, 47, 57,
95, 231
Hotoan, 36, 137, 207, 234
Hrip, 26-27, 83-84, 204, 240
Hurezu Mare (Nanda), 122-
124, 139, 175, 259
Hurezu Mic (Sj), 199

I

Iași, 35, 42
Iegheriște, 241
Ieud, 18, 63, 263
Ilba, 242
Ineu, 46
Ioaniș, 160-161
Iojib, 258
Irina, 220
Istrău, 22, 102, 223, 227-229
Italia, 126
Iteu, 108

J

Jibou, 31
Jilava, 23, 202, 274

L

Lăpuș, 166
Leordina, 188
Leta Mare, 11
Leta Mare (distr.), 118
Lipău, 47-48, 127, 132, 186,

251, 259
 Lozna, 137
 Lugoj, 74, 102, 104-105, 126,
 201, 229-230

M

Maramureș, 38, 41, 62-63, 92,
 125-127, 129-130, 134, 140-
 142, 144, 150, 165-166, 181,
 188, 218, 243
 Marghita, 13
 Mădăras (localitate), 223-225,
 234, 259
 Mădăras (prot.),
 Măriuș, 186
 Mărtinești, 18
 Mecențiu (azi Ady Endre), 114-
 115
 Mediaș, 115-116
 Medișa, 150
 Medieșu-Aurit, 75-78, 190,
 210-212
 Medieșu-Aurit (cerc electoral),
 154
 Mihăieni, 137, 199
 Minișel, 224
 Mintiu, 167, 215
 Mocira, 141
 Mocrea, 123
 Moftin, 228,
 Moftinu-Mic, 22, 25, 27-28,
 84, 88-89, 233
 Moisei, mănăstire, 198

Moldova, Republica, 126
 Muncaci (azi Mucacevo,
 Ucraina), 91, 149, 205
 Mureș (distr.), 58, 168

N

Nadăș, 50, 107
 Nădlac, 254
 Nădrag, 74
 Nănești, 129
 Năsăud, 73, 78, 100, 102, 111,
 138, 263
 Neamț, mănăstirea, 82
 Necopoi, 47, 83
 Negrești Oaș, 75, 91-92, 171
 Nireșu Mare, 63
 Nojorid, 50, 107
 Nyir Abrányi (în Ungaria), 174
 Nyir Acsád (în Ungaria), 89
 Nyirvasvar, 38

O

Oar, 56, 79, 177, 232, 237
 Oaș, 172
 Oaș, (prot.), 38, 216
 Occident, 230
 Ocna Slatina, 63
 Ocna Șugatag, 145
 Odești, 41
 Odoreu, 5, 17-20, 38, 83, 92,
 149-151, 241, 244
 Oltenia, 43-44

Olosig, 22
 Oradea, 14-15, 23, 25-26, 31,
 41, 50, 57-58, 67-69, 81-82,
 84-85, 88-89, 99, 103, 107-
 108, 120, 124-125, 132-133,
 141-142, 145, 147, 153, 159-
 160, 163, 168-169, 174, 176,
 178-179, 183-184, 191-193,
 195, 202, 211, 216-217, 220,
 229, 232-233, 237, 240-241,
 249, 255, 258
 Oradea (închisoare), 23

P

Pavia, 35
 Pecica, 242
 Pesta, 30, 96, 169
 Petea, 56, 124, 175, 202
 Pir, 155
 Pișcolt, 198, 232
 Ploiești, 107
 Pocola, 71
 Poiana Codrului, 29
 Polonia, 126
 Pomi, 50, 99-100, 107, 127,
 134-135, 145, 180, 234, 252,
 259
 Ponița, 199
 Popești, 108-109
 Portița, 159-161
 Potău, 92, 188
 Prahova, 107
 Predeal, 162

Pribilești, 252
 Prilog, 64, 76, 212

R

Racova, 259
 Rața, 188, 258
 Rătești, 15, 159, 254
 Râmnicu-Vâlcea, 43
 Resighea, 47, 95, 101
 Rodna, 263
 Rogoz, 70
 Roma, 77, 132-133, 183-184,
 252, 256, 259
 Românești, 76
 România, 43, 118, 123, 132,
 134, 186, 222, 231-233, 266
 România Mare, 32, 39, 45, 50,
 71, 107-108, 164, 180, 225,
 231, 235, 261-262
 Rona de Jos, 141
 Roșiori, 86, 178, 197, 231, 240,
 243, 259
 Rusia, 39
 Rușeni, 25-27, 83, 186, 259

S

Sanislău, 47, 58, 84, 100,
 124, 146, 193, 220-221, 245-
 246, 249, 251
 Santău, 112, 155
 Santăul Mare (Bh), 152
 Sarcău, 14

- Sat Slatina, 63-64, 212
- Sat Șugatag, 63-64, 210
- Satu Mare, 19, 26, 28-29, 38-39, 44-45, 48, 57, 70-71, 77, 85, 88, 102-103, 105, 108, 119-120, 127-130, 133, 142, 144, 156-157, 163-164, 166-167, 172-173, 176, 194, 196, 201, 207, 211-213, 215, 218, 221, 224-225, 227, 231-234, 240-241, 246, 248, 255, 260-261, 267
- Satu Mare (județ), 43, 79, 85, 91, 100, 105, 114-115, 123, 125, 129, 131, 142, 146, 170, 181, 203, 217, 264
- Satu Mare (distr.), 56
- Satu Mic, 252
- Satu Nou de Sus, 130
- Săcuieni, 66
- Sălaj, 31, 35, 52-53, 60, 72-73, 111, 114, 116, 120, 123, 144, 147-148, 214, 218, 252
- Săliște, 134
- Sălsig, 197
- Săpânța, 212
- Sărmășag, 54
- Sărauad, 53, 61, 115-116, 138, 155, 184, 199, 207, 251
- Sărauad (distr.), 112
- Sărsig, 15-16
- Sărvăzel, 13-14, 16
- Săsar, 193, 220-221
- Sătmar, 21, 25, 31, 33, 37, 41-43, 47-48, 52-53, 56-57, 60, 67, 69-71, 77, 87, 89, 94-97, 99, 102, 104, 106-109, 114-117, 121-122, 127-128, 130, 138, 140, 143-144, 149-151, 153, 162-164, 166, 175, 183, 191, 193, 198, 202, 209, 213-216, 218, 222-225, 227, 231, 238, 243, 245, 255, 259, 261, 265, 268
- Sătmărel, 26, 152, 221, 233
- Săuca, 73, 110-112, 155, 208
- Sâmbăta (Bh), 66
- Sânmiclăuș, 185, 193
- Sânmihaiul Almașului, 36
- Sănnicolau Mare, 161
- Seghedin (Szeged, Ungaria), 70, 229
- Seini, 6, 38, 55, 107, 109, 178-179, 188, 203, 214-218, 225, 240-244, 255
- Seini (distr.), 187, 189, 257
- Selymes (Mătăsari), 132
- Severin, 230, 265
- Sfântu Gheorghe, 241
- Sfârnaș, 70
- Sibiu, 31, 47, 60, 120, 134, 141, 154, 161, 169, 246
- Siciu, 53
- Sighet (distr.), 141, 205
- Sighet (închisoare), 82, 251, 266
- Sighetu Marmației, 64, 144-145, 180, 190, 202, 241
- Sighetu Silvaniei, 53

- Sighișoara, 246
 Sinteia, 236-237
 Sinteia Mare, 180
 Silvaș, 60-61, 155
 Slatina (Banat), 74
 Socola, 42
 Soconzel, 167, 175
 Sofia, 27
 Solnocul de Mijloc, 137, 207
 Someș (județ), 264-265
 Someșeni, 141-143, 187, 211
 Stâna, 167
 Strâmtura, 92, 129
 Suceava, 126
 Sudurău, 60, 87, 129, 207
 Supur, comuna, 272
 Supuru de Jos, 53, 100, 144, 146, 148, 155, 168, 234, 237, 239, 251, 270, 272
 Supuru de Sus, 6, 30, 32, 36, 53, 72-74, 110-113, 115-116, 136-139, 195, 197, 198-200, 245, 257
 Szabolcs (comitat, Ungaria), 149-150
- Ș
- Șamșud (Sj), 72, 214
 Șamșud (distr.), 199
 Șimian, 118
 Șimleu, 31, 34, 73, 100, 112, 119-120, 147-148, 197-198, 270
- Șirlău, 92
 Șișești, 250, 257, 261
 Șomcuta Mare, 126, 180,
 Șomcuta Mare (distr.), 190
 Șurdești, 150
- T
- Tarna Mare, 62, 64, 92, 209
 Tămaia, 47, 94, 103, 126, 202, 236
 Tămășeni, 92
 Tășnad, 31, 53, 59-61, 72, 112, 146, 152, 155, 167, 259
 Tășnad (cerc), 30, 60, 154-155, 168
 Tătărești, 118-119, 121, 259
 Tăuții de Jos, 188, 215
 Tăuții de Sus, 130
 Târgșor, 23
 Târgu Lăpuș, 166
 Târgu Mureș, 263
 Târnavă Mare, 246
 Târnavă Mică, 54
 Târnavia, 57, 88, 167
 Târșolț, 38, 62-63, 141, 189, 252
 Terebești, 6, 50, 57, 71, 88, 107, 132, 152, 178, 194, 222, 228, 254-256
 Timișoara, 226
 Tireac, 118
 Tiream, 25, 28, 107, 159

Transilvania, 30-31, 35, 47, 69,
96, 111-112, 114, 120, 136-
138, 146, 162, 169, 199, 233,
255
Trip, 81, 188-189, 215
Tur, 75, 91, 171, 188, 210, 252
Turț, 75, 150, 198, 210-211
Turț, (distr.), 93, 211

Ț

Țara Maramureșului, 166
Țara Oașului, 39, 132, 172
Țara Oașului (distr.), 172, 211
Țara Ungurească, 162

U

Ucraina, 46, 126
Ugocea, 142, 259
Uifalău (Ujfalú, azi în Ungaria),
233
Uileac, 239
Ungaria, 35, 56, 89, 118, 122,
126, 149-151, 168-169, 174,
231, 233-234, 238
Ungvár, 46, 50, 107-108, 175,
254
Unimăt, 29, 154-155
Ura (azi în Ungaria), 233
Uranus, 23, 274
Urminiș, 207

V

Valcău de Jos, 195
Valcău Unguresc (distr.), 111

Valea Călmățui, 82
Valea Chioarului, 126
Valea lui Mihai, 118, 163
Valea Seacă, 209
Valea Ungurului, 111
Valea Vinului, 88, 90, 127, 132-
133, 135, 178-182, 228, 241
Valea Morii (Moara Banffi), 60
Vama, 18, 75-76, 92, 170-173,
210, 212
Vatican, 133, 183
Vatra Dornei, 35
Vălenii de Munte, 241
Văraiu, 190
Vășad, 202
Vechiul Regat, 122
Venezuela, 178
Vetiș, 79-80, 174-177, 233,
236-239
Vezendiu, 6, 98-100, 152, 175,
185, 191, 195-196, 219-222,
270
Vértes (Virtiș, în Ungaria), 89
Viena, 14, 16, 25, 28, 73, 94-
95, 112, 114, 132, 143, 180,
194, 206, 214, 222, 226, 233,
242, 258, 263, 266, 271
Viile Satu Mare, 118, 121
Vișeu de Sus, 188

Z

Zalău, 30, 53-54, 72, 144, 148
Zalău (distr.), 199
Zlătunoaea, 42